

KPIJ

King Prajadhipok's Institute Journal
วารสารสถาบันพระปกเกล้า

Volume 23 Issue 3

(September - December 2025)

ปีที่ 23 ฉบับที่ 3

(กันยายน - ธันวาคม 2568)

ISSN 3057-1065 (Print) | ISSN 3057-1073 (Online)

https://so06.tci-thaijo.org/index.php/kpi_journal

ผู้จัดการ
รศ.ดร.อิสระ เสรีวัฒนวุฒิ
เลขาธิการสถาบันพระปกเกล้า

บรรณาธิการ
นายภควัต อัจฉริยปัญญา
ผอ.วิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น
สถาบันพระปกเกล้า

กองบรรณาธิการ
ศ.ดร.จรัส สุวรรณมาลา
ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการปกครองท้องถิ่น
และการคลังสาธารณะ

รศ.ดร.ชมพูนุท โกสลากร เพิ่มพูนวิวัฒน์
คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ผศ.ชาญณวุฒิ ไชยรักษา
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

รศ.ดร.กมลพร สอนศรี
ผู้ช่วยเลขาธิการ สถาบันพระปกเกล้า

นางสาวอิสรพรรณ ใจมั่น
ผอ.สำนักส่งเสริมวิชาการรัฐสภา สถาบันพระปกเกล้า

รศ.ดร.ไพลิน ภูจินาพันธุ์
คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

รศ.ดร.ยุทธพร อิศชัย
สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

นายศุภณัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์
ผอ.สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า

ศ.ดร.ศุภสวัสดิ์ ชัชวาลย์
อธิการบดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ศ.ดร.สกนธ์ วรรณวิวัฒนา
อดีตคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ดร.สตีเฟน ธนาธิโขติ
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศ.ดร.สมคิด เลิศไพฑูรย์
คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ศ.ดร.สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ดร.สุนิสา เบาเออร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รศ.ดร.อัชกรณ วงศ์ปรีดี
คณะรัฐประศาสนศาสตร์
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

วารสารสถาบันพระปกเกล้า

ปีที่ 23 ฉบับที่ 3 กันยายน – ธันวาคม 2568 ISSN 1685-9855

ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา อาคารรัฐประศาสนภักดี ชั้น 5 (โขนทิศใต้)
เลขที่ 120 หมู่ 3 ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210
โทรศัพท์ 0-2141-9570 โทรสาร 0-2143-8175

วารสารสถาบันพระปกเกล้า เป็นวารสารทางวิชาการที่สถาบันพระปกเกล้าจัดทำขึ้น โดยรวบรวมงานเขียนทางวิชาการและงานศึกษาวิจัย ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ สังเคราะห์ และติดตามประเมินผล ในมิติทางการเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตย และมีมิติการบริหารราชการที่เกี่ยวข้องทั้งในบริบทประเทศไทยหรือในเชิงเปรียบเทียบกับประเทศไทย เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมผลงานทางวิชาการที่สำคัญในประเด็นที่เกี่ยวข้อง นำไปสู่การต่อยอดพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพในเชิงวิชาการแก่นักศึกษาและประชาชนผู้ให้ความสนใจต่อไป

ขอบเขตเนื้อหาของบทความในวารสารฯ ได้แก่ประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. ประชาธิปไตย และกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตย
2. ธรรมาภิบาล
3. แนวทางการบริหารงานพัฒนาประเทศ
4. นโยบายสาธารณะและองค์กรทางการเมืองการบริหารราชการแผ่นดิน
5. การกระจายอำนาจและการปกครองท้องถิ่น
6. การเมืองภาคพลเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชน
7. สันติวิธีและการจัดการกับความขัดแย้ง
8. การสร้างเครือข่ายการพัฒนา
9. ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

วารสารสถาบันพระปกเกล้าดำเนินการจัดพิมพ์ปีละ 3 ฉบับ ดังนี้

ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม - เมษายน

ออกเผยแพร่แก่สาธารณชนในเดือนพฤษภาคม

ฉบับที่ 2 ประจำเดือนพฤษภาคม - สิงหาคม

ออกเผยแพร่แก่สาธารณชนในเดือนกันยายน

ฉบับที่ 3 ประจำเดือนกันยายน - ธันวาคม

ออกเผยแพร่แก่สาธารณชนในเดือนมกราคมของปีถัดไป

อนึ่ง บทความที่จะได้รับการตีพิมพ์ลงในวารสารจะต้องผ่านการพิจารณาบทความโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) ในรูปแบบผู้พิจารณาไม่ทราบชื่อผู้แต่งและผู้แต่งไม่ทราบชื่อผู้พิจารณา (Double-blind peer review) ตามกระบวนการที่กำหนดไว้ และมีการพิจารณาบทความโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) จำนวน 3 ท่านต่อ 1 บทความ

ผู้สนใจส่งบทความเพื่อให้สถาบันพระปกเกล้าพิจารณา สามารถส่งบทความของท่านผ่านระบบ Submit Online ได้ที่เว็บไซต์ https://so06.tci-thaijo.org/index.php/kpi_journal/ โดยขอความกรุณาจัดเตรียมต้นฉบับและดำเนินการตามขั้นตอนที่กำหนดไว้อย่างเคร่งครัด

ราคาต่อฉบับ: 120 บาท

กองบรรณาธิการวารสารสถาบันพระปกเกล้า

สถาบันพระปกเกล้า

ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา อาคารรัฐประศาสนภักดี ชั้น 5 ฝั่งทิศใต้
เลขที่ 120 หมู่ 3 ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210
โทรศัพท์ : 02-141-9570 E-mail : packawat@kpi.ac.th

ส.า.ร.บ.ญ

เรื่อง

หน้า

ผลสำรวจจาก Peace Survey ครั้งที่ 7: บทสะท้อนการมีส่วนร่วมอย่างมีความหมายของผู้หญิงชายแดนใต้
ในมุมมองวาระ ผู้หญิง สันติภาพและความมั่นคง (WPS)
ฟารีดา ปันจอร์ 6

ทัศนะของนักการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐต่อกระบวนการสร้างสันติภาพในจังหวัดชายแดนใต้:
บทสัมภาษณ์เชิงคุณภาพจาก Peace Survey
ฆายนีย์ ช. บุญพันธ์ 30

บทบาทของการสื่อสารและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในการส่งเสริมสันติภาพ: กรณีศึกษาจังหวัดชายแดนใต้
วลักษณ์กมล จ่างกมล 53

รัฐได้ม่านหมอกสีเทา: รัฐกับการจัดการความขัดแย้ง เปรียบเทียบจากกรณีศึกษา
แผนที่ความขัดแย้งในจังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดตาก
อภิญญา ดิสสะมาน และสรรพมงคล สมวงษ์ 84

การสร้างสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา ศึกษากรณีโรงเรียนเอกชนนำร่องในจังหวัดยะลา
ชลัท ประเทืองรัตน และสุรัช ไวยวรรณจิตร 109

ความเป็นพลเมืองดิจิทัลของผู้สูงวัยในประเทศไทย: เจ็อนไขปัจจัยและแนวทางในการพัฒนา
จารุวรรณ แก้วมะโน 139

ปัญหาการตีความ “การล้มล้างการปกครอง” โดยศาลรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
ชวกร ลัญจนเสถียรชัย 163

ทางคณะผู้จัดทำยินดีที่จะเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลที่มีประโยชน์หรือน่าสนใจต่อ
สาธารณชนและ ขอสงวนสิทธิ์ในการสรุปย่อ ตัดทอนหรือเพิ่มเติมตามความเหมาะสม

ความเห็นและทัศนะในแต่ละเรื่องเป็นของผู้เขียน ซึ่งทางคณะผู้จัดทำและสถาบันพระปกเกล้าไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป

พิมพ์ที่

บริษัท เอ.พี.กราฟิก ดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด

1/8 หมู่ 4 ตำบลบางขุน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี 11130 โทรศัพท์ 0 2497 6840-3

บรรณาธิการแถลง

อุณหภูมิจังหวัดไทยในช่วงเวลาน้ำหนาวแบบนี้ คงไม่มีอะไรร้อนแรงไปกว่าบรรยากาศ การหาเสียงเลือกตั้งทั่วประเทศที่จะเกิดขึ้นในวันอาทิตย์ที่ 8 กุมภาพันธ์ 2569 นี้ พร้อมกับ ไปกับการออกเสียงประชามติว่า สมควรมีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่หรือไม่ ผลคะแนนจะเป็นอย่างไร พรรคไหน จะมาวิน ใครจะได้รับเลือกเข้าสภาฯ และจัดตั้งรัฐบาลยังคาดเดาได้ยาก เพราะจากผลสำรวจของ หลายๆ แห่ง ประชาชนจำนวนมากยังไม่ได้ตัดสินใจเลือกพรรคใดหรือตกลงปลงใจกับใคร อีกสถานการณ์ ที่น่าจับตามองคือประเด็นการปะทะกันบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา ซึ่งมีข้อตกลงหยุดยิงไปเมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2568 ที่ผ่านมา ผลสรุปเป็นอย่างไร ต้องจับตาดูกันต่อไปว่าจะเกิดการปะทะระลอกที่สาม อีกหรือไม่ ในขณะที่เดียวกันการเมืองระดับโลกก็ทวีความร้อนแรงขึ้นอีกครั้ง เมื่อประธานาธิบดีทรัมป์ สั่งโจมตีเวเนซุเอลาและจับตัวประธานาธิบดีมาดูโร ทำให้ประชาคมโลกเกิดความเห็นต่างๆ มากมาย แบ่งออกเป็นสองฝ่ายที่ชัดเจนขึ้น ดังนั้นวารสารฉบับส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่นี้ จึงขอนำเสนอ บทความ 7 เรื่อง 7 รส และมีถึง 5 บทความที่จะเกี่ยวข้องกับประเด็นการสร้างสันติภาพและการจัดการ ความขัดแย้งในหลากหลายมิติ

เริ่มบทความชิ้นแรกด้วยบทความวิชาการที่นำเสนอถึงมุมมองของผู้หญิงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ต่อการมีส่วนร่วมในกระบวนการสันติภาพ โดยอาศัยข้อมูลจาก Peace Survey ในบทความที่ชื่อว่า **“ผลสำรวจจาก Peace Survey ครั้งที่ 7: บทสะท้อนการมีส่วนร่วมอย่างมีความหมายของผู้หญิง ชายแดนใต้ในมุมมองวาระ ผู้หญิง สันติภาพและความมั่นคง (WPS)”** โดย อ.ฟาริดา ปันจอร์ จาก สถาบันวิจัยความขัดแย้งและความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคใต้ สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ ซึ่งจากข้อมูลเห็นได้ชัดว่าผู้หญิงชายแดนใต้มีแนวคิดและมุมมองต่อการมีส่วนร่วม ในกระบวนการสันติภาพอย่างมากในทุกๆระดับ แต่จำเป็นต้องสร้างกระบวนการให้เกิดการยอมรับว่าผู้หญิง มีศักยภาพในเรื่องดังกล่าว ทั้งนี้ ยังมีข้อมูลและผลการวิเคราะห์ที่เป็นประโยชน์ไปต่อยอดเรื่องผู้หญิง และการมีส่วนร่วมในหลายมิติ ... บทความชิ้นต่อไปเป็นบทความจากผลสำรวจ Peace Survey อีกชิ้น ผ่านบทความวิจัยที่ชื่อว่า **“ทัศนะของนักการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐต่อกระบวนการสร้างสันติภาพ ในจังหวัดชายแดนใต้: บทสัมภาษณ์เชิงคุณภาพจาก Peace Survey”** โดย ผศ.ดร.ชานนีย์ ช. บุญพันธ์ จากคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ ที่สนใจศึกษาทัศนะของ นักการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญต่อทิศทางการสันติภาพ ผลการศึกษาวิจัย

สถาบันพระปกเกล้า

พบประเด็นสำคัญ 5 ด้าน ที่เกี่ยวข้องกับตัวบุคคล กระบวนการ โครงสร้าง และบทบาทของภาคส่วนต่างๆ รวมถึงมีบทสรุปและข้อเสนอแนะที่น่าสนใจ ... บทความชิ้นถัดมายังคงอยู่ในประเด็นชายแดนใต้ กับบทความวิจัยเรื่อง “**บทบาทของการสื่อสารและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในการส่งเสริมสันติภาพ: กรณีศึกษาจังหวัดชายแดนใต้**” โดย ผศ.วรัญญู กมล จ่างกมล จาก สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะวิทยาการสื่อสาร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ซึ่งได้ทำการศึกษาบทบาทของการสื่อสารและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในฐานะกลไกส่งเสริมกระบวนการสันติภาพในจังหวัดชายแดนใต้ ผลจากการศึกษาพบ 3 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ 1) ขาดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงและการสื่อสารจากภาครัฐไม่มีประสิทธิภาพ 2) เศรษฐกิจสร้างสรรค์สามารถเป็นเครื่องมือสร้างสันติภาพเชิงบวกได้ และ 3) ทูตทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ท้องถิ่นสามารถเสริมพลังทางเศรษฐกิจและลดความขัดแย้ง ผู้เขียนเจาะลึกรายละเอียดและข้อเสนอแนะไว้อย่างน่าสนใจ ... ทั้งนี้ สามบทความแรก ท่านที่อยู่ในแวดวงหรือติดตามประเด็นการสร้างสันติภาพในจังหวัดชายแดนใต้ต้องไม่พลาด

สองบทความถัดมายังอยู่กับประเด็นการสร้างสันติภาพและการจัดการความขัดแย้ง แต่จะเปลี่ยนพื้นที่และบริบทไป กับงานวิจัยชิ้นแรกโดย ดร.อภิญา ดิสสะมาน และ สรรพมงคล สมวงษ์ จากสำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า ที่นำเสนอผ่านบทความวิจัยเรื่อง “**รัฐได้ม่านหมอกสีเทา: รัฐกับการจัดการความขัดแย้ง เปรียบเทียบจากกรณีศึกษาแผนที่ความขัดแย้งในจังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดตาก**” ที่สำรวจข้อมูลและออกแบบรูปแบบแผนที่ความขัดแย้งอย่างเป็นระบบ โดยอิงมาตรฐานตัวชี้วัดสากล แล้วนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลศึกษามาพัฒนาเป็นต้นแบบในการแก้ไขปัญหาวิกฤตสังคมไทย ผู้เขียนได้เลือกจังหวัดตากและอุบลราชธานี เป็นพื้นที่ศึกษาเพื่อเข้าใจปัญหาสาเหตุของวิกฤตการณ์ความขัดแย้งในพื้นที่ พลวัตของความขัดแย้ง แนวทางการแก้ไขปัญหา จากคนในพื้นที่และสะท้อนไปยังภาพของการบริหารจัดการปัญหาของรัฐต่อพื้นที่นั้นๆ แล้วทำไมต้องเป็น รัฐได้ม่านหมอกสีเทา หากตอบได้จากงานชิ้นนี้ครับ ... บทความวิจัยอีกชิ้นในประเด็นการจัดการความขัดแย้ง เป็นผลงานของ ดร.ชลัท ประเทืองรัตนา จากสำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า และ ดร.สุรัชย์ ไวยวรรณจิตร ผู้บริหารโรงเรียนไร่ห่มยานีเยห์ อ.จะนะ จ.สงขลา ผ่านบทความวิจัยที่ชื่อว่า “**การสร้างสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา ศึกษากรณีโรงเรียนเอกชนนาร่องในจังหวัดยะลา**” ที่มุ่งหวังการนำรูปแบบการสร้างสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา ไปประยุกต์ใช้จริงในโรงเรียน และพัฒนาเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย จากผลการดำเนินงานเกี่ยวกับสันติวัฒนธรรม เพื่อเสนอต่อผู้กำหนดนโยบาย โดยมีการทดลองนำไปขับเคลื่อนในโรงเรียนเอกชนระดับมัธยมศึกษาในจังหวัดยะลา ที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการ ความสำเร็จในการดำเนินงานสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษาเป็นอย่างไร หากตอบได้จากบทความนี้

สอบบทความสุดท้ายขอชวนผู้อ่านไปรับข้อมูลในประเด็นอื่นกันบ้าง ... บทความแรกมาที่เรื่องเกี่ยวกับผู้สูงวัยที่ประเทศไทยเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ตั้งแต่ปี พ.ศ.2567 ที่ผ่านมา กับบทความวิจัยเรื่อง **“ความเป็นพลเมืองดิจิทัลของผู้สูงวัยในประเทศไทย: เจ็อนไขปัจจัยและแนวทางในการพัฒนา”** โดย ดร.จารุวรรณ แก้วมะโน จากสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า ที่ทำการสำรวจความรู้ ความเข้าใจ และปัจจัยที่ส่งผลต่อความเป็นพลเมืองดิจิทัลของผู้สูงวัยในประเทศไทย ให้มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ โดยรู้เท่าทันและรับผิดชอบ ซึ่งจากการวิจัยทำให้ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะภาครัฐ จำเป็นต้องเตรียมความพร้อมในเรื่องนี้อย่างเร่งด่วน ทั้งในแง่ระบบที่รองรับและตัวของผู้สูงวัยเองที่ต้องพร้อมตั้งแต่ยังไม่สูงวัย รายละเอียดอีกหลายแง่มุมน่าสนใจเป็นอย่างยิ่งสามารถติดตามได้จากบทความเรื่องนี้ ... บทความสุดท้ายของวารสารฉบับนี้ เป็นบทความวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรัฐธรรมนูญ คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ คำสั่งและคำวินิจฉัยกลางของศาลรัฐธรรมนูญและคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ ในบทความเรื่อง **“ปัญหาการตีความ การล้มล้างการปกครอง โดยศาลรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย”** โดย ขวกร ลัญจนเสถียรชัย นิสิตหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ศึกษาปัญหาการตีความที่เกี่ยวกับการล้มล้างการปกครอง โดยศาลรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ในช่วงปี พ.ศ.2549-2567 โดยผู้เขียนแบ่งหมวดหมู่การศึกษาวิจัยในประเด็นนี้ออกเป็นหลายกรณี อาทิ คดีที่เกี่ยวข้องกับการทุจริตของพรรคการเมืองและกระบวนการเลือกตั้ง คดีที่เกี่ยวข้องกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม หรือการชุมนุม คดีที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขกฎหมายหรือการกระทำทางนิติบัญญัติ เป็นต้น รายละเอียดเป็นอย่างไร ติดตามได้จากบทความชิ้นนี้

ทั้งหมดนี้ก็คือ 7 บทความ 7 อรรถรสและสีสันทางวิชาการ ส่งท้ายปีพุทธศักราช 2568 ของวารสารสถาบันพระปกเกล้า หวังเป็นอย่างยิ่งว่าท่านผู้อ่านคงถูกใจและเพลิดเพลินกับสาระดีๆ ที่ทางเรานำเสนอให้ไม่มากนัก

สุดท้ายนี้เนื่องในโอกาสวาระดิถีขึ้นปีใหม่ พ.ศ.2569 นี้ ทางวารสารสถาบันพระปกเกล้า ขออวยพรให้ท่านมีความสุข ปราศจากทุกข์ สุขภาพดีเป็นมิ่งขวัญ ปลอดภัยปลอดภัยในทุกวัน สุขสมหวังตั้งใจตลอดปี 2569

ขอพลังกายและพลังใจจงมีแก่ทุกท่าน
ด้วยความปรารถนาดี

ภควัต อัจฉริยปัญญา

บรรณาธิการ

ผลสำรวจจาก Peace Survey ครั้งที่ 7:
บทสะท้อนการมีส่วนร่วมอย่างมีความหมายของผู้หญิงชายแดนใต้
ในมุมมองวาระ ผู้หญิง สันติภาพและความมั่นคง (WPS)

Findings from the Seventh Peace Survey: Reflections on
Meaningful Women's Participation in Thailand's Deep South
through the Lens of the Women, Peace and Security
(WPS) Agenda

ฟารีดา ปันจอร์*
Fareeda Panjor**

บทความนี้
Received
16 ตุลาคม 2568
Revised
6 พฤศจิกายน 2568
Accepted
1 ธันวาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษามุมมองของผู้หญิงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อการมีส่วนร่วมในกระบวนการสันติภาพ โดยอาศัยข้อมูลจาก Peace Survey ครั้งที่ 7 และกรอบแนวคิด วาระผู้หญิง สันติภาพ และความมั่นคง (Women, Peace and Security: WPS) ตามมติคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ ที่ 1325 (UNSCR 1325) ในช่วงที่ประเทศไทยกำลังจัดทำแผนปฏิบัติการระดับชาติ ผู้หญิง สันติภาพ และความมั่นคง (WPS National Action Plan) การวิเคราะห์ครอบคลุมทั้งบทบาทของผู้หญิงในจังหวัดชายแดนภาคใต้และความท้าทายในการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ซึ่งเป็นหนึ่งในสี่เสาหลักของ WPS ได้แก่ 1) การป้องกัน (Prevention) 2) การคุ้มครอง (Protection) 3) การมีส่วนร่วม (Participation) และ 4) การฟื้นฟูและการเยียวยา (Relief and Recovery) ผลสำรวจ Peace Survey ครั้งที่ 7 (1,312 ตัวอย่าง) และข้อมูลในเชิงคุณภาพพบว่า ผู้หญิงชายแดนใต้ให้ความสำคัญสูงสุดต่อการฟื้นฟูและ

* อาจารย์และนักวิจัย สถาบันวิจัยความขัดแย้งและความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคใต้ สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

** Lecturer and Researcher, Center for Conflict Studies and Cultural Diversity, Institute for Peace Studies, Prince of Songkla University

เยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ การสร้างพื้นที่ปลอดภัย และการปกป้องสิทธิของตนเองและชุมชน แต่บทบาทการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในกระบวนการสันติภาพที่เป็นทางการยังคงได้รับการสนับสนุนน้อยที่สุด อย่างไรก็ตาม ผู้หญิงชายแดนใต้เห็นพ้องว่าการมีส่วนร่วมของผู้หญิงมีความสำคัญต่อการสร้างความยุติธรรมและสันติภาพที่ครอบคลุม จากข้อมูลดังกล่าวพบว่าผู้หญิงชายแดนใต้มีแนวคิดและมุมมองต่อการมีส่วนร่วมในกระบวนการสันติภาพอย่างมากในทุกระดับ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการและเมื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ควบคู่กับแนวคิดและประสบการณ์ของวาระผู้หญิงสันติภาพและความมั่นคง หรือ UN 1325 ผลการวิเคราะห์ชี้ว่า การส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างมีความหมายของผู้หญิงในจังหวัดชายแดนภาคใต้จำเป็นต้องเริ่มจากการยอมรับว่า ผู้หญิงในพื้นที่มีทักษะภาพและมุมมองที่สำคัญต่อการสร้างสันติภาพในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับชุมชนไปจนถึงระดับนโยบาย

คำสำคัญ สตรีกับสันติภาพ, การสร้างสันติภาพ--ไทย, ความขัดแย้งทางสังคม--ไทย (ภาคใต้), สตรี--กิจกรรมทางการเมือง, การบริหารความขัดแย้ง

Abstract

This research article examines the perspectives of women in Thailand's Deep South regarding their participation in the peace process. The study draws on data from the Seventh Peace Survey as well as the conceptual framework of the Women, Peace and Security (WPS) agenda under United Nations Security Council Resolution 1325 (UNSCR 1325), at a time when Thailand is in the process of developing its first National Action Plan on Women, Peace and Security (WPS National Action Plan). The analysis considers both the roles of women in the Deep South and the challenges they face in participating in decision-making processes, one of the four pillars of the WPS agenda: (1) prevention, (2) protection, (3) participation, and (4) relief and recovery.

Findings from the Seventh Peace Survey (1,312 respondents), together with qualitative data, reveal that women in the Deep South place the greatest importance on relief and recovery for affected individuals, the creation of safe spaces, and the protection of their rights and those of their communities. However, women's participation in formal peace processes remains the least supported dimension. Despite this, women in the region overwhelmingly agree that women's participation is essential for building justice and inclusive peace.

The findings further indicate that women in the Deep South possess strong ideas and perspectives regarding participation in peace processes at both formal and informal levels. When analyzed alongside the concepts and experiences of the WPS agenda or UNSCR 1325, the study suggests that promoting meaningful participation of women in the Deep South must begin with recognizing women as key stakeholders who hold important perspectives and capacities for contributing to peacebuilding at all levels, from community engagement to policy mechanisms

Keywords: women and peace, peace--building, social conflict--Thailand, Southern, women--political activity, conflict management

1. ที่มาและความสำคัญ

นับตั้งแต่ปี 2547 จนถึงปัจจุบัน จังหวัดชายแดนภาคใต้เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบแล้วกว่า 22,458 เหตุการณ์ ส่งผลให้มีผู้บาดเจ็บและเสียชีวิตเป็นชาย 18,754 คน หญิง 3,300 คน และไม่ระบุเพศกว่า 413 คน (ฐานข้อมูลศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้, 2568) แม้ในช่วงหลังความรุนแรงจะลดลงอย่างต่อเนื่องทำให้ภาพรวมสถานการณ์ดีขึ้น แต่ความรุนแรงในพื้นที่ชายแดนใต้ยังคงมีความผันผวน สำหรับผู้หญิง แม้ในเชิงสถิติจะได้รับผลกระทบทางกายภาพจากเหตุการณ์ความรุนแรงน้อยกว่าผู้ชาย แต่ผลพวงของสถานการณ์กลับทำให้พวกเธอต้องเผชิญการเปลี่ยนแปลงบทบาทและสถานภาพภายในครอบครัวอย่างกะทันหัน ในฐานะผู้รับผิดชอบหลักของครอบครัว นอกจากนี้ การบังคับใช้กฎหมายพิเศษในพื้นที่ยังสร้างผลกระทบต่อผู้หญิงและเด็ก เช่น การตรวจสอบสารพันธุกรรม (DNA) เด็กและเยาวชนที่ตกเป็นผู้ต้องสงสัย คดีความมั่นคง รวมถึงเหตุการณ์ปิดล้อมและวิสามัญฆาตกรรมในชุมชนที่สร้างผลกระทบทางจิตใจต่อผู้หญิง เมื่อเผชิญชะตากรรมของบุคคลในครอบครัว (ศรีสมภาพ จิตรภิมย์ศรี และ อัญชนา หิมมิหะ, 2566)

ภายใต้ม่านหมอกของความไม่สงบ ความรุนแรงที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงยังสะท้อนให้เห็นปัญหาซับซ้อนที่เชื่อมโยงกับบริบทด้านศาสนา จารีต และวัฒนธรรมของจังหวัดชายแดนใต้ บทความนี้มุ่งนำเสนอการวิเคราะห์ การมีส่วนร่วมอย่างมีความหมายในกระบวนการสันติภาพชายแดนใต้ จากมุมมองของผู้หญิงในพื้นที่ชายแดนใต้ผ่านชุดข้อมูลจากการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพชายแดนใต้ หรือ Peace Survey โดยเชื่อมโยงเข้ากับการวิเคราะห์แนวคิดและประสบการณ์จากผู้ปฏิบัติงาน ภายใต้มติคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติที่ 1325 ว่าด้วย ผู้หญิง สันติภาพ และความมั่นคง (UNSCR 1325: Women, Peace and Security – WPS) ซึ่งเป็นกติกาสากลที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างมิติเพศสภาพกับการกำหนดนโยบายและกลไกของรัฐต่างๆ ในการเปลี่ยนผ่านความขัดแย้งผ่านแผนปฏิบัติการระดับชาติ (National Action Plan: NAP) คำถามสำคัญของบทความนี้คือ ข้อมูลจาก Peace Survey ชี้ให้เห็นประเด็นใดบ้างที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมอย่างมีความหมายของผู้หญิงในกระบวนการสันติภาพ เมื่อพิจารณาภายใต้กรอบกติกาสากลด้านผู้หญิง สันติภาพ และความมั่นคง?

2. วาระผู้หญิง สันติภาพและความมั่นคง: ความเป็นมาและข้อถกเถียง

วาระผู้หญิง สันติภาพ และความมั่นคง (WPS 1325) เป็นแนวคิดที่ถือกำเนิดขึ้นกว่า 20 ปีก่อน ตามมติคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติที่ 1325 ที่ประกาศใช้เมื่อปี ค.ศ.2000 มตินี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในการยกระดับบทบาทและการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในกระบวนการสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ โดยให้ความสำคัญทั้งในด้านการป้องกันความขัดแย้ง การมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม

สถาบันพระปกเกล้า

ในการเจรจาและกระบวนการตัดสินใจ ตลอดจนการคุ้มครองสิทธิและความปลอดภัยของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงและสงคราม ซึ่งครอบคลุม 4 ประเด็นหลัก 1) การป้องกัน (Prevention): เน้นการป้องกันความขัดแย้งและความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กที่ถูกทารุณกรรมทั้งในสถานการณ์ความขัดแย้งและสภาวะความไม่มั่นคง 2) การคุ้มครอง (Protection): ผู้หญิงและเด็กผู้หญิงต้องได้รับการคุ้มครองจากเหตุการณ์ที่ได้รับการคุ้มครองจากเหตุการณ์ความรุนแรง รวมทั้งความรุนแรงทางเพศในสถานการณ์ความขัดแย้งและหลังความขัดแย้ง เพื่อให้พวกเขาสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ 3) การมีส่วนร่วม (Participation): เน้นการมีส่วนร่วมอย่างมีความหมาย (Meaningful Participation) และเท่าเทียมกันของผู้หญิงและเยาวชนสตรีในการกำหนดทิศทางในทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นด้านความมั่นคงระดับนานาชาติ ภูมิภาค และภายในประเทศ 4) การฟื้นฟูและเยียวยา (Relief and Recovery): การฟื้นฟูเยียวยาต้องมีการวางแผนตอบสนองความต้องการและประสบการณ์ของผู้หญิงและเด็กผู้หญิงในทุกด้าน เช่น การศึกษา สาธารณสุข ความยุติธรรม และการพัฒนาเศรษฐกิจ รวมถึงส่งเสริมให้ผู้หญิงมีบทบาทในกระบวนการฟื้นฟูหลังความขัดแย้ง โดยตลอดกว่าสองทศวรรษที่ผ่านมา วาระผู้หญิง สันติภาพ และความมั่นคง ได้ถูกพัฒนาเป็นกรอบปฏิบัติระดับสากลที่ผลักดันให้รัฐและองค์กรระหว่างประเทศกำหนดนโยบายและมาตรการรองรับ เพื่อยืนยันว่าผู้หญิงมิได้เป็นเพียงผู้ได้รับผลกระทบจากความไม่สงบ แต่ยังเป็นพลังสำคัญในการสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนและครอบคลุมทุกภาคส่วนของสังคม

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีความพยายามผลักดันจากภาคประชาสังคม รัฐ และองค์กรสมาชิกของสหประชาชาติ แต่หลังจากผ่านไปกว่า 20 ปี การมีส่วนร่วมของผู้หญิงในกระบวนการสันติภาพทั่วโลกยังคงอยู่ในระดับต่ำ รายงานขององค์การสตรีแห่งสหประชาชาติ (UN Women) ปี 2012 ระบุว่า มีผู้หญิงเพียง 2.4 เปอร์เซ็นต์ที่ดำรงตำแหน่งหัวหน้าคณะเจรจาสันติภาพ และมีเพียง 9 เปอร์เซ็นต์ที่มีบทบาทในกระบวนการเจรจาสันติภาพ (Castillo Diaz et al., 2012) ตัวเลขดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การมีผู้หญิงบนโต๊ะเจรจายังไม่เพียงพอที่จะสร้างหลักประกันว่าเสียงของผู้หญิงจะได้รับการรับฟังอย่างแท้จริง ปัญหาที่สอดคล้องกับข้อค้นพบของงานวิจัย Women, Peace and Security: Adrift in Policy and Practice ซึ่งชี้ว่า แม้องค์การสหประชาชาติและสหภาพยุโรป (EU) จะพยายามผลักดันวาระผู้หญิง สันติภาพ และความมั่นคง แต่ผลลัพธ์ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรในการสนับสนุนผู้หญิงบนฐานของความเท่าเทียมกับผู้ชาย การดำเนินงานตามวาระดังกล่าวยังคงถูกครอบงำด้วยโครงสร้างอำนาจแบบชายเป็นใหญ่ และยังไม่ส่งอิทธิพลเชิงรูปธรรมต่อรัฐบาลของหลายประเทศ โดยเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับพลวัตอำนาจและอัตลักษณ์ความหลากหลายทางเพศ (Davis, 2018)

นอกจากนี้ บทความยังสะท้อนว่าในช่วงเวลากว่า 20 ปีที่ผ่านมา วาระผู้หญิง สันติภาพ และความมั่นคงได้ถูกนำไปใช้ผลักดันการสร้างความยุติธรรมให้กับผู้หญิงและเด็กหญิงที่ยังคงเผชิญการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างหนัก แม้ผู้หญิงและเด็กมักถูกกล่าวถึงในฐานะเหยื่อของความรุนแรงแต่ในความเป็นจริง ผู้หญิงมีบทบาทที่หลากหลายในบริบทความขัดแย้ง ไม่เพียงเป็นผู้ได้รับผลกระทบหากยังรวมถึงบทบาทของผู้รักษาความมั่นคง ผู้สร้างสันติภาพ นักการเมือง และนักกิจกรรมด้วยเหตุนี้ บทความจึงแบ่งบทบาทของผู้หญิงในความขัดแย้งออกเป็นสองมุมมอง มุมมองแรกคือมุมมองเชิงสตรีนิยม (feminist perspective) ซึ่งมักเน้นประเด็นความรุนแรงที่ผู้หญิงและเด็กได้รับจากเพศตรงข้าม โดยเฉพาะความรุนแรงทางเพศ (sexual violence) และการครอบงำของกลุ่มที่มีอำนาจเหนือกว่าในเชิงเพศสภาพ อีกมุมมองหนึ่งคือ มิติทางเพศสภาพ (gender) ซึ่งช่วยให้เห็นความหลากหลายของอัตลักษณ์ทางเพศและพลวัตด้านอำนาจมากกว่าการจำกัดอยู่เพียงมุมมองแบบ ชาย-หญิง นั่นคือ มุมมองของสหภาพยุโรป (EU) มักเน้นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจควบคู่กับแนวคิดเรื่อง “ความเป็นอื่น” และแนวคิดด้านความมั่นคง โดยมุ่งเสริมพลังให้ผู้หญิงและคนหนุ่มสาวสามารถรับมือกับปัจจัยที่อาจนำไปสู่ความรุนแรงสุดโต่ง (radicalization) ซึ่งเป็นอุดมการณ์ที่อาจผลักดันให้เกิดความรุนแรงในสังคม (Davis, 2018) ดังนั้นบทความนี้จึงเน้นไปยังแนวทางที่สอง ซึ่งต้องการเสนอแนะว่าจะต้องมีการกำหนดความหมายใหม่เพื่อแสดงให้เห็นความท้าทายใหม่ที่ไม่ใช่มุมมองของ WPS 1325 ในแบบองค์รวมเท่านั้น (comprehensive approach) แต่ WPS ควรถูกนำเสนอในมุมมองของสังคมและการเมืองของประเทศนั้นๆ ที่ไม่ได้จำกัดว่าผู้หญิง “ถูกคาดหวังให้พูดในฐานะเสียงของคนกลุ่มหนึ่ง” แต่ควรคาดหวังให้ผู้หญิงส่งเสียงในประเด็นอื่นๆ ด้วย เช่น เศรษฐกิจและความมั่นคง ที่สอดคล้องกับความหมายใหม่ของวาระผู้หญิง สันติภาพและความมั่นคงที่แสดงให้เห็นถึงความเท่าเทียมทั้งผู้หญิง ผู้ชาย ผู้หญิง เด็กชาย อีกทั้งครอบคลุมไปถึงกลุ่มคนที่ไม่ได้ยึดเอาบรรทัดฐานในทางสังคม คนที่เสียโอกาสทางการเมือง สังคมศาสนา หรือชนกลุ่มน้อยที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (Davis, 2018)

ดังนั้น การขับเคลื่อนวาระ WPS จึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความเท่าเทียมและการปลดปล่อยจากการครอบงำ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ต้องขยายกรอบความเข้าใจของวาระผู้หญิง สันติภาพ และความมั่นคงให้ครอบคลุมทั้งภัยคุกคามด้านความมั่นคงและอุปสรรคเชิงโครงสร้างที่ขัดขวางการเสริมพลังผู้หญิง ไม่ว่าจะเป็นข้อจำกัดด้านเงินทุนสำหรับการทำงานระยะยาวหรือการขาดข้อมูลที่จำแนกตามเพศ ซึ่งส่งผลกระทบทั้งในระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว ในมุมมองของผู้เขียน ขอบข่ายของการดำเนินงานด้าน WPS ควรมีความกว้างขวางและหลากหลาย รวมถึงเชื่อมโยงประเด็นในระดับท้องถิ่นกับระดับระหว่างประเทศ เช่น การปกป้องพลเรือน การต่อต้านความรุนแรงสุดโต่ง

สถาบันพระปกเกล้า

ความยุติธรรมเชิงเปลี่ยนผ่าน การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ความเสี่ยงด้านภัยพิบัติ ตลอดจนสิทธิของชนกลุ่มน้อย เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่าประเด็นเหล่านี้ไม่สามารถแยกขาดระหว่าง “สงคราม” และ “สันติภาพ” แต่สะท้อนสถานะที่ Cynthia Cockburn เรียกว่า “violent peace” ดังที่เห็นได้จากเหตุการณ์ในพื้นที่ Chittagong Hill Tracts ซึ่งเป็นผลจากความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากนโยบายของรัฐต่อกลุ่มชนกลุ่มน้อยในบังกลาเทศที่ชนกลุ่มน้อยชาติพันธุ์หลายกลุ่มเผชิญความตึงเครียดต่อเนื่องมาหลายทศวรรษ แม้รัฐบาลบังกลาเทศจะลงนามใน “CHT Peace Accord” เมื่อปี 1997 เพื่อลดความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชนพื้นเมือง แต่ในทางปฏิบัติ ความรุนแรงเชิงโครงสร้างและความไม่เป็นธรรมยังคงอยู่ เช่น การย้ายถิ่นฐานของคนเชื้อสายเบงกาลีเข้าสู่พื้นที่ภูเขา การตั้งฐานทหารจำนวนมาก การจำกัดที่ดินทำกิน และการละเมิดสิทธิมนุษยชนต่อชุมชนชาติพันธุ์ สิ่งเหล่านี้ทำให้ “สันติภาพ” ที่เกิดขึ้นเป็นเพียงสภาพไร้การสู้รบที่ผิวเผิน แต่ความหวาดกลัว ความไม่มั่นคง และความเหลื่อมล้ำยังคงดำรงอยู่อย่างต่อเนื่อง (Newby & O’Malley, 2021)

สำหรับมุมมองเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมอย่างมีความหมายของผู้หญิง (meaningful participation) บทความ Women’s Meaningful Participation in Peace Processes: Modalities and Strategies Across Tracks จัดทำโดย มหาวิทยาลัยจอร์จทาวน์ระบุว่า ในช่วงสงครามเย็น กระบวนการสันติภาพ 38 จาก 63 ครั้งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ และในจำนวนดังกล่าวมากกว่าสามในสี่มีผู้หญิงเป็นผู้ผลักดันสำคัญ ตัวอย่างเช่น บทบาทของผู้หญิงในการสร้างความไว้วางใจทางสังคม (social cohesion) ในชุมชนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในอิรัก ผ่านการรณรงค์ด้านสิทธิมนุษยชนและความยุติธรรมเพื่อฟื้นฟูสังคมหลังความขัดแย้ง อย่างไรก็ตาม ผู้หญิงยังคงเผชิญกับอุปสรรคสำคัญในการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสันติภาพระดับสูง (high-level processes) ได้แก่ ประการแรก การถูกมองข้ามทักษะและประสบการณ์ แม้ผู้หญิงจะมีศักยภาพทัดเทียมผู้ชาย แต่บรรทัดฐานทางวัฒนธรรมยังไม่ยอมรับบทบาทสาธารณะของผู้หญิงอย่างเต็มที่

ประการที่สอง ภาระงานดูแลครอบครัวที่ตกอยู่กับผู้หญิงเป็นส่วนใหญ่ ทำให้พวกเธอมีเวลาจำกัดในการเข้ามาผลักดันวาระทางสังคม ประการที่สาม การทำงานด้านสันติภาพของผู้หญิงมักถูกมองว่าเป็น “งานด้านอ่อน” (soft work) ส่งผลให้ไม่ได้รับความสนใจจากสื่อมวลชน และลดทอนความชอบธรรมในการมีบทบาททางการเมืองและสาธารณะ อาจกล่าวได้ว่า อุปสรรคเหล่านี้เป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดในประเทศต่างๆ เช่น เยเมนและอิรัก ซึ่งสะท้อนคำถามสำคัญว่า ผู้หญิงจะเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสันติภาพอย่าง “มีความหมาย” ได้อย่างไร (UN Women, 2018)

บทความยังระบุด้วยว่า หากพิจารณาประเด็น “เพศสภาพ” ในข้อตกลงสันติภาพทั่วโลกช่วงปี 2000–2016 จะพบว่า แทบไม่มีการกล่าวถึงมิติทางเพศหรือผู้หญิงเลย ข้อตกลงสันติภาพโคลอมเบียถือเป็นตัวอย่างสำคัญของการมีส่วนร่วมอย่างมีความหมาย โดยมีการบันทึกประวัติศาสตร์การเคลื่อนไหวของผู้หญิงกว่า 50 ปี ผ่านเครือข่ายที่เข้มแข็งและหลากหลาย เช่น กลุ่มผู้หญิงแอฟริกัน-โคลอมเบีย กลุ่มผู้หญิงชนกลุ่มน้อย และกลุ่มผู้หญิงวัยรุ่น ที่ร่วมกันผลักดันให้เกิดการยอมรับสิทธิของตนเองในกระบวนการสันติภาพ ข้อตกลงดังกล่าวนำเสนอวิธีการแบบปฏิภาคภาวะ (intersectional approach) และการยอมรับความหลากหลาย เพื่อชี้ให้เห็นแนวทางจัดการความขัดแย้งที่ครอบคลุมมากขึ้น แทนแนวทางแบบเดิมที่มักให้ความสำคัญกับกลุ่มผู้มีบทบาทเพียงบางกลุ่ม เมื่อแสดงให้เห็นว่าความขัดแย้งประกอบด้วยตัวแสดงที่หลากหลาย ดังนั้นการส่งเสริมการสร้างสันติภาพอย่างมีความหมายผ่านแนวทางแบบผสมผสานจึงมีความจำเป็น โดยเฉพาะการผสาน “โคเวตา” เข้ากับการพัฒนาศักยภาพและองค์ความรู้ของทั้งผู้หญิงและผู้ชายในประเด็นที่เกี่ยวข้อง (UN Women, 2018)

ดังนั้น วิธีการสำคัญที่ควรให้ความสนใจคือ แนวทางที่ตอบสนองต่อความแตกต่างทางเพศ (gender-responsive approach) ซึ่งมีได้มุ่งเน้นเพียงจำนวนผู้หญิงที่เข้ามามีส่วนร่วมเท่านั้น แต่ให้ความสำคัญกับบทบาทเชิงคุณภาพและกลไกที่ทำให้การมีส่วนร่วมของผู้หญิงเกิดขึ้นอย่างแท้จริง ตัวอย่างเช่น การจัดตั้งคณะกรรมการผู้หญิงหลังข้อตกลงสันติภาพโคลอมเบีย หรือ Colombia’s Autonomous Special Gender Commission ซึ่งเป็นกลไกติดตามและประเมินผลการบังคับใช้ข้อตกลงสันติภาพ เพื่อให้มั่นใจว่านโยบายต่างๆ ถูกนำไปปฏิบัติได้จริง และผู้หญิงสามารถเข้ามาส่วนร่วมอย่างมีความหมายในกระบวนการตัดสินใจระดับต่างๆ เช่น ในรัฐสภา การร่างรัฐธรรมนูญ หรือสภาท้องถิ่น ดังนั้น การมีกลไกติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่องจึงเป็นสิ่งจำเป็น ไม่ใช่เพียงหยุดอยู่ที่การลงนามในข้อตกลงสันติภาพเท่านั้น นอกจากนี้ แนวทางหรือกลไกที่ตอบสนองต่อเพศสภาพยังจำเป็นต้องบรรจุประเด็นความรุนแรงทางเพศและเพศสภาพไว้ด้วย เพื่อขยายมุมมองให้ครอบคลุมประเด็นที่ข้ามกลุ่มและข้ามมิติในบริบทของความขัดแย้งได้มากยิ่งขึ้น (UN Women, 2018)

3. มุมมองผู้หญิงชายแดนใต้กับวาระผู้หญิง สันติภาพและความมั่นคง

เมื่อพิจารณาจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง พบว่าผู้หญิงในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีบทบาทสำคัญในการสร้างสันติภาพและยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชน พวกเขามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูชุมชน ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน และพัฒนาคุณภาพชีวิตของครอบครัวและสังคม อย่างไรก็ตาม ผู้หญิงยังคงเผชิญข้อจำกัดในการเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในกระบวนการเจรจาสันติภาพอย่างเป็นทางการ โดยเฉพาะ

สถาบันพระปกเกล้า

ผู้หญิงมลายูมุสลิมที่ต้องเผชิญความท้าทายหลายประการ เช่น การเข้าถึงการศึกษา การมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ และการได้รับการยอมรับในบทบาทผู้นำชุมชน (Panjor & Jangoe, 2021; Buranajaroenkij, 2018) ในขณะเดียวกัน ผู้หญิงจำนวนไม่น้อยได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจจากสถานการณ์ความไม่สงบ เช่น การสูญเสียงาน ส่งผลให้รายได้ครัวเรือนลดลง งานวิจัยในพื้นที่ชนบทของจังหวัดปัตตานีชี้ว่า ผู้หญิงมักเป็นผู้รับภาระหลักในการดูแลสมาชิกในครอบครัว ทำให้ความเปราะบางของครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้น เมื่อพวกเขาประสบปัญหาด้านรายได้ ดังนั้น การพัฒนานโยบายและโครงการที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในกระบวนการสันติภาพ การเสริมสร้างศักยภาพผู้หญิงมลายูมุสลิม และการสนับสนุนครัวเรือนที่เผชิญความเสี่ยง จึงเป็นกุญแจสำคัญสู่การสร้างความมั่นคงและสันติภาพอย่างยั่งยืนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (Mekong Institute, 2014)

เมื่อกล่าวถึงการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในจังหวัดชายแดนภาคใต้จะพบว่า การขับเคลื่อนของพวกเธอมีเป้าหมายเพื่อบรรเทาผลกระทบจากความรุนแรง สร้างความเป็นธรรม และส่งเสริมสันติภาพ โดยส่วนใหญ่เป็นการทำงานในลักษณะไม่เป็นทางการ และมักอยู่ในรูปแบบงานอาสาสมัครภายใต้งบประมาณที่จำกัด กิจกรรมสำคัญประกอบด้วย การฟื้นฟูและเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ การส่งเสริมอาชีพและรายได้ การปกป้องสิทธิมนุษยชนของกลุ่มเปราะบาง การอนุรักษ์ฐานทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนการให้การศึกษาว่าด้วยสันติภาพแก่ประชาชนกลุ่มต่างๆ นอกจากนี้ ผู้หญิงในพื้นที่ยังเป็นกำลังสำคัญที่สนับสนุนกระบวนการสันติภาพ แม้หลายคนจะยังมีความไม่แน่ใจว่ากระบวนการพูดคุยอย่างเป็นทางการจะมีความก้าวหน้าเพียงใด แต่การมีส่วนร่วมของพวกเธอก็กลับช่วยให้กระบวนการสันติภาพมีความครอบคลุมในมิติสังคม การเมือง และความมั่นคงมากยิ่งขึ้น กล่าวอีกนัยหนึ่ง ผู้หญิงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่ได้เป็นเพียง “เหยื่อของความรุนแรง” หากแต่เป็น “ผู้ขับเคลื่อนสันติภาพจากฐานราก” ที่มีบทบาทหลากหลายทั้งในฐานะผู้นำชุมชน ผู้ให้การเยียวยา ผู้ดูแลครอบครัว และผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยในระดับชุมชนและสังคม (Buranajaroenkij, 2018)

ในระดับชุมชนของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้หญิงได้รวมตัวกันจัดตั้งองค์กรภาคประชาสังคมหลายกลุ่ม เช่น สมาคมผู้หญิงเพื่อสันติภาพ (We Peace), กลุ่มด้วยใจ (Duayjai Group) สมาคมร่วมมือองค์กรสตรีมุสลิมเพื่อสันติภาพ เครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคม (Civic Women) องค์กรและเครือข่ายเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง ส่งเสียงของผู้หญิงเข้าสู่เวทีนโยบาย และทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมระหว่างภาครัฐกับประชาชน เมื่อพิจารณาความเชื่อมโยงระหว่างผู้หญิงกับวาระผู้หญิง สันติภาพ และความมั่นคง (WPS) จะพบว่าในปี 2558 องค์กรผู้หญิงในจังหวัดชายแดนใต้เริ่มมีการแลกเปลี่ยนเชิงนโยบายอย่างจริงจัง โดยเกิดจากการประสานงานของสำนักงานกิจการสตรีและ

สถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ร่วมกับ UN Women คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ องค์กรพัฒนาเอกชนด้านผู้หญิง และเครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคม ผลจากความร่วมมือนี้ทำให้รัฐได้กำหนด “นโยบายและยุทธศาสตร์ด้านสตรีกับการเสริมสร้างสันติภาพและความมั่นคง” ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555–2559) พร้อมจัดตั้ง “คณะอนุกรรมการสตรีกับการสร้างเสริมสันติภาพและความมั่นคงปลอดภัย” ภายใต้คณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาสถานภาพสตรี (กสส.) (รัฐยัตมติ UN, 2558) ซึ่งได้รับความสนใจอย่างมากจากเครือข่ายผู้หญิงและองค์กรภาคประชาสังคมในพื้นที่

ปัจจุบัน ประเทศไทยได้เข้าสู่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ.2566–2570) ซึ่งกำหนดเป้าหมายเชิงนโยบายอย่างชัดเจนในการส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศและยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้หญิงในสังคมไทย (ประกาศ เรื่อง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ.2566–2570), 2565) อย่างไรก็ตาม สัดส่วนการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในเวทีการเมืองท้องถิ่นยังคงต่ำกว่าเป้าหมายที่วางไว้ สะท้อนให้เห็นถึงอุปสรรคเชิงโครงสร้างที่ยังต้องได้รับการแก้ไขอย่างต่อเนื่อง ภายใต้การผลักดันวาระผู้หญิง สันติภาพ และความมั่นคง (WPS) การมีส่วนร่วมของผู้หญิงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ปรากฏผ่านนโยบายและโครงการหลากหลายที่ได้รับการขับเคลื่อนในพื้นที่ ตัวอย่างสำคัญได้แก่ การจัดตั้งศูนย์ Women’s Empowerment and Learning Center (WE Center) ในจังหวัดปัตตานี ยะลาและพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อเป็นพื้นที่ปลอดภัยให้ผู้หญิงได้เรียนรู้ เสริมสร้างศักยภาพ และพัฒนาเครือข่ายด้านสันติภาพและความมั่นคงร่วมกับภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน (WPS-ASEAN, 2025)

นอกจากนี้ ยังมีการจัดตั้ง “ศูนย์ประสานงานด้านเด็กและสตรี” ภายใต้ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยร่วมมือกับกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ UN Women และ UNICEF ทำหน้าที่เป็นกลไกกลางในการประสานงานด้านสิทธิเด็กและสตรีในพื้นที่ (WPS-ASEAN, 2025) ในด้านสุขภาพและสิทธิอนามัยเจริญพันธุ์ มีโครงการสำคัญต่างๆ เช่น โครงการของสมาคมวางแผนครอบครัวแห่งประเทศไทยที่ส่งเสริมความรู้ด้านอนามัยเจริญพันธุ์แก่เยาวชนและสตรี รวมถึงโครงการ “Her Power” ที่มุ่งเสริมศักยภาพผู้หญิงและเด็กหญิงในด้านสุขภาพ สิทธิ และอาชีพ (สมาคมวางแผนครอบครัวแห่งประเทศไทย, 2568) ด้านเศรษฐกิจ มีโครงการ “เซฟรอน-ทุนเพื่อชีวิต” ที่สนับสนุนผู้หญิงโดยเฉพาะแม่เลี้ยงเดี่ยว ให้สามารถสร้างรายได้และพึ่งพาตนเอง (เซฟรอน, 2565) รวมถึงโครงการ “กลุ่มอาชีพผู้หญิงชายแดนใต้” ซึ่งเปิดพื้นที่กลางสำหรับการทำงานร่วมกันเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจของผู้หญิงในพื้นที่ (ศูนย์ข่าวภาคใต้, 2565) ควบคู่กันนี้ รัฐบาลยังได้ดำเนินนโยบายระดับชาติที่บูรณาการกรอบ WPS เข้ากับมาตรการด้านความมั่นคงและกระบวนการยุติธรรม พร้อมทั้ง

สถาบันพระปกเกล้า

สนับสนุนการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในกระบวนการสันติภาพอย่างเป็นรูปธรรม (WPS-ASEAN, 2023)

ฉะนั้น รายงานอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีทุกรูปแบบ Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women - CEDAW) ชี้ให้เห็นถึงความท้าทายหลายประการในพื้นที่ชายแดนใต้ เช่น การเลือกปฏิบัติ ความรุนแรงทางเพศ การเข้าถึงสิทธิด้านการศึกษา และสุขภาพ รวมถึงปัญหาที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและครอบครัวของผู้หญิง ซึ่งยังคงต้องได้รับการแก้ไขอย่างรอบด้านและยั่งยืน (International Commission of Jurists, 2022) ปัจจุบัน ประเทศไทยได้ดำเนินการตามมติคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติที่ 1325 และอยู่ระหว่างการพัฒนาและบังคับใช้แผนปฏิบัติการระดับชาติ โดยได้เชิญชวนหลายภาคส่วนที่ทำงานด้านเพศสภาพมาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และกำหนดแนวทางการขับเคลื่อนงานเพื่อสร้างความเท่าเทียมทางเพศ ภายใต้กรอบการทำงานของแต่ละองค์กร โดยประเทศไทยยังได้เชื่อมโยงมติ 1325 กับอนุสัญญาระหว่างประเทศอื่นๆ โดยเฉพาะ อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีทุกรูปแบบ (CEDAW) เพื่อสร้างความสอดคล้องระหว่างนโยบายระดับชาติและพันธกรณีระหว่างประเทศ

ปัจจุบัน แผนปฏิบัติการผู้หญิง สันติภาพ และความมั่นคง (National Action Plan: NAP-WPS) ของไทย ได้รับการอนุมัติจากคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2566 และคาดว่าจะมีผลบังคับใช้ในปี 2568 ประเทศไทยอยู่ในขั้นตอนสุดท้ายของการจัดทำ NAP-WPS ฉบับแรก แผนดังกล่าวได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการส่งเสริมสถานภาพสตรีแล้ว และกำลังอยู่ระหว่างการนำเสนอเพื่อขออนุมัติจากคณะกรรมการนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถานภาพสตรี การพัฒนาแผน NAP-WPS ของไทยเกิดขึ้นภายใต้ความร่วมมือระหว่าง กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และภาคประชาสังคม โดยมีศูนย์ประสานงานเด็กและสตรีในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำหน้าที่เป็นกลไกขับเคลื่อนงานในพื้นที่ (WPS-ASEAN, 2023) โครงสร้างหลักของแผน NAP-WPS ของไทยตามแผนกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) ประกอบด้วย 5 ด้าน ดังนี้ 1) การป้องกัน (Prevention): การป้องกันความรุนแรงทางเพศและอาชญากรรมที่เกี่ยวข้องกับเพศ การคุ้มครองและการฟื้นฟู (Protection and Recovery) 2) การคุ้มครองผู้หญิงและเด็กจากผลกระทบของความขัดแย้งและการฟื้นฟูหลังความขัดแย้ง การเสริมสร้างศักยภาพ (Capacity Building) 3) การพัฒนาความรู้และทักษะให้กับผู้หญิงและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ การมีส่วนร่วมและการเสริมพลัง (Participation and Empowerment) 4) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในกระบวนการตัดสินใจและการเสริมพลังในทุกๆ ระดับ กลไกและการดำเนินการ (Mechanism and Implementation) 5) การจัดตั้งกลไกติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน (อัมพร หมดเต็น และคณะ, 2565)

อย่างไรก็ตาม การขับเคลื่อนวาระผู้หญิงด้านความมั่นคงและสันติภาพยังเผชิญความท้าทายหลายประการ ประการแรกคือ ข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง เนื่องจากผู้หญิงมีโอกาสดำเนินการเจรจาสันติภาพค่อนข้างน้อย ทำให้บทบาทในการตัดสินใจเชิงนโยบายยังไม่เพียงพอ ประการที่สองคือ ทักษะและบรรทัดฐานทางเพศในบางชุมชน ซึ่งจำกัดบทบาทของผู้หญิงทั้งในด้านการเมืองและศาสนา นอกจากนี้ การตีความวาระผู้หญิงด้านสันติภาพและความมั่นคงแบบรัฐนิยมในบางหน่วยงานรัฐยังมุ่งเน้นความมั่นคงของรัฐมากกว่าความมั่นคงของประชาชน ส่งผลให้ความต้องการของผู้หญิงและชุมชนไม่ได้รับการตอบสนองอย่างเต็มที่ (ดวงหทัย บุรณเจริณกิจ และคณะ, 2564) นอกจากนี้ การขาดทรัพยากรและข้อมูลเฉพาะทางเพศ เช่น ฐานข้อมูลแยกตามเพศ (sex-disaggregated data) ยังเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการวางแผนนโยบายที่มีประสิทธิภาพ (พรหมณี พุ่มอิม และคณะ, 2567)

ข้อเสนอที่หลากหลายระบุว่า แนวทางเสริมพลังผู้หญิงในอนาคตควรเริ่มจากการยกระดับการมีส่วนร่วมเชิงโครงสร้าง โดยจัดให้มีตัวแทนผู้หญิงในทุกระดับของกระบวนการเจรจาและการกำหนดนโยบายด้านสันติภาพ พร้อมสร้างพื้นที่ปลอดภัยทางสังคมและศาสนา เพื่อให้ผู้หญิงสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระและปราศจากการตีตรา นอกจากนี้ การบูรณาการวาระผู้หญิงด้านสันติภาพและความมั่นคงเข้ากับนโยบายท้องถิ่น เช่น แผนพัฒนาจังหวัดชายแดนใต้ แผนสิทธิมนุษยชน และนโยบายความมั่นคงของมนุษย์ จะช่วยเสริมประสิทธิภาพของการดำเนินงาน (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2566) ขณะที่การส่งเสริมการวิจัยและฐานข้อมูลเกี่ยวกับเพศวิถีจะช่วยให้การออกแบบนโยบายตอบสนองต่อประสบการณ์จริงของผู้หญิงได้ดียิ่งขึ้น และการสร้างความร่วมมือข้ามภาคส่วน ระหว่างภาครัฐ ภาคประชาสังคม ผู้นำศาสนา และองค์กรระหว่างประเทศ จะช่วยสร้างเครือข่ายสนับสนุนการดำเนินงานด้าน WPS อย่างยั่งยืน (มุฮัมมัด ดือราแม, 2568) นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอแนะของภาคประชาสังคมหญิงชายแดนใต้ที่เสนอให้เพิ่มสัดส่วนผู้หญิงในสภาที่ปรึกษาของ ศอ.บต.และคณะอนุกรรมการต่างๆ ตามข้อสังเกตเชิงสรุปของคณะกรรมการ CEDAW ที่กำหนดสัดส่วนสตรีไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 แม้สัดส่วนดังกล่าวอาจดูสูงในทางปฏิบัติ แต่เป็นการสร้างความเท่าเทียมทางเพศในทุกระดับการตัดสินใจ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักความเท่าเทียมและการมีส่วนร่วมที่แท้จริง (United Nations, 2025)

ดังนั้น การพัฒนาแนวทางการมีส่วนร่วมอย่างมีความหมายของวาระผู้หญิง สันติภาพและความมั่นคง จึงครอบคลุมถึงการพัฒนาเข้าใจข้อมูลเชิงประจักษ์ต่างๆ ที่น่าจะทำให้เราสามารถช่วยให้เราเข้าใจสถานการณ์ของผู้หญิงต่อการสร้างสันติภาพที่หลากหลาย และสร้างพื้นที่ให้กับตนเอง ผ่านเรื่องราวตัวตน และประสบการณ์ตรง หรือทัศนคติ หรือเป็นการให้ผู้หญิงเป็นองค์ประธาน (subjectivity) ในฐานะผู้กระทำการสันติภาพ (women as agents of peace) ผ่านแผนปฏิบัติการผู้หญิง สันติภาพ

สถาบันพระปกเกล้า

และความมั่นคง เพื่อส่งเสริมความมั่นคงปลอดภัย สิทธิมนุษยชน และโดยลดทอนสิทธิอำนาจของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง โดยเฉพาะผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในระดับรากหญ้า เพื่อเป็นประโยชน์ต่อแผนปฏิบัติการระดับชาติ ผู้หญิง สันติภาพและความมั่นคง

4. มอทัศน์ต่อการมีส่วนร่วมอย่างมีความหมายของผู้หญิงชายแดนใต้ผ่านข้อมูล Peace Survey 7

4.1 ข้อมูลพื้นฐาน

จากผลสำรวจความคิดเห็นของประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพ หรือ Peace Survey ครั้งที่ 7 สะท้อนให้เห็นถึงความคิดเห็นของประชาชนทั้งชาย หญิงต่อบทบาทของผู้หญิงในการสร้างสันติภาพ การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนในกระบวนการสันติภาพจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 1,312 ตัวอย่าง โดยมีกลุ่มประชากร แบ่งเป็น เพศหญิง 734 คน (55.9%) ซึ่งมากกว่าเพศชายที่มีจำนวน 578 คน (44.1%) ซึ่งหากแบ่งตามช่วงอายุ (generation) พบว่าเพศหญิงและเพศชายส่วนใหญ่เป็นกลุ่ม Gen Y (อายุ 26–43 ปี) 35.3% และ Gen X (อายุ 44–58 ปี) 32.7% สำหรับการประกอบอาชีพ พบว่า เพศหญิงส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร/ประมง/ปศุสัตว์ (28.3%) และรับจ้างทั่วไป/แรงงาน (23.0%) ขณะที่เพศชายส่วนใหญ่ทำงานรับจ้างทั่วไป/แรงงาน (37.7%) และเกษตรกร/ประมง/ปศุสัตว์ (28.9%) โดยอาชีพแม่บ้าน/พ่อบ้าน/เกษียณพบบ่อยในเพศหญิง (19.9%) ซึ่งสอดคล้องกับรายได้ที่ส่วนใหญ่ เพศหญิงและชายอยู่ในช่วง 5,001–10,000 บาท (หญิง 31.1%, ชาย 36.9%) โดยเพศหญิงมีสัดส่วนสูงในกลุ่มรายได้ต่ำกว่า 3,000 บาทและไม่มีรายได้ ขณะที่เพศชายมีสัดส่วนสูงในกลุ่มรายได้ 10,001–20,000 บาท สำหรับข้อมูลทางด้านการศึกษา ทั้งเพศหญิงและเพศชายส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาในระดับประถมศึกษา เป็นกลุ่มที่มีสัดส่วนสูงที่สุด (หญิง 31.7%, ชาย 29.8%) อย่างไรก็ตามผู้หญิงมีสัดส่วนการเรียนในระดับปริญญาตรีและสูงกว่าผู้ชาย (12.6% ต่อ 10.6%) ซึ่งสะท้อนถึงโอกาสทางการศึกษาที่ขยายตัวในกลุ่มผู้หญิง ขณะที่ผู้ชายมีแนวโน้มในการเลือกเรียนสายอาชีพมากกว่า (11.9% ต่อ 9.0%) ซึ่งอาจเชื่อมโยงกับความต้องการเข้าสู่ตลาดแรงงานเร็วขึ้น

4.2 มุมมองของผู้หญิงต่อการมีส่วนร่วมในกระบวนการสันติภาพ

สำหรับความเห็นต่อการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในกระบวนการสันติภาพ เมื่อวิเคราะห์ภาพรวมพบว่าประชาชนทั้งชายและหญิงมากกว่าร้อยละ 50 มองว่าผู้หญิงควรมีส่วนร่วม และควรมีส่วนร่วมอย่างยิ่งในทุกด้าน (ทั้ง 4 ข้อคำถาม) โดยเรียงลำดับดังนี้ อันดับ 1 ด้านการเยียวยาฟื้นฟู และช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง (ร้อยละ 68.6) อันดับ 2 ควรผลักดันเรื่องพื้นที่ปลอดภัย (ร้อยละ 64.3)

อันดับ 3 ปกป้องคุ้มครองสิทธิ ปกป้องการถูกซ้อมทรมาน และการเรียกร้องความยุติธรรม (ร้อยละ 57.7)
อันดับ 4 ควรมีส่วนร่วมบนโต๊ะเจรจาสันติภาพ (ร้อยละ 48.2) ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า บทบาทด้านการมี
ส่วนร่วมบนโต๊ะเจรจาสันติภาพ ผู้ตอบแบบสอบถามมองว่า ควรมีส่วนร่วมน้อยที่สุด จะเห็นได้ว่าหากใช้
กรอบและมุมมองของ WPS ผู้หญิงชายแดนใต้ตระหนักในมิติทั้งความรุนแรงจากสถานการณ์ความไม่สงบ
และการมีส่วนร่วมอย่างมีความหมายต่อการขับเคลื่อนความยุติธรรมและสันติภาพ

เมื่อวิเคราะห์เฉพาะกลุ่มผู้เป้าหมายที่เป็นหญิง ข้อมูลสะท้อนให้เห็นถึงระดับการสนับสนุนบทบาท
ของผู้หญิงในกระบวนการสันติภาพที่แตกต่างกันระหว่างผู้หญิงมุสลิมและผู้หญิงพุทธ โดยสามารถจำแนก
บทบาทที่ได้รับการเห็นชอบมากที่สุดถึงน้อยที่สุดได้เป็นอย่างดี **ประการแรก บทบาทด้านการฟื้นฟู**
เยียวยา และการช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบ เป็นบทบาทที่ได้รับการสนับสนุนสูงที่สุดในกลุ่มผู้หญิงมุสลิม
และผู้หญิงพุทธ โดยผู้หญิงมุสลิมร้อยละ 64.7 และผู้หญิงพุทธร้อยละ 83.3 เห็นว่าควรมีบทบาทหรือ
ควรมีบทบาทอย่างยิ่ง สะท้อนให้เห็นว่าผู้หญิงให้ความสำคัญกับการกิจที่เชื่อมโยงกับการดูแลชุมชน
ความปลอดภัยของครอบครัว และการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุความรุนแรงซึ่งเป็นงานที่ผู้หญิง
มีบทบาทอย่างต่อเนื่องในระดับปฏิบัติการ

ประการต่อมา **บทบาทในการผลักดัน “พื้นที่ปลอดภัย”** ได้รับการสนับสนุนสูงเป็นอันดับ
ที่สอง จากผู้หญิงมุสลิมร้อยละ 60.7 และผู้หญิงพุทธร้อยละ 76.0 การให้ความสำคัญกับพื้นที่ปลอดภัย
สะท้อนถึงความต้องการของผู้หญิงต่อสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยสำหรับตนเอง ครอบครัว และชุมชน รวมถึง
มิติความมั่นคงที่ส่งผลต่อชีวิตประจำวันโดยตรง **บทบาทลำดับที่สามคือ การปกป้องสิทธิ การต่อต้าน**
การซ้อมทรมาน และการเรียกร้องความยุติธรรม ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากผู้หญิงมุสลิมร้อยละ 55.6
และผู้หญิงพุทธร้อยละ 73.4 บทบาทนี้มีความสำคัญในบริบทของจังหวัดชายแดนใต้ที่ประสบกับปัญหา
การละเมิดสิทธิมนุษยชน ผู้หญิงจำนวนมากจึงให้ความสำคัญต่อการคุ้มครองสิทธิและความยุติธรรมของ
ชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่สมาชิกในครอบครัวได้รับผลกระทบจากเหตุความไม่สงบ

ขณะที่บทบาทที่ได้รับการสนับสนุนน้อยที่สุดคือ **การมีส่วนร่วมบนโต๊ะเจรจาสันติภาพ**
โดยผู้หญิงมุสลิมสนับสนุนร้อยละ 45.6 และผู้หญิงพุทธร้อยละ 60.0 แม้ว่าร้อยละดังกล่าวสะท้อนการรับรู้
ถึงความสำคัญของการมีตัวแทนผู้หญิงในกระบวนการเจรจาอย่างเป็นทางการ แต่ยังคงต่ำกว่าบทบาทอื่นๆ
อย่างมีนัยสำคัญ แสดงให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมในระดับนโยบายยังคงเป็นพื้นที่ที่ผู้หญิงเข้าไม่ถึง ทั้งจาก
ข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง สังคมวัฒนธรรม และการรับรู้ถึงความเป็นไปได้ของการเข้ามามีบทบาทในระดับสูง
ของกระบวนการสันติภาพ

เมื่อพิจารณาถึงความเชื่อมั่นต่อบุคคล กลุ่มคน หรือองค์กร ต่อการสร้างสันติภาพ พบว่าเพศหญิงให้ความเชื่อมั่นสูงสุดต่อ องค์กรฝ่ายปกครอง (27.5%) รองลงมาคือ พรรคการเมือง/สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (สส.) (26.0%) และ คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดฯ (19.9%) ในขณะที่เพศชายให้ความเชื่อมั่นสูงสุดต่อ พรรคการเมือง/สส. (30.6%) รองลงมาคือ องค์กรฝ่ายปกครอง (22.8%) และ คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดฯ (21.6%) โดยรวมแล้ว ทั้งสองเพศมีแนวโน้มคล้ายกัน คือให้ความสำคัญกับ พรรคการเมือง, องค์กรฝ่ายปกครอง, และ ผู้นำศาสนาอิสลามในพื้นที่ เป็นลำดับต้นๆ เพศหญิงให้ความสำคัญกับ องค์กรภาคประชาสังคม และ องค์กรด้านความยุติธรรม มากกว่าเล็กน้อย ส่วนเพศชายให้ความสำคัญกับ กลไกการตรวจสอบและการมีส่วนร่วมทางการเมือง มากกว่า ทั้งนี้ เพศชายมีสัดส่วนของผู้ที่ “ไม่รู้” และ “ขอไม่ตอบ” ต่ำกว่าเพศหญิง ซึ่งอาจสะท้อนถึงความกล้าแสดงออกทางความคิดเห็นในประเด็นความมั่นคงและการเมืองที่มากกว่า

การสำรวจดังกล่าว สอดคล้องกับผลการสัมภาษณ์เชิงลึกซึ่งเป็นที่น่าสนใจว่าองค์กรภาคประชาสังคมต่างแสดงความต้องการของการมีส่วนร่วมของผู้หญิงอย่างมีความหมายในกระบวนการสันติภาพ ภาพรวมความคิดเห็นต่อการพูดคุยสันติสุข/สันติภาพ ผู้นำสตรีมองว่ากระบวนการพูดคุยสันติภาพเป็นนิมิตหมายที่ดี “มีดีกว่าไม่มี” เพราะอย่างน้อยสะท้อนให้เห็นถึงความตั้งใจของรัฐในการแก้ไขปัญหา แม้ยังไม่สามารถยุติความรุนแรงได้ในระยะสั้น แต่ก็ถือเป็นสัญญาณเชิงบวกที่เปิดพื้นที่ให้ทุกฝ่ายได้เข้ามาพูดคุยและมีส่วนร่วม อย่างไรก็ตามก็มีความเห็นสะท้อนว่ากระบวนการดังกล่าวยังไม่ใช่ “สันติภาพที่แท้จริง” แต่บางส่วนสะท้อนว่า “ไม่มีความเป็นสากล” เท่าที่ควร จึงไม่ก่อให้เกิดความน่าเชื่อถือเพียงพอที่จะฝากความหวังหรือคาดการณ์ผลลัพธ์ในเชิงบวกได้ ทำให้หลายคนเลือกที่จะไม่ให้ความสนใจหรือตั้งความหวังกับกระบวนการมากนัก

“กระบวนการพูดคุยก็ต้องมีการเริ่มต้น ถ้ามองว่า ณ ปัจจุบันตอนนี้ที่มีการเริ่มต้นแล้ว แต่ก็ยังไม่มีความน่าเชื่อถือ และไม่มีความเป็นสากลเท่าที่ควร”

(ผู้นำสตรี 02, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 พฤษภาคม 2566)

พวกเขามองว่าควรให้ความสำคัญกับผู้หญิงในการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสันติภาพที่เป็นทางการ พวกเธอก็มีความปรารถนาในการมีกลไกร่วมของคณะทำงานที่ประกอบด้วยผู้แทนจากรัฐไทย ฝ่าย BRN ฝ่ายประชาสังคม และฝ่ายวิชาการ เข้ามาเป็นกลไกร่วมเพื่อออกแบบกระบวนการศึกษาหารือ รวมถึงกำหนดประเด็นต่างๆ ที่จะนำไปสู่การรับฟังเสียงประชาชนเพื่อสะท้อนปัญหาพื้นฐานต่างๆ ของเด็กผู้หญิง และประชาชนทั่วไปที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างจริงจังและเป็น รูปธรรม เช่น ปัญหาด้านการศึกษาและโภชนาการในเด็ก ปัญหาความยากจน ปัญหายาเสพติด ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว เป็นต้น

รวมไปถึงการปรับปรุงปัญหาในเชิงโครงสร้างทั้งควรปรับปรุง กลไกต่างๆ ที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้น เช่น การดำเนินการของมัจลิส หรือคณะกรรมการอิสลาม เพื่อก่อเกิดประโยชน์ต่อผู้หญิงในแง่ของความรับผิดชอบตามกฎหมายที่ไม่ใช่หน้าที่ในการไกล่เกลี่ยเท่านั้น เหล่านี้เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องในการที่ผู้หญิงจะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง การปกครอง การกระจายอำนาจ เศรษฐกิจ วัฒนธรรม หรือศาสนา คุณภาพชีวิตของประชาชน

ความต้องการดังกล่าวสะท้อนจากข้อเสนอที่เป็นรูปธรรมของผู้หญิงในการมีกลไกของการมีส่วนร่วมของผู้หญิงปรากฏผ่านความเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง พวกเธอมีความหวังต่อรัฐบาลชุดใหม่ที่กำลังจัดตั้งโดยพรรคก้าวไกล (ในห้วงเวลาของการสำรวจ peace survey ครั้งที่ 7 ปี พ.ศ.2566) อันเป็นผลมาจากการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตย **หลายฝ่ายเห็นพ้องว่าปัญหาชายแดนใต้ต้องแก้ด้วยแนวทางประชาธิปไตย** ไม่ใช่การใช้วิธีการแบบทหารหรือแนวทางความมั่นคงดั้งเดิมที่ไม่ตอบโจทย์สถานการณ์ปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพรรคร่วมรัฐบาลได้ประกาศบันทึกความเข้าใจ (MOU) ที่บรรจุเรื่องกระบวนการสันติภาพไว้เป็นครั้งแรก ผู้นำสตรีมองว่าการที่ข้อตกลง MOU ของรัฐบาลใหม่มีการระบุประเด็นเกี่ยวกับกระบวนการสันติภาพไว้ชัดเจน และมีคณะทำงานที่มีความรู้ความสามารถ โดยมีบุคคลจากพื้นที่ชายแดนใต้เข้ามามีบทบาทนั้น เป็นสัญญาณเชิงบวกที่สร้างความหวังว่าจะเกิดการแก้ปัญหาอย่างจริงจัง อย่างไรก็ตาม ผู้นำสตรีเน้นย้ำว่ากลุ่มผู้หญิงควรได้รับการบรรจุเข้าไปมีส่วนร่วมในคณะทำงานด้วย เพื่อสะท้อนเสียงและมุมมองของผู้หญิงซึ่งเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบโดยตรง และทำให้กระบวนการแก้ไขปัญหาที่มีความครอบคลุมและเป็นรูปธรรมมากขึ้น

“ในข้อตกลง MOU จะมีเรื่องนี้ใน 23 ข้อ และมีคณะทำงานที่มีความรู้ความสามารถสามารถจัดประเด็นเรื่องนี้ได้โดยตรง โดยมีความมุ่งมั่นในทางการเมืองที่อยากจะแก้ไขเรื่องนี้จริงๆ ซึ่งมีหลายคนที่มาจากพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ได้เป็นตัวแทน ซึ่งเมืองค้ประกอบทำให้เราได้มีความหวังมากขึ้น และสุดท้ายในเรื่องของ กลุ่มผู้หญิงอยากให้เน้นย้ำในคณะทำงานจะต้องมีกลุ่มผู้หญิง เข้ามามีบทบาทมีส่วนร่วมในกระบวนการนี้ด้วย เพื่อสะท้อนมุมมองของกลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบสู่การแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม”
(ผู้นำสตรี 01, การสื่อสารส่วนบุคคล, 10 มิถุนายน 2566)

การมีส่วนร่วมในกระบวนการสันติภาพอย่างมีความหมายดังกล่าว เห็นได้จากการที่ผู้นำสตรีได้เน้นย้ำถึงความสำคัญของมิติด้านเพศและบทบาทผู้หญิงในกระบวนการสันติภาพ เนื่องจากปัจจุบันยังไม่มีผู้หญิงเข้าร่วมเวทีเจรจาอย่างเพียงพอ แม้ว่ากลุ่ม BRN จะไม่ได้ปฏิเสธการมีส่วนร่วมของผู้หญิง แต่ภาครัฐและผู้ขับเคลื่อนงานสันติภาพยังไม่ให้ความสำคัญกับมิติด้านเพศและเยาวชน การมีส่วนร่วมของกลุ่มเยาวชน

ผู้หญิงและคนไทยพุทธจึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อสะท้อนความหลากหลายของผู้ได้รับผลกระทบ ผู้นำสตรีจึงเสนอให้กระบวนการมีความเป็นสากลมากขึ้น เปิดพื้นที่ให้ประเทศที่สามเข้ามามีบทบาท และให้ภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เพื่อสร้างความโปร่งใสและเพิ่มความน่าเชื่อถือระหว่างคู่เจรจา

“เราไม่ค่อยแฮปปี้เลย เพราะไม่มีผู้หญิงในเวทีเจรจา เท่าที่เรารู้ กลุ่ม BRN ไม่ได้ปฏิเสธเรื่องของผู้หญิงในพื้นที่เจรจา แต่ด้วยความที่รัฐไทย แล้วก็คนที่ขับเคลื่อนงานด้านสันติภาพ ไม่ค่อยมีมิติ

ด้านเพศสภาพหรือเยาวชน โลกในยุคต่อไปมันจะต้องเป็นยุคของเยาวชน มันก็ต้องมีคนกลุ่มนี้

เข้าร่วมในกระบวนการสันติภาพ

(ผู้นำสตรี 03, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2 มิถุนายน 2566)

3.4 มุมมองมาตรการเร่งด่วนในการสร้างสันติภาพ

สำหรับมาตรการเร่งด่วน จากการวิเคราะห์ความคิดเห็นแยกกลุ่มตัวอย่างทั้งเพศหญิงและเพศชายพบว่า มาตรการที่ประชาชนให้ความสำคัญสูงสุดคือ **การหลีกเลี่ยงการก่อเหตุความรุนแรงต่อเป้าหมายอ่อน (ประชาชน)** โดยเพศหญิง 79.7 % และเพศชาย 81.3% เห็นว่าควรดำเนินมาตรการนี้ แสดงให้เห็นว่าทั้งสองเพศมีทัศนะสอดคล้องกันว่า “ความปลอดภัยของประชาชน” เป็นสิ่งสำคัญอันดับหนึ่ง มาตรการที่ได้รับความสำคัญรองลงมาคือ **การเสริมศักยภาพของชุมชนในการปกป้องตนเองโดยปราศจากอาวุธ** ซึ่งเพศชายให้ความสำคัญมากกว่าเล็กน้อย (74.1%) เมื่อเทียบกับเพศหญิง (69.5%) สะท้อนให้เห็นว่าเพศชายให้ความสำคัญกับการพึ่งพาตนเองและความเข้มแข็งของชุมชนในมิติความมั่นคงมากกว่า ขณะที่มาตรการ **การหลีกเลี่ยงการวิสามัญฆาตกรรมผู้มีความเห็นต่างจากรัฐ** เป็นอีกหนึ่งมาตรการที่ทั้งสองเพศให้ความสำคัญในระดับสูง โดยเพศหญิง 66.9% และเพศชาย 71.3 % สะท้อนถึงความต้องการลดการใช้ความรุนแรงจากเจ้าหน้าที่รัฐ เพื่อสร้างบรรยากาศแห่งความยุติธรรมและความไว้วางใจในพื้นที่สำหรับมาตรการ **การจัดตั้งคณะกรรมการหลายฝ่ายเพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ความรุนแรง** พบว่าเพศชายให้ความสำคัญอยู่ที่ 69.9% ขณะที่เพศหญิงสนับสนุนกว่า 64.3 % แสดงให้เห็นว่าเพศชายให้ความสำคัญกับกลไกการตรวจสอบและความโปร่งใสมากกว่าเล็กน้อย โดยสรุป ประชาชนทั้งสองเพศให้ความสำคัญกับ “ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน” เป็นอันดับแรก รองลงมาคือ “การรักษาความปลอดภัยโดยไม่ใช้ความรุนแรงหรืออาวุธ” ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประชาชนยังคงมีความหวังต่อมาตรการต่างๆ ของรัฐในการดูแลความปลอดภัย แม้อาจมีข้อสงสัยในประสิทธิภาพของบางมาตรการ เช่น ด้านตรวจ ที่ไม่สามารถสกัดเหตุร้ายได้ทั้งหมด

ข้อมูลเชิงสำรวจดังกล่าว สอดคล้องกับการที่ผู้นำสตรีที่เห็นตรงกันว่าการลดความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้เป็นประเด็นสำคัญและเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการสร้างสันติภาพ โดยความรุนแรงไม่ได้จำกัดเพียงการใช้อาวุธหรือความรุนแรงทางกายภาพเท่านั้น แต่รวมถึงผลกระทบ

ทางจิตใจและความรู้สึกของประชาชน เช่น การปิดล้อมหมู่บ้านหรือมาตรการที่ทำให้เกิดความไม่สบายใจ ซึ่งทั้งฝ่ายรัฐและฝ่ายผู้เห็นต่าง (ปาร์ตี้ A และปาร์ตี้ B) เป็นคู่ขัดแย้งหลักที่ก่อให้เกิดความรุนแรง ผู้นำสตรีเสนอแนวทางลดความรุนแรงทั้งในระยะสั้นและระยะยาว โดยมาตรการระยะสั้น เช่น การลดจำนวนด้านทหารหรือปรับปรุงด่านที่จำเป็นเพื่อสร้างพื้นที่ปลอดภัยสำหรับประชาชนในสถานที่สาธารณะ เช่น ตลาด โรงเรียน หรือโรงพยาบาล และการบังคับใช้กฎหมายที่เหมาะสม ขณะที่มาตรการระยะยาวเน้นการสร้างการเข้าใจและลดความหวาดระแวงระหว่างชาวบ้าน รวมถึงส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข นอกจากนี้ ผู้นำสตรียังเน้นความสำคัญของการสร้างการมีส่วนร่วมของกลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้หญิงและเด็ก ให้เข้ามามีบทบาทในการกำหนดมาตรการและแก้ไขปัญหา เพื่อให้กระบวนการลดความรุนแรงมีความครอบคลุมและสะท้อนความหลากหลายของผู้ได้รับผลกระทบอย่างแท้จริง

“เห็นด้วยกับการลดความรุนแรง แต่มองว่าการลดความรุนแรงจริงๆ ไม่ได้มองถึงการยิงและการวางระเบิดอย่างเดียว แต่ทั้งนี้เรามองถึงการปิดล้อมของเจ้าหน้าที่ในหมู่บ้านด้วย”

(ผู้นำสตรี 02, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 พฤษภาคม 2566)

4.4 ความคิดของผู้หญิงต่อรูปแบบการปกครองในพื้นที่

สำหรับทัศนคติของการเมืองการปกครองในพื้นที่ของผู้หญิง เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยถ่วงน้ำหนัก พบว่าลำดับแรก รูปแบบเขตปกครองพิเศษ / ผู้ว่าฯ เลือกตั้ง ผู้หญิง เฉพาะคนรุ่นใหม่ (Gen Z) มีทัศนคติ “เชิงบวก” ต่อแนวคิดเขตปกครองพิเศษมากกว่าผู้ชาย เมื่อจำแนกตามรุ่นอายุ กลุ่มผู้หญิง Gen Z (37.8%) ตอบว่า “อยากให้เป็นอย่างนั้น” มากที่สุด ขณะที่ Gen Y (32%) และ Gen X (32.1%) “พอรับได้” ในสัดส่วนสูง สะท้อนความพร้อมในการเปิดรับโครงสร้างที่สะท้อนเอกลักษณ์ของพื้นที่ ขณะที่เพศชาย สะท้อนว่า กลุ่ม Gen Z (29%) และ Gen X (27.3%) มีแนวโน้มคล้ายคลึงกัน แต่อัตราส่วนต่ำกว่าผู้หญิงเล็กน้อย (ค่าเฉลี่ยถ่วงน้ำหนักประมาณ = หญิง 3.55, ชาย 3.42) ลำดับที่สอง รูปแบบการกระจายอำนาจเหมือนส่วนอื่นของประเทศ(เพิ่มอำนาจให้ อบจ. อบต. มากขึ้น) ข้อมูลแสดงให้เห็นผู้หญิง: มีแนวโน้มเห็นด้วยสูง โดยเฉพาะ Gen Z (30%) และ Gen X (28.8%) ที่ตอบว่า “อยากให้เป็นอย่างนั้น” สะท้อนความต้องการให้การบริหารท้องถิ่นมีอิสระและประสิทธิภาพมากขึ้น ส่วน เพศชาย กลุ่ม Gen Z (36%) และ Gen Y (32.1%) เห็นด้วยในระดับสูงสุด แสดงถึงทัศนคติแบบ “ประชาธิปไตยท้องถิ่น” ในคนรุ่นใหม่ โดยสรุป ทั้งหญิงและชายวัยรุ่น-วัยทำงาน (Gen Z-Y) สนับสนุนการกระจายอำนาจอย่างชัดเจน (ค่าเฉลี่ยถ่วงน้ำหนักประมาณ = หญิง 3.43, ชาย 3.35)

ลำดับที่สาม รูปแบบการปกครองปัจจุบัน เพศหญิง กลุ่ม Gen X (36.7%) และ Gen Y (35.5%) ส่วนใหญ่ “พอรับได้” และ “อยากให้เป็นอย่างนั้น” สะท้อนมุมมองที่ยังยอมรับโครงสร้างเดิม เพราะคุ้นเคย

สถาบันพระปกเกล้า

กับระบบราชการและหน่วยงานรัฐ เช่น ศอ.บต. ส่วนเพศชาย: มีแนวโน้มคล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะ Gen X (40.6%) และ Boomer (43.2%) ที่ “พอรับได้” ต่อระบบปัจจุบัน โดยสรุป ทั้งสองเพศ “ค่อนข้างยอมรับ” รูปแบบปกครองเดิม โดยชายมีระดับการยอมรับสูงกว่าหญิงเล็กน้อย (ค่าเฉลี่ยถ่วงน้ำหนักประมาณ = หญิง 3.25, ชาย 3.20) **ลำดับที่สี่ รูปแบบที่เป็นอิสระจากประเทศไทย** ผู้หญิง ทุกเจนเนอร์เรชันมีแนวโน้ม “ไม่เห็นด้วย” อย่างชัดเจน โดยเฉพาะ Gen X (34.2%) และ Baby Boomer (36.1%) ที่ตอบว่า “รับไม่ได้เลย” ส่วนผู้ชาย มีแนวโน้มคล้ายกัน โดยเฉพาะ Gen X (36.4%) และ Baby Boomer (37.9%) ปฏิเสธรูปแบบนี้ในสัดส่วนสูงสุด อาจกล่าวได้ว่าทั้งหญิงและชาย “ส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง” ต่อการแยกตัวจากไทย สะท้อนความยึดโยงกับอัตลักษณ์ชาติและความมั่นคงของรัฐ (ค่าเฉลี่ยถ่วงน้ำหนักประมาณ = หญิง 2.15, ชาย 2.10)

เมื่อพิจารณาจากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มสตรี ผู้ประกอบการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และภาคประชาสังคม เห็นว่าการแสวงหาทางออกทางการเมืองควรสอดคล้องกับความต้องการของคนในพื้นที่ โดยเน้นว่าหัวใจสำคัญคือการใช้อำนาจทางการเมืองในการ**จัดสรรอำนาจและกำหนดรูปแบบการปกครองที่ประชาชนในพื้นที่ต้องการ** แม้จะมีองคาพยพและกลุ่มอิทธิพลต่างๆ ในพื้นที่ที่ส่งผลต่อกระบวนการสันติภาพ แต่สิ่งสำคัญคือทำให้ความสำคัญต่อความต้องการของคนในพื้นที่เพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืน ความเห็นดังกล่าวสอดคล้องกับกลุ่มเยาวชน และผู้นำศาสนายังเสนอให้รัฐสภาเป็นพื้นที่ปลอดภัยสำหรับการพูดคุยปัญหาความขัดแย้งระหว่างคู่ขัดแย้ง รวมถึงใช้เป็นกลไกในการออกกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสันติภาพ เพื่อสร้างความชัดเจนและความน่าเชื่อถือในการแสวงหาทางออกทางการเมือง (ผู้นำสตรี 01, การสื่อสารส่วนบุคคล, 10 มิถุนายน 2566; ผู้นำสตรี 03, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2 มิถุนายน 2566; ผู้นำสตรี 04, การสื่อสารส่วนบุคคล, 26 พฤษภาคม 2566; ผู้นำศาสนา 02, การสื่อสารส่วนบุคคล, 11 มิถุนายน 2566; เยาวชน 06, การสื่อสารส่วนบุคคล, 1 มิถุนายน 2566)

ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มสตรีและภาคประชาสังคมเสนอว่าประเด็นการกระจายอำนาจและการจัดการตนเองในชายแดนใต้ไม่ควรถูกมองว่าเป็นคำต้องห้าม เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของวาระแห่งชาติ และมีศักยภาพในการบริหารจัดการตนเองเช่นเดียวกับจังหวัดอื่นๆ เช่น ภูเก็ต ชลบุรี และเชียงใหม่ การปกครองไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการกระจายอำนาจหรือการปกครองตนเอง ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิในการตัดสินใจเลือกเอง นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอให้มีไควตาสำหรับชาวพุทธ เพื่อเป็นหลักประกันว่ากลุ่มนี้สามารถอยู่ร่วมได้อย่างมั่นคง ภายใต้การปกครองที่มีผู้นำหลากหลาย และเปิดโอกาสให้ผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางมากขึ้น (ภาคประชาสังคม 06, การสื่อสารส่วนบุคคล, 31 พฤษภาคม 2566; นักการเมือง 05, การสื่อสารส่วนบุคคล, 28 พฤษภาคม 2566; ตัวแทนคนนอกพื้นที่ขับเคลื่อน

เรื่องชายแดนใต้ 01, การสื่อสารส่วนบุคคล, 10 มิถุนายน 2566; ผู้นำสตรี 01, การสื่อสารส่วนบุคคล, 10 มิถุนายน 2566; ผู้นำสตรี 02, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 พฤษภาคม 2566)

“เรื่องของผู้หญิงว่าในการปกครองในรูปแบบใหม่ที่จะเกิดขึ้น จะเปิดโอกาสให้กลุ่มผู้หญิง
มีสิทธิ มีเสียงในการมีส่วนร่วมอย่างมีความหมายหรือไม่ รวมถึงการตัดสินใจ เพราะตอนนี้

คิดว่าสิ่งเหล่านี้ยังมีน้อยมากที่กลุ่มผู้หญิงจะเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในตรงนี้”

(ผู้นำสตรี 01, การสื่อสารส่วนบุคคล, 10 มิถุนายน 2566)

สุดท้ายกลุ่มสตรีระบุว่าปัญหาความเหลื่อมล้ำและความยากจนเป็นข้อท้าทายสำคัญต่อ
การสร้างสันติภาพในพื้นที่ชายแดนใต้ โดยเฉพาะความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ การเข้าถึงงบประมาณ
และผลกระทบต่อปากท้องของประชาชน ซึ่งทำให้การสร้าง ความเข้าใจและความเชื่อมั่นระหว่างฝ่ายต่างๆ
เป็นเรื่องยาก (ผู้นำสตรี 03, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2 มิถุนายน 2566) ผู้ให้ข้อมูลยังเห็นว่าประชาชนในพื้นที่
ควรได้รับความรู้เกี่ยวกับกฎหมายพิเศษและกระบวนการสันติภาพ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและยอมรับ
บริบทความแตกต่างทางศาสนา เช่น การให้ชาวพุทธมีตัวแทนในระบบการปกครองเพื่อสะท้อนเสียงของ
ตนทั้งในและนอกพื้นที่ (ผู้นำสตรี 01, การสื่อสารส่วนบุคคล, 10 มิถุนายน 2566) นอกจากนี้ยังเสนอให้
กระบวนการพูดคุยมีความต่อเนื่องและจัดตั้งทีมพูดคุยอย่างเป็นกิจจะลักษณะเพื่อให้การสันติภาพใกล้ชิด
กับประชาชนอย่างแท้จริง (ผู้นำสตรี 02, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 พฤษภาคม 2566) โดยแนวคิดสำคัญ
คือ “สันติภาพที่กินได้” ซึ่งหมายถึงการสร้างสันติภาพควบคู่ไปกับการลดความเหลื่อมล้ำ พัฒนาคุณภาพ
ชีวิต เช่น การแก้ไขปัญหาทุพโภชนาการในเด็ก การเข้าถึงการศึกษาและสุขอนามัย ลดอัตราการตายของ
แม่หลังคลอดและเด็ก เพื่อให้ประชาชนสามารถลืมตาอ้าปากและมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น (ผู้นำสตรี 03,
การสื่อสารส่วนบุคคล, 2 มิถุนายน 2566)

โดยสรุป แม้โดยภาพรวมผู้หญิงชายแดนใต้จะมองตัวเองในฐานะ “ผู้เฒ่าและผู้สร้างความสงบ”
มากกว่าการเป็น “ผู้เจรจาทางการเมือง” อย่างไรก็ตามเมื่อจำแนกข้อมูลจาก ผลสำรวจ Peace Survey ครั้งที่ 7
ทั้งข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพที่ สะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติของผู้หญิงทั้งมุสลิมและไทยพุทธในสามจังหวัด
ชายแดนใต้ที่มองว่าการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเจรจาเป็นกุญแจสำคัญในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง
และลดความรุนแรง ข้อมูลแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงชายแดนใต้ มีจุดร่วมที่เห็นด้วยกับการมีบทบาทของผู้หญิง
ในทุกด้านของกระบวนการสันติภาพ แต่แตกต่างกันในจุดเน้นและวิธีการมอง “สันติภาพ”

นอกจากนี้เมื่อวิเคราะห์ตามช่วงอายุ ผลการวิเคราะห์เห็นได้ชัดเจนว่า ผู้หญิงรุ่นใหม่ (Gen Z)
มีทัศนคติเชิงบวกต่อรูปแบบการปกครองเฉพาะพื้นที่และการกระจายอำนาจมากกว่าผู้ชาย การสำรวจ
ยังชี้ให้เห็นว่าประชาชนให้ความสำคัญสูงสุดกับความปลอดภัยและมาตรการลดความรุนแรง รองลงมา

สถาบันพระปกเกล้า

คือ การเสริมศักยภาพชุมชนและการตรวจสอบข้อเท็จจริง ทั้งนี้ ผู้นำสตรีและภาคประชาสังคมเน้นย้ำว่า การมีส่วนร่วมของผู้หญิงควรเป็นไปอย่างมีความหมาย ครอบคลุมทุกกลุ่ม และสอดคล้องกับความต้องการของคนในพื้นที่ เพื่อสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนและเป็นรูปธรรม ควบคู่ไปกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต ลดความเหลื่อมล้ำ และสร้างโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เพราะอย่างน้อยเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้สื่อสารและลดการใช้ความรุนแรง

อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมในกระบวนการสันติภาพของผู้หญิงชายแดนใต้ในทางปฏิบัติยังมีข้อจำกัดหลายประการ ได้แก่ ขาดความต่อเนื่องและไม่มีกลไกติดตามผลที่ไม่ครอบคลุมมิติ “เพศสภาพ” และ “เยาวชน” เวทีการพูดคุยยังถูกจำกัดอยู่ในระดับผู้นำทางการเมืองและทหาร ขาดช่องทางการมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคประชาสังคม ดังนั้น ภาคประชาสังคมหญิงจึงเสนอให้รัฐเปิดพื้นที่ให้ผู้หญิงเข้าร่วมในคณะทำงานและเวทีเจรจาเพื่อให้เสียงของผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงถูกนำไปใช้จริง ในเชิงนโยบายความเชื่อมั่นและความหวังของผู้หญิงต่อรัฐและกระบวนการใหม่ ดังที่ผู้หญิงส่วนใหญ่ให้ความเชื่อมั่นสูงสุดต่อ “องค์กรฝ่ายปกครอง” และ “พรรคการเมือง” เพราะมองว่าเป็นกลไกที่สามารถเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายได้โดยตรง อย่างไรก็ตาม พวกเธอยังคงเรียกร้องให้ภาครัฐและคณะทำงานสันติภาพใหม่ บรรจุผู้หญิงเข้าไปมีบทบาทอย่างเป็นทางการ เพื่อให้เกิด “การมีส่วนร่วมอย่างมีความหมาย” ตามหลักการวาระ ผู้หญิง สันติภาพกับความมั่นคง ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนจากการที่ ผู้นำสตรีหลายคนสะท้อนความหวังต่อรัฐบาลใหม่ภายใต้แนวทางประชาธิปไตยที่ต้องติดตามผลการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม

ดังนั้น ภายใต้อุดมคติข้อมูลและสถานการณ์นี้ การตีความบทบาทผู้หญิงในความขัดแย้งจึงต้องขยายออกจากมุมมองแบบเดิมที่เห็นผู้หญิงเป็นเพียงเหยื่อและผู้เสียเปรียบไปสู่การมองว่าพวกเธอเป็นตัวแสดงสำคัญที่มีบทบาทหลากหลาย ทั้งในฐานะผู้สร้างสันติภาพ ผู้ปกป้องสิทธิ นักการเมือง และผู้นำชุมชน ดังนั้น การใช้กรอบมิติเพศสภาพช่วยวิเคราะห์ข้อมูลของ Peace Survey จึงช่วยเปิดพื้นที่ให้เห็นพลวัตอำนาจในสังคมที่ของหญิง-ชาย พร้อมทั้งเชื่อมโยงกับโจทย์ใหม่ของการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในการสร้างสันติภาพอย่างมีนัยสำคัญมากขึ้น สำหรับผู้หญิงชายแดนใต้ ความสำเร็จของ WPS จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อผู้หญิงได้รับพื้นที่ในเชิงนโยบายอย่างแท้จริง และสามารถมีบทบาทในการสร้างสันติภาพที่ครอบคลุมและยั่งยืนในทุกระดับของสังคม ไม่ใช่เพียงปรากฏในเชิงสัญลักษณ์ หรือการมีส่วนร่วมเชิงตัวเลขเท่านั้น

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2566). *แผนปฏิบัติการด้านสิทธิมนุษยชนภายใต้
แผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2566–2570) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567*.
https://www.dop.go.th/download/laws/th1735029965-862_1.pdf
- เครือข่ายวิชาการ Peace Survey. (2566). *เอกสารประกอบการแถลงผลการสำรวจความคิดเห็นของ
ประชาชน Peace Survey ครั้งที่ 7. สถาบันวิจัยความขัดแย้งและความหลากหลายทางวัฒนธรรม
ภาคใต้ สถาบันสันติศึกษา*. <https://cscd.psu.ac.th/th/node/536>
- เซฟรอน – ทูนเพื่อชีวิต มอบอุปกรณ์แก่อุปกรณ์สตรีสามจังหวัดชายแดนภาคใต้. (2565, 31 สิงหาคม).
ศูนย์ข่าวพลังงาน. <https://www.energynewscenter.com/เซฟรอน-ทูนเพื่อชีวิต/>
- ฐานข้อมูลศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้. (2568). *รายงานสถานการณ์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้
ระหว่างมกราคม 2547–กันยายน 2568. ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้*.
- ดวงหทัย บุรณเจริญกิจ, ปาริชาติ สุวรรณบุบผา, และมนธิภา ยิ้มย่อง. (2564). *ผู้หญิงที่ชายขอบของ
กระบวนการสันติภาพชายแดนใต้: มุมมองของผู้หญิงผู้ได้รับผลกระทบ. วารสารสันติศึกษาและ
การพัฒนา, 12(2), 45–68*. [https://so03.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace/article/
view/79285](https://so03.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace/article/view/79285)
- ประกาศ เรื่อง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570). (2565,
1 พฤศจิกายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 139 ตอนพิเศษ 258 ง. หน้า 1-143. [https://www.
ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2565/E/258/T_0001.PDF](https://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2565/E/258/T_0001.PDF)
- พรหมณี พุ่มอิม, จเร สิงห์โกวินท์ และ เชิดพงษ์ วาณิชยานนท์. (2567). *ปัจจัยและอุปสรรคต่อการส่งเสริม
ความเสมอภาคระหว่างเพศในครอบครัว และการขับเคลื่อนการส่งเสริมความเสมอภาคระหว่าง
เพศใน (รายงานโครงการวิจัยฉบับสมบูรณ์). กองยุทธศาสตร์และแผนงาน, กรมกิจการสตรีและ
สถาบันครอบครัว, กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์*.
- มูฮัมหมัด ดือราแม. (2568, 5 สิงหาคม). *CEDAW กังวล 5 ปัญหาอ่อนไหวชายแดนใต้ จีรัฐผลักดันบทบาท
ผู้หญิงร่วมสร้างสันติภาพ*. ประชาไท. <https://prachatai.com/journal/2025/08/114039>
- รัฐยัตติ UN ร่างนโยบายให้ผู้หญิงร่วมสร้างสันติภาพ เริ่มที่ชายแดนใต้. (2558, 14 พฤศจิกายน). ประชาไท.
<https://prachatai.com/journal/2015/11/62427>

สถาบันพระปกเกล้า

ศรีสมภพ จิตรภรณ์ศรี และ อัญญา หิมิหิณะ. (2566). *สองทศวรรษแห่งความขัดแย้งและกระบวนการสันติภาพชายแดนใต้/ปาตานี: มุมมองเหตุการณ์ ประเด็นความยุติธรรมและสิทธิมนุษยชน*. ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. <https://cscd.psu.ac.th/th/node/561>

ศูนย์ข่าวภาคใต้. (2565, 17 กรกฎาคม). *กลุ่มอาชีพผู้หญิงชายแดนใต้ สานใจ-สร้างงาน เพิ่มพื้นที่กลางในชุมชน*. สำนักข่าวอิศรา. <https://www.isranews.org/article/south-slide/110478-womengroup.html>

สมาคมวางแผนครอบครัวแห่งประเทศไทย. (2568, 13 มีนาคม). *โครงการ Her Power: ส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศในสามจังหวัดชายแดนใต้*. [## ภาษาอังกฤษ](https://ppat.or.th/โครงการสร้างความเท่าเทียม/อัมพร หมดเต็น, ดวงหทัย บุณเจริญกิจ และ ฟารีดา ปันจอร์. (2565). วาระผู้หญิง สันติภาพ และความมั่นคง: ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาแผนปฏิบัติการระดับชาติ. สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.</p></div><div data-bbox=)

Buranajoenkij, D. (2018). *Women and the Peace Process in the Deep South of Thailand*. Peace Resource Collaborative (PRC) & Center for Conflict Studies and Cultural Diversity (CSCD), Prince of Songkla University.

Castillo Diaz, P., & Tordjman, S., with Anwar, S., Cueva Beteta, H., Russo, C., Lukatela, A., & Ziebell, S. (2012). *Women's Participation in Peace Negotiations: Connections Between Presence and influence*. (2nd ed.). UN Women.

Davis, L. (2018). Women Peace and Security: Adrift in Policy And Practice. *Feminist Legal Studies*, 27(1), 95–107. <https://doi.org/10.1007/s10691-018-9381-4>

International Commission of Jurists. (2022). *Thailand: CEDAW Concluding Observations on Discrimination Faced by Women and Girls in the Southern Border Provinces*. <https://www.icj.org/resource/thailand-cedaw-concluding-observations-on-discrimination-faced-by-women-and-girls-in-the-southern-border-provinces/>

- Mekong Institute. (2014). *Gender, Women's Livelihood in Conflict Area: A Case Study of Pattani Province, Deep South of Thailand*. Mekong Institute. <https://mekonginstitute.org/wp-content/uploads/2023/07/GENDER-WOMENS-LIVELIHOOD-IN-CONFLICT-AREA-A-CASE-STUDY-OF-PATTANI-PROVINCE-DEEP-SOUTH-OF-THAILAND.pdf>
- Newby, V. F., & O'Malley, A. (2021). Introduction: WPS 20 Years on: Where are the Women Now?. *Global Studies Quarterly*, 1(3), 1-13. <https://doi.org/10.1093/isagsq/ksab017>
- Panjar, F., & Jangoe, N. (2021). *Local Women and Peacebuilding in Thailand's Deep South*. ASEAN Peace Institute. <https://asean-aipr.org/media/library/2cd4e8a2ce081c3d7c32c3cde4312ef7.pdf>
- UN Women. (2018). *Women's Meaningful Participation in Peace Processes: Modalities & Strategies Across Tracks*. UN Women. <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2021/06/proceedings-womens-meaningful-participation-in-peace-processes>
- WPS-ASEAN. (2023). *Women, Peace and Security in Thailand: Country Brief*. https://wps.asean.org/wp-content/uploads/2023/03/WPS-Country-Brief_Thailand_20230307.pdf
- WPS-ASEAN. (2025). *Two New Initiatives Launched on Gender Equality and Peacebuilding in Thailand's Southern Border Provinces*. <https://wps.asean.org/stories/two-new-initiatives-launched-on-gender-equality-and-peacebuilding-in-thailands-southern-border-provinces/>
- United Nations, Committee on the Elimination of Discrimination Against Women. (2025, July 7). *Concluding Observations on the Eighth Periodic Report of Thailand (CEDAW/C/THA/CO/8)* (Advance unedited version). United Nations.

ทัศนะของนักการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐต่อกระบวนการสร้างสันติภาพใน
จังหวัดชายแดนใต้: บทสัมภาษณ์เชิงคุณภาพจาก Peace Survey*

Perspectives of Politicians and Government Officials on the
Peacebuilding Process in Thailand's Southern Border Provinces:
Qualitative Interviews from the Peace Survey

ผายนีย์ ช. บุญพันธ์**

Kayanee Chor Boonpunth***

บทความนี้
Received

7 ตุลาคม 2568

Revised

25 พฤศจิกายน 2568

Accepted

3 ธันวาคม 2568

บทคัดย่อ

การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพจังหวัดชายแดนใต้ (Peace Survey) ที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ.2559 มาจนถึงครั้งที่ 7 ในปี พ.ศ.2566 ถือเป็นกลไกสำคัญในการสะท้อนมุมมองประชาชนในพื้นที่ บทความนี้มุ่งศึกษาทัศนะของนักการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญต่อทิศทางการสันติภาพ ผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูล 12 คน ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพเสริมจากการสำรวจเชิงปริมาณของ Peace Survey ครั้งที่ 7 โดยใช้เครื่องมือสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ผลการวิจัยพบประเด็นสำคัญ 5 ด้าน ได้แก่ (1) ความคิดเห็นต่อกระบวนการพูดคุยสันติภาพ ผู้ให้ข้อมูลมีมุมมองที่แตกต่าง ทั้งกลุ่มที่เห็นว่าเป็นพัฒนาการเชิงบวก กลุ่มที่มองว่าเป็นกลไกสากลที่จำเป็น และกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยเนื่องจากกังวลต่อการแทรกแซงจากต่างชาติ โดยนักการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐส่วนใหญ่มีความเชื่อมั่นว่า กระบวนการดังกล่าวสามารถช่วยคลี่คลายปัญหาได้ระดับหนึ่ง

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของผลการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพจังหวัดชายแดนใต้ (Peace Survey) ครั้งที่ 7

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ (ดร.)

*** Assistant Professor, Faculty of Management Sciences, Prince of Songkla University (Ph.D.)

แม้ยังมีข้อจำกัดและขาดประสิทธิผลที่ชัดเจน (2) ความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ผู้ให้ข้อมูล
เสนอว่าควรเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม โดยเน้นความโปร่งใส การสร้างพื้นที่ปลอดภัยใน
การแสดงออก และการพัฒนากลไกทางการเมืองที่เชื่อมโยงกับผู้นำท้องถิ่นที่เข้าใจปัญหาอย่างแท้จริง
(3) การแสวงหาทางออกทางการเมือง ถือเป็นหัวใจสำคัญของสันติภาพ โดยมีทั้งผู้ที่สนับสนุนโครงสร้างปกติ
และผู้ที่เสนอการกระจายอำนาจหรือการปกครองตนเอง รวมทั้งข้อเสนอให้จัดทำ Road Map การพัฒนา
ระยะยาวในด้านต่างๆ ของพื้นที่ ทั้งนี้ ทุกฝ่ายเห็นพ้องว่ากระบวนการเจรจาควรมีความต่อเนื่องและเปิดเผย
มากขึ้นเพื่อสร้างความเชื่อมั่น (4) ความคิดเห็นต่อท่าทีและมาตรการของรัฐบาล สะท้อนความคาดหวัง
ต่อการทำงานที่ใกล้ชิดกับประชาชนมากขึ้น การลดการรวมศูนย์อำนาจ และการยกระดับปัญหาชายแดนใต้
เป็นวาระแห่งชาติ นอกจากนี้ มีข้อเสนอให้ปรับโครงสร้างใต้พหุศัญสันติภาพ โดยลดบทบาททหารและ
เปิดโอกาสให้ผู้มีความรู้ด้านสันติภาพเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น (5) ข้อท้าทายสำคัญต่อสันติภาพ ได้แก่
ความไม่ไว้วางใจระหว่างคู่ขัดแย้ง ความเปราะบางและความไม่ต่อเนื่องของกระบวนการเจรจาที่ขึ้นกับ
การเมืองระดับชาติ และโครงสร้างอำนาจรัฐที่ยังยึดกรอบความมั่นคงเป็นหลัก

คำสำคัญ: สันติภาพ, การสร้างสันติภาพ--ไทย (ภาคใต้), ความขัดแย้งทางสังคม--ไทย (ภาคใต้),
การบริหารความขัดแย้ง

Abstract

The Peace Survey, conducted continually since 2016 and reaching its seventh round in 2023, has served as a crucial mechanism for reflecting public perspectives on the peace process in Thailand's southern border provinces. This article examines the perspectives of politicians and government officials—critical actors in shaping the direction of peace—through in-depth, semi-structured interviews with 12 key informants. These qualitative findings complement the quantitative data obtained from the Seventh Peace Survey.

The findings highlight five key themes: 1) perspectives on the peace dialogue process varied among informants, ranging from viewing it as a positive development and a necessary international mechanism to opposing it due to concerns about foreign intervention. Despite its limitations and the absence of clear effectiveness, most respondents believed that the process could help ease tensions to some extent. 2) regarding public participation, informants emphasized the need for broader inclusion across all sectors, highlighting the importance of transparency, safe spaces for expression, and political mechanisms linked to local leaders who possess a genuine understanding of local issues. 3) political solutions, regarded as the core of peacebuilding, range from support for maintaining existing structures to proposals for decentralization or self-governance, as well as the formulation of a long-term development roadmap. All informants agreed on the need for more continuous and transparent negotiations to foster trust. 4) government stance and measures reflected expectations for closer engagement with the public, reduced centralization of power, and the elevation of the southern conflict to the national agenda. Suggestions were also made to restructure the peace dialogue framework by reducing the dominance of the military and allowing greater participation by peace experts. 5) key challenges to peace were identified, including mutual distrust between conflicting parties, the fragility and discontinuity of dialogue linked to national political dynamics, and state power structures that remain predominantly security-oriented.

Keywords: peace, Peace Survey, peace-building, social conflict—Thailand, Southern, conflict management

บทนำ

ปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยเป็นปัญหาความขัดแย้งที่ดำเนินมาอย่างยาวนานกว่า 20 ปี และยังคงส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ตลอดจนเสถียรภาพด้านความมั่นคงของประเทศไทย ความพยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่ผ่านมา มักเน้นหนักไปที่มาตรการด้านความมั่นคงโดยใช้กำลังทางทหารเพื่อลดความรุนแรงและควบคุมสถานการณ์ อย่างไรก็ตาม มาตรการทางการทหารเพียงอย่างเดียวไม่สามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืนได้ จึงเกิดการเสริมสร้างมาตรการทางการเมืองเข้ามาเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการคลี่คลายปัญหา ไม่ว่าจะเป็นกระบวนการพูดคุยเพื่อสันติสุข การมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม ตลอดจนการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่

ในมิติของการรับฟังเสียงประชาชน “Peace Survey” ถือเป็นกลไกสำคัญที่เกิดจากความร่วมมือของสถาบันวิชาการและภาคประชาสังคมทั้งในและนอกพื้นที่ชายแดนใต้ โดยเริ่มต้นจาก 15 องค์กรในการสำรวจครั้งแรก และเครือข่ายในปัจจุบันขยายเพิ่มเป็น 25 องค์กร Peace Survey ได้ทำการเก็บข้อมูลจากประชาชนด้วยแบบสอบถามอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ.2559 จนถึงปัจจุบัน รวมทั้งสิ้น 7 ครั้ง โดยในระยะหลัง (ครั้งที่ 6–7) ได้มีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพควบคู่กับเชิงปริมาณ ผ่านการสัมภาษณ์ผู้นำความคิดที่มีบทบาทสำคัญของกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่ ซึ่งหนึ่งในกลุ่มที่มีบทบาทชี้ขาดต่อการขับเคลื่อนกระบวนการสันติภาพ คือ นักการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐ การศึกษาทัศนะของกลุ่มบุคคลเหล่านี้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะไม่เพียงสะท้อนมุมมองของผู้ที่อยู่ในโครงสร้างอำนาจ แต่ยังช่วยชี้ให้เห็นทิศทางและโอกาสของกระบวนการสร้างสันติภาพในเชิงปฏิบัติ

กระบวนการพูดคุยเพื่อสันติสุขในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้กำหนดประเด็นสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ การลดความรุนแรงในพื้นที่เพื่อสร้างความเชื่อมั่น การปรึกษาหารือกับประชาชนเพื่อสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของกระบวนการ และการแสวงหาทางออกทางการเมืองซึ่งเป็นประเด็นที่ท้าทายต่อโครงสร้างอำนาจและอธิปไตยของรัฐ เนื่องจากรากเหง้าของความขัดแย้งเกี่ยวพันกับการเมืองและอัตลักษณ์ ความท้าทายเหล่านี้ยังซ้อนทับด้วยปัจจัยสำคัญ เช่น ความไม่ไว้วางใจระหว่างคู่ขัดแย้ง ความไม่ต่อเนื่องของนโยบายรัฐ และความเปราะบางของกระบวนการเจรจาที่ขึ้นอยู่กับการเมืองระดับประเทศ ดังนั้น การสร้างกลไกที่ช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่น การเปิดพื้นที่หารืออย่างต่อเนื่อง และการสนับสนุนโดยภาคประชาสังคมควบคู่กับบทบาทเชิงนโยบายของรัฐจึงเป็นสิ่งจำเป็น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การแสดงเจตจำนงทางการเมืองที่ชัดเจน โปร่งใส และสม่ำเสมอจากรัฐบาลที่เข้ามาบริหารประเทศ

ดังนั้น การศึกษาทัศนะของนักการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐต่อกระบวนการสร้างสันติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจโอกาสและข้อจำกัดของการแก้ไขปัญหา

สถาบันพระปกเกล้า

ความขัดแย้งในพื้นที่ การวิจัยนี้ไม่เพียงแต่จะสะท้อนภาพรวมของการรับรู้และการกำหนดท่าทีเชิงนโยบาย แต่ยังสามารถเป็นข้อมูลสนับสนุนเชิงวิชาการในการกำหนดทิศทางสันติภาพของประเทศไทยในอนาคตได้อย่างยั่งยืน

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอผลการศึกษาที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับนักการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยมุ่งสำรวจมุมมองความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสันติภาพชายแดนใต้ เนื้อหาถูกจัดลำดับตามประเด็นสำคัญ 5 ด้าน ได้แก่ (1) ความคิดเห็นต่อกระบวนการพูดคุยสันติภาพ (2) รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน (3) แนวทางเกี่ยวกับการแสวงหาทางออกทางการเมือง (4) ความคิดเห็นต่อท่าทีและมาตรการของรัฐบาล และ (5) ข้อท้าทายสำคัญต่อสันติภาพชายแดนใต้

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดเรื่องกระบวนการสันติภาพที่มีความเป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) เป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในแวดวงการศึกษาสันติภาพและความขัดแย้ง โดยมีข้อถกเถียงสำคัญว่าการสร้างสันติภาพที่แท้จริงจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อประชาชนและกลุ่มต่างๆ ในสังคมได้รับการกระจายอำนาจและมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในกระบวนการตัดสินใจ (Turnley, 2009) การเปิดพื้นที่ให้เกิดการมีส่วนร่วมเช่นนี้ไม่เพียงแต่จะช่วยสร้างความโปร่งใสและตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐได้อย่างตรงไปตรงมา หากยังทำให้เสียงของประชาชนได้รับการยอมรับในฐานะปัจจัยเชิงชอบธรรม (Legitimacy) ที่ทุกฝ่ายในความขัดแย้งต้องคำนึงถึง

ในหลายกรณีคู่ขัดแย้งมักกล่าวอ้างถึง “ความต้องการของประชาชน” เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการกระทำของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายรัฐ หรือฝ่ายที่เห็นต่าง การมีเครื่องมือที่สามารถสะท้อนเสียงของประชาชนได้อย่างแท้จริงจึงเป็นสิ่งจำเป็น เครื่องมืออย่าง Peace Poll หรือ Peace Survey จึงถูกพัฒนาขึ้นเพื่อใช้เก็บข้อมูลเชิงประจักษ์ว่าประชาชนในพื้นที่ความขัดแย้งต้องการอะไร และคาดหวังการแก้ไขปัญหาลikeใด ในทิศทางใด โดยความน่าเชื่อถือในเชิงวิชาการของเครื่องมือนี้ช่วยให้ข้อมูลที่ได้สามารถนำไปใช้เป็นฐานประกอบการเจรจาและกำหนดนโยบายที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง ความสำเร็จจากการนำ Peace Poll ไปใช้ในการคลี่คลายความขัดแย้งในไอร์แลนด์เหนือ และมินดาเนาเป็นตัวอย่างสำคัญที่สะท้อนถึงประสิทธิผลของเครื่องมือนี้

งานวิจัยเชิงประจักษ์จำนวนมากยังยืนยันว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในหลากหลายกลุ่มทางสังคมเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อความยั่งยืนของกระบวนการสันติภาพ ตัวอย่างเช่น การมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม กลุ่มผู้หญิง คนชายขอบ และเยาวชน ถือเป็นองค์ประกอบที่ทำให้การสร้างสันติภาพ

มีความครอบคลุมมากขึ้นและลดความเหลื่อมล้ำทางอำนาจที่มักเป็นรากเหง้าของความขัดแย้ง (Turnley, 2009; Praszkie & Bartoli, 2014) นอกจากนี้ งานวิจัยสมัยใหม่ยังเริ่มหันมาให้ความสำคัญกับกลุ่มที่ถูกมองข้ามในอดีต เช่น ผู้พิการที่ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งทางอาวุธ โดยในกรณีโคลอมเบีย มีการส่งเสริมให้ผู้พิการเข้ามามีบทบาทในการแสดงความคิดเห็นต่อกระบวนการสันติภาพ เพื่อให้การสร้างสันติภาพไม่ละเลยเสียงของผู้ที่ได้รับผลกระทบอย่างแท้จริง (Portero & Bolaños Enríquez, 2018)

การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียยังสอดคล้องกับแนวคิดการวิเคราะห์ความขัดแย้งเชิงลึกของ Norbert Ropers (2559 อ้างถึงใน บุษบง ชัยเจริญวัฒนะ, 2561) ซึ่งมุ่งทำความเข้าใจความขัดแย้งที่ซับซ้อน เพื่อให้มองเห็นภาพรวมและหาทางออกที่ยั่งยืนได้ โดยมี 4 องค์ประกอบหลักของการวิเคราะห์ความขัดแย้ง (Conflict Analysis Framework) ได้แก่ บริบทของความขัดแย้ง สาเหตุของความขัดแย้ง ผู้ที่มีส่วนร่วม และพลวัตของความขัดแย้ง ทั้งนี้การเน้นการทำความเข้าใจว่า ใครคือผู้ที่เกี่ยวข้องในความขัดแย้ง ความสัมพันธ์ระหว่างพวกเขาเป็นไปในลักษณะใด ทั้งในเชิงความขัดแย้งและความร่วมมือ วิธีคิดนี้ทำให้การวิเคราะห์ความขัดแย้งมีความรอบด้านมากกว่าเดิม และสะท้อนว่าการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนต่างๆ ไม่ได้เป็นเพียงองค์ประกอบเสริม แต่เป็นปัจจัยหลักที่ช่วยให้การทำความเข้าใจปัญหาและการหาทางออกมีความครอบคลุมและแม่นยำยิ่งขึ้น

อีกหนึ่งกรอบคิดที่ได้รับการอ้างอิงอย่างกว้างขวางคือ “พีระมิดสันติภาพ” ของ Lederach (1997) ซึ่งนำเสนอแนวทางการทำงานของผู้คนในแต่ละระดับ ตั้งแต่ระดับสูง (เช่น ผู้นำการเมือง) ระดับกลาง (เช่น ผู้นำชุมชนหรือองค์กรภาคประชาสังคม) จนถึงระดับรากหญ้า (เช่น บุคคลหรือกลุ่มในชุมชนท้องถิ่น) แนวคิดนี้ชี้ว่าการสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนต้องอาศัยผู้นำทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำระดับกลาง ซึ่งมีสถานะทางสังคมและได้รับการยอมรับจากชุมชน แต่ไม่ได้อยู่ภายใต้อำนาจรัฐโดยตรง Lederach จึงให้ความสำคัญกับผู้นำระดับกลางนี้มากที่สุด โดยมองว่าเป็นตัวกลางเชื่อมต่อระหว่างผู้นำระดับสูงและระดับรากหญ้าในการสร้างสันติภาพที่ยั่งยืน

ดังนั้น การออกแบบเครื่องมือสำรวจความคิดเห็นเพื่อสนับสนุนกระบวนการสันติภาพจึงควรคำนึงถึงความหลากหลายของกลุ่มตัวอย่างที่สะท้อนเสียงของทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายรัฐ (Party A) ฝ่ายที่เห็นต่างจากรัฐ (Party B) หรือภาคประชาสังคมและประชาชนทั่วไป (Party C) ข้อมูลที่ได้จากการมีส่วนร่วมของกลุ่มเหล่านี้ไม่เพียงแต่ทำให้กระบวนการพูดคุยสันติภาพมีความชอบธรรมมากขึ้น แต่ยังช่วยให้ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง อันเป็นเงื่อนไขสำคัญในการสร้างสันติภาพอย่างยั่งยืน

ระเบียบวิธีวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัย Peace Survey ครั้งที่ 7 ซึ่งใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพเสริมจากการสำรวจเชิงปริมาณของ Peace Survey ครั้งล่าสุด เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) โดยมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น จำนวน 73 คน บนฐานการกำหนดคุณสมบัติความเป็นตัวแทนกลุ่มตัวอย่างทั้ง 14 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 Party A, B และผู้อำนวยการความสวดอก กลุ่มที่ 2 ผู้นำศาสนา กลุ่มที่ 3 นักการเมือง กลุ่มที่ 4 ภาคประชาสังคม กลุ่มที่ 5 ผู้นำสตรี กลุ่มที่ 6 ผู้ติดตามและวิเคราะห์กระบวนการสันติภาพอย่างต่อเนื่อง กลุ่มที่ 7 ตัวแทนกลุ่มเยาวชน กลุ่มที่ 8 ผู้ประกอบการเศรษฐกิจสร้างสรรค์/นักธุรกิจรุ่นใหม่กลุ่มที่ 9 นักธุรกิจรุ่นเก่า กลุ่มที่ 10 สื่อมวลชน กลุ่มที่ 11 ตัวแทนเจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่ กลุ่มที่ 12 กลุ่มผู้ประท้วงทางสังคม กลุ่มที่ 13 ผู้ที่ทำงานชายแดนใต้แต่ไม่ได้มีภูมิสำเนาในชายแดนใต้ และกลุ่มที่ 14 ตัวแทนคนนอกพื้นที่ที่ขับเคลื่อนประเด็นชายแดนใต้

โดยในบทความนี้จะมุ่งเน้นเฉพาะความคิดเห็นของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักจาก 2 กลุ่ม คือ กลุ่มนักการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐจำนวน 12 คน ได้แก่ กลุ่มนักการเมือง จำนวน 7 คน ประกอบไปด้วยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา ตัวแทนพรรคการเมือง และผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีกลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐ จำนวน 5 คน ประกอบไปด้วย ตัวแทนจากหน่วยงานความมั่นคง เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานสาธารณสุข

เกณฑ์การคัดเลือกคุณสมบัติของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยได้กำหนดคุณสมบัติของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย โดยมีข้อบ่งชี้คุณสมบัติในด้านต่างๆ ดังนี้

1. ความเกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างสันติภาพ/สันติสุข และมีการติดตามข้อมูลข่าวสารเรื่องกระบวนการสันติภาพ/สันติสุขในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างใกล้ชิด
2. เป็นผู้ที่มิภูมิสำเนาเดิมอยู่ในพื้นที่จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และอีก 5 อำเภอของจังหวัดสงขลา (หาดใหญ่ จะนะ เทพา สะบ้าย้อย และนาทวี) และผู้คนนอกพื้นที่ ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ชายแดนใต้อย่างใกล้ชิด
3. เป็นผู้นำทางความคิด มีบทบาท และมีอิทธิพลต่อกลุ่ม/ชุมชน/สังคม รวมทั้งเป็นที่รู้จัก มีเครือข่ายความสัมพันธ์กว้างขวาง
4. เป็นตัวแทนที่แสดงถึงสัดส่วนความหลากหลายของกลุ่ม เช่น เพศ วัย ศาสนา ชาติพันธุ์ และกลุ่มแนวคิดทางการเมือง

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์กลุ่มนักการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐ สามารถแบ่งเป็น 5 ส่วนตามกรอบคำถาม ดังนี้ 1) ความคิดเห็นต่อกระบวนการพูดคุยสันติภาพ 2) ความคิดเห็นต่อรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน 3) ความคิดเห็นต่อประเด็นการแสวงหาทางออกทางการเมือง 4) ความคิดเห็นต่อท่าทีและมาตรการของรัฐบาล และ 5) ความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อท้าทายสำคัญต่อสันติภาพชายแดนใต้

1) ความคิดเห็นต่อกระบวนการพูดคุยสันติภาพ

ในภาพรวมเมื่อสอบถามความคิดเห็นต่อกระบวนการพูดคุยสันติภาพ ผู้ให้ข้อมูลได้สะท้อนมุมมองรวมไปถึงความเชื่อมั่น และความคาดหวังต่อกระบวนการพูดคุยสันติภาพที่แตกต่างหลากหลาย โดยสามารถจำแนกออกเป็นสามกลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มที่เห็นว่ากระบวนการดังกล่าวเป็นพัฒนาการเชิงบวก กลุ่มที่มองว่าเป็นกลไกสำคัญในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง และกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยและไม่ได้คาดหวังกับแนวทางนี้

1.1) การพูดคุยสันติภาพมีพัฒนาการเชิงบวก

กลุ่มแรกมองว่าการพูดคุยสันติภาพเป็น “นิมิตหมายที่ดี” ในการเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความตั้งใจในการแก้ไขปัญหา แม้อาจยังไม่เห็นผลเป็นรูปธรรมชัดเจนก็ตาม ดังสะท้อนจากความเห็นว่า “...ในความคิดส่วนตัว กระบวนการที่รัฐไทยกับกลุ่มผู้เห็นต่างทำก็ดีกว่าไม่ได้ทำ...” (นักการเมือง 04, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 มิถุนายน 2566)

สำหรับประเด็นความมั่นใจต่อกระบวนการพูดคุยสันติภาพ พบว่าผู้ให้ข้อมูลมีความคิดเห็นที่หลากหลาย โดยกลุ่มนักการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐเมื่อเทียบกับกลุ่มอื่นๆ แสดงท่าทีค่อนข้างมั่นใจว่ากระบวนการดังกล่าวจะสามารถช่วยคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่ได้ในระดับหนึ่ง ตัวอย่างเช่น “...ผมก็มีความมั่นใจว่าจะแก้ไขได้...” (นักการเมือง 02, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 มิถุนายน 2566) และ “...คิดว่ามันน่าจะแก้ปัญหาสามจังหวัดชายแดนใต้ในอีกระดับหนึ่ง...” (เจ้าหน้าที่รัฐ 03, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 กรกฎาคม 2566)

1.2) การพูดคุยสันติภาพเป็นกลไกสำคัญในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง

ขณะที่กลุ่มที่สองเห็นว่าการพูดคุยเป็นแนวทางสากลที่หลายพื้นที่ทั่วโลกนำมาใช้เพื่อจัดการกับความขัดแย้ง “...การพูดคุยกันเป็นแนวทางที่ทั่วโลกในพื้นที่ที่เกิดความขัดแย้งเขาใช้กัน...” (นักการเมือง 03, การสื่อสารส่วนบุคคล, 1 พฤษภาคม 2566)

ข้อเสนอแนะที่สำคัญอีกประการคือ กระบวนการพูดคุยสันติภาพควรมีความต่อเนื่อง เพื่อสร้างความไว้วางใจและเปิดพื้นที่ให้คู่ขัดแย้งสามารถสื่อสารความต้องการอย่างตรงไปตรงมา ข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์ชี้ว่าการเจรจาที่หยุดชะงักและขาดความต่อเนื่องมักส่งผลกระทบต่อบรรยากาศความเชื่อมั่น ตัวอย่างเช่น นักการเมืองรายหนึ่งให้ความเห็นว่า

“...ความต่อเนื่องของการเจรจา การเปิดพื้นที่ การสร้างความไว้วางใจ เช่น เราถึงขั้นตอนที่จะต้องให้กลุ่มที่เขาประกาศว่าเห็นต่างเนี่ยเดินเข้าประเทศไทย แล้วมาร่วมวงเจรจาในประเทศได้จริง โดยที่ไม่ต้องมีการดำเนินคดี ผมมองว่าเราเดินเรื่องของการเจรจามาหลายสิบปี เรายังไม่ยอมถึงขั้นเป็นพื้นที่ Safety Zone...” (นักการเมือง 04, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 มิถุนายน 2566)

1.3) ไม่เห็นด้วยและไม่ได้คาดหวังกับการพูดคุยสันติภาพ

อย่างไรก็ดี ยังมีกลุ่มที่ไม่เห็นด้วย โดยให้เหตุผลว่า “...การดำเนินกระบวนการดังกล่าวอาจเปิดช่องให้ต่างชาติเข้ามาบีบบังคับ ส่งผลให้ความขัดแย้งภายในถูกยกระดับเป็นปัญหาระหว่างประเทศ อีกทั้งยังสะท้อนถึงความไม่เห็นด้วยกับการใช้คำว่า “การพูดคุยสันติภาพ” โดยเสนอให้ใช้คำว่า “การพูดคุยสันติสุข” แทน ที่เราทำอย่างนี้ เพราะเรามีข้อเงื่อนไขอยู่แล้วว่า ข้อยุติในเรื่องของปัญหามันเป็นปัญหาภายในประเทศเรา...” (นักการเมือง 07, การสื่อสารส่วนบุคคล, 9 มิถุนายน 2566)

นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลบางส่วนที่ไม่มั่นใจต่อประสิทธิผลของกระบวนการพูดคุย โดยให้เหตุผลว่าการดำเนินการที่ผ่านมายังขาดประสิทธิภาพและไม่สอดคล้องกับมาตรฐานสากล จึงไม่ต้องการคาดหวังต่อผลลัพธ์ที่อาจเกิดขึ้น ดังที่มีผู้สะท้อนว่า “...มัน (การพูดคุยสันติภาพ) ยังไม่ได้มีประสิทธิภาพ จนทำให้เราไม่ได้ไปสนใจแล้วด้วยซ้ำ ช่วงหนึ่งเรารู้สึกว่าเขาก็เจรจากันเหมือนเดิมไหม Party A และ Party B...” (นักการเมือง 06, การสื่อสารส่วนบุคคล, 28 พฤษภาคม 2566) และ “...มีความรู้สึกที่ว่าเวทีนี้จะมีประโยชน์อีกไหม เราจะคาดหวังอะไรไม่ได้เลย เพราะตั้งเวทีหลายรอบ แต่ไม่รู้ว่ในเวทีครั้งนั้นมีเนื้อหาหรือสาระอะไรบ้าง...” (เจ้าหน้าที่รัฐ 03, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 กรกฎาคม 2566)

สำหรับประเด็นความหวังว่ากระบวนการสันติภาพจะสามารถลดความรุนแรงและนำไปสู่การสร้างสันติสุขในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้หรือไม่นั้น พบว่ามีทั้งมุมมองเชิงบวกและเชิงลบ กลุ่มหนึ่งมองว่ากระบวนการดังกล่าวยังคงเป็นความหวังสำคัญในการคลี่คลายปัญหาและสร้างบรรยากาศแห่งสันติสุขในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม กลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐบางส่วนกลับแสดงท่าทีในทางตรงกันข้าม โดยเห็นว่ายัง “ไม่มีความหวังใดๆ” เนื่องจากปัญหาที่ดำเนินอยู่มีลักษณะยืดเยื้อ ขาดความชัดเจนในทิศทาง และยังมีข้อจำกัดด้านการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง รวมทั้งประชาชนในพื้นที่ ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยที่ทำให้ไม่อาจมองเห็นศักยภาพของกระบวนการดังกล่าวได้อย่างชัดเจน

“...กระบวนการมันนานจนมีความรู้สึกว่าจะที่นี่จะมีประโยชน์อีกไหมในครั้งหน้า เพราะว่าเราจะคาดหวังไม่ได้ ถ้าจะพูดตรงๆ นี่คือ เราจะคาดหวังอะไรไม่ได้เลย... ผมคิดว่า ผมไม่ได้คาดหวังแล้วก็ไม่แน่ใจว่าประชาชนส่วนใหญ่จะคาดหวังหรือไม่ และสิ่งที่มันส่งผลลงมันเป็นผลมาจากที่คุยจริงหรือไม่...” (เจ้าหน้าที่รัฐ 03, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 กรกฎาคม 2566)

2) ความคิดเห็นต่อรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน

จากการรวบรวมข้อมูลพบว่ามีข้อเสนอแนะที่สำคัญต่อการพัฒนาแนวทางการปรึกษาหารือกับประชาชนในพื้นที่ชายแดนใต้ โดยสามารถสรุปได้เป็นประเด็นหลัก ดังนี้

2.1) การมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน

ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ย้ำถึงความสำคัญของการบูรณาการความร่วมมือจากทุกภาคส่วนทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ อย่างไรก็ตาม มีข้อท้วงติงว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนทั้งหมดในลักษณะ “ครอบคลุมทุกคน” อาจไม่สามารถทำได้จริง จึงจำเป็นต้องกำหนดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนว่าใครควรเป็นผู้แทน เช่น นักการเมืองท้องถิ่น นักการเมืองระดับชาติ ภาคประชาสังคม องค์กรเอกชน หรือแม้แต่สำนักงานเลขาธิการคณะประสานงานระดับพื้นที่ (สล.3) ซึ่งเป็นกลไกกลางในกระบวนการพูดคุยเพื่อสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้ ภายใต้การกำกับดูแลของ กอ.รมน.ภาค 4 ส่วนหน้า ก็ยังถูกวิพากษ์วิจารณ์

โดยผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งระบุว่า

“...คำถามคือ ควรจะมีกฎเกณฑ์อย่างไรในการที่จะถือได้ว่ามีตัวแทนจากทุกกลุ่ม ทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งควรมีตัวแทนจากกลุ่มคนต่างๆ และบุคคลที่เป็นตัวแทนได้ดีที่สุด มองว่าตัวแทนที่มาจาก การเลือกตั้ง อย่างน้อยต้องมีประชาชนเลือก 2-3 หมื่นคน เลยมองว่าควรไปโฟกัสนักการเมืองท้องถิ่น นักการเมืองระดับชาติ ซึ่งถือเป็นความชอบธรรมในการเป็นตัวแทนของ การมีส่วนร่วม และในลำดับต่อไป อาจจะเป็นกลุ่มภาคประชาสังคมที่มีกลุ่มชัดเจนและมีการเลือกตั้งเพื่อเป็นตัวแทนกลุ่มนั้นๆ จึงถือได้ว่าการมีส่วนร่วมของทุกกลุ่มจริงๆ แต่ปัญหาที่มักจะมีคือ นักการเมืองท้องถิ่นบางส่วนไม่เข้าใจกระบวนการพูดคุยสันติภาพ ส่วนใหญ่มองในเรื่องของงบประมาณพัฒนาท้องถิ่น และอีกกลุ่มหนึ่งที่น่าสนใจในกระบวนการเป็นตัวแทนของประชาชนคือ สล.3 แต่ปัญหาคือมักจะถูกมองว่า เป็นกลุ่มของทหาร ในขณะที่เดียวกัน ก็อาจถูกมองว่ามี สล.3 ที่เป็นฝ่ายมวลชนของ BRN ด้วย การที่ไม่มีมวลชนของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมาเป็นตัวแทน ส่งผลให้การพูดคุยสันติภาพ ยังไม่ขยับเท่าที่ควร เหมือนไม่มีเป้าหมายที่ชัดเจน...” (นักการเมือง 01, การสื่อสารส่วนบุคคล, 17 มิถุนายน 2566)

สถาบันพระปกเกล้า

ในขณะเดียวกัน ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นนักการเมืองเสนอว่าตัวแทนของประชาชนที่จะเข้ามาบิบบาทในกระบวนการพูดคุยควรเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับหรือเลือกโดยชุมชน เช่น นักการเมืองท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ตัวแทนกลุ่มเปราะบาง หรือสภาเด็กและเยาวชน ทั้งนี้เพื่อให้เสียงของประชาชนถูกส่งต่อไปถึงโต๊ะเจรจาอย่างแท้จริง “...เสียงที่สะท้อนควรผ่านตัวแทนพวกเขาหรือประชาชนสู่บนโต๊ะเจรจาสันติภาพ ฉะนั้นกระบวนการสันติภาพจะออกมาในรูปแบบไหนไม่สำคัญ ที่สำคัญคือต้องมีเสียงของทุกภาคส่วนเข้ามา” (นักการเมือง 05, การสื่อสารส่วนบุคคล, 28 พฤษภาคม 2566)

นอกจากนี้ ยังพบข้อท้าทายที่เกี่ยวข้องกับความเข้าใจของนักการเมืองท้องถิ่นซึ่งมักมองปัญหาในมิติของงบประมาณมากกว่ากระบวนการสันติภาพ รวมถึงประเด็นการมีส่วนร่วมของ สล.3 ที่ยังถูกมองว่าเชื่อมโยงกับฝ่ายความมั่นคง จึงอาจไม่สามารถทำหน้าที่แทนประชาชนได้อย่างแท้จริง อีกหนึ่งประเด็นที่ควรได้รับความสำคัญ คือ การให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับกระบวนการสันติภาพ โดยผู้แทนหน่วยงานภาครัฐเสนอว่า

“...การให้ความรู้ในเรื่องสันติภาพกับประชาชน เป็นเรื่องสำคัญ โดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐที่ต้องเป็นผู้ปฏิบัติโดยตรง หรือการใช้กลไกของ CSO (ภาคประชาสังคม) เข้าไปช่วยในพื้นที่...” (เจ้าหน้าที่รัฐ 04, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 พฤษภาคม 2566)

ในทำนองเดียวกัน ผู้ให้ข้อมูลจากฝ่ายการเมืองเห็นว่า “...กระบวนการปรึกษาหารือควรดำเนินการโดยบุคคลที่ประชาชนไว้วางใจ ไม่ใช่เจ้าหน้าที่รัฐโดยตรง เช่น ผู้นำท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน หรือบุคลากรด้านการศึกษา ซึ่งจะช่วยสร้างความเชื่อมั่นทั้งในระดับชุมชนและระดับราชการ...” (นักการเมือง 04, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 มิถุนายน 2566; เจ้าหน้าที่รัฐ 03, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 กรกฎาคม 2566)

นอกจากนี้ ข้อเสนอที่ได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวาง คือ การเปิดเผยข้อมูลผลการพูดคุยหรือการเจรจาในทุกครั้ง เพื่อให้ประชาชนสามารถรับรู้ความคืบหน้าและตรวจสอบได้อย่างโปร่งใส ดังที่ผู้ให้ข้อมูลคนหนึ่งได้กล่าวว่า

“ประชาชนควรมีสิทธิรับรู้ในการกำหนดประเด็น หรือการพูดคุยเจรจาในแต่ละครั้ง ควรมีการเปิดเผยข้อมูล หรือรายงานผลของการเจรจาเป็นระยะอย่างกว้างขวาง เพื่อให้เห็นว่าแต่ละฝ่ายได้ดำเนินการทำอะไรบ้างแล้ว ไม่ใช่มีการเจรจา แต่ประชาชนกลับไม่รู้ในเรื่องของพื้นที่ตนเองเลย เพราะสิ่งเหล่านี้มีความเกี่ยวข้องกับความน่าเชื่อถือ คือการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเสนอแนะ หรือรับทราบความเคลื่อนไหวเป็นระยะ ประชาชนจะได้รับทราบถึงว่าเรามีส่วนร่วมนั้นทำได้มาน้อยเพียงใด” (นักการเมือง 03, การสื่อสารส่วนบุคคล, 1 พฤษภาคม 2566)

2.2) การสร้างพื้นที่ปลอดภัยสำหรับการมีส่วนร่วม

เนื่องจากความคิดเห็นของประชาชนมีความหลากหลาย การสร้าง “พื้นที่ปลอดภัย” สำหรับการแสดงความคิดเห็นอย่างเสรีจึงเป็นประเด็นสำคัญ ผู้นำชุมชนซึ่งมีความเข้าใจต่อทั้งฝ่ายที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับรัฐ สามารถทำหน้าที่เป็นคนกลางที่สร้างความไว้วางใจได้ ผู้ให้ข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐได้ให้ความเห็นว่า

“...ผู้นำในระดับชุมชนซึ่งมีความเข้าใจและมองออกว่า ใครบุคคลใดที่มีมุมมองที่เห็นด้วยกับรัฐและไม่เห็นด้วยกับรัฐ ผู้นำชุมชนจึงต้องมีความเข้าใจทั้งสองฝ่าย ฉะนั้น ความเป็นกลางของผู้นำชุมชนทำให้ประชาชนสามารถที่จะมีส่วนร่วมได้อย่างปลอดภัย ในการรับรู้ข้อมูล ให้ข้อมูล หรือข้อสรุปของพื้นที่ในการพูดคุย ที่ผ่านมาหน่วยงานภาครัฐ เช่น ศอ.บต. พยายามให้ CSO เข้ามาทำงานในส่วนนี้ แต่มีข้อจำกัดจากหน่วยงานความมั่นคง จึงได้มีการให้ สล.3 ของกอ.รมน.มีบทบาทในการสร้างบรรยากาศสร้างพื้นที่ปลอดภัยให้มีส่วนร่วม แต่บางฝ่ายก็ยังมองว่าเป็นเครื่องมือของฝ่ายความมั่นคง ดังนั้น ต้องหา CSO ที่เป็นกลาง ทำงานอย่างเป็นกลาง โดยที่รัฐต้องไม่หนุนหลัง ซึ่งสิ่งนี้ที่ต้องการให้เกิดขึ้นในพื้นที่...” (เจ้าหน้าที่รัฐ 04, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 พฤษภาคม 2566)

อย่างไรก็ตาม ผู้ให้ข้อมูลอีกกลุ่มหนึ่งสะท้อนข้อกังวลว่าการปรึกษาหารือที่ผ่านมายังขาดประสิทธิภาพ เนื่องจากดำเนินไปตามระบบราชการที่ไม่เอื้อต่อการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง “...การดำเนินรูปแบบการรับฟังหรือปรึกษาหารือกับประชาชน ทำได้เพียงแต่กระบวนการรับฟัง ในขณะที่กระบวนการดังกล่าว ยังไม่ได้มีความเป็นทางการที่เป็นไปตามระบบของราชการ...” (นักการเมือง 04, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 มิถุนายน 2566)

2.3) การพัฒนากลไกการมีส่วนร่วม

กลไกการมีส่วนร่วมถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความชอบธรรมและการมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน ผู้ให้ข้อมูลหลายรายเห็นพ้องว่า ควรมีการพัฒนาและปรับปรุงกลไกเหล่านี้ โดยเน้นว่าผู้แทนประชาชนที่มีบทบาทในเวทีสาธารณะควรเป็นบุคคลที่มาจากพื้นที่จริง มีความเข้าใจบริบทและปัญหาของประชาชนอย่างลึกซึ้ง ตัวอย่างเช่น ความเห็นของผู้แทนหน่วยงานภาครัฐที่ระบุว่า

“...การเป็นตัวแทนจากประชาชน เป็นกระบอกเสียงให้แก่พี่น้องประชาชน มันควรเป็นตัวแทนที่มาจากพื้นที่ของพี่น้องประชาชน เป็นบุคคลในพื้นที่ที่มีความเข้าใจบริบทพื้นที่ เข้าใจประชาชน จึงจะสามารถสะท้อนปัญหาแทนประชาชนได้ดี...” (เจ้าหน้าที่รัฐ 02, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 มิถุนายน 2566)

สำหรับประเด็นการมีส่วนร่วมของประชาชน ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นพ้องว่าการปรึกษาหารือกับประชาชนเป็นแนวทางที่สำคัญ เนื่องจากเป็นกลไกในการสะท้อนเสียงและความต้องการของประชาชน

สถาบันพระปกเกล้า

อย่างไรก็ตาม ยังมีความเห็นแตกต่างกันเกี่ยวกับรูปแบบและกระบวนการที่จะนำมาใช้ โดยผู้ให้ข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐเสนอว่าการปรึกษาหารือควรเป็นการรวมเสียงจากทุกภาคส่วน เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการทำประชาคม การปรึกษาหารือ หรือกระบวนการขอความเห็นชอบ ซึ่งจะช่วยสร้างความคล่องตัวและความสำเร็จของการดำเนินงาน “...การปรึกษาหารือควรรวมเสียงของทุกฝ่าย...เพราะบทเรียนสำคัญในกระบวนการสันติภาพคือการมีเสียงของทุกภาคส่วนเข้ามา...” (เจ้าหน้าที่รัฐ 02, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 มิถุนายน 2566)

อีกประเด็นที่ผู้ให้ข้อมูลเน้นย้ำคือ กลไกการสื่อสารข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการสันติภาพยังไม่เพียงพอและไม่ครอบคลุมทุกกลุ่มประชาชน การรับรู้ข้อมูลของคนในพื้นที่ส่วนใหญ่ยังพึ่งพาสื่อมวลชนมากกว่าการสื่อสารโดยตรงจากคณะผู้เจรจา ทำให้เกิดข้อกังขาในความน่าเชื่อถือของข้อมูล ตัวอย่างเช่น เจ้าหน้าที่รัฐรายหนึ่งระบุว่า

“...บางครั้งการเจรจาเท่าที่ได้ยินจากสื่อ กลุ่มที่เจรจายู่มั่นยังไม่ครอบคลุมกลุ่มอื่นๆ ทำให้การเจรจาดูว่าจะยังเกิดผลน้อยอยู่...” (เจ้าหน้าที่รัฐ 02, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 มิถุนายน 2566)

เพื่อแก้ไขข้อจำกัดนี้ ผู้ให้ข้อมูลหลายรายเสนอว่าการพูดคุยควรถูกยกระดับให้ประชาชนรับรู้มากขึ้น พร้อมทั้งควรมีการแถลงข่าวหรือการเปิดเผยข้อมูลอย่างเป็นทางการหลังการเจรจา เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและทำให้ประชาชนเห็นถึงความคืบหน้าของกระบวนการ ดังนั้นการเมืองให้ความเห็น “...การพูดคุยหลังการพูดคุยยังมี Statement ที่ออกมา ซึ่งมันก็ถือว่าเป็นพัฒนาการที่ดีขึ้น ในแง่ของทำให้ประชาชนมีความรับรู้ที่มากขึ้น...” (นักการเมือง 02, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 มิถุนายน 2566) และ “...เราต้องยกระดับการพูดคุยและให้เป็นที่รับรู้ของชาวบ้าน...” (นักการเมือง 03, การสื่อสารส่วนบุคคล, 1 พฤษภาคม 2566)

3) ความคิดเห็นต่อประเด็นการแสวงหาทางออกทางการเมือง

3.1) ให้ความสำคัญกับการกระจายอำนาจ

การแสวงหาทางออกทางการเมือง ถือเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการสันติภาพ โดยเฉพาะในมิติของการกระจายอำนาจ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลบางส่วนสะท้อนถึงความกังวลของประเทศไทยที่มีภวาระเร่งด่วนต่อการแบ่งแยกดินแดน “...ที่ผ่านมารัฐไทยกลัวการแบ่งแยกดินแดนมากเกินไป...” (นักการเมือง 04, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 มิถุนายน 2566) ขณะที่ความคิดเห็นส่วนใหญ่เห็นว่าการหาทางออกทางการเมืองควรตั้งอยู่บนข้อตกลงการพูดคุยตามประเด็นสำคัญที่กำหนดไว้ พร้อมทั้งพัฒนากลไกการเจรจาทั้งรูปแบบเก่าและใหม่ และเปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่างๆ เข้ามามีบทบาทร่วมกัน

ประเด็นเรื่องรูปแบบการปกครองและการกระจายอำนาจเป็นหนึ่งในข้อท้าทายที่ผู้ให้ข้อมูลจากหลายภาคส่วนเห็นพ้องต้องกันว่า มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างสันติภาพในพื้นที่ชายแดนใต้ ไม่ว่าจะเป็นตัวแทน Party A (ตัวแทนฝ่ายรัฐบาล), Party B (ตัวแทนขบวนการต่อสู้หรือฝ่ายผู้เห็นต่างจากรัฐ) และผู้อำนวยการความสวดก เจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่ ภาคประชาสังคม ผู้นำเยาวชน ผู้นำสตรี นักการเมือง ตลอดจนผู้ประกอบการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ต่างสะท้อนว่า จำเป็นต้องมีการพูดคุยอย่างจริงจังถึงรูปแบบการกระจายอำนาจเพื่อสร้างหลักประกันด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน และลดความหวาดระแวงระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์และศาสนาที่หลากหลายในพื้นที่ ดังที่นักการเมืองรายหนึ่งกล่าวว่า

“...สิ่งที่เป็นประเด็นที่สำคัญที่สุดคือ ประชาชนทุกเชื้อชาติต้องไม่มีความหวาดระแวงกัน ทำอย่างไรให้คนที่ต่างศาสนากันอยู่ร่วมกันได้...พอมีการปกครองรูปแบบพิเศษ หรือมีการกระจายอำนาจมากขึ้น ทำให้ฝ่ายหนึ่งอยู่ในพื้นที่สูญเสียอำนาจต้องไม่เกิดขึ้น อำนาจรัฐที่เข้าไปดูแลจัดการเรื่องนี้ต้องทำอย่างระมัดระวังที่สุด...” (นักการเมือง 03, การสื่อสารส่วนบุคคล, 1 พฤษภาคม 2566)

3.2) เห็นด้วยกับโครงสร้างปัจจุบัน

สำหรับรูปแบบการปกครอง ผู้ให้ข้อมูลมีมุมมองที่แตกต่างกัน บางกลุ่มยังคงสนับสนุนโครงสร้างปกติในปัจจุบัน โดยมองว่ามีความเหมาะสมเพียงพอ “...ระบบที่เป็นอยู่ในปัจจุบันก็ดีมากอยู่แล้ว ไม่ควรจะมีรูปแบบพิเศษอีก ประชาชนพอใจกับรูปแบบการปกครองท้องถิ่นในปัจจุบัน...” (นักการเมือง 06, การสื่อสารส่วนบุคคล, 9 มิถุนายน 2566) ขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งเสนอว่า “...ควรพิจารณาทางเลือกที่หลากหลายมากขึ้น ทั้งการกระจายอำนาจและการปกครองตนเอง โดยประชาชนในพื้นที่ควรมีสิทธิในการตัดสินใจเช่นเดียวกับพื้นที่ที่มีศักยภาพสูงอย่างภูเก็ต ชลบุรี และเชียงใหม่...” (นักการเมือง 05, การสื่อสารส่วนบุคคล, 28 พฤษภาคม 2566)

3.3) เน้นการสร้าง ความเข้าใจและวางแผนร่วมกัน

อีกประเด็นหนึ่งคือความจำเป็นในการให้คำนิยามทางการเมืองที่ชัดเจน ผู้ให้ข้อมูลบางส่วนเสนอให้กำหนดความเข้าใจร่วมกันทั้งในเรื่องวัตถุประสงค์และสาระสำคัญของข้อเสนอ เช่น “...การใช้ภาษามลายูเป็นภาษาราชการ ซึ่งสะท้อนข้อเรียกร้องเชิงอัตลักษณ์มากกว่าการปรับเปลี่ยนโครงสร้าง...” (นักการเมือง 01, การสื่อสารส่วนบุคคล, 17 มิถุนายน 2566)

นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอให้จัดทำแผนพัฒนาหรือ Road Map สำหรับจังหวัดชายแดนใต้ในระยะ 5 ปี เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นในมิติการปกครอง การศึกษา ทรัพยากรมนุษย์ และโครงสร้างสังคม (นักการเมือง 04, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 มิถุนายน 2566) รวมถึงการปรับปรุงบทบาทขององค์กรทางศาสนา เช่น มัสยิดหรือคณะกรรมการอิสลาม เพื่อเพิ่มการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเฉพาะผู้หญิง (นักการเมือง 05, การสื่อสารส่วนบุคคล, 28 พฤษภาคม 2566)

4) ความคิดเห็นต่อทำที่และมาตรการของรัฐบาล

4.1) ประเด็นเร่งด่วนสำหรับรัฐบาล

ความคาดหวังต่อรัฐบาลสะท้อนถึงความต้องการให้เกิดการทำงานที่ใกล้ชิดกับประชาชนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาประเทศในภาพรวมและการให้ความสำคัญกับพื้นที่ชายแดนใต้ เพื่อแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำระหว่างภูมิภาค ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งได้กล่าวถึงโจทย์สำคัญที่รัฐบาลควรเร่งดำเนินการว่า

“...ปัญหาหลักๆ ของพื้นที่ ที่ควรมาแก้ไขร่วมกันดีกว่า ทุกฝ่ายทั้งภาครัฐและเอกชน คือการแก้ไขปัญหาความยากจนเป็นหลัก ทำอย่างไรให้คนอึดท้องแล้วได้ มาช่วยกันคิด ทำอย่างไรให้คนได้รับการศึกษาคิดอย่างมีสติ คิดด้วยปัญญา ทำยังไงให้คนมีอาชีพ มีรายได้ มีความมั่นคงในชีวิตนี่คือสิ่งสำคัญที่สุด...” (นักการเมือง 06, การสื่อสารส่วนบุคคล, 9 มิถุนายน 2566)

นอกจากนั้น ยังมีการสะท้อนถึงความคาดหวังในการส่งเสริมความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านและนานาชาติ เพื่อสร้างการพัฒนาทางเศรษฐกิจและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ร่วมกัน ซึ่งถือเป็นแนวทางที่จะขยายโอกาสของพื้นที่และลดข้อจำกัดในการพัฒนาได้อย่างเป็นรูปธรรม

ผู้ให้ข้อมูลหลายรายเห็นพ้องกันว่า รัฐบาลควรยกระดับการแก้ไขปัญหาชายแดนใต้เป็น “วาระแห่งชาติ” และเปิดพื้นที่พูดคุยให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เพื่อลดข้อจำกัดที่เกิดจากการรวมศูนย์ของรัฐ โดยผู้ให้ข้อมูลคนหนึ่งได้เสนอว่า

“...สิ่งทีในการพูดคุยบางครั้งมันต้องลดความต้องการของแต่ละฝ่ายลงบ้าง แล้วก็มาเอาประชาชนมาเป็นศูนย์กลางจริงๆ แล้วก็เอาปัญหาจากประชาชนขึ้นมาเป็นตัวอย่างเป็นต้นแบบการพูดคุย ผมยกตัวอย่าง วันนี้พอพูดคุย แต่ว่ายังมีระเบิด ผมถามว่าคนที่ทุกข์คือใคร ก็ประชาชน ทหารเขาก็ไม่ได้ ทุกข์อะไรของเขานะครับ อีกฝ่ายหนึ่งก็ไม่ทุกข์ แต่ว่าคนที่ทุกข์คือคนที่อยู่ในพื้นที่ เพราะฉะนั้นถ้าเราเอาประชาชน ความทุกข์ของประชาชนเป็นที่ตั้งและเราคิดว่าเราจะช่วยกันทำไงให้ความทุกข์ของประชาชนให้หมดเร็วที่สุด...ผมถามว่าแล้ววันนี้ถ้าเราเอามาประวัติศาสตร์เป็นเป็นตัวเดิน แต่ประชาชนทุกข์ยาก สุดท้ายผมถามว่าคุณรักษาประวัติศาสตร์ได้ไหม เพราะผมเชื่อนุชย์คือ Economic man... ผมว่าทุกฝ่ายเป็นข้ออ้าง แต่ถ้าเมื่อไหร่เอาประชาชนมาว่า แล้วก็มาว่าเริ่มตั้งแต่ประชาชนขึ้นมาเลย แล้วค่อยมาหาข้อสรุปปลายทางว่าแบบไหนดีที่สุด ซึ่งผมคิดว่าสิ่งที่เรียกร้องทั้ง สองฝ่ายนี้มันไม่ใช่สาระอะไรจริงๆ ถ้าเอาประชาชนเป็นตัวตั้ง ผมพูดเลย อำนาจได้มา แต่ถ้าประชาชนยังหิว ก็ไม่มีประโยชน์ ประชาชนยังยากจนก็ไม่มีประโยชน์...” (นักการเมือง 02, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 มิถุนายน 2566)

4.2) การเจรจา/พูดคุยสันติภาพ

ผู้ให้ข้อมูลอีกท่านหนึ่งสะท้อนว่า การพูดคุยไม่ควรถูกจำกัดเพียงในพื้นที่ชายแดนใต้หรือกำหนดกรอบด้วยประเด็นการแบ่งแยกดินแดนเท่านั้น แต่ควรเปิดให้สังคมได้แลกเปลี่ยนในมิติต่างๆ อย่างรอบด้าน หากไม่เปิดพื้นที่สนทนาอย่างเพียงพอ ความเข้าใจของสังคมก็จะถูกครอบงำด้วยมิติความมั่นคงเพียงด้านเดียว

นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอที่ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการยกระดับโครงสร้างการเจรจา เช่น ความเห็นที่ว่า “...สุดท้ายแล้วเรามองว่าเรื่องกระบวนการสันติภาพสถานการณ์ในสามจังหวัด ต้องเอาไปคุยตรงกลาง จะปล่อยให้เราพูดคุยเองมันไม่ได้แล้ว จะปล่อยให้คนระดับนายพล ทหารคุยกันก็ไม่ตอบโจทย์ ... อย่างน้อยๆ ต้องเป็นวาระแห่งชาติก่อน อย่าปล่อยให้คนที่นี่คุยกันเอง เรียกร้องกันเอง เพราะว่าคนในระดับรากหญ้า ที่นี้ไม่ได้มีพลังพอที่จะต่อสู้กัน แค่ทำมาหากินก็เหนื่อยมากพอแล้ว...” (นักการเมือง 05, การสื่อสารส่วนบุคคล, 28 พฤษภาคม 2566)

แนวคิดเรื่องการลดบทบาทของกองทัพและเปิดโอกาสให้กลุ่มที่หลากหลายเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเจรจาได้รับการเน้นย้ำจากผู้ให้ข้อมูลหลายราย โดยหนึ่งในนั้นได้กล่าวว่า

“...อยากให้เห็นรัฐบาลใหม่ดำเนินงานในลักษณะที่เขาเรียกว่า การเมืองนำการทหาร ต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากที่สุด ในมิติของกระบวนการสันติภาพ ที่ผ่านมาเน้นเป็นการจัดเวทีเพื่อจะดึงแนวทางต่างๆ โดยดึงความเห็นจากไกลๆ ที่ผ่านมามากมาย ปีเป็นลักษณะทหารกำหนดนโยบาย ซึ่งในหลาย ๆ ครั้งมันไปขัดแย้งกับพี่น้องประชาชนเรา ในรัฐบาลใหม่คงต้องหารูปแบบใหม่ๆ มาตรการใหม่ๆ มาตรการหนึ่งคือจะทำให้พี่น้องประชาชนของเรามีความรู้สึกปลอดภัย มีความรู้สึกว่าการราชการเองมีความจริงใจต่อการแก้ปัญหา...” (ตัวแทนเจ้าหน้าที่ภาครัฐ 02, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 มิถุนายน 2566)

ในทำนองเดียวกัน ผู้ให้ข้อมูลอีกท่านเสนอให้เปลี่ยนโครงสร้างคณะพูดคุย โดยลดสัดส่วนผู้นำที่มาจากราชการและเพิ่มผู้ที่มีองค์ความรู้ด้านกระบวนการเจรจาสันติภาพอย่างแท้จริง

“...ควรเปลี่ยนหัวหน้าพูดคุยที่เป็นทหารออกไปก่อน...แล้วเอาคนที่มีความคิดในกระบวนการเจรจาจริงๆ ที่มีองค์ความรู้จริงๆ มานั่งช่วยกัน ไม่ใช่ว่าเขาไม่ดืนะแต่ทัศนะของเขา ตลอดชีวิตของเขาทำงานราชการแบบนั้น ถ้าจะไปเปิดโลกทัศน์ให้กว้างกว่านี้ก็จะยาก โดยเฉพาะรายล้อมของเขาเป็นแบบนั้น หากคนอื่นเป็นหัวหน้าเจรจาแทน เลือกรับรอบคอบ แล้วก็สุขุม คนที่เป็นนักเจรจา คนที่เป็นตัวแทนที่ถือธงตามเป้าของเราจริงๆ ต้องไม่มีวาระซ่อนเร้น เรื่องของการเมือง ผลประโยชน์ เรื่องของความมั่นคง...” (นักการเมือง 04, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 มิถุนายน 2566)

4.3) การสร้างบรรยากาศแห่งความไว้วางใจ

นอกจากประเด็นการจัดการเชิงโครงสร้างแล้ว ยังมีการสะท้อนถึงความจำเป็นของการสร้างสภาพแวดล้อมในสังคมที่เกื้อหนุนต่อการอยู่ร่วมกันของผู้คนในพื้นที่ โดยเฉพาะการสร้างความไว้วางใจระหว่างชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิม ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งให้สัมภาษณ์ว่า

“...อยากเห็นในภาพของรัฐบาลที่มีความเข้าใจกับปัญหาสามจังหวัดมากขึ้น แล้วก็เปิดโอกาสให้พี่น้องประชาชนทั้งพี่น้องไทยพุทธ พี่น้องไทยมุสลิม สามารถใช้ชีวิตอย่างปกติสุข แล้วก็ไม่ต้องระแวงตอนนี้เราเห็นภาพแนวโน้มที่มันเอื้อต่อความต่อกระบวนการสันติภาพก็คือ การที่ทางราชการเปิดโอกาสให้พี่น้อง ประชาชนโดยเฉพาะพี่น้องมุสลิมสามารถใช้ภาษามลายูได้ สามารถแต่งกายในเอกลักษณ์อัตลักษณ์ของตัวเองได้ สามารถแสดงออกซึ่งวัฒนธรรมดีๆ ของเราได้ ผมว่าตัวนี้สำคัญเลยที่จะทำให้การเดินกระบวนการสันติภาพต่างๆ มันจะเป็นในทิศทางที่ดีขึ้น...” (เจ้าหน้าที่รัฐ 02, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 มิถุนายน 2566)

5) ความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อท้าทายสำคัญต่อสันติภาพชายแดนใต้

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลพบว่า ผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มนักการเมือง และตัวแทนเจ้าหน้าที่ภาครัฐในพื้นที่ต่างสะท้อนถึงข้อท้าทายที่หลากหลายต่อการขับเคลื่อนกระบวนการสันติภาพ โดยสามารถจัดกลุ่มประเด็นสำคัญได้ดังนี้

5.1) ความคลางแคลงใจและความจริงใจระหว่างคู่ขัดแย้ง

ประเด็นเรื่องความไว้วางใจถือเป็นอุปสรรคสำคัญ เนื่องจากการเจรจาที่ดำเนินมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2556 ระหว่างรัฐไทยกับผู้เห็นต่างจากรัฐยังไม่แสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าที่ชัดเจน ความไม่เชื่อมั่นในเจตนารมณ์ของคู่เจรจาก่อให้เกิดความกังว้างขวาง ทั้งจากนักการเมือง ภาคประชาสังคม และนักวิชาการที่ติดตามสถานการณ์อย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ยังมีข้อกังวลเกี่ยวกับความชอบธรรมของผู้แทนที่เข้าร่วมโต๊ะเจรจา โดยมีคำถามว่าผู้ที่อ้างตนเป็นตัวแทนประชาชนปาดานีนัน ได้รับฉันทามติจากประชาชนในพื้นที่จริงหรือไม่ และข้อเสนอที่ได้จากการเจรจาสามารถสะท้อนปัญหาและผลกระทบที่ประชาชนเผชิญอยู่จริงหรือไม่ ดังที่ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งระบุว่า

“...คำถามของหลายๆ คนบอกว่า คนที่ขึ้นไปพูดคุยบนโต๊ะเจรจากับ Party A หรือรัฐบาลไทย แล้วเขาอ้างตัวเองว่าเป็นคนปาดานี คำถามต่อมาของคนหลายคนจะถามว่า ใครเป็นคนมอบฉันทามติว่า

เขาเป็นตัวแทนคนปาตานี ... อันนี้เป็นคำถามที่ตอบยากกว่าในความเป็นตัวแทนเขาใช้เกณฑ์อะไร...”
(นักการเมือง 01, การสื่อสารส่วนบุคคล, 17 มิถุนายน 2566)

5.2) ประสิทธิภาพและความต่อเนื่องของการเจรจาสันติภาพ

ผู้ให้ข้อมูลจากหลายกลุ่มตั้งข้อสังเกตว่า ประสิทธิภาพของการเจรจาสันติภาพยังถูกจำกัดภายใต้กรอบแนวทางความมั่นคง โดยมีทหารและหน่วยงานความมั่นคงเป็นกลไกหลัก สิ่งนี้ทำให้การจัดการปัญหาขาดมิติทางการเมืองและสังคมที่หลากหลาย อีกทั้งยังถูกตั้งคำถามว่า การเจรจาที่เกิดขึ้นจะนำไปสู่การยุติความรุนแรง การวางอาวุธ หรือการสร้างข้อตกลงที่มีผลในทางปฏิบัติได้จริงเพียงใด ดังที่เจ้าหน้าที่รัฐรายหนึ่งให้ข้อมูลว่า

“...ตัวแทนของ Party A, Party B, Party C เป็นตัวจริงรีเปลา ... สู้ตายแล้ว เรื่องเหล่านี้มันจะมีความเป็นไปได้มากน้อยแค่ไหน วางอาวุธได้จริงรีเปลา จะไม่มีการตลบหลังกัน จะไม่มีความรุนแรงเพิ่มขึ้นรีเปลา...” (เจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่ 04, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 พฤษภาคม 2566)

นอกจากนี้ การหยุดชะงักของการเจรจาที่มักเกิดขึ้นภายหลังการเปลี่ยนผ่านรัฐบาล หรือช่วงรอยต่อของรัฐบาล ยังเป็นข้อท้าทายสำคัญที่ทำให้กระบวนการพูดคุยสันติภาพขาดความต่อเนื่อง ส่งผลให้กลุ่มต่างๆ มองว่ากระบวนการพูดคุยไม่ก่อให้เกิดประสิทธิผลตามที่คาดหวัง

5.3) โครงสร้างอำนาจรัฐและกรอบความมั่นคง

ข้อท้าทายอีกประการหนึ่งคือความแข็งตัวของโครงสร้างอำนาจรัฐ ซึ่งยังคงเน้นการจัดการปัญหาด้วยมาตรการด้านความมั่นคงและแนวคิดชาตินิยม ส่งผลให้การแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างออกไปจากกรอบที่รัฐกำหนด กลายเป็นเรื่องที่ประชาชนรู้สึกไม่มั่นใจในความปลอดภัย

ผู้ให้ข้อมูลจากหลายภาคส่วนจึงเสนอให้มีการปรับปรุงบทบาทของฝ่ายความมั่นคง รวมถึงการกระจายอำนาจให้มากขึ้น เพื่อสร้างสมดุลระหว่างความมั่นคงกับสิทธิเสรีภาพ ดังที่นักการเมืองรายหนึ่งชี้ว่า

“...ตราบไต่ที่ทางราชการยังใช้โครงสร้างราชการมาใช้ในการบริหารกระบวนการเจรจา หรือการพูดคุยสันติภาพ มันก็ยังเป็นแบบนี้แหละ ... คนที่ถือธงนำต้องไม่ใช่ฝ่ายความมั่นคง มันต้องมีทักษะที่มันกว้างกว่าความมั่นคงอย่างเดียว...” (นักการเมือง 04, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 มิถุนายน 2566)

ในทำนองเดียวกัน ตัวแทนเจ้าหน้าที่รัฐยังตั้งข้อสังเกตว่า การใช้กฎหมายพิเศษ เช่น พ.ร.ก. ฉุกเฉินฯ ไม่ใช่คำตอบที่ยั่งยืน และจำเป็นต้องพิจารณาวิธีการอื่นที่สอดคล้องกับบริบทสังคมและความต้องการของประชาชนในพื้นที่

อภิปรายผล

เมื่อพิจารณาผลการวิจัยที่ชี้ให้เห็นว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เน้นความสำคัญของการบูรณาการความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติ จะเห็นได้ว่าสอดคล้องกับแนวคิดในวรรณกรรมที่กล่าวว่ากระบวนการสันติภาพที่มีความยั่งยืนต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของหลายฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคประชาสังคม กลุ่มชายขอบ หรือประชาชนทั่วไป (Turnley, 2009; Praszkie & Bartoli, 2014) แนวคิดนี้ยังสอดคล้องกับพีระมิดสันติภาพของ Lederach (1997) ที่เน้นผู้นำระดับกลาง หรือ ภาคประชาสังคม ในการเป็นโซ่ข้อกลางประสานความร่วมมือและกระตุ้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนทั้งจากระดับบน และระดับรากหญ้าเพื่อสร้างแรงขับเคลื่อนสันติภาพอย่างครอบคลุม

อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยยังสะท้อนข้อท้าทายสำคัญในทางปฏิบัติ กล่าวคือ การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในลักษณะ “ครอบคลุมทุกคน” เป็นไปได้ยาก ความจำเป็นในการกำหนด “ผู้แทน” ของแต่ละกลุ่มจึงเป็นประเด็นที่ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ ทั้งในมิติความชอบธรรม (Legitimacy) และความสามารถในการสะท้อนเสียงของประชาชนอย่างแท้จริง กรณีนี้เชื่อมโยงกับกรอบการวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของ Ropers (2559 อ้างถึงใน บุซบง ชัยเจริญวัฒนะ, 2561) ที่ชี้ว่าควรระบุให้ชัดเจนว่าใครคือผู้ที่เกี่ยวข้องและมีบทบาทในความขัดแย้ง เพื่อให้การออกแบบการมีส่วนร่วมมีความสมจริงและลดปัญหาการผูกขาดพื้นที่ของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

อีกประเด็นที่ผลการวิจัยสะท้อนคือ ความเข้าใจของนักการเมืองท้องถิ่นที่มีมุมมองปัญหาในมิติของงบประมาณ มากกว่าการเชื่อมโยงกับเป้าหมายด้านสันติภาพ แสดงให้เห็นถึงช่องว่างระหว่าง “การจัดการเชิงโครงสร้าง” กับ “เป้าหมายเชิงสังคม-การเมือง” อันเป็นอุปสรรคที่คล้ายคลึงกับข้อสังเกตในวรรณกรรมที่ว่าผู้นำระดับกลางหรือท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญมากในการสร้างสันติภาพ แต่ก็อาจถูกจำกัดด้วยผลประโยชน์เฉพาะด้าน (Lederach, 1997) ข้อค้นพบนี้บ่งชี้ถึงความจำเป็นที่ต้องสร้างการตระหนักรู้ (Awareness Raising) และเพิ่มพูนความเข้าใจในมิติของสันติภาพให้กับผู้นำระดับกลางหรือนักการเมืองท้องถิ่นที่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างสันติภาพ เนื่องจากนักการเมืองท้องถิ่นมีข้อได้เปรียบในเรื่องของความใกล้ชิดกับผู้นำระดับรากหญ้าในขณะเดียวกันก็มีกลไกเชื่อมต่อกับผู้นำระดับสูง ทั้งนี้ นักการเมืองท้องถิ่นจะเป็นข้อต่อกลางที่ดีได้ หากแต่จะต้องหลุดจากความเป็นระบบราชการให้ได้

ส่วนกรณีของ สล.3 ที่ถูกมองว่าเชื่อมโยงกับฝ่ายความมั่นคงจนไม่สามารถเป็นผู้แทนประชาชนได้อย่างแท้จริงนั้น เป็นตัวอย่างสะท้อนถึงความท้าทายด้าน “ความน่าเชื่อถือ” ของตัวแทนที่เข้าร่วมกระบวนการ หากประชาชนไม่เชื่อมั่นว่าผู้แทนเหล่านี้สะท้อนผลประโยชน์ของพวกเขาได้จริง กระบวนการ

สันติภาพก็อาจสูญเสียความชอบธรรม ดังนั้น การกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกผู้แทนที่โปร่งใสและหลากหลายจึงเป็นสิ่งจำเป็น

ในอีกด้านหนึ่ง ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นข้อเสนอสำคัญคือ การให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับกระบวนการสันติภาพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการสร้าง “ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม” ที่เน้นให้ประชาชนเข้าใจและมีศักยภาพในการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม (Turnley, 2009) นอกจากนี้ การเปิดเผยข้อมูลความคืบหน้าของการพูดคุยหรือเจรจาทุกครั้งยังเป็นข้อเสนอที่มีความหมายอย่างยิ่ง เพราะจะช่วยสร้างความโปร่งใส ความไว้วางใจ และความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Ownership) ของประชาชนต่อกระบวนการ ทั้งยังสะท้อนการประยุกต์แนวคิดเรื่อง Peace Survey ที่มุ่งให้ประชาชนมีพื้นที่ในการแสดงออกถึงความคิดเห็นและติดตามการดำเนินการของกลุ่มผู้ขัดแย้งอย่างใกล้ชิด

สรุปและข้อเสนอแนะ

เพื่อให้ผลการศึกษานี้สามารถนำไปปรับใช้ได้จริง ผู้วิจัยได้ทำการประมวลประเด็นสำคัญจากการให้ข้อมูลของกลุ่มนักการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐ โดยนำมาจัดหมวดหมู่เรียบเรียงใหม่และเสนอแนะต่อยอดจากมุมมองของผู้วิจัย ให้เป็นข้อเสนอแนะที่ครอบคลุมมิติต่างๆ ดังนี้

1. การให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้มีระดับกลาง

ควรเร่งส่งเสริมให้ผู้มีระดับกลางตระหนักถึงบทบาทสำคัญในฐานะโซ่ข้อกลางที่เชื่อมประสานความเข้าใจระหว่างผู้มีระดับสูงและประชาชนระดับรากหญ้า แม้ปัจจุบันภาคประชาสังคมอีกหนึ่งภาคส่วนที่ถือว่าเป็นผู้มีระดับกลางจะมีบทบาทโดดเด่นในด้านนี้ แต่ผู้นำท้องถิ่นเองก็ถือเป็นกลไกสำคัญที่ควรยกระดับบทบาทที่เน้นการพัฒนาสาธารณูปโภคหรือการให้บริการสาธารณะเพียงอย่างเดียวไปสู่การมีส่วนร่วมสร้างสันติภาพในพื้นที่ขัดแย้งอย่างเต็มตัว

2. จัดตั้งกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเป็นระบบ

การมีส่วนร่วมของประชาชนถือเป็นหัวใจของการสร้างสันติภาพที่ยั่งยืน เพราะหากการเจรจามีเพียงเจ้าหน้าที่รัฐและกลุ่มผู้ขัดแย้งโดยตรง แต่ละเลยเสียงของประชาชน จะทำให้ผลลัพธ์ของกระบวนการสันติภาพไม่สามารถสะท้อนความต้องการที่แท้จริงของสังคมได้ รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสร้างเวทีหรือกลไกที่หลากหลายเพื่อเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนทุกกลุ่มเข้ามามีบทบาท ไม่ว่าจะเป็นเวทีสาธารณะระดับจังหวัด กลไกการปรึกษาหารือในชุมชน หรือการใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลสำหรับการแสดงความคิดเห็นเชิงนโยบาย การสร้างความหลากหลายของช่องทางจะทำให้เสียงของเยาวชน ผู้หญิง ผู้นำศาสนา และภาคประชาสังคม ถูกสะท้อนสู่โต๊ะเจรจาสันติภาพได้อย่างแท้จริง

3. กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่แบบบูรณาการ

ในฐานะที่นักการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐเป็นฟันเฟืองสำคัญที่มีบทบาททั้งการกำหนดนโยบายและการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ เพื่อให้การเจรจามีทิศทางที่ชัดเจนและสามารถรับมือกับปัญหาที่ซับซ้อนในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงมีความจำเป็นต้องกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ครอบคลุมทั้งมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ผู้กำหนดนโยบายควรวางแผนพัฒนาจังหวัดชายแดนใต้ในเชิงยุทธศาสตร์ที่มีทั้งระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว โดยกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนในแต่ละช่วง เช่น การสร้างความปลอดภัยและความเชื่อมั่นในระยะสั้น การลงทุนด้านเศรษฐกิจและการสร้างงานในระยะกลาง และการกระจายอำนาจหรือการปฏิรูประบบการปกครองในระยะยาว การออกแบบแผนเชิงบูรณาการเช่นนี้จะช่วยลดความไม่แน่นอนและสร้างความต่อเนื่องของการแก้ไขปัญหาในพื้นที่

4. สนับสนุนกระบวนการเจรจาสันติภาพอย่างต่อเนื่องและโปร่งใส

กระบวนการเจรจาสันติภาพถือเป็นกลไกสำคัญในการเปิดพื้นที่สำหรับการหาทางออกจากความขัดแย้งที่ยืดเยื้อในจังหวัดชายแดนใต้ แม้จะเป็นเพียงจุดเริ่มต้น แต่ก็ถือเป็นทิศทางที่ควรได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ผู้กำหนดนโยบายควรให้ความสำคัญกับการผลักดันให้กระบวนการเจรจาสันติภาพดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งสร้างระบบการสื่อสารเชิงสถาบันเพื่อเปิดเผยข้อมูลแก่สาธารณะอย่างสม่ำเสมอ เช่น การแถลงรายงานผลความคืบหน้าเป็นระยะ หรือการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสันติภาพระดับพื้นที่ เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันและลดความคลางแคลงใจในสังคม

5. ปรับบทบาทของรัฐบาลและโครงสร้างการเจรจา

บทบาทและท่าทีของรัฐบาลมีความสำคัญต่อความน่าเชื่อถือของกระบวนการสันติภาพ รัฐบาลควรยึดหลัก “การเมืองนำการทหาร” โดยให้การแก้ไขปัญหาอิงกับแนวทางทางการเมืองและนโยบายมากกว่าการพึ่งพามาตรการด้านความมั่นคง ทั้งนี้ รัฐบาลควรแต่งตั้งคณะทำงานเจรจาที่มีผู้นำเป็นพลเรือน มีคุณสมบัติความเป็นกลาง และได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย พร้อมทั้งลดการเปลี่ยนแปลงบ่อยครั้งเพื่อสร้างเสถียรภาพและความน่าเชื่อถือของกระบวนการเจรจาในสายตาทั้งประชาชนและประชาคมระหว่างประเทศ

6. ยึดหลักความจริงใจและความรับผิดชอบต่อประชาชน

ความยั่งยืนของกระบวนการสันติภาพจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องแสดงความจริงใจต่อกันและต่อประชาชนในพื้นที่ โดยไม่แอบแฝงผลประโยชน์ทางการเมือง และให้ความสำคัญกับการรักษาคำมั่นสัญญาต่อประชาชน การสร้างความไว้วางใจและความศรัทธาในกระบวนการนี้เป็นรากฐาน

ที่จะนำไปสู่สันติภาพที่มั่นคงและยั่งยืน หน่วยงานรัฐและผู้เจรจาควรยึดหลักความจริงใจ ความโปร่งใส และความรับผิดชอบต่อข้อตกลงที่เกิดขึ้นในกระบวนการเจรจา ความจริงใจของฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะสะท้อนผ่านการปฏิบัติตามคำมั่นสัญญา และการสร้างกลไกติดตามผลที่เปิดโอกาสให้ประชาชนตรวจสอบได้ สิ่งนี้จะเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้ความไว้วางใจของประชาชนเกิดขึ้น และส่งผลให้สันติภาพมีโอกาสดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- บุษบง ชัยเจริญวัฒนะ. (2561). *การจัดการความขัดแย้ง: ความรู้เบื้องต้นและกรณีศึกษา*. พี.ซี. พรินต์ติ้ง. ผลการสำรวจความคิดเห็นประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพในจังหวัดชายแดนใต้ (Peace Survey) ครั้งที่ 1 กุมภาพันธ์-มีนาคม 2559. (2559). ของเรา.
- ผลการสำรวจความคิดเห็นประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพในจังหวัดชายแดนใต้ (Peace Survey) ครั้งที่ 6 เมษายน-กรกฎาคม พ.ศ. 2564. (2564). สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า.
- ผลการสำรวจความคิดเห็นประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพในจังหวัดชายแดนใต้ (Peace Survey) ครั้งที่ 7 เมษายน-พฤษภาคม 2566. (2566). ของเรา.

ภาษาอังกฤษ

- Lederach, J.P. (1997). *Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies*. United States Institute of Peace Press. Beyond Intractability. https://www.beyondintractability.org/essay/hierarchical_intervention_levels
- Portero, I.B., & Bolaños Enríquez, T.G. (2018). Are Persons with Disabilities Included in the Colombian Peace Process?. *Disability & Society*, 33(4), 487-491.
- Praszkie, R., & Bartoli, A. (2014). The Role of Society in the Peace Process of the Basque Country. *International Journal of Peace Studies*, 19(2), 69-93.
- Turnley, D. (2009). *Public Participation in Peacemaking: Policy Brief 2009*. Conciliation Resources. https://rc-services-assets.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/Public_participation_in_peacemaking_Accord_Policy_Brief_Issue_13.pdf

บทบาทของการสื่อสารและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในการส่งเสริมสันติภาพ: กรณีศึกษาจังหวัดชายแดนใต้

The Role of Communication and the Creative Economy in Promoting Peace: A Case Study of Thailand's Deep South

วลักษณ์กมล จ่างกมล*
Walakkamol Changkamol**

บทความนี้
Received
8 ตุลาคม 2568
Revised
19 พฤศจิกายน 2568
Accepted
19 ธันวาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของการสื่อสารและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในฐานะกลไกส่งเสริมกระบวนการสันติภาพในจังหวัดชายแดนใต้ โดยใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก 20 คน และสนทนากลุ่ม 12 คน ผลการศึกษพบ 3 ประเด็นสำคัญชี้ให้เห็นช่องว่างระหว่างกระบวนการพูดคุยสันติภาพที่ขับเคลื่อนโดยรัฐกับความต้องการของคนในพื้นที่ ประกอบด้วย 1) การขาดการมีส่วนร่วมและช่องว่างในการสื่อสารเป็นอุปสรรคสำคัญของกระบวนการสันติภาพ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียคิดว่ากระบวนการสันติภาพเป็นเรื่องไกลตัว จำกัดอยู่ในวงเล็กๆ ขาดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และการสื่อสารจากภาครัฐไม่มีประสิทธิภาพทำให้เกิดความไม่ไว้วางใจ 2) เศรษฐกิจสร้างสรรค์สามารถเป็นเครื่องมือสร้างสันติภาพเชิงบวกได้ และ 3) ทูตทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ท้องถิ่นสามารถเสริมพลังทางเศรษฐกิจและลดความขัดแย้ง การวิจัยนี้มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อให้เกิดการผลในทางปฏิบัติ ประกอบด้วย 1) การเปลี่ยนกระบวนทัศน์การแก้ปัญหาจากการเน้นแนวทางความมั่นคงเพียงอย่างเดียว ไปสู่การพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจอย่างมีส่วนร่วม 2) การสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของ

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะวิทยาการสื่อสาร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

** Assistant Professor, Communication Arts Program, Faculty of Communication Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus

สถาบันพระปกเกล้า

ประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มให้สามารถเข้าถึงและมีส่วนร่วมได้อย่างเป็นรูปธรรม 3) การปฏิรูปยุทธศาสตร์การสื่อสารเพื่อสันติภาพสำหรับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง และส่งเสริมการปฏิบัติตามแนววารสารศาสตร์เพื่อสันติภาพสำหรับสื่อและผู้ประกอบการด้านการสื่อสาร พร้อมทั้งส่งเสริมสื่อสารเรื่องเล่าเชิงบวก (Positive Narratives) เกี่ยวกับศักยภาพทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจของพื้นที่ เพื่อลดอคติและสร้างความเข้าใจจากคนภายนอก และ 4) การส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์และทุนทางวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ

คำสำคัญ: การสื่อสารเพื่อสันติภาพ, เศรษฐกิจสร้างสรรค์, ทุนทางวัฒนธรรม, สันติภาพเชิงบวก, ชายแดนใต้

Abstract

This research article aims to study the roles of communication and the creative economy as mechanisms to support the peace process in Thailand's southern border provinces. Employing a qualitative methodology, the study analyzed data from 20 in-depth interviews and 12 participants in focus group discussions. The findings reveal three key issues that highlight a significant gap between the state-led peace dialogue and the actual needs of the local population: 1) a lack of participation and communication gaps. These factors represent major obstacles to the peace process. Stakeholders perceive the peace process as distant, confined to a limited circle, and lacking genuine public engagement. Furthermore, ineffective state communication contributes to persistent mistrust. 2) the creative economy has the potential to function as a proactive mechanism for cultivating "positive peace." 3) cultural capital and local identity can strengthen the local economy and contribute to conflict mitigation.

To achieve practical results, this research provides the following policy recommendations: 1) a paradigm shift in conflict resolution from a purely security-led approach to participatory social and economic development. 2) the establishment of concrete participation mechanisms to ensure all stakeholder groups can engage meaningfully. 3) reform of peace communication strategies among relevant state agencies, alongside the promotion of the principles of "peace journalism" among media professionals and communicators, including the cultivation of positive narratives highlighting the region's cultural and economic potential to reduce prejudice and enhance external understanding; and 4) the systematic promotion of the creative economy and cultural capital.

Keywords: peace communication, creative economy, cultural capital, positive peace, Deep South Thailand.

บทนำ

ความขัดแย้งและความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยเป็นปัญหาที่มีความซับซ้อนและดำเนินมาอย่างยืดเยื้อยาวนานหลายทศวรรษ จากการรวบรวมข้อมูลของศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้แสดงข้อมูลว่าความรุนแรงระลอกปัจจุบัน ที่ปะทุขึ้นตั้งแต่ปี 2547 จนถึงเดือนกรกฎาคม ปี 2568 ได้เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบกว่า 23,000 ครั้ง ส่งผลให้มี ผู้เสียชีวิตกว่า 7,700 ราย และบาดเจ็บมากกว่า 14,000 ราย (ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้, 2568) สถานการณ์ความรุนแรงดังกล่าวไม่เพียงส่งผลกระทบต่อความมั่นคงปลอดภัยของชาติ หากแต่ยังกระทบอย่างรุนแรงต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ การพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคม ตลอดจนภาพลักษณ์ของประเทศในสายตานานาชาติ

แนวทางการแก้ไขปัญหาของประเทศไทยตลอดหลายทศวรรษที่ผ่านมา มักเน้นหนักไปมิติด้าน ความมั่นคง และการทหารเป็นหลัก ทั้งการประกาศกฎอัยการศึกและการควบคุมสถานการณ์ ในพื้นที่เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยและตอบโต้การก่อเหตุรุนแรงของกลุ่มต่างๆ ยุทธศาสตร์ที่มุ่งใช้กำลังและการปราบปรามดังกล่าว แม้จะมีความจำเป็นในบางช่วงเวลาเพื่อยับยั้งเหตุ ความรุนแรงเฉพาะหน้า แต่ก็เห็นได้ชัดแจ้งว่าการพึ่งพาแนวทางความมั่นคงอย่างเดียวอาจจะไม่ นำไปสู่สันติภาพที่ยั่งยืนได้ เนื่องจากทำให้มิติสำคัญอื่นๆ ที่เป็นหัวใจของการแก้ไขปัญหาถูกละเลย เช่น ประวัติศาสตร์ ความแตกต่างทางวัฒนธรรม และความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ และสังคมในพื้นที่ ซึ่งล้วนเป็นสาเหตุเชิงรากฐานของความขัดแย้ง

ในแง่สถานภาพทางเศรษฐกิจในพื้นที่นั้น ข้อมูลจากสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ระบุว่าพื้นที่แห่งนี้เป็นที่อยู่ในเส้นของความยากจนในลำดับต้นๆ ของประเทศ ทั้งยะลา ปัตตานี และนราธิวาส เป็นจังหวัดที่มีสัดส่วนคนจนสูงที่สุดอยู่ใน 10 อันดับแรก (จังหวัดอื่นประกอบด้วย แม่ฮ่องสอน อุบลราชธานี สระแก้ว พัทลุง ศรีสะเกษ เชียงราย และตาก) โดยปัตตานี อยู่ใน 5 อันดับแรกของจังหวัดที่มีสัดส่วนคนจนสูงที่สุดต่อเนื่องกันอย่างน้อย 15 ปี (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2568) อย่างไรก็ตาม ประเด็นความยากจนนี้ ชลิตา บัณขุวงศ์ (2560) ได้สำรวจความรู้และความเข้าใจต่อประเด็นทางเศรษฐกิจและการพัฒนาในพื้นที่ชายแดนใต้ และระบุว่า แม้จะมีมุมมองว่าความยากจนเหล่านี้มีความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ความไม่สงบ แต่ในทางกลับกันการพัฒนาท่ามกลางความรุนแรงก็มีความพยายามในการปรับตัวของผู้คนและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ โดยมีการขยายตัวของธุรกิจท้องถิ่นเพื่อให้สามารถอยู่รอดได้ มีการลงทุนใหม่ๆ เกิดขึ้นเป็นจำนวนมากในพื้นที่โดยนักลงทุนหรือนักธุรกิจชาวมลายูมุสลิม ทั้งที่เป็นร้านค้าปลีก ร้านอาหาร คาเฟ่ บริษัททัวร์ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวแบบฮาลาล นับเป็นปรากฏการณ์ที่เป็นพลวัตเศรษฐกิจชายแดนใต้ท่ามกลางสถานการณ์ความไม่สงบ

การวิเคราะห์ของนักวิชาการสะท้อนให้เห็นถึงปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจชายแดนใต้ที่มีการปรับตัวจากเศรษฐกิจฐานรากที่เป็นการประมงและเกษตรกรรมมาสู่เศรษฐกิจใหม่ในแบบ “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” ที่ใช้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและทรัพยากรทางธรรมชาติมาสร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจในเชิงการท่องเที่ยว

นอกจากนี้ ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา มีความพยายามริเริ่มแนวทางใหม่ในการแสวงหาทางออกทางการเมือง สำหรับปัญหาชายแดนภาคใต้ ที่ลดการพึ่งพาการทหารโดยลำพัง ความพยายามนี้เห็นได้ชัดจากการเปิดการพูดคุยสันติภาพอย่างเป็นทางการครั้งแรกระหว่างรัฐบาลไทยกับกลุ่มผู้ก่อความไม่สงบ (ขบวนการบีอาร์เอ็น) เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2556 ณ กรุงกัวลาลัมเปอร์ สหพันธรัฐมาเลเซีย นับเป็นหมุดหมายสำคัญที่รัฐไทยยอมปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์ มาให้ความสำคัญ กับการเจรจาทางการเมืองควบคู่ไปกับการทหาร หลังจากนั้นได้มีการสานต่อกระบวนการพูดคุยสันติภาพผ่านเวทีการเจรจาที่มาเลเซียเป็นผู้อำนวยความสะดวก ซึ่งแม้จะเผชิญ ความล้มเหลวและชะงักงันเป็นระยะ (เช่น การหยุดชะงักหลังรัฐประหารปี 2557 และการระงับ การพูดคุยช่วงการระบาดของโควิด-19) แต่กระบวนการสันติภาพก็ยังดำเนินต่อเนื่องเป็นลำดับ(ฐปนีย์ เอียดศรีไชย, 2561) แนวโน้มที่น่าสังเกตคือ ระดับเหตุการณ์ความ ไม่สงบมีแนวโน้มลดลงอย่างเป็นระบบ นับตั้งแต่เริ่มการพูดคุยสันติภาพในปี 2556 เป็นต้นมา (ฐิตินบ โกมลนิมิ, 2566) ซึ่งสะท้อนว่าความพยายามเจรจาทางการเมือง อาจมีส่วนช่วยผ่อนหนัก ความรุนแรงลงได้ อย่างไรก็ตาม จนถึงปัจจุบันกระบวนการสันติภาพดังกล่าว ยังไม่บรรลุ ข้อตกลงที่เป็นรูปธรรม ความเปราะบางของกระบวนการนี้ ทำให้เส้นทางสู่สันติภาพยังคงยากลำบากและต้องอาศัยแรงสนับสนุนจากหลายภาคส่วน

การสำรวจความคิดเห็นประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพจังหวัดชายแดนภาคใต้ หรือชื่ออย่างไม่เป็นทางการคือ Peace Survey ที่ได้เริ่มต้นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.2558 โดยเครือข่ายองค์กรวิชาการและภาคประชาสังคมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 15 องค์กร ได้ร่วมกัน ดำเนินการวิจัยเชิงสำรวจ โดยมีเป้าหมายหลักในการแสดงเจตจำนงสนับสนุนกระบวนการ พูดคุยสันติภาพจังหวัดชายแดนภาคใต้ การวิจัยนี้ ได้เรียนรู้จากแนวทางและประสบการณ์ จากประเทศอื่นๆ เช่น เบลฟาสต์ ไอร์แลนด์เหนือ ที่ได้จัดทำโพลสันติภาพ (Peace Poll) เพื่อสื่อสารระหว่างคู่เจรจา พรรคการเมือง ภาคประชาสังคม และประชาชน โดยโพลสันติภาพดังกล่าว เป็นการแสดง ให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของฝ่ายต่างๆ ในการจัดทำคำถามต่อประชาชน มีการ เปิดเผยผลสำรวจต่อสาธารณะ และมุ่งตอบโจทย์การพูดคุยเจรจาทุกขั้นตอน จนนำไปสู่ฉันทมติ และการเจรจาสันติภาพที่เบลฟาสต์ ในปี ค.ศ.1998 (Irwin, 1999)

เครือข่ายฯ ได้ทำการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มาถึง ครั้งที่ 7 แล้ว ซึ่งแต่ละครั้งได้มีความพยายามในการปรับปรุงพัฒนาเพื่อยกระดับวิถีวิทยา และเครื่องมือ ในการสำรวจ อยู่ตลอดเวลา เช่น ปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือการวิจัย พัฒนา แบบสอบถามให้มีความสอดคล้องกับ สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพูดคุยสันติภาพ สำหรับการวิจัยครั้งที่ 7 นี้ได้มีการปรับ การออกแบบ การวิจัยให้สามารถตอบโจทย์ปัญหาในเชิงลึก มากขึ้นด้วยการใช้วิถีวิทยาแบบผสมผสานวิธี (Mixed Method) โดยคงรักษาระเบียบวิธีวิจัย เชิงสำรวจ (Survey Research) ซึ่งเป็นจุดแข็งไว้ และ เพิ่มเติมการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เข้ามา เพื่อให้ผลการสำรวจความคิดเห็นของ ประชาชนมีทั้งมิติความกว้าง คือครอบคลุมกลุ่มตัวอย่างที่มีความสามารถเป็นตัวแทนประชากรในจังหวัด ชายแดนภาคใต้ และมีมิติความลึกของข้อมูลที่การสำรวจไปไม่ถึง ภายใต้กรอบคำถามหลัก คือความคิดเห็น ของประชาชนในมิติต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในพื้นที่ชายแดนใต้

กลุ่มเป้าหมายของการวิจัยเชิงคุณภาพหรือผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) ใช้การเลือกกลุ่ม ตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) จากเป้าหมาย 14 กลุ่ม เพื่อรวบรวมข้อมูล โดยใช้ วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 73 คน และการสนทนากลุ่ม จำนวน 12 คน รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 85 คน

บทความวิจัยนี้เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนหนึ่งการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และ การสนทนากลุ่ม (focus group) ที่เป็นข้อมูลเกี่ยวกับการสื่อสาร เศรษฐกิจสร้างสรรค์ และทุน ทางวัฒนธรรม จากกลุ่มตัวอย่างที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับประเด็นดังกล่าว ประกอบด้วย กลุ่มองค์กรภาค ประชาสังคม ผู้ประกอบการเศรษฐกิจ/นักธุรกิจรุ่นใหม่ สื่อมวลชน นักสื่อสารรุ่นใหม่ และกลุ่มองค์กรกิจกรรม สร้างสรรค์ และนักสื่อสารรุ่นใหม่

บทความนี้เน้นการนำเสนอผลการศึกษาในรอบมุมมองการส่งเสริมสันติภาพจังหวัดชายแดน ภาคใต้ ที่ปรับเปลี่ยนจากมิติด้านความมั่นคงและการลดความรุนแรงไปสู่การพิจารณา ปัจจัยอื่นๆ ที่จะสนับสนุนสันติภาพอย่างยั่งยืน คือ “การสื่อสาร” และ “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” ซึ่งได้รับการหยิบยก ขึ้นมาเป็นสองมิติสำคัญที่มีศักยภาพ ในการแก้ไขปัญหาและสร้างสันติภาพเชิงบวก (positive peace) ตามที่ผู้ให้ข้อมูลหลายคนในการศึกษาได้เน้นย้ำไว้ เพื่อก้าวข้ามความขัดแย้งและความมั่นคง (beyond conflict and security) ไปสู่การให้ความสำคัญกับ เครื่องมือและแนวทางใหม่ๆ ที่จะเข้ามาเสริม และเติมเต็มช่องว่างกระบวนการสันติภาพที่ผ่านมา

วัตถุประสงค์การศึกษา

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษาบทบาทของการสื่อสารและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในฐานะกลไกทางสังคมและวัฒนธรรมที่อาจมีส่วนช่วยส่งเสริมกระบวนการสันติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย ในประเด็นดังนี้

1. เพื่อสำรวจความคิดเห็นของผู้ประกอบการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ผู้ประกอบการหรือองค์กรภาคธุรกิจรุ่นใหม่ องค์กรกิจกรรมสร้างสรรค์ และนักสื่อสารรุ่นใหม่ในพื้นที่ที่มีต่อกระบวนการสันติภาพ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ตลอดจนมุมมองเกี่ยวกับความเป็นไปได้ในการมีส่วนร่วมของภาคธุรกิจและพลเมืองในกระบวนการสร้างสันติภาพ
2. เพื่อศึกษาบทบาทของการสื่อสารและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ในฐานะปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่สามารถเกื้อหนุนกระบวนการสันติภาพ และส่งเสริมการลดความขัดแย้งและความรุนแรงในพื้นที่
3. เพื่อเสนอแนวทางเชิงนโยบายและข้อเสนอแนะยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนใต้ในระยะยาว โดยตระหนักถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเป็นพลเมือง และศักยภาพทางเศรษฐกิจของคนในพื้นที่

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus group) เพื่อศึกษามุมมอง ความกังวล และข้อเสนอแนะ ขององค์กรภาคประชาสังคม ผู้ประกอบการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ผู้ประกอบการหรือองค์กรภาคธุรกิจรุ่นใหม่ องค์กรกิจกรรมสร้างสรรค์ และนักสื่อสารรุ่นใหม่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เกี่ยวกับกระบวนการสันติภาพ บทบาทของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ การสื่อสารและการใช้ทุนทางวัฒนธรรมในการส่งเสริมสันติภาพในพื้นที่

ภายใต้โครงการการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในภาพรวมของโครงการมีการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) ทั้งสิ้น 14 กลุ่ม จำนวน 73 คน จากกลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนการสร้าง สันติภาพ/สันติสุขทั้ง 3 ระดับ (track) คือ ระดับบน ระดับกลาง และระดับฐานราก ครอบคลุมกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่ทั้งในและนอกจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังนี้ จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสงขลาใน 5 อำเภอ คือ อำเภอหาดใหญ่ จะนะ เทพา นาทวี และสะบ้าย้อย รวมทั้งผู้ทำงานเกี่ยวข้องกับกระบวนการ

สถาบันพระปกเกล้า

สันติภาพ ในชายแดนใต้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อื่นๆ อย่างไรก็ตาม ในบทความนี้ได้วิเคราะห์เนื้อหาจากการสัมภาษณ์เชิงลึกเพียงบางส่วนโดยคัดเลือกบทสัมภาษณ์จากกลุ่มที่เกี่ยวข้องจำนวน 4 กลุ่ม ประกอบด้วย องค์กรภาคประชาสังคม ผู้ประกอบการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ผู้ประกอบการหรือองค์กรภาคธุรกิจรุ่นใหม่ และสื่อมวลชน จำนวน 20 คน

ส่วนการสนทนากลุ่ม (Focus group) นั้น มีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลคัดเลือกมาแบบเจาะจงจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก ที่ได้แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในประเด็นเกี่ยวกับมิติสันติภาพที่มากกว่าความมั่นคง เศรษฐกิจสร้างสรรค์ และการสื่อสารสร้างสรรค์เพื่อการท่องเที่ยว รวมทั้งคัดเลือกแบบเจาะจงจากบุคคลที่มีบทบาทในการดำเนินการเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวที่อยู่ในพื้นที่อีกด้วย รวมผู้ให้ข้อมูลในการสนทนากลุ่มจำนวน 12 คน จาก 3 กลุ่ม ประกอบด้วย ผู้ประกอบการหรือองค์กรภาคธุรกิจรุ่นใหม่ องค์กรกิจกรรมสร้างสรรค์ และนักสื่อสารรุ่นใหม่ จำนวน 12 คน

การสนทนากลุ่มเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลและความคิดเห็นจากการสนทนาของผู้ให้ข้อมูล โดยมีผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) เป็นผู้ตั้งประเด็นในการนำสนทนา ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบประเด็นในการสนทนา โดยพิจารณาคัดเลือกจากประเด็นสำคัญหรือประเด็นโดดเด่นที่มีการให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบด้วย ประเด็นใหม่ที่น่าสนใจเกี่ยวกับมิติสันติภาพชายแดนใต้ที่มากกว่าความมั่นคง ประเด็นสันติภาพไม่ใช่เรื่องของทหารเพียงเท่านั้น แต่เป็นความมั่นคงของผู้คนในชีวิตประจำวัน ประเด็นของการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ประเด็นการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์เพื่อสร้างมูลค่าทางการท่องเที่ยว ในการดำเนินการสนทนากลุ่มย่อย จึงหยิบยกประเด็นเหล่านี้มาตั้งประเด็นการสนทนากลุ่ม ภายใต้กรอบเนื้อหา “มิติสันติภาพชายแดนใต้ที่มากกว่าความมั่นคง” (Peace beyond national security)

จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

งานวิจัยนี้ให้ความสำคัญกับประเด็นจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยยึดหลักการประเมิน ความเสี่ยง หรือผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับกลุ่มตัวอย่างและชุมชน หลักการยินยอมและหลักการ ปฏิเสธ หรือยุติ การให้ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างอย่างอิสระและสมัครใจ โดยมีการแจ้งให้กลุ่ม ตัวอย่างได้รับทราบถึง วัตถุประสงค์ ของโครงการฯ อย่างครบถ้วนจนอาสาสมัครผู้ให้ข้อมูล เข้าใจในวัตถุประสงค์ของโครงการดี แล้วจึงทำการขอ อนุญาตเก็บข้อมูลโดยยึดหลักการ เก็บรักษาข้อมูลเป็นความลับ และวิธีการเก็บรักษาข้อมูล ทั้งนี้ งานวิจัยนี้ได้รับการพิจารณารับรอง จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

แนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1. การทำความเข้าใจความขัดแย้งผ่านกรอบคิดสันติภาพเชิงบวก

กระบวนการสันติภาพที่มีความเป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม มีการกระจายอำนาจ ให้กับประชาชน กลุ่มต่างๆ จะช่วยรักษาสถานะสันติภาพให้ยั่งยืน (Turnley, 2009) และการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม สามารถตรวจสอบการใช้อำนาจได้อย่างตรงไปตรงมา และในสถานการณ์ที่คู่ขัดแย้งมักกล่าวอ้างถึงความต้องการของประชาชนเพื่อหาเหตุผล แห่งความชอบธรรมในการกระทำการใดๆ ของฝ่ายตน ดังนั้น การใช้เครื่องมือแบบสำรวจ ความคิดเห็น หรือที่เรียกว่า Peace Poll หรือ Peace Survey ถือเป็นเครื่องมือหนึ่งในการช่วยให้ได้มาซึ่งเสียงความต้องการของประชาชน ด้วยกระบวนการที่น่าเชื่อถือได้ ในทางวิชาการจะสามารถนำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้ประโยชน์ต่อกระบวนการพูดคุย เพื่อหาทางออก จากความขัดแย้งและนำไปสู่การสร้างสันติภาพที่ตอบโจทย์ความต้องการของประชาชนซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง การใช้เครื่องมือสำรวจความคิดเห็นประชาชนในวงกว้างเช่น Peace Poll/Survey นั้นมีตัวอย่างความสำเร็จ มาแล้ว เช่น ในไอร์แลนด์เหนือ และ มินดาเนา

งานวิจัยหลายชิ้นชี้ให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนกลุ่มต่างๆ มีความสำคัญต่อ กระบวนการสันติภาพ โดยเฉพาะในมิติที่จะก่อให้เกิดความยั่งยืน ทั้งยังมุ่งเป้าไปที่การเปิดพื้นที่ ให้กลุ่มภาคประชาสังคม กลุ่มผู้หญิง กลุ่มคนชายขอบ และกลุ่มเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการแสดงความคิดเห็นในกระบวนการสร้างสันติภาพมากขึ้น (Turnley, 2009; Praszkie & Bartoli, 2014) รวมทั้งการศึกษาเกี่ยวกับ ผู้พิการที่ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งกันทางอาวุธให้เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่อ กระบวนการสันติภาพด้วย (Portero & Bolaños Enríquez, 2018)

นอร์เบิร์ต โรเปอส์ (2559, อ้างถึงใน บุชบง ชัยเจริญวัฒนะ, 2561) ได้เสนอรูปแบบการ วิเคราะห์ความขัดแย้งเชิงลึก ซึ่งหนึ่งในองค์ประกอบคือการวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับฝ่ายต่างๆ เป็นการวิเคราะห์ว่าใครเกี่ยวข้อง ในความขัดแย้งนั้นๆ บ้างและความสัมพันธ์กันอย่างไร ทั้งในเชิงความขัดแย้งและความร่วมมือ ทำให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนต่างๆ มีความสำคัญเพื่อให้สามารถวิเคราะห์ความขัดแย้งได้อย่างละเอียดถี่ถ้วนมากกว่า

อีกตัวแบบหนึ่งที่ได้รับการนิยมนำมาใช้เป็นแนวทางการสร้างสันติภาพก็คือพีระมิดของ Lederach (1991) ที่แสดงให้เห็นภาวะผู้นำของตัวแสดงระดับต่างๆ พร้อมวิธีการสร้างสันติภาพ และของตัวแสดงเหล่านั้น พีระมิดดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงภาวะผู้นำในระดับต่างๆ ที่มีผลกระทบ ต่อประชากร ยิ่งเรามุ่งไปที่ผู้นำในระดับล่างเท่าไร ผลกระทบต่อประชาชนก็จะยิ่งมีมากเท่านั้น อันเป็นการแสดงให้เห็นว่า

สถาบันพระปกเกล้า

ประชาชนในทุกระดับมีความสำคัญในกระบวนการสร้างสันติภาพไม่น้อยไปกว่ากัน กล่าวคือวิธีการสร้างสันติภาพจำเป็นต้องใช้ผู้นำหลายระดับ เพื่อให้เกิดสันติภาพอย่างยั่งยืน ดังนั้นในกระบวนการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนดังกล่าวจึงกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่จะเป็นตัวแทนของผู้มีระดับต่างๆ ตลอดจนตัวแทนในระดับประชาชนทั่วไปเพื่อให้มีเสียงของผู้แทนทั้งฝ่ายรัฐ (Party A) เสียงของฝ่ายที่เห็นต่างจากรัฐ (Party B) และที่สำคัญคือภาคประชาสังคม และประชาชน (Party C) ซึ่งจะเป็นฐานเสียงสำคัญที่สามารถกำหนดทิศทางของการพูดคุยสันติภาพได้มากกว่า

ฆาณิย์ ช.บุญพันธ์ (2562) ชี้ว่าการสร้างสันติภาพต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของตัวแสดงหลากหลายตามระดับชั้นของ Lederach โดยเฉพาะประชาชนระดับล่างที่มีบทบาทในการสร้าง “สันติภาพเชิงบวก” ไม่ใช่เพียงหยุดความรุนแรง (peacekeeping) แต่รวมถึงการแก้ปัญหาจากรากเหง้า (peacebuilding) เพื่อความเป็นธรรมที่ยั่งยืน

ความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยสามารถจัดอยู่ในประเภท “ความขัดแย้งที่ยืดเยื้อและรุนแรง” (*protracted social conflict*) ตามแนวคิดของ Edward Azar (1990) ซึ่งมีลักษณะสำคัญคือ

- มีผู้เล่นหลายฝ่าย ทั้งรัฐ กลุ่มติดอาวุธ ภาคประชาสังคม และประชาชน
- มีเป้าหมายที่แตกต่างกัน เช่น ความมั่นคงของรัฐ - การยืนยันอัตลักษณ์ของชุมชนมลายูมุสลิม
- มีการใช้ความรุนแรงและโครงสร้างเชิงสถาบันที่ไม่เป็นธรรม
- การเจรจาเพื่อหาทางออกมักล้มเหลวหรือชะงักงัน

สถานการณ์ในพื้นที่ชายแดนใต้จึงไม่อาจวิเคราะห์ได้เพียงแค่เหตุการณ์รายวันหรือเชิงอาชญากรรม แต่ต้องมองผ่านโครงสร้างทางสังคม ประวัติศาสตร์ และอัตลักษณ์ที่ฝังลึกมายาวนาน ในงานศึกษาด้านสันติภาพ (*Peace Studies*) นักทฤษฎีอย่าง Johan Galtung (1996) ได้แยกแยะระหว่าง “สันติภาพเชิงลบ” (*negative peace*) ซึ่งหมายถึงการไม่มีความรุนแรงทางตรง กับ “สันติภาพเชิงบวก” (*positive peace*) ซึ่งเน้นไปที่โครงสร้างทางสังคมที่เป็นธรรม การมีส่วนร่วมของประชาชน การลดความเหลื่อมล้ำ และการส่งเสริมความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียม

การบรรลุสันติภาพเชิงบวกจึงไม่สามารถทำได้ผ่านแนวทางการปราบปรามหรือการเจรจาทางการเมืองเพียงอย่างเดียว แต่ต้องมีกลไกที่สามารถแก้ไขปัญหาดังแต่รากเหง้า ไม่ว่าจะเป็นความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจ ความเหลื่อมล้ำทางการเมือง หรือการกดขี่อัตลักษณ์วัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อย

2. บทบาทของการสื่อสารทุนทางวัฒนธรรมและการสื่อสารเพื่อเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในพื้นที่ ความขัดแย้ง

ในมิติของการสื่อสาร (Communication) ถือเป็นกลไกสำคัญในสถานการณ์ความขัดแย้งที่สามารถทำหน้าที่ได้ทั้งในเชิงลบและเชิงบวก หากการสื่อสารถูก บิดเบือน ปิดกั้น หรือขาดความจริงใจย่อมสามารถไหม้กระพือความหวาดระแวงและความเกลียดชังให้รุนแรงขึ้น (Lynch, 2015) โดยเฉพาะในกรณีที่สื่อเน้นรายงานเหตุการณ์การความรุนแรงอย่างเดียวโดยไม่ให้บริบทหรือมุมมองทางเลือก ซึ่งเป็นลักษณะที่ Peace Journalism พยายามตอบโต้ (Lynch, 2015; Arregui et al., 2020) แต่หากใช้การสื่อสาร อย่างสร้างสรรค์และโปร่งใส ก็จะกลายเป็นสะพานเชื่อม ความเข้าใจและความไว้วางใจระหว่างกันได้ งานวิจัยพบว่าแม้ในสถานการณ์ที่มีความขัดแย้งอย่างต่อเนื่อง การมีช่องทางสื่อสารที่เปิดโอกาสให้การแลกเปลี่ยนข้อมูลสามารถลดความไม่แน่นอนได้ (Eisenkopf, 2018) นอกจากนี้ บทความ *“Peace Journalism Training for Journalists”* ยังแสดงให้เห็นว่าการฝึกนักข่าวในแนวทาง Peace Journalism สามารถเปลี่ยนวิธีการรายงานข่าวให้ลดการเน้นความรุนแรง ปรับไปใส่มุมมองเชิงสันติภาพ และการแก้ไขปัญหาได้มากขึ้น (Lynch & Freear, 2024)

ผลการสำรวจในโครงการ Peace Survey 7 ชี้ให้เห็นว่าขณะนี้ ยังคงมีช่องว่างของการสื่อสาร ทุกฝ่ายในกระบวนการสันติภาพ ไม่ว่าจะเป็นรัฐ กลุ่มผู้เห็นต่าง ภาคประชาสังคม หรือประชาชนทั่วไป การขาดการสื่อสารที่เปิดเผยตรงไปตรงมาและเข้าถึงคนหมู่มากทำให้เกิดความไม่เข้าใจ ความหวาดระแวง และข่าวลือ ที่บั่นทอนความไว้วางใจและการมีส่วนร่วม ของประชาชนในกระบวนการที่ผ่านมา การสื่อสารของภาครัฐมักเน้นการรายงานข่าวเหตุความรุนแรง หรือความเคลื่อนไหวด้านความมั่นคง ยิ่งทำให้บรรยากาศตึงเครียดและตอกย้ำ ภาพลักษณ์เชิงลบของพื้นที่ มากกว่าจะสร้างความเข้าใจที่ถ่องแท้ ดังนั้นบทบาทของการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพจึงมิใช่เป็นเพียงเครื่องมือเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเท่านั้น แต่ควรถูกออกแบบให้เป็นกระบวนการสำหรับสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันอย่างแท้จริง แนวทางการสื่อสารเพื่อสันติภาพควรเปิดพื้นที่ให้ประชาชนทุกกลุ่มสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างปลอดภัย ส่งเสริมการรับฟังเสียงของผู้คนในพื้นที่อย่างแท้จริง รวมถึงการสร้างเรื่องเล่า (narratives) ใหม่ ๆ ที่สะท้อนความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศักยภาพเชิงบวกของจังหวัดชายแดนใต้ การสื่อสารที่เปิดกว้าง โปร่งใสและสร้างสรรค์เช่นนี้จะช่วยลดช่องว่างระหว่างกลุ่มคนต่างๆ เสริมสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนเดียวกัน และสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการพูดคุยหาทางออกร่วมกันอย่างสันติ

ในแง่ของบทบาทสำคัญของการสื่อสารในการขับเคลื่อนทุนทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย 1) บทบาทในการเชื่อมร้อยปัจเจกบุคคล 2) บทบาทในการกำหนดอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่ม และ 3) บทบาทในการสร้างพื้นที่

และบริบทของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของสมาชิกในวัฒนธรรมนั้นๆ (Culture and Communication, 2025) ขณะที่การสื่อสารเพื่อเศรษฐกิจสร้างสรรค์ คือการใช้สื่อและการสื่อสารเป็นเครื่องมือสนับสนุนธุรกิจสร้างสรรค์ให้เข้าถึงตลาด สร้างแบรนด์ และขยายอิทธิพลทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจไปพร้อมกัน (Howkins, 2001)

3. บทบาทของเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการพัฒนาเศรษฐกิจในฐานะเครื่องมือในการสร้างสันติภาพ

แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) เป็นการใช้ความคิดสร้างสรรค์ ทักษะทางวัฒนธรรม และนวัตกรรม มารวมกับการผลิตสินค้าและบริการที่มีมูลค่า ทั้งในอุตสาหกรรม เช่น ศิลปะ ดนตรี ภาพยนตร์ สิ่งพิมพ์ ซอฟต์แวร์ การออกแบบ และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Chaiboonsri, 2024) การศึกษาโดย Chaiboonsri แสดงให้เห็นว่า 15 อุตสาหกรรมสร้างสรรค์ที่ได้รับการจัดอยู่ในเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของไทย ประกอบด้วยหัตถกรรม ดนตรี ศิลปะการแสดง ภาพยนตร์ การกระจายเสียง สิ่งพิมพ์ ซอฟต์แวร์ โฆษณา การออกแบบ สถาปัตยกรรม แฟชั่น อาหารไทย ยาแผนโบราณ และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ผลการวิจัยทั่วโลกยังชี้ให้เห็นว่าอุตสาหกรรมวัฒนธรรมนั้นสามารถส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคได้ เช่น งานศึกษาของ HerreroPrieto (2020) พบว่าการมีอยู่ร่วมกันของสามมิติ คือ ความคิดสร้างสรรค์ ความสามารถ และทุนวัฒนธรรม เป็นปัจจัยที่ช่วยขับเคลื่อนการเติบโตทางเศรษฐกิจในภูมิภาค นอกจากนี้ งานวิจัยเกี่ยวกับอุตสาหกรรมวัฒนธรรมและสร้างสรรค์ในพื้นที่ชนเมืองหรือต่างจังหวัด ยังแสดงให้เห็นว่า ความเชื่อมโยงระหว่างทุนทางสังคม (social capital) กับกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมสามารถสร้างพลังร่วมของคนในสังคมที่นำไปสู่การพัฒนาและสร้างรายได้ในชุมชน (Malisiova & Kostopoulou, 2024)

ในบริบทของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมอย่างเด่นชัด การนำทุนทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นมาเชื่อมโยงกับนวัตกรรมและธุรกิจสร้างสรรค์มีศักยภาพที่จะสร้างงาน สร้างรายได้ และยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้คนในพื้นที่ได้อย่างแท้จริง ยิ่งในพื้นที่ซึ่งมีเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและโอกาสจำกัด การส่งเสริมอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ท้องถิ่นอาจเป็นช่องทางหนึ่งที่จะช่วยให้ชุมชนมีทางเลือกในการพัฒนาตนเองโดยไม่ต้องพึ่งพิงภายนอกเพียงอย่างเดียว ทั้งนี้ นโยบายและการสนับสนุนจากรัฐและองค์กรที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องออกแบบให้เหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น เพื่อให้ทุนวัฒนธรรมที่มีอยู่เป็นทรัพยากรที่ใช้ได้อย่างเต็มที่และยั่งยืน

การพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่ความขัดแย้ง เป็นกลยุทธ์สำคัญที่จะนำไปสู่สันติภาพเชิงบวก (positive peace) กล่าวคือ เมื่อประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ความยากจนและความเหลื่อมล้ำถูกแก้ไข ก็จะลดเงื่อนไขที่ผลักดันให้คนบางส่วนหันไปสนับสนุนหรือเข้าร่วม ความรุนแรง ผู้ประกอบการในจังหวัดชายแดนภาคใต้เองก็เชื่อมั่นว่าเศรษฐกิจคือทางออกหนึ่งไปสู่สันติภาพ ในขณะเดียวกันเศรษฐกิจสร้างสรรค์ก็ถูกมองว่ามีศักยภาพสูงในการสร้างงาน สร้างรายได้ และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ความขัดแย้งนี้ ด้วยพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีทุนทางวัฒนธรรมที่รุ่มรวยและหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นอาหารท้องถิ่น ศิลปหัตถกรรม ผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน หรือแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ การนำทุนเหล่านี้มาใช้ประโยชน์อย่างสร้างสรรค์ สามารถเป็นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวและยั่งยืนในระยะยาว

การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ไม่เพียงช่วยแก้ปัญหาความยากจนและสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องมือในการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างผู้คนต่างเชื้อชาติและวัฒนธรรมในพื้นที่ผ่านกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ทำร่วมกัน เมื่อคนในชุมชนที่มีความหลากหลายได้มีโอกาสทำงาน หรือประกอบธุรกิจร่วมกันบนพื้นฐานผลประโยชน์ร่วม ก็จะเกิดปฏิสัมพันธ์ข้ามวัฒนธรรมที่ช่วยลดอคติและเสริมสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันมากขึ้น นอกจากนี้การสนับสนุนกิจการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ยังก่อให้เกิด “เรื่องเล่า” หรือเนื้อหาในการสื่อสารประเด็นใหม่ๆ เกี่ยวกับพื้นที่ชายแดนใต้ จากดินแดนความขัดแย้งกลายเป็นดินแดนแห่งความคิดสร้างสรรค์และความร่วมมือระหว่างวัฒนธรรม ซึ่งจะส่งผลเชิงบวกต่อทั้งความภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่นและการรับรู้ของคนภายนอกต่อพื้นที่นี้

สำหรับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ นอกเหนือจากกิจกรรมทางวัฒนธรรม งานสร้างสรรค์ต่างๆ ที่ดำเนินการโดยคนในพื้นที่ เช่น กิจกรรมปัตตานีดีโคตร โดยกลุ่มสถาบันที่ชื่อว่า มลายูลิฟวิ่ง การส่งเสริมเส้นทางท่องเที่ยววงแหวนพหุวัฒนธรรมโดยมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานีแล้ว สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (องค์การมหาชน) หรือ CEA ได้ประกาศจัดตั้ง “ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบแห่งใหม่ (New TCDC)” ที่มีจังหวัดปัตตานีเป็น 1 ใน 10 จังหวัด (เชียงราย นครราชสีมา พิษณุโลก แพร่ ภูเก็ต ศรีสะเกษ สุรินทร์ อุตรดิตถ์ และอุบลราชธานี) ไปเมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2567 เพื่อเป็นพื้นที่ปฏิบัติการทางความคิดสร้างสรรค์ที่เกิดจากความร่วมมือกับองค์กรท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นการค้นหา รวบรวม และต่อยอดเรื่องราวที่มีศักยภาพในท้องถิ่น ยกย่องสินค้าและบริการผ่าน Service Design ตลอดจนการนำเสนอเนื้อหาเพื่อการเล่าเรื่องให้มีเอกลักษณ์น่าสนใจมากขึ้น โดยกิจกรรมจะครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ในด้านการท่องเที่ยว ศิลปะ

และการออกแบบ งานกราฟต์ อาหาร งานเทศกาลสร้างสรรค์ ภาพยนตร์และดนตรี และแฟชั่น (สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (องค์การมหาชน), 2567)

4. การใช้ทุนทางวัฒนธรรมและการเสริมสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่นในการสร้างสันติภาพ

ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) คือ ทรัพยากรทางสังคมและวัฒนธรรมที่สะสมอยู่ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นภาษา ศิลปะ ดนตรี ความเชื่อ ประเพณี หรือความรู้ท้องถิ่น ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบที่มีคุณค่าและสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนได้ (Bourdieu, 1986; Throsby, 1999) โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และศาสนา เช่น จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทุนทางวัฒนธรรมเหล่านี้สามารถกลายเป็นพื้นฐานของการสร้างความเข้าใจ ความภาคภูมิใจและความร่วมมือระหว่างกลุ่มคนที่แตกต่างกัน

ในทำนองเดียวกัน อัตลักษณ์ท้องถิ่น (local identity) ซึ่งสะท้อนถึงความรู้สึกของการเป็นเจ้าของพื้นที่ และการผูกพันกับวัฒนธรรมของตนเองมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความรู้สึกร่วม (social cohesion) ภายในชุมชน งานวิจัยจำนวนมากในสาขามานุษยวิทยาและสังคมวิทยาได้ชี้ให้เห็นว่า การเคารพและสนับสนุนอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ที่มีความขัดแย้งมีผลโดยตรงต่อการลดความหวาดระแวง และการเสริมสร้างสันติภาพอย่างยั่งยืน (Cohen, 2000; Galtung, 1996)

การละเลย หรือกดทับอัตลักษณ์ของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในสังคมสามารถก่อให้เกิดการต่อต้าน ความไม่พอใจและนำไปสู่ความรุนแรงได้ ดังที่เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ทั่วโลก รวมถึงจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยที่กลุ่มประชากรมลายูมุสลิมจำนวนมากรู้สึกว่าคุณสมบัติของตนไม่ได้รับการยอมรับหรือถูกทำให้กลืนหายไปในระบบราชการและนโยบายรัฐไทยแบบรวมศูนย์ (Askew, 2007; McCargo, 2008)

ในทางกลับกันการใช้ทุนทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์สามารถช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่เพิ่มโอกาสในการแลกเปลี่ยนข้ามวัฒนธรรม และเสริมพลังให้กับชุมชน (empowerment) ทั้งในแง่เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ซึ่งเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับหลักการของสันติภาพเชิงบวก (positive peace) ของ Galtung (1996) ที่มุ่งเน้นการจัดโครงสร้างที่กดทับและส่งเสริมความเป็นธรรม

ผลการศึกษา

จากการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ อันประกอบด้วยองค์กรภาคประชาสังคม ผู้ประกอบการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ นักธุรกิจรุ่นใหม่ และนักสื่อสาร สามารถสรุปผลการศึกษาออกเป็น 4 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ 1) ความกังวล

ต่อกระบวนการสันติภาพในปัจจุบัน 2) บทบาทของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในการสร้างสันติภาพ 3) ประเด็นท้าทายด้านการสื่อสาร และ 4) ศักยภาพของทุนทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหา ซึ่งผลการศึกษาเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงมุมมอง ความต้องการ และข้อเสนอแนะจากคนในพื้นที่เพื่อก้าวข้ามความขัดแย้งไปสู่สันติภาพที่ยั่งยืน

1. ความกังวลหลักเกี่ยวกับกระบวนการพูดคุยสันติภาพ

ผู้ให้ข้อมูลทั้งในการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม แสดงความรู้สึกและความคิดเห็นที่สะท้อนถึงความกังวลต่อกระบวนการพูดคุยสันติสุขที่กำลังดำเนินอยู่ในปัจจุบัน ทั้งในประเด็นความล่าช้า ความไม่มีประสิทธิภาพของกระบวนการ และประเด็นเชิงลึกที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม การสื่อสาร และผลกระทบที่กระบวนการดังกล่าวมีต่อชีวิตความเป็นอยู่และการดำเนินธุรกิจในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

ประเด็นแรกที่ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เน้นย้ำคือ การไม่มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสำคัญในพื้นที่ ทำให้เห็นว่ากระบวนการสันติภาพเป็นเรื่องที่ไกลตัว พวกเขาไม่ได้ถูกเชิญชวนให้เข้าร่วมกระบวนการอย่างเป็นทางการ หรือหากมีการเชิญก็เป็นไปในลักษณะที่จำกัดและไม่เปิดกว้างเพียงพอ ผู้ให้ข้อมูลระบุว่ากระบวนการนี้เกิดขึ้นเฉพาะในคนกลุ่มเล็กๆ หรือ “คนในวงการ” เท่านั้น ไม่ได้เข้าถึงประชาชนทั่วไปในวงกว้าง

“แนวทางการแก้ปัญหา คือ ต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วม”

(นักธุรกิจรุ่นเก่า 01, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 พฤษภาคม 2566)

“และการมีส่วนร่วมของประชาชนเอง คือ อยากให้ทุกคนมีความรู้สึกร่วม

อันนี้ก็เป็นข้อท้าทายเหมือนกัน”

(ตัวแทนเยาวชน 06, การสื่อสารส่วนบุคคล, 1 มิถุนายน 2566)

“ทำอย่างไรให้คนเข้าใจว่าการเมืองมันเป็นเรื่องของทุกคน และทุกคนมีสิทธิที่จะกำหนด

ชะตาชีวิตของตัวเอง ว่าต้องการแบบไหน การถามว่าคนอยากอยู่แบบไหน อันนี้เป็น พื้นฐานเลย มันต้องมีจินตนาการร่วมกันทั้งสองฝ่าย ไม่ว่ามันจะเป็นในรูปแบบไหนก็ตาม มันจะต้องอาศัยจินตนาการร่วมกันของคนในสังคม...ทุกคนมีสิทธิที่จะพูดจะอธิบายความคิด ตัวเอง ถ้าทุกคนยึดหลักการนี้ได้ มันก็จะเป็นผลดีต่อการอยู่ด้วยกันในสังคม ตรงนี้ผมคิดว่า เป็นส่วนที่ดี ฉะนั้นถ้าเราจะต้องทำเรื่องอะไร ต้องคิดเรื่องกระบวนการการมีส่วนร่วมของ ประชาชน ซึ่งต้องมาตั้งแต่ต้นเลย”

(สื่อมวลชน 03, การสื่อสารส่วนบุคคล, 16 มิถุนายน 2566)

“ความท้าทายก็คือ การมีส่วนร่วมของทุกภาคฝ่าย ในฐานะผู้มีอำนาจก็ต้องอำนวยความสะดวกให้เขาเต็มที่ ถ้ามีกลุ่มคนที่ไม่ได้แสวงหากำไร ไม่ได้แสวงหาผลประโยชน์มาทำ ก็ต้องอำนวยความสะดวกให้เขาได้ทำอย่างเต็มที่ สำหรับชาวบ้านก็เหมือนกัน เวลาเขาเปิดเวทีปรึกษาหารือ เขาจะแสวงหาออกร่วมกับเรา เราต้องให้ความร่วมมือ เราอย่าบอกว่าเรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องของเรา”
(กลุ่มเปราะบาง 02, การสื่อสารส่วนบุคคล, 23 พฤษภาคม 2566)

นอกจากนี้ การขาดการสื่อสารที่เข้าถึงและสร้างความเข้าใจในวงกว้างทำให้ประชาชนส่วนใหญ่รวมถึงผู้ให้ข้อมูลไม่ได้รับรู้ข้อมูลอย่างต่อเนื่องว่ากำลังเกิดอะไรขึ้นในกระบวนการพูดคุยสันติสุข ความรู้สึกที่ประชาชนทั่วไปไม่ได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงและข้อเสนอแนะของพวกเขาไม่ได้รับการนำไปพิจารณาเป็นประเด็นที่เกิดขึ้นซ้ำๆ ในการสัมภาษณ์ ซึ่งสะท้อนถึงช่องว่างของการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในระดับรากหญ้า

“การตื่นตัวของสังคมที่เฝ้ากระบวนการสันติภาพ ความตื่นตัวในเรื่องของ กระบวนการสันติภาพ มันอยู่ในระดับที่ต่ำ คนยังไม่ค่อยตื่นตัว คนส่วนใหญ่ก็ยังยุ่ง กับเรื่องปากท้อง การหาเช้ากินค่ำ... สังคมยังเฉื่อยในเรื่องสันติภาพ”
(ภาคประชาสังคม 03, การสื่อสารส่วนบุคคล, 23 พฤษภาคม 2566)

“คนพื้นที่เองในปัจจุบันนี้ก็ยังไม่ค่อยสนใจ ในเรื่องของประเด็นปัญหาความขัดแย้ง ตอนนี้เขานึกถึงแค่ปากท้อง” (ผู้นำสตรี 05, การสื่อสารส่วนบุคคล, 6 มิถุนายน 2566)

ประเด็นต่อมาคือ ความไม่มีประสิทธิภาพและขาดความคืบหน้าอย่างเป็นรูปธรรม ผู้ให้ข้อมูลมองว่ากระบวนการนี้ดำเนินมานานเกินไปโดยไม่มีผลลัพธ์ที่จับต้องได้ แม้จะมีการเจรจามาหลายปีและการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลหลายครั้ง ปัญหาหลักยังคงอยู่ การขาดความต่อเนื่องและนโยบายที่สอดคล้องกันจากรัฐบาลชุดต่างๆ ซึ่งส่งผลให้กระบวนการขาดความน่าเชื่อถือในสายตาของประชาชน และผู้ให้ข้อมูลระบุว่ากระบวนการนี้ไม่ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นในพื้นที่ และไม่ได้ช่วยแก้ไขปัญหาพื้นฐานที่ส่งผลกระทบต่อ การดำเนินธุรกิจและชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในพื้นที่

นอกจากความกังวลเกี่ยวกับตัวกระบวนการสันติภาพแล้ว ผู้ให้ข้อมูลยังเน้นย้ำถึงผลกระทบของความรุนแรงและความไม่มั่นคงต่อชีวิตประจำวันและเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบโดยตรง

ต่อประชาชนในพื้นที่ แม้ระดับความรุนแรงจะลดลง แต่ก็ยังคงสร้างความหวาดกลัวและจำกัดเสรีภาพในการเคลื่อนไหวของผู้คนในพื้นที่ ความไม่มั่นคงนี้ทำให้พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ถูกมองในเชิงลบ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ยิ่งซ้ำเติมปัญหาเศรษฐกิจและสังคมให้รุนแรงขึ้น ขณะที่นักลงทุนและนักท่องเที่ยวจากภายนอกไม่กล้าเข้ามาในพื้นที่ ทำให้โอกาสทางเศรษฐกิจถูกจำกัด นอกจากนี้ ผู้ประกอบการที่ต้องพึ่งพารายได้จากนักท่องเที่ยว เช่น ร้านอาหารหรือธุรกิจที่พัก ได้รับผลกระทบอย่างหนักจากสถานการณ์นี้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าความไม่สงบยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่

2. บทบาทของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในพื้นที่

ผู้ให้ข้อมูลซึ่งเป็นผู้ประกอบการและเจ้าของธุรกิจรุ่นใหม่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้ความสำคัญกับบทบาทของเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ไขปัญหาความไม่สงบและส่งเสริมสันติภาพในพื้นที่ มุมมองของพวกเขาไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่การสร้างรายได้หรือผลกำไรเท่านั้น แต่ยังเชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับการยกระดับคุณภาพชีวิต การสร้างโอกาส และการลดแรงจูงใจในการใช้ความรุนแรง

ประเด็นแรกที่ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เน้นย้ำคือ ความต้องการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อสร้างสันติภาพ ผู้ให้ข้อมูลมีความเชื่อมั่นว่าการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นกุญแจสำคัญในการนำไปสู่สันติภาพที่ยั่งยืน พวกเขา มองว่าหากประชาชนในพื้นที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีงานทำที่มั่นคง และมีโอกาสทางเศรษฐกิจที่เพียงพอ จะช่วยลดแรงจูงใจในการเข้าร่วมกับกลุ่มที่ใช้ความรุนแรง และสร้างความมั่นคงที่แท้จริงจากภายในชุมชน แนวคิดนี้สะท้อนให้เห็นถึงการมองเศรษฐกิจในฐานะเครื่องมือเชิงกลยุทธ์ในการสร้างสันติภาพ ไม่ใช่เพียงแค่เป้าหมายทางธุรกิจเท่านั้น

ผู้ให้ข้อมูลส่วนหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้ประกอบการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และกลุ่มที่เป็นคนรุ่นใหม่ สะท้อนถึงความสำคัญของเศรษฐกิจที่จะช่วยขับเคลื่อนพื้นที่ได้ โดยไม่ต้องใช้เรื่องของความมั่นคงมาเป็นปัจจัยมากนัก

“ไม่ควรนำความมั่นคงมากดทับเศรษฐกิจ แต่ควรนำเศรษฐกิจกดทับความมั่นคง ในด้านเศรษฐกิจ ควรเน้นการสร้างสันติภาพอย่างจริงจัง สามารถทำให้เป็นวาระ แห่งชาติ ทำให้เกิดการลงทุน ทั้งที่มีเขตการค้าเสรี ระเบียงเศรษฐกิจไทย-มาเลย์ ซึ่งอันที่จริง เรามีพื้นที่สีม่วง มี DOI พร้อมหมด แต่ยังไม่สามารถทำให้เกิดการสร้างโอกาสทางอาชีพ

(ผู้ประกอบการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ 02, การสื่อสารส่วนบุคคล, 28 มิถุนายน 2566)

“การแก้ปัญหาความไม่สงบคือ ทำให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ประกอบการในพื้นที่ ที่จะหาสินค้า
จากในพื้นที่ ซึ่งทำให้เกิดความเชื่อมั่นมากขึ้น เช่น เรื่องการทำให้พื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้
เป็นผู้ส่งออกผลิตภัณฑ์ฮาลาล
(ผู้ประกอบการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ 05, การสื่อสารส่วนบุคคล, 13 มิถุนายน 2566)

อย่างไรก็ตาม ผู้ให้ข้อมูลทุกคนยังเน้นย้ำถึงผลกระทบของความรุนแรงต่อเศรษฐกิจท้องถิ่น ซึ่งเป็น
อุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในพื้นที่ที่หมายถึงการใช้ความคิดสร้างสรรค์ ทunes
วัฒนธรรม และนวัตกรรมมาสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ เช่น กรณีของร้านอาหาร หรือธุรกิจท่องเที่ยว
เชิงวัฒนธรรมที่เสียหายได้จากการที่นักท่องเที่ยวต่างพื้นที่และต่างชาติไม่กล้าเข้ามา ทำให้ต้องพึ่งพารายได้
จากคนในพื้นที่เป็นหลัก ผลกระทบเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าความไม่สงบยังคงเป็นปัจจัยที่จำกัดการขยาย
ศักยภาพของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีผลกระทบเกิดขึ้นในเชิงลบจากสถานการณ์ความรุนแรง แต่ผู้ให้ข้อมูลยังมองเห็น
ศักยภาพที่ยังไม่ถูกใช้ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ พวกเขามองว่าพื้นที่นี้มีศักยภาพและทรัพยากรบุคคล
และธรรมชาติที่เพียงพอที่จะพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้ดีกว่าที่เป็นอยู่ เพียงแต่ขาดโอกาสและไม่สามารถ
ดึงดูดนักลงทุนได้ ศักยภาพเหล่านี้รวมถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ท้องถิ่น และ
ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งสามารถเป็นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่แตกต่างและยั่งยืนได้ หากได้รับ
การสนับสนุนและจัดการกับปัญหาความไม่สงบอย่างมีประสิทธิภาพ

จากสถานการณ์ดังกล่าว ผู้ให้ข้อมูลจึงระบุให้มีการสนับสนุนจากรัฐอย่างชัดเจน โดยการให้ความสำคัญ
กับการแก้ปัญหาเศรษฐกิจในพื้นที่ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนา
เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ลดผลกระทบจากความไม่สงบ และสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้ประกอบการและ
นักลงทุน

“คนในพื้นที่ ยากจนแล้ว ยากจนอีก ต้องไปเป็นแรงงานในมาเลเซีย หรือไปอยู่ในกรุงเทพฯ กระป๋อง
ก็เกิด มันไม่ใช่ใจ มันควรได้รับการพัฒนาด้านศึกษา ทุกคนควรได้ กลับมาใช้ชีวิต ในพื้นที่ได้แล้ว”
(สื่อมวลชน 02, การสื่อสารส่วนบุคคล, 26 พฤษภาคม 2566)

“ต้องสร้างรายได้ให้กับประชาชนในพื้นที่ได้หลุดพ้นจากการเป็นจังหวัดที่ติดอันดับความยากจน
ของประเทศให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพคนหนึ่ง ตรงนี้ก็จะเสริมโครงสร้างให้กับพื้นที่ได้อย่างดี”
(ตัวแทนเยาวชน 04, การสื่อสารส่วนบุคคล, 28 พฤษภาคม 2566)

ในส่วนของผู้มองต่อเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการเชื่อมโยงกับคุณภาพชีวิต ผู้ให้ข้อมูลได้นำเสนอแนวคิดของการสร้างโอกาสและพัฒนาสิ่งที่มีอยู่ในพื้นที่ให้เป็นที่รู้จัก (เช่น อาหารอร่อย อุโมงค์ป่าโกงกาง วัฒนธรรมความเชื่อ) รวมถึงการใช้ธุรกิจเป็นจุดเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างเชื้อชาติ สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการใช้ความคิดสร้างสรรค์เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจในบริบทของความไม่สงบ

“การแก้ปัญหาความไม่สงบคือ ทำให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ประกอบการนอกพื้นที่ ที่จะหาสินค้าจากในพื้นที่ ซึ่งทำให้เกิดความเชื่อมั่นมากขึ้น เช่น เรื่องการทำให้พื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้เป็นผู้ส่งออกผลิตภัณฑ์ฮาลาล

(ผู้ประกอบการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ 05, การสื่อสารส่วนบุคคล, 13 มิถุนายน 2566)

ผลการศึกษาในประเด็นนี้แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลมีความหวังต่อบทบาทของเศรษฐกิจในการสร้างสันติภาพ พวกเขาเห็นว่าเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการพัฒนาเศรษฐกิจโดยรวมเป็นสิ่งจำเป็นเร่งด่วนในการแก้ไขปัญหาชายแดนใต้ และเป็นหนทางที่จะนำไปสู่สันติภาพที่ยั่งยืน หากได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจังจากภาครัฐ ลดผลกระทบจากความรุนแรงลงได้ และใช้ประโยชน์จากศักยภาพและทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในพื้นที่อย่างเต็มที่

3. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการประเด็นการสื่อสาร

ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อเสนอแนะที่สำคัญเกี่ยวกับประเด็นการสื่อสารในบริบทของกระบวนการสันติภาพและการแก้ไขปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ ซึ่งเป็นประเด็นเชื่อมโยงกับการสร้างความเข้าใจ ความไว้วางใจ และการมีส่วนร่วมของประชาชน ประเด็นแรกที่ผู้ให้ข้อมูลหลายคนระบุคือ การสื่อสารที่เข้าถึงประชาชน ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ระบุว่าประชาชนส่วนใหญ่ไม่ทราบข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการพูดคุยสันติภาพ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาเชิงสำรวจของโครงการวิจัยนี้ที่ระบุว่าผู้ตอบร้อยละ 33.6 (จากจำนวนตัวอย่าง 1312 คน) ระบุว่าไม่เคยได้ยินเกี่ยวกับกระบวนการพูดคุยสันติสุข/สันติภาพ ขณะที่บางคนกล่าวว่ารับรู้เพียงผิวเผินจากข่าวสาร ซึ่งมักจะเน้นไปที่เหตุการณ์ความรุนแรงหรือความเคลื่อนไหวทางความมั่นคงมากกว่าเนื้อหาของการเจรจา

ประเด็นต่อมาที่ผู้ให้ข้อมูลได้กล่าวถึงคือ ช่องว่างระหว่างภาคประชาสังคมและภาครัฐกิจที่ทำงานกันคนละส่วน และขาดการเชื่อมโยงกับประชาชนทั่วไป ทำให้การสื่อสารและผลลัพธ์ของการทำงานไม่สามารถเข้าถึงคนส่วนใหญ่ แม้ว่าภาคประชาสังคมจะมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

สถาบันพระปกเกล้า

กับสันติภาพ แต่หากขาดการสื่อสารและสร้างความเข้าใจกับประชาชนในระดับรากหญ้าและภาคธุรกิจ การทำงานเหล่านี้อาจไม่สามารถสร้างผลกระทบในวงกว้างได้อย่างที่ควรจะเป็น ช่องว่างนี้ยังรวมถึง การขาดการสื่อสารระหว่างกลุ่มผู้ประกอบการด้วยกันเอง หรือระหว่างผู้ประกอบการกับหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการประสานงานและการแก้ไขปัญหาในพื้นที่

นอกจากนี้ ผู้ให้ข้อมูลยังระบุถึงความไม่ไว้วางใจและข่าวลือที่เป็นผลมาจากการขาดความชัดเจนของ กระบวนการพูดคุยและข้อมูลที่จำกัด ความไม่ไว้วางใจเกิดขึ้นระหว่างฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง และระหว่างประชาชนกับหน่วยงานภาครัฐ นอกจากนี้การขาดความเข้าใจจากคนนอกพื้นที่เกี่ยวกับ สถานการณ์จริงในจังหวัดชายแดนใต้ก็เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการสร้างสันติภาพ การสื่อสารที่เน้นเพียงแค่ ภาพลักษณ์เชิงลบของพื้นที่จากสื่อภายนอกยิ่งทำให้คนนอกพื้นที่มองจังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วยความหวาดกลัวและไม่เข้าใจ ซึ่งเป็นสิ่งทำลายที่ผู้ประกอบการในพื้นที่ต้องเผชิญ จะเห็นได้ว่า**การสื่อสาร** ที่มีประสิทธิภาพ**เป็นข้อท้าทายสำคัญ** ในการสร้างความเข้าใจในเรื่องกระบวนการสันติภาพให้เกิดขึ้นในพื้นที่ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลายคนมองว่าเป็น **ข้อท้าทายสำคัญ โดยเฉพาะการสื่อสารให้ประชาชนได้เข้าใจว่า กระบวนการสันติภาพที่ทำอยู่นั้นเป็นอย่างไร และให้คนทั้งประเทศได้รับรู้และได้เข้าใจปัญหาในพื้นที่ สามจังหวัด ชายแดนภาคใต้จริงๆ**

“การสร้างความเข้าใจเริ่มดีขึ้นเรื่อยๆ และต้องช่วยกัน ต้องสื่อสารให้คนเข้าใจมากขึ้น”

(สื่อมวลชน 03, การสื่อสารส่วนบุคคล, 14 มิถุนายน 2566)

“ถามว่าตัวแทนของประชาชนทั่วประเทศเนี่ยจะรับรู้ต่อกระบวนการนี้อย่างไรและจะสื่อสาร กับประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศได้อย่างไร อันนี้เรากังวลแต่ว่ามันก็เป็นโอกาส คืออย่างน้อยเนี่ย เพราะเขาเรื่องไปสู่สภามันก็มีการพูดคุยในสภาการพูดคุยในสภามันก็คือเป็นการทำความเข้าใจ

ซึ่งมันก็จะถูกสื่อสารต่อ มันก็เป็นทั้งโอกาสที่เราอยู่ในสามจังหวัดเราต้องสู้”

(สื่อมวลชน 05, การสื่อสารส่วนบุคคล, 1 พฤษภาคม 2566)

“คิดว่าเป็นเรื่องของการสร้างความเข้าใจให้กับประชาชนในพื้นที่ ให้เข้าใจเรื่องราว แล้วก็บริบทในการทำหน้าที่ของรัฐเอง พิจารณาว่ารัฐต้องใช้สื่อหรือว่าต้องประชาสัมพันธ์ ให้มากกว่านี้ รัฐต้องกระทำและตอบสนองให้มากกว่าที่เป็นอยู่”

(ผู้นำสตรี 04, การสื่อสารส่วนบุคคล, 26 พฤษภาคม 2566)

“ความท้าทายที่จะทำให้มันเป็นความเชื่อมั่น ในเรื่องของการพูดคุยก็ต้องมีความจริงจังต่อเนื่อง
ต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจน มีการสื่อสาร กระบวนการที่ทำให้เกิดการอัปเดตข้อมูล
ทำให้เกิดการรับรู้”

(สื่อมวลชน 04, การสื่อสารส่วนบุคคล, 9 มิถุนายน 2566)

จากความกังวลและปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น ผู้ให้ข้อมูลได้เสนอให้มีกระบวนการสื่อสารที่เปิดเผย
และจริงใจ เพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านี้ โดยมีข้อเสนอแนะที่สำคัญดังนี้

- **เปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วม** ผู้ให้ข้อมูลเสนอให้เปิดพื้นที่ให้ประชาชนทุกกลุ่ม
ทุกอาชีพ ทุกวัย ได้แสดงความคิดเห็นอย่างปลอดภัยและเปิดเผย ไม่ใช่แค่กลุ่มเล็กๆ หรือคนในวงการ
เท่านั้นที่พูดคุยกัน การสร้างเวทีสาธารณะที่เปิดกว้างและรับฟังเสียงของประชาชนอย่างแท้จริง
เป็นสิ่งจำเป็นในการสร้างความรู้สึกของการเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมในกระบวนการสันติภาพ
- **สื่อสารในรูปแบบที่หลากหลายและเข้าถึงง่าย** มีการเสนอให้ใช้แพลตฟอร์มที่หลากหลาย รวมถึง
ระบบออนไลน์ เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลได้ง่ายขึ้น และควรมีการสื่อสารที่ไม่มีธงนำหรือสัญลักษณ์
ที่ทำให้เกิดอคติ แต่ให้พูดถึงการพัฒนาเมืองโดยรวม การใช้สื่อที่หลากหลายและเข้าถึงง่าย
จะช่วยให้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการสันติภาพและการพัฒนาพื้นที่สามารถกระจายไปสู่ประชาชน
ในวงกว้างได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- **นำเสนอเรื่องราวดีๆ สู่นายนอก** ผู้ให้ข้อมูลเสนอว่าคนในพื้นที่ควรเล่าเรื่องราวดีๆ เกี่ยวกับ
วัฒนธรรมและความเป็นอยู่ของจังหวัดชายแดนใต้ให้คนนอกพื้นที่ได้รับรู้ เพื่อเปลี่ยนทัศนคติและ
ความเข้าใจที่ผิดพลาด การสื่อสารเชิงบวกที่เน้นศักยภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรมของ
พื้นที่สามารถช่วยสร้างภาพลักษณ์ใหม่และลดความหวาดระแวงจากคนภายนอกได้
- **คณะทำงานต้องมีความจริงใจ** ความจริงใจของคณะทำงานและผู้นำในการเจรจาเป็นสิ่งสำคัญ
ที่จะสร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชน

4. ข้อเสนอการใช้ทุนทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ท้องถิ่นกับการแก้ปัญหาความรุนแรงและ การสร้างสันติภาพ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงมุมมองที่น่าสนใจ
เกี่ยวกับบทบาทของทุนทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ท้องถิ่น ในการเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับการแก้ไขปัญหา

สถาบันพระปกเกล้า

ความรุนแรงและการส่งเสริมสันติภาพในพื้นที่ ซึ่งเชื่อมโยงกับการสร้างความเข้าใจ ลดความหวาดระแวง สร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ และเสริมสร้างความเข้มแข็งภายในชุมชน

ประเด็นแรกคือ การสร้างความเข้าใจและลดความหวาดระแวง ผู้ให้ข้อมูลหลายคนเชื่อว่าการนำเสนอ และสื่อสารเรื่องราวดีๆ เกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนในพื้นที่สู่ภายนอก จะช่วยให้คนนอกพื้นที่เข้าใจ สถานการณ์จริง ลดทัศนคติเชิงลบและความเข้าใจผิดที่มีอยู่ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการลดความหวาดระแวง ระหว่างกลุ่มคนต่างๆ การสื่อสารที่เน้นความหลากหลายทางวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อที่มีอยู่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ สามารถทำลายกำแพงความไม่เข้าใจและสร้างสะพานเชื่อมโยงระหว่างผู้คนต่างภูมิภาคได้ การใช้ทุนทางวัฒนธรรมในการเล่าเรื่องราวเชิงบวกเกี่ยวกับพื้นที่จึงเป็นกลไกสำคัญในการปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ที่ถูกครอบงำด้วยความรุนแรงและความไม่สงบ

ประเด็นต่อมาคือ การใช้ธุรกิจเป็นจุดเชื่อมสัมพันธ์ ผู้ให้ข้อมูลระบุว่าธุรกิจที่ใช้ทุนทางวัฒนธรรมเป็นฐาน เช่น ร้านอาหารท้องถิ่น ธุรกิจท่องเที่ยว หรือธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมต่างๆ สามารถเป็นจุดเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างคนต่างเชื้อชาติในพื้นที่ได้ การมีปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจร่วมกัน การแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ หรือการทำงานร่วมกันในโครงการที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ช่วยสร้างความคุ้นเคย ความเข้าใจ และความเคารพซึ่งกันและกันระหว่างกลุ่มคนต่างๆ การใช้ธุรกิจที่อิงกับทุนทางวัฒนธรรมจึงเป็นแนวทางปฏิบัติที่สามารถส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในระดับชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลเห็นตรงกันว่าประวัติศาสตร์และเรื่องเล่าของพื้นที่ เป็นทุนวัฒนธรรมที่สำคัญที่สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวและต่อยอดเศรษฐกิจชุมชนได้ ผู้นำวิสาหกิจชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัด ปัตตานีให้ข้อมูลว่า การเห็นจุดเด่นในชุมชนทำให้เกิดการต่อยอดหลายอย่าง ทั้งการท่องเที่ยว ศิลปะ อาหาร ทำให้ชุมชนมีรายได้มากขึ้น

“เราจึงมองว่าทุนประวัติศาสตร์สร้างรายได้ ตอนแรกๆ ขายแต่ของที่ระลึก แต่ได้ต่อยอดมาเป็นการทำการท่องเที่ยวแบบครบวงจร ทั้งอาหารชาววัง กิจกรรมการท่องเที่ยว ท่องป่าชายเลน การทำสีย้อมผ้าจากธรรมชาติ เช่น ต้นตะเคียน โกงกาง มะพร้าว เพื่อผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ ทำให้ชุมชนมีรายได้ คนว่างงานก็มีรายได้มากขึ้น พอมีกิจกรรมแบบครบวงจรทำให้คนมาเลเซียก็เข้ามาเที่ยวมากขึ้น ทำให้เศรษฐกิจอื่นๆ เริ่มเติบโต เช่น ธุรกิจโฮมสเตย์”
(ผู้ให้ข้อมูลการสนทนากลุ่ม คนที่ 5, การสนทนากลุ่ม, 19 สิงหาคม 2566)

นอกจากนี้ การใช้ทุนทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ท้องถิ่นยังเชื่อมโยงกับการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ ผู้ให้ข้อมูลเล็งเห็นถึงศักยภาพในการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่ใช้ประโยชน์จากทุนทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ท้องถิ่น เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์ หรืออุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับศิลปะและหัตถกรรม การพัฒนาเศรษฐกิจในแนวทางนี้สามารถสร้างงาน สร้างรายได้ และยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่ได้ เมื่อประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีโอกาสทางเศรษฐกิจมากขึ้น จะช่วยลดแรงจูงใจในการเข้าร่วมกับกลุ่มที่ใช้ความรุนแรง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสันติภาพเชิงบวก

ผู้ให้ข้อมูลได้ยกตัวอย่างของการส่งเสริมการแต่งกายชุดมลายูท้องถิ่นในพื้นที่ โดยมีคำถามว่าทำอะไรให้พื้นที่รู้จัก และสิ่งเหล่านี้ไม่ใช่สิ่งที่รุนแรง และทำให้เกิดการสร้างรายได้ ในพื้นที่ด้วย อีกทั้งยังทำให้เกิดกิจกรรมระหว่างประเทศ ในแถบอาเซียน อย่างมาเลเซีย อินโดนีเซีย เป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ที่อาจมากขึ้น ไม่ใช่แค่ชุดแต่เป็นเรื่องของภาษาด้วย

“เราเห็นว่าชุดมลายู คนต้องซื้ออยู่แล้ว ทำให้เศรษฐกิจหมุนเวียนร้อยละล้าน จากเดิมที่คนพื้นที่คนในพื้นที่เข้าไปซื้อชุดมลายูที่ฝั่งมาเลย์ พอสองสามปีให้หลัง สิ่งที่ทำก็เป็นกระแสขึ้น

เกิดการสร้างรายได้ให้คนในชุมชน”

(ผู้ให้ข้อมูลการสนทนากลุ่ม คนที่ 4, การสนทนากลุ่ม, 19 สิงหาคม 2566)

การให้ความสำคัญและส่งเสริมอัตลักษณ์ท้องถิ่นยังนำไปสู่การเสริมสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ โดยการที่คนในพื้นที่โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่รู้สึกภาคภูมิใจในรากฐานวัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของตนเองสามารถช่วยลดความรู้สึกแปลกแยกหรือไม่ได้รับการยอมรับ ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่อาจนำไปสู่ความขัดแย้ง การส่งเสริมกิจกรรมทางวัฒนธรรม การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น หรือการสนับสนุนการแสดงออกทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย สามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งภายในชุมชนและสร้างความรู้สึของการเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ การเสริมสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการสร้างรากฐานที่มั่นคงสำหรับสันติภาพ

พวกเขาเชื่อว่าเสียงในพื้นที่ดังมากกว่าเสียงของความรุนแรง พวกเขาทำงานเชื่อมโยงกับ การสื่อสารที่เข้ามาถ่วงดุลเสียงของความรุนแรง การทำงานสร้างสรรค์ในพื้นที่เริ่มจากการทำงานแบบเครือข่ายทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ โดยพยายามส่งเสียงของจิตวิญญาณคนยุคเก่า ที่เราเอามาเล่าใหม่ เช่น ผ่านนิทรรศการ กิจกรรมทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ หรือสื่อภาพยนตร์

สถาบันพระปกเกล้า

ผู้ให้ข้อมูลยังเน้นย้ำถึงความสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืนและครอบคลุม การใช้ทุนทางวัฒนธรรมควรเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาที่ยั่งยืนและครอบคลุมทุกกลุ่มในพื้นที่ โดยไม่สร้างความเหลื่อมล้ำหรือความขัดแย้งใหม่ การพัฒนาควรคำนึงถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ที่มีอยู่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และเปิดโอกาสให้ทุกกลุ่มมีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์อย่างเท่าเทียม การพัฒนาที่ยั่งยืนและครอบคลุมที่อิงกับทุนทางวัฒนธรรมจึงเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่สันติภาพที่แท้จริงและดำรงอยู่ได้ในระยะยาว

ผลการศึกษาในประเด็นนี้แสดงให้เห็นว่าผู้ให้ข้อมูล เห็นถึงศักยภาพของทุนทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ท้องถิ่นในการเป็นเครื่องมือที่ทรงพลังสำหรับการแก้ไขปัญหาความรุนแรงและสร้างสันติภาพ พวกเขามองว่าการใช้ทุนทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ การเสริมสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่น และการนำเสนอเรื่องราวเชิงบวกเกี่ยวกับพื้นที่ที่สามารถสร้างความเข้าใจ ลดความหวาดระแวง สร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ และเสริมสร้างความเข้มแข็งภายในชุมชน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่สันติภาพที่ยั่งยืนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้

ผลการศึกษาดังกล่าวข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างที่สำคัญระหว่างกระบวนการสันติภาพที่ขับเคลื่อนโดยรัฐกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในท้องถิ่นรู้สึกว่าการบวนการสันติภาพเป็นเรื่องไกลตัว ขาดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และการสื่อสารจากภาครัฐไม่มีประสิทธิภาพ ทำให้เกิดความไม่ไว้วางใจ ในทางกลับกันพวกเขามองเห็นศักยภาพอันยิ่งใหญ่ของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และ ทุนทางวัฒนธรรมในการเป็นเครื่องมือสร้างสันติภาพเชิงบวก การพัฒนาเศรษฐกิจที่ยังรากจากอัตลักษณ์ท้องถิ่น ไม่เพียงแต่จะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตและลดเงื่อนไขที่นำไปสู่ความรุนแรง แต่ยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางในการสร้างความเข้าใจข้ามวัฒนธรรม เสริมสร้างความภาคภูมิใจ และสื่อสารเรื่องราวเชิงบวกของพื้นที่สู่ภายนอก ดังนั้น ข้อค้นพบจึงชี้ว่าแนวทางสันติภาพที่ยั่งยืนจำเป็นต้องก้าวข้ามมิติความมั่นคงมาสู่การส่งเสริมการมีส่วนร่วม การสื่อสารที่เปิดกว้าง และการใช้ศักยภาพทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมเป็นหัวใจสำคัญ

วิเคราะห์และอภิปรายผล

ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มในครั้งนี้ ทำให้เห็นถึงช่องว่างที่สำคัญระหว่างกระบวนการสันติภาพหรือกระบวนการพูดคุยสันติสุขที่ขับเคลื่อนโดยรัฐในระดับบน กับความเป็นจริงและความคาดหวังของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งเป็นองค์กรภาคประชาสังคม ผู้ประกอบการเศรษฐกิจสร้างสรรค์

ผู้ประกอบการหรือองค์กรภาคธุรกิจรุ่นใหม่ องค์กรกิจกรรมสร้างสรรค์ และสื่อมวลชนหรือนักสื่อสารรุ่นใหม่ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระดับท้องถิ่นต้องการที่จะก้าวข้ามกรอบความมั่นคง (beyond conflict and security) และมุ่งไปสู่การสร้าง “สันติภาพเชิงบวก” (positive peace) ตามแนวคิดของ Johan Galtung (1996) ซึ่งไม่ได้หมายถึงเพียงการยุติความรุนแรงทางตรง แต่คือ การสร้างสังคมที่ยุติธรรม ลดความเหลื่อมล้ำ และส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งสามารถอธิบายในประเด็นต่างๆ ได้ดังนี้

1. การขาดการมีส่วนร่วมและช่องว่างในการสื่อสารเป็นอุปสรรคสำคัญของกระบวนการสันติภาพ

ผลการศึกษาพบว่าประชาชนและผู้ประกอบการส่วนใหญ่รู้สึกว่ากระบวนการพูดคุยสันติภาพเป็นเรื่องไกลตัวและจำกัดอยู่ในวงเล็กๆ สะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดของกระบวนการที่เน้นตัวแสดงในระดับบนเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดพีระมิดของ Lederach (1991) ที่ชี้ให้เห็นความสำคัญของตัวแสดงในทุกๆ ระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับกลางและระดับฐานราก (Party C) ซึ่งเป็นภาคประชาสังคมและประชาชนทั่วไป ที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างสันติภาพที่ยั่งยืน ความรู้สึกแปลกแยกนี้ตอกย้ำว่า แม้จะมีความพยายามในใช้กระบวนการเจรจา แต่หากขาดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงจากประชาชนซึ่งเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง ย่อมยากที่จะนำไปสู่สันติภาพที่ได้รับการยอมรับและยั่งยืน ดังที่ Turnley (2009) และ Praszkie & Bartoli (2014) ได้เน้นย้ำถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของสาธารณะในกระบวนการสันติภาพ

นอกจากนี้ ประเด็นการสื่อสารที่เข้าถึงประชาชนทุกกลุ่มอย่างครอบคลุม และขาดความชัดเจน ยังก่อให้เกิดความไม่ไว้วางใจและข่าวลือ ซึ่งเป็นปัจจัยที่ซ้ำเติมสถานการณ์ “ความขัดแย้งที่ยืดเยื้อและรุนแรง” (protracted social conflict) ตามแนวคิดของ Edward Azar (1990) การที่ภาครัฐและสื่อกระแสหลักมักนำเสนอภาพความรุนแรง ยังเป็นการตอกย้ำภาพลักษณ์เชิงลบของพื้นที่ และขัดแย้งกับหลักการของวารสารศาสตร์สันติภาพ (Peace Journalism) ที่มุ่งเน้นการนำเสนอทางออกและบริบทของความขัดแย้ง มากกว่าการโหมกระพือความรุนแรง ข้อเรียกร้องของผู้ให้ข้อมูลที่ต้องการให้มีการสื่อสารข้อมูลเกี่ยวกับแง่มุมที่เป็นเชิงบวกและเรื่องราวสวยงามทางวัฒนธรรมในพื้นที่ และเปิดพื้นที่ให้ประชาชนแสดงความคิดเห็น จึงเป็นความพยายามที่จะสร้างสะพานเชื่อมความเข้าใจ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการสื่อสารเพื่อสันติภาพ

2. การหนุนเสริมให้เศรษฐกิจสร้างสรรค์เครื่องมือเชิงปฏิบัติการสู่การสร้างสันติภาพเชิงบวก

ข้อค้นพบที่น่าสนใจอีกประการคือ มุมมองของผู้ประกอบการรุ่นใหม่ที่เชื่อว่าเศรษฐกิจสามารถอยู่เหนือความมั่นคงได้ มุมมองนี้เป็นการเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากการมองปัญหาผ่านเลนส์ความมั่นคงมาสู่การมองว่าการพัฒนาเศรษฐกิจและการมีคุณภาพชีวิตที่ดีคือรากฐานของสันติภาพที่แท้จริง แนวคิดนี้สอดคล้องโดยตรงกับการสร้างสันติภาพเชิงบวก ที่มุ่งแก้ปัญหาเชิงโครงสร้าง เช่น ความยากจนและความเหลื่อมล้ำ ซึ่งเป็นหนึ่งในรากเหง้าของความขัดแย้ง การที่ผู้ประกอบการเน้นย้ำถึงศักยภาพของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) โดยการนำทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่อย่างรุ่มรวยมาต่อยอดถือเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับงานศึกษาของ Chaiboonsri (2024) และ Herrero-Prieto (2020) ที่ชี้ว่าอุตสาหกรรมสร้างสรรค์สามารถขับเคลื่อนการเติบโตทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคได้ การพัฒนาธุรกิจร้านอาหาร การท่องเที่ยวชุมชน หรือผลิตภัณฑ์จากอัตลักษณ์ท้องถิ่น ไม่เพียงแต่สร้างรายได้และโอกาสทางอาชีพ ซึ่งช่วยลดเงื่อนไขที่อาจผลักดันให้คนหันไปใช้ความรุนแรง แต่ยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางในการสร้างปฏิสัมพันธ์ข้ามวัฒนธรรม ก่อให้เกิดทุนทางสังคม (social capital) ที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจและความร่วมมือระหว่างผู้คน ดังที่ Malisiova & Kostopoulou (2024) ได้ค้นพบ

3. การใช้ทุนทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ท้องถิ่นเพื่อเสริมพลังและเยียวยา

ผลการศึกษาที่ชี้ว่าการใช้ทุนทางวัฒนธรรมและการส่งเสริมอัตลักษณ์ท้องถิ่น สามารถสร้างความภาคภูมิใจและเป็นเครื่องมือสร้างสันติภาพได้นั้น เป็นการยืนยันแนวคิดเรื่องทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ของ Bourdieu (1986) และ Throsby (1999) ว่าวัฒนธรรมไม่ใช่เพียงสิ่งสวยงาม แต่เป็นทรัพยากรที่สร้างมูลค่าทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมได้ การส่งเสริมการแต่งกายชุดมลายู หรือการนำเรื่องราวทางประวัติศาสตร์มาสร้างสรรคกิจกรรมท่องเที่ยว คือตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของการเสริมสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่น (local identity)

Askew (2007) และ McCargo (2008) ชี้ว่าความรู้สึกของการถูกกดทับทางอัตลักษณ์อาจเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งของความขัดแย้ง ดังนั้น การฟื้นฟูและเชิดชูอัตลักษณ์ท้องถิ่นผ่านกิจกรรมทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม จึงไม่ใช่แค่การสร้างรายได้ แต่ยังเป็นการ “เสริมพลัง” (empowerment) ให้กับชุมชน และเป็นการเยียวยาความรู้สึกแปลกแยกที่สั่งสมมาอย่างยาวนาน ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนจากระดับฐานราก ผลการศึกษานี้ได้ให้ข้อยืนยันเชิงประจักษ์ว่า แนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้จำเป็นต้องเปลี่ยนผ่านจากกระบวนทัศน์ที่เน้นความมั่นคงและการเจรจาในระดับบนแต่เพียงอย่างเดียว ไปสู่แนวทางแบบองค์รวมที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน การสื่อสารที่เปิดกว้าง และการใช้ศักยภาพทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมในพื้นที่เป็นเครื่องมือหลักในการสร้างสันติภาพเชิงบวกที่ประชาชนสามารถสัมผัสได้จริงในชีวิตประจำวัน

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปศึกษาวิจัยเพิ่มเติมในอนาคต ดังนี้

1. **ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย** เพื่อนำผลการวิจัยไปสู่การปฏิบัติที่สามารถส่งเสริมกระบวนการสันติภาพได้อย่างยั่งยืน ควรมีการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์และแนวทางการดำเนินงานของภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- **เปลี่ยนกระบวนทัศน์จากความมั่นคงเป็นตัวนำสู่การพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม** ภาครัฐควรปรับยุทธศาสตร์หลักในการแก้ไขปัญหา โดยลดการให้น้ำหนักกับมิติความมั่นคงและการทหารเพียงอย่างเดียว แล้วหันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางสังคม เป็นวาระหลัก อีกทั้ง ควรส่งเสริมให้เศรษฐกิจท้องถิ่นเติบโตอย่างเข้มแข็ง เพื่อให้เศรษฐกิจเป็นปัจจัยที่เอื้อให้เกิดความมั่นคงทางสังคมและสร้างสถานะที่เอื้อต่อสันติภาพจากฐานราก
- **สร้างกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง** กระบวนการสันติภาพต้องถูกออกแบบใหม่ให้ประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่ม โดยเฉพาะภาคธุรกิจ คนรุ่นใหม่ และกลุ่มคนทั่วไป สามารถเข้าถึงและมีส่วนร่วมได้อย่างเป็นรูปธรรม ควรมีเวทีสาธารณะที่เปิดกว้างและปลอดภัยในระดับท้องถิ่น เพื่อรับฟังความคิดเห็นและนำข้อเสนอแนะไปประกอบการเจรจาอย่างจริงจัง
- **ปฏิรูปยุทธศาสตร์การสื่อสารเพื่อสันติภาพสำหรับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง และส่งเสริมการปฏิบัติตามแนววารสารศาสตร์เพื่อสันติภาพสำหรับสื่อและผู้ประกอบการด้านการสื่อสาร** พร้อมทั้งส่งเสริมการสร้างเรื่องเล่าเชิงบวก (Positive Narratives) เกี่ยวกับศักยภาพทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจของพื้นที่ เพื่อลดอคติและสร้างความเข้าใจจากคนภายนอก
- **ส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์และทุนทางวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ** ภาครัฐควรมีนโยบายและงบประมาณสนับสนุนผู้ประกอบการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในพื้นที่อย่างจริงจัง ควรส่งเสริมการนำทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น อาหาร ประวัติศาสตร์ และศิลปหัตถกรรม มาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์และบริการที่มีมูลค่าสูง รวมถึงสร้างความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้าน เช่น มาเลเซียและอินโดนีเซีย เพื่อขยายตลาดและสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมในระดับภูมิภาค

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป เพื่อต่อยอดองค์ความรู้และทำความเข้าใจมิติอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสันติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ควรมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมในประเด็นต่อไปนี้

- การศึกษาผลกระทบระยะยาวของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ต่อสันติภาพ เพื่อติดตามและประเมินผลกระทบของโครงการหรือธุรกิจเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่มีต่อการลดความขัดแย้ง การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนต่างวัฒนธรรม และการพัฒนาคุณภาพชีวิตในระดับชุมชน
- การวิจัยเปรียบเทียบกับพื้นที่ความขัดแย้งอื่นๆ ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของการสื่อสารและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในการสร้างสันติภาพ ระหว่างพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยกับพื้นที่ความขัดแย้งอื่นๆ ที่มีบริบททางวัฒนธรรมใกล้เคียงกัน เช่น มินดาเนาในฟิลิปปินส์ หรืออาจะห์ในอินโดนีเซีย เพื่อเรียนรู้บทเรียนและแนวปฏิบัติที่ดีที่สุด
- การศึกษาวิจัยบทบาทของสื่อดิจิทัลและคนรุ่นใหม่ ควรมีการวิจัยที่มุ่งเน้นศึกษาบทบาทของแพลตฟอร์มสื่อออนไลน์และโซเชียลมีเดียในการเป็นเครื่องมือสื่อสารเพื่อสันติภาพ รวมถึงสำรวจมุมมองและบทบาทของคนรุ่นใหม่ในฐานะผู้ขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงผ่านกิจกรรมสร้างสรรค์และเศรษฐกิจดิจิทัลในพื้นที่

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- ฆาณีย์ ช. บุญพันธ์. (2562). การมีส่วนร่วมของกลุ่มต่างๆ เพื่อสร้างสันติภาพอย่างยั่งยืนในชายแดนใต้. *วารสารสถาบันพระปกเกล้า*, 17(1), 100 – 117.
- ชลิตา บัณฑุวงศ์. (2560). เศรษฐกิจและการพัฒนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้: การสำรวจเชิงวิพากษ์. ใน อนุสรณ์ อุณโณ (บรรณาธิการ), *หนึ่งทศวรรษมนุษยวิทยาและสังคมวิทยากับการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้* (น. 29-68). ศูนย์ศึกษาสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัย.
- ฐปนีย์ เอียดศรีไชย. (2561, 1 มีนาคม). เวทีพูดคุยสันติภาพระหว่างรัฐบาลไทยกับขบวนการบีอาร์เอ็น: ข้อเสนอจากเวทีประชาชนสู่กระบวนการอย่างมีส่วนร่วม. ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้. <https://deepsouthwatch.org/th/node/11734>
- ฐิตินบ โกมลนิมิ. (2566, 23 กุมภาพันธ์). การพูดคุยสันติภาพชายแดนใต้ขึ้นประธา: จะไปต่อได้อย่างไร?. ไทยพีบีเอส. <https://theactive.thaibps.or.th/read/peace-talk-dialogue>
- บุษบง ชัยเจริญวัฒน์. (2561). การจัดการความขัดแย้ง: ความรู้เบื้องต้นและกรณีศึกษา. พี.ซี. พรินติ้ง.
- ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้. (2568, 21 พฤศจิกายน). ภาพแผนภูมิแสดงสถิติความรุนแรงรายปี (หน้าแรก). <https://deepsouthwatch.org/th>
- สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (องค์การมหาชน). (2567, 30 กรกฎาคม). TCDC เตรียมพร้อมเปิดบริการใหม่ ‘Creative Lab’ พื้นที่ปฏิบัติการต่อยอด Empowering Local Stories ของประเทศ. <https://www.cea.or.th/th/news-updates/tcdc-creative-lab>
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, กองพัฒนาข้อมูลและตัวชี้วัดสังคม. (2568). รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ปี 2567. https://www.nesdc.go.th/wordpress/wp-content/uploads/2025/09/Final-Report-2024_as-of-20250912.pdf

ภาษาอังกฤษ

- Arregui, C., Thomas, R., & Kilby, A. (2020). Peace Journalism in Theory and Practice: Kenyan and Foreign Correspondent Perspectives. *Journalism Practice*, 16(7), 1383–1402. <https://doi.org/10.1080/17512786.2020.1856707>
- Askew, M. (2007). Confronting the South: Thailand’s Southern Insurgency, Postcoloniality, and the Limits of Political Transition. *Critical Asian Studies*, 39(4), 595–627.

- Bourdieu, P. (1986). The forms of Capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (pp. 241–258). Greenwood. <https://web.stanford.edu/~eckert/PDF/Bourdieu1986.pdf>
- Chaiboonsri, C. (2024). The Potential Analytical Impact of Significant Sectoral Creative Economy on Thailand's Economy: A Case Study of the IRS-CGE Model vs. the CRS-CGE Model for Both the National and Provincial Economies. *Economies*, 12(2), 44. <https://doi.org/10.3390/economies12020044>
- Cohen, A. P. (2000). *The Symbolic Construction of Community*. Routledge.
- Culture and Communication*. (2025, December 1). Encyclopedia.com. <https://www.encyclopedia.com/media/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/culture-and-communication>
- Edward E. Azar. (1990). *The Management of Protracted Social Conflict: Theory and Cases*. Dartmouth Publishing.
- Eisenkopf, Gerald. (2018). The Long-run Effects of Communication as a Conflict Resolution Mechanism. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 154, 121–136. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2018.08.002>
- Galtung, J. (1996). *Peace by Peaceful Means*. SAGE Publications. <https://www.perlego.com/book/861961/peace-by-peaceful-means-peace-and-conflict-development-and-civilization-pdf>
- Herrero-Prieto, L. C. (2020). Cultural Heritage, Creativity and Economic Development: by Silvia Cerisola, Edward Elgar, Cheltenham. *Regional Studies*, 54(9), 1320–1321. <https://doi.org/10.1080/00343404.2020.1770475>
- Howkins, J. (2001). *The Creative Economy: How People Make Money from Ideas*. Penguin.
- Irwin, Colin. (1999). The People's Peace Process: Northern Ireland and the Role of Public Opinion Polls in Political Negotiations. *Security Dialogue*, 30(3), 305–317.
- Lederach, J.P. (1991). *Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies*. United States Institute of Peace Press.
- Lynch, J. (2015). *Peace Journalism*. Routledge.

- Lynch, J., & Freear, M. (2024). Peace Journalism Training for Journalists as a Contribution to PVE in the New Afghanistan. *Journalism and Media*, 5(1), 397-411. <https://doi.org/10.3390/journalmedia5010026>
- Malisiova, S., & Kostopoulou, S. (2024). Synergies of Cultural–Creative Industries and Development in Peripheral Areas: Networking, Social Capital, and Place. *Heritage*, 7(8), 4500-4519. <https://doi.org/10.3390/heritage7080212>
- McCargo, D. (2008). *Tearing Apart the Land: Islam and Legitimacy in Southern Thailand*. Cornell University Press.
- Praszkier, R., & Bartoli, A. (2014). The Role of Society in the Peace Process of the Basque Country. *International Journal of Peace Studies*, 19(2), 69–93.
- Portero, I.B., & Bolaños Enríquez, T.G. (2018). Are Persons with Disabilities Included in the Colombian Peace Process?. *Disability & Society*, 33(4), 487-491.
- Throsby, D. (1999). Cultural Capital. *Journal of cultural economics*, 23(1), 3-12.
- Turnley, D. (2009). *Public Participation in Peacemaking: Policy Brief 2009*. Conciliation Resources. https://rc-services-assets.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/Public_participation_in_peacemaking_Accord_Policy_Brief_Issue_13.pdf

รัฐใต้หมอกสีเทา: รัฐกับการจัดการความขัดแย้ง เปรียบเทียบจากกรณี
ศึกษาแผนที่ความขัดแย้งในจังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดตาก

The State under Grey Fog:
A Comparative Case Study of State and Conflict Management
Based on Conflict Mapping in Ubon Ratchathani and
Tak Province

อภิญญา ดิสสะมาน*

สรพมมงคล สมวงษ์**

Apinya Tissamana***

Sappamongkol Somwong****

บทความนี้

Received

9 ธันวาคม 2567

Revised

28 มกราคม 2568

Accepted

11 มีนาคม 2568

บทคัดย่อ

ท่ามกลางสภาวะความผันผวนทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ประเทศไทยกำลังเผชิญกับวิกฤตการณ์ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในศตวรรษที่ 21 นี้ การสำรวจเชิงพื้นที่โดยใช้เครื่องมือแผนที่ความขัดแย้ง (Conflict Mapping) เพื่อสำรวจข้อมูลและออกแบบรูปแบบแผนที่ความขัดแย้งอย่างเป็นระบบ โดยอิงมาตรฐานตัวชี้วัดสากลได้แก่ Global Peace Index, Rule of law index, และ SDGs โดยนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลศึกษามาพัฒนาเป็นต้นแบบในการแก้ไขปัญหาวิกฤตสังคมไทย ซึ่งการสำรวจเชิงพื้นที่เป็นการป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่นาร่อง ซึ่งพื้นที่ในภาคเหนือเป็นการเลือกพื้นที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อเข้าใจปัญหาสาเหตุของวิกฤตการณ์ความขัดแย้ง

* ผู้ประพันธ์อันดับแรก, นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญ, สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า (ดร.)

** ผู้ประพันธ์บรรณกิจ, ผู้ช่วยนักวิจัย, สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า

*** Academic Specialist, Office of Peace and Governance, King Prajadhipok's Institute. (Ph.D)

**** Assistant researcher, Office of Peace and Governance, King Prajadhipok's Institute.

ในพื้นที่ พลวัตของความขัดแย้ง แนวทางการแก้ไขปัญหา จากคนในพื้นที่และสะท้อนไปยังภาพของการบริหารจัดการปัญหาของรัฐต่อพื้นที่นั้นๆ เนื่องจากปัญหาของการบริหารจัดการความขัดแย้งจำเป็นต้องเข้าใจตัวแปรสำคัญคือบริบทในพื้นที่ด้วย การบริหารจัดการความขัดแย้งเพื่อป้องกันวิกฤตการณ์ทางสังคมไม่มี “สูตรสำเร็จ” แต่สามารถเข้าใจ ป้องกันและบริหารจัดการได้ในข้อมูลอธิบายนี้ จะทำให้เกิดการเข้าใจการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเพื่อลดวิกฤตการณ์ทางสังคมของจังหวัดอุบลราชธานีที่เน้นไปที่ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก และของอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ที่เน้นไปที่ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมเป็นหลัก โดยการคลี่ภาพ “รัฐในหมอกสีเทา” ให้เห็นแนวทางการแก้ไขวิกฤตการณ์สังคมที่แจ่มชัดขึ้น

คำสำคัญ ความขัดแย้ง, ความขัดแย้งทางสังคม, แผนที่ความขัดแย้ง, เชื้อนปากมูล, การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

Abstract

Amidst political, economic and social volatility, Thailand is facing an unavoidable crisis in the twenty-first century. This study conducts a spatial survey using conflict mapping tools to systematically survey data and design conflict maps based on international indicators such as the Global Peace Index, the Rule of law Index, and the Sustainable Development Goals (SDGs). The data obtained from this study were used to develop a prototype for addressing social crises in Thailand. The spatial surveys in the pilot areas aim at conflict prevention and resolution. The selected pilot areas are Mae Sot District in Tak Province (northern region) and Ubon Ratchathani Province (northeastern region). These surveys aim to understand the causes of conflict, the dynamics of the conflicts, the problem-solving approaches adopted by local communities, and the state's conflict management mechanisms in these areas.

Effective conflict management requires an understanding of key variables—most importantly, the local context. There is no fixed formula for preventing or managing social crises, however, crises can be anticipated and mitigated through informed and context-sensitive approaches. This study seeks to clarify the role of conflict resolution as a means of reducing social crises. In Ubon Ratchathani Province, conflicts are primarily related to natural resource and environmental issues (e.g., the Pak Mun Dam), whereas in Mae Sot District, Tak Province, conflicts mainly concern economic and social challenges. By revealing uncertainties in governance and conflict management, this study offers a clearer understanding of potential pathways for addressing Thailand's social crises

Keywords : conflict, social conflict, conflict mapping, Pak Mun Dam, natural resources management

1. บทนำ

เนื่องจากสถานการณ์ความขัดแย้งในประเทศไทย ณ ขณะนี้ ต้องประสบกับภาวะวิกฤตทางสังคม (Social Crisis) อันมีความขัดแย้งเกิดขึ้นในหลายภาคส่วน เช่น ปัญหาจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ ปัญหาวิกฤตการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองที่ยืดเยื้อเรื้อรัง, ปัญหาวิกฤตการณ์ทุจริตคอร์รัปชัน, ปัญหาวิกฤตความยุติธรรม, รวมไปถึงวิกฤตการณ์ของสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ซึ่งวิกฤตการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นทั้งหมดนั้น เป็นปัญหาที่จะนำไปสู่ความรุนแรงทางตรง (direct violence) และความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (Structural Violence) และอาจจะนำไปสู่วิกฤตทางสังคมในระยะยาว (Galtung, 1969) แม้จะมีความพยายามจากภาคฝ่ายต่างๆ อยู่ก็ตาม

อย่างไรก็ตาม เมื่อการเกิดวิกฤตทางสังคม หมายถึง ภาวะที่การดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมอยู่ในภาวะอันตราย เป็นรูปแบบที่มีความแตกต่างจากสถานการณ์ปกติ หากเกิดวิกฤตสังคมแล้วจะนำไปสู่การตัดสินใจหรือเหตุการณ์ หรือการดำเนินการที่เป็นจุดเปลี่ยน แล้วอาจทำให้เกิดผลที่ดีขึ้นหรือแย่ลงกว่าเดิมก็ได้ และระบบการป้องกันความขัดแย้งรุนแรง หมายถึง ปฏิบัติการโดยสันติวิธีที่กระทำโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อลดระดับความขัดแย้งไม่ให้ขยายตัวกลายเป็นความรุนแรงต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งเครื่องมือแผนที่ความขัดแย้งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการวิเคราะห์ ค้นหา สาเหตุ พลวัตความขัดแย้ง เพื่อแสวงหาแนวทางแก้ไขอย่างเป็นระบบ โดยอาจจะเป็นรูปแบบฐานข้อมูลหรือการแสดงผลอย่างง่ายเพื่อความเข้าใจ และสามารถนำไปใช้ได้จริง

ภาวะวิกฤตโดยทั่วไปอาจแบ่งได้เป็น 2 ระดับ ได้แก่ ระดับพื้นที่ (Local) เช่น การตาย, การฆ่าตัวตาย, ประเด็นสุขภาพ, อุบัติเหตุ, การรุกราน, การกระทำความรุนแรงหรืออาชญากรรมในชุมชน ส่วนอีกระดับหนึ่งอยู่สูงกว่าคือระดับโลก (Global) ได้แก่ ภัยพิบัติทางธรรมชาติ, การก่อการร้าย, หรือการเสียชีวิตของประชากรโลกในภาพใหญ่ (Thrimurthulu, 2016) ซึ่งหากเป็นวิกฤตสังคมตามการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คงต้องพิจารณาขอบเขตวิกฤตที่เป็นภาพใหญ่ กระบวนการดำรงชีวิตของคนส่วนใหญ่ในประเทศ หากจะจัดการกับวิกฤตสังคมคงต้องค้นหาว่าวิกฤตสังคมเกิดจากอะไร และใครเป็นผู้ทำให้เกิด จากการแบ่งที่ทางวิกฤตสังคมที่พบในเนื้อหาข้างต้น เห็นได้ว่าวิกฤตสังคมเกิดได้จากหลายสาเหตุและจากหลายภาคส่วน แต่จะเห็นได้ว่าก่อนเกิดวิกฤตจะต้องมีเหตุการณ์ที่เรียกว่า กระบวนการสังคม (Socialization) คือกระบวนการที่มีสัญญาณหนุนนำให้สาธารณชนเปลี่ยนเบนความสนใจจากเรื่องราวระดับสถาบัน (Institutional) เป็นระดับพลเมืองทั้งหมด (Civil whole) เมื่อความสนใจสาธารณะเปลี่ยนไป ดังนั้นแล้วก็จะไปสู่วิกฤตสังคม และมีการใช้ทรัพยากรมากมายเพื่อการนั้น (Alexander, 2019)

เมื่อจุดเริ่มเกิดขึ้นก็จะมีเหตุการณ์ต่างๆ ผสมผสานตามมา เช่น การให้ข้อมูลข่าวสาร, การสร้างความหวาดกลัว, การแทรกแซง ฯลฯ (Alexander, 2019; Suntana & Tresnawaty, 2021) เมื่อสัญญาณที่นำไปสู่กระบวนการสังคมเกิดขึ้นแล้วจนเกิดเป็นปัญหาสังคม ก็จะทำให้เกิดวิกฤต คือสถานการณ์เกิดขึ้นผิดแผกไปจากภาวะปกติ แล้วเมื่อนั้นรากฐานทางจริยธรรมและสถาบันของสังคมก็จะคลอนแคลนเป็นอันตราย จนเกิดความหวาดกลัวที่ไม่อาจควบคุมได้ ความที่วิกฤตสังคมและกระบวนการสังคมกว้างมาก จึงไม่อาจระบุได้แน่ชัดว่า ใครทำให้เกิดวิกฤตสังคม โดยนักวิชาการบางท่านกล่าวว่า การแบ่งแยกวัฒนธรรม การแบ่งแยกทางองค์กร ทำให้เกิดกระบวนการสังคมอันนำไปสู่วิกฤตสังคม (Alexander, 2019) ขณะที่บางท่านเห็นว่า การสร้างความหวาดกลัว, การใช้จิตวิทยา, การสั่งสมของโครงสร้างปัญหา, และการขาดทุนทางสังคมวัฒนธรรม (พระครูสังฆรักษ์ศุภณัฐ ฐิริวัฒน์ และคณะ, 2561; ศรีสุตา มีชำนาญ และ สมชาย ลักษณะนุกักร, 2553; Suntana & Tresnawaty, 2021) นำไปสู่วิกฤตสังคมได้

2. ทบทวนวรรณกรรม

บทความฉบับนี้ มีสมมติฐานจากงานวิจัยเรื่องการนำแผนที่ความขัดแย้งมาใช้ในการแก้ไขปัญหาในแต่ละพื้นที่ได้ โดยภายใต้หลักการที่ว่า ก่อนที่จะดำเนินการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง หากมีการวิเคราะห์ความขัดแย้งอย่างเป็นระบบ จะทำให้การจัดการความขัดแย้งมีทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผล กล่าวคือได้ทำการวิเคราะห์ในภาพรวม และบริบทที่เกี่ยวข้อง และการเตรียมตัวที่ดีจะทำให้การแก้ไขปัญหาลุล่วง การวิเคราะห์ความขัดแย้งอย่างเป็นระบบ ยังเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ UN และ OSCE ใช้เป็นส่วนหนึ่งของการเตือนภัยล่วงหน้าของความขัดแย้ง (Early Warning System and Response, EWRS) เป็นการเตือนภัยล่วงหน้าว่าจะเกิดความขัดแย้งรุนแรง และนอกจากนี้ในการที่จะสามารถจัดการความขัดแย้งได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ต้องเริ่มจากการวิเคราะห์ความขัดแย้ง (Conflict Analysis) อย่างเป็นระบบ ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจกำเนิดธรรมชาติ พลวัตและความเป็นไปได้ในการจัดการความขัดแย้ง (Miall, Ramsbotham, & Woodhouse, 1999)

2.1 รัฐได้ม่านหมอกสีเทา: จังหวัดอุบลราชธานี

อุบลราชธานีเป็นจังหวัดหนึ่งที่ประสบกับปัญหาความขัดแย้งอันสืบเนื่องกับประเด็นทรัพยากรธรรมชาติอยู่เป็นประจำ ด้วยภูมิศาสตร์สถานที่ตั้งของจังหวัดอุบลราชธานีเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำที่แม่น้ำสองสาย ได้แก่ แม่น้ำชีและแม่น้ำมูลไหลมารวมกันก่อนที่จะไหลลงไปสู่แม่น้ำโขง ลักษณะทางกายภาพที่มีความพิเศษนี้ ทำให้จังหวัดอุบลราชธานีเป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสมแก่การเป็นสถานที่ก่อสร้างเขื่อนเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งการมาถึงของเขื่อนนั้นได้ส่งผลกระทบนานับการต่อวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของประชาชน

ในท้องที่ นอกจากนั้นความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ทำให้จังหวัดอุบลราชธานีต้องเผชิญกับปัญหาการจัดการพื้นที่ระหว่างการอนุรักษ์ธรรมชาติและการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมซึ่งขยายตัวมากขึ้นตามไปด้วยเช่นกัน

ประเด็นความขัดแย้งในเรื่องการก่อสร้างเขื่อนที่มีชื่อเสียงมาก คือ เขื่อนปากมูล ซึ่งได้มีการริเริ่มมาตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2510 แต่การก่อสร้างใช้เวลาอยู่หลายปีจึงสำเร็จและเปิดใช้งานได้เมื่อ พ.ศ.2537 ปัญหาของเขื่อนปากมูลเกี่ยวข้องกับผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงคือชาวบ้าน ผู้ประกอบอาชีพประมงบริเวณแม่น้ำมูล เช่น กรณีของนางสมปอง เวียงจันทร์ กรรมการปฏิรูป หนึ่งในแกนนำสมัชชาคนจนกรณีเขื่อนปากมูลซึ่งเคลื่อนไหวเรียกร้องความยุติธรรมแก่คนในพื้นที่แต่กลับถูกดำเนินคดีจากภาครัฐและคดียังไม่สิ้นสุดนับตั้งแต่ช่วงก่อสร้างเขื่อนจนกระทั่งล่วงเลยมาอย่างยาวนาน (20 ปีเขื่อนปากมูล, 2554) และแม้จะผ่านมาสิบปีหลังจากกรณีของนางสมปอง ปัญหาดังกล่าวก็ยังไม่ได้รับการแก้ไข เนื่องจากชาวบ้านยังคงได้รับผลกระทบจากการที่เจ้าหน้าที่ไม่เปิดประตูระบายน้ำเขื่อนปากมูลตามข้อตกลงกับชาวบ้าน ซึ่งนอกจากจะส่งผลต่อการประกอบอาชีพแล้วยังส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศที่สำคัญของแม่น้ำมูล คือระบบการสืบพันธุ์ของปลา และยังนำไปสู่ข้อสังเกตจากชาวบ้านว่าการกระทำดังกล่าวสืบเนื่องกับผลประโยชน์ของเจ้าหน้าที่กับผู้ค้าปลาหรือไม่ (ฐิติพันธ์ พัฒนมงคล, 2564) กรณีเขื่อนปากมูลจึงเป็นปัญหาใหญ่ซึ่งสร้างความขัดแย้งที่ขยายวงกว้างของจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งก็ได้มีความพยายามศึกษาและแก้ปัญหาความขัดแย้งดังกล่าวนี้มาอยู่ตลอด

บุญเกียรติ การะเวกพันธุ์ (2544) ได้ระบุถึงปัญหาและความขัดแย้งของเขื่อนปากมูลเอาไว้ว่าเกิดขึ้นจากรัฐและการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยที่ไม่ได้ศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมโดยละเอียดทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการดำรงชีวิตของราษฎรที่อาศัยอยู่บริเวณปากแม่น้ำมูล จึงนำไปสู่การชุมนุมเรียกร้องสิทธิต่างๆ เช่น ค่าชดเชยในที่ดิน ค่าชดเชยในการสูญเสียอาชีพประมง การให้รัฐหยุดผลิตกระแสไฟฟ้าในเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกันยายน เพื่อให้เกิดการปรับตัวของสภาพแวดล้อมให้ใกล้เคียงกับก่อนการสร้างเขื่อน ราษฎรมีการชุมนุมหลายครั้งตลอดระยะเวลา 11 ปี แม้รัฐจะพัฒนาการในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง โดยมีที่ท่าที่เปลี่ยนไปจากไม่เข้าใจและไม่ยอมรับความคิดของราษฎร มาเป็นค่อยๆ ยอมรับไปที่ละเรื่อง และดำเนินการแก้ไขไปที่ละประเด็น จนเกิดแนวคิดใหม่ในการจัดการโครงการของรัฐ เช่น การจ่ายค่าชดเชยที่เป็นต้นทุนทางสังคมขึ้นมาก็ตาม แต่ อภิญา ดิสสะมาน (2555) กลับได้ชี้ให้เห็นถึงการต่อสู้ของภาคประชาสังคมและชาวบ้านว่า ไม่อาจใช้ข้อมูลเพียงชุดเดียว เพื่อเป็นคำตอบให้กับ การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของเขื่อนปากมูลได้ทั้งหมด เพราะตลอดระยะเวลา 20 ปี ในการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เขื่อนปากมูลของภาคประชาสังคมกรณีเขื่อนปากมูลนั้นมีมุมมองอยู่หลายด้านและในหลายแง่มุม ที่ทำให้มีพลังพลักการขับเคลื่อนและการต่อสู้

นอกจากเขื่อนปากมูลแล้วจังหวัดอุบลราชธานียังประสบปัญหาความขัดแย้งในกรณีเขื่อนอื่นๆ อีกด้วย เช่น เขื่อนบ้านกุ่ม และเขื่อนสิรินธร ที่ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับชาวบ้าน โดยที่ รจนา คำดีเกิด (2554) ได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาระหว่างคนในพื้นที่กับนโยบายของรัฐจากกรณีเขื่อนบ้านกุ่ม พร้อมกันนั้น ยังได้ชี้ให้เห็นถึงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของผู้คนลุ่มน้ำโขงในจังหวัดอุบลราชธานีที่มีความผูกพันกันอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตนเป็นอย่างมาก จนกลายเป็นความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนในการบริหารจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมและวิถีชีวิต และสามารถสื่อสารให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดจากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่มออกมาได้ในหลายรูปแบบ ซึ่งความตื่นตัวของชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบนั้น ถูกนำเสนอออกมาทั้งในรูปแบบการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในชุมชน, การแสดงออกต่อสาธารณะ, การสอบถามข้อมูลจากภาครัฐ, การแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนที่เคยได้รับผลกระทบเรื่องเขื่อนและการศึกษาดูงาน, และการเตรียมรับมือกับเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้น ขณะที่ในกรณีเขื่อนสิรินธรนั้น อภิชาติ พงษ์สวัสดิ์ (2557) ได้ชี้ให้เห็นถึงผลกระทบของชาวบ้านที่ต้องได้รับหลังจากการสร้างเขื่อนสิรินธรใน พ.ศ.2511 ว่าได้นำไปสู่การอพยพโยกย้ายเข้ามาบุกเบิกจับจองที่ดินทำกินใหม่ในเขตป่าเสื่อมโทรม นำไปสู่การรุกที่เข้าไปในเขตป่ามากขึ้น ตามความต้องการที่แปรผันกับจำนวนประชากรในพื้นที่ที่เพิ่มมากขึ้น ทว่าไม่มีผู้ใดที่ได้รับสิทธิทำกินตามกฎหมายเหนือพื้นที่ครอบครองแต่อย่างใด และในส่วนของสิทธิในที่อยู่อาศัยก็ได้รับในลักษณะของ เอกสารสิทธิ สปก. ไม่เกินจำนวน 1 ไร่ อย่างไม่เสมอหน้ากันอีกด้วย

กรณีของทั้ง 3 เขื่อนนี้ ได้สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาของการดำเนินนโยบายและโครงการของภาครัฐที่ไม่ได้มีการตระหนักต่อผลกระทบที่จะเกิดขึ้นแก่ผู้คนในพื้นที่อย่างรอบคอบและถี่ถ้วน และในเวลาเดียวกัน การแก้ไขปัญหาหรือเยียวยาต่อผู้ที่ได้รับผลกระทบก็ไม่ได้มีความชัดเจน จนนำไปสู่การเกิดขึ้นของความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชน ที่ได้ทำให้ประชาชนต้องลุกออกมาปกป้องสิทธิของตนเองเพื่อวิถีชีวิตและชุมชนของตน จากการดำเนินโครงการของภาครัฐที่มองข้ามการมีส่วนร่วมของประชาชน และชุมชน ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในโครงการนั้นๆ ไป

2.2 รัฐได้ม่านหมอกสีเทา: จังหวัดตาก

จังหวัดตาก พื้นที่ชายแดนทางภาคตะวันตกของประเทศไทยและมีพรมแดนติดกับประเทศเมียนมา พร้อมกับมีทำเลที่ตั้งทางภูมิศาสตร์โดยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่หุบเขา อีกทั้งอยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางความเจริญของประเทศอย่างกรุงเทพฯ เป็นอันมาก และยังมีความยากลำบากต่อการเดินทางเข้าถึงพื้นที่อยู่ในอีกหลายส่วนด้วยกัน พื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดตากจึงยังคงมีความเป็นชนบทกันอยู่เสียโดยมาก

ทำให้จังหวัดตากจึงเป็นอีกพื้นที่หนึ่งของประเทศ ที่เฝ้าต่อการรับความท้าทายในปัญหาความขัดแย้งจากในหลายๆ มิติ ไม่ว่าจะเป็นมิติทางการเมือง, ความมั่นคง, ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ชชาติพันธุ์, ศาสนา, และวัฒนธรรม แต่มิติที่ดูจะมีความน่าสนใจมากที่สุดจากในพื้นที่ดังกล่าวนี้ เห็นจะเป็นมิติเศรษฐกิจและสังคมที่มีความซับซ้อนและมีความหลากหลายอยู่มาก โดยเฉพาะในพื้นที่ติดชายแดน เช่น อำเภอท่าสองยาง, อำเภอแม่ระมาด, อำเภอพบพระ, อำเภออุ้มผาง, และอำเภอแม่สอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งอำเภอแม่สอด ที่ดูจะมีความหลากหลายและซับซ้อนเป็นอย่างมากกว่าพื้นที่อื่นๆ เนื่องจากการพัฒนาอำเภอแม่สอดให้เติบโตจะต้องสอดคล้องกับแผนการพัฒนาเป็นเมืองเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน นอกจากนี้การเป็นพื้นที่ชายแดนติดกับประเทศเมียนมา ที่มีปัญหาความขัดแย้งอย่างรุนแรงในหลายมิติหลากหลายประเด็นมาอย่างยาวนานอยู่ก่อนแล้ว ยิ่งทำให้ผลกระทบจากปัญหาต่างๆ ที่มีความเชื่อมโยงข้ามพรมแดนกันอยู่กับจังหวัดตากและพื้นที่อำเภอแม่สอดนั้น ได้ทวีความขัดแย้งและปัญหาให้เพิ่มมากขึ้นไปอีก

ฉะนั้นแล้ว ประเด็นที่สำคัญที่สุดของความขัดแย้งในจังหวัดตากคงจะหนีไม่พ้น การพัฒนาไปสู่การเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษของเมืองแม่สอด ซึ่งก็ได้มีการศึกษา สืบค้น และชี้ให้เห็นถึงปัญหาและผลกระทบที่จะเกิดขึ้นเอาไว้มากมาย โดย ปาณัท ทองพ่วง (2561) ได้ชี้ว่า แม่สอดจะต้องเผชิญกับปัญหาการค้าชายแดน, ธุรกิจผิดกฎหมายตามแนวตะเข็บชายแดนของกลุ่มทุนข้ามชาติ, การหลั่งไหลเข้ามาของแรงงานข้ามชาติ ที่จะเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจท้องถิ่น ขณะเดียวกันความตึงเครียดทางสังคมก็จะตามมาด้วยเช่นกัน เช่น ปัญหาด้านสิทธิแรงงาน, ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจภายในจังหวัด ที่ส่วนใหญ่ยังคงพึ่งพาการเกษตรและทรัพยากรตามธรรมชาติ, ปัญหายาเสพติด, และปัญหาโครงสร้างพื้นฐานที่ไม่เพียงพอและยากต่อการเข้าถึง เช่น การดูแลสุขภาพ การศึกษา และสาธารณูปโภค จึงได้เสนอว่า แม่สอดควรมีอำนาจในพื้นที่ของตนเองมากขึ้น เป็นเมืองพิเศษไม่ใช่เป็นเพียงแค่เขตเศรษฐกิจพิเศษเท่านั้น ภัสสิมน์ เตชะทวีวัฒน์ และคณะ (2562) จึงได้เสนอเพิ่มเติมว่า สภาพปัญหาของเขตเศรษฐกิจพิเศษ จะมีอิทธิพลโดยรวมต่อประสิทธิภาพในการบริหารเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดตากมากที่สุด เนื่องจากอิทธิพลทั้งในเชิงบวกและเชิงลบได้มีการส่งผลกระทบแผ่ออกไปอย่างกว้างขวางอยู่ในหลายๆ ประเด็นด้วยกัน ซึ่งสอดคล้องกับ สุจินดา เจียมศรีพงษ์ และคณะ (2551) ที่ได้เคยเสนอเอาไว้ก่อนที่จะมีการประกาศให้แม่สอดเป็นส่วนหนึ่งของเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนว่า ในการจะพัฒนาให้แม่สอดเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนนั้น ภาครัฐจะต้องมีการกำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาแม่สอดเพิ่มขึ้นในอีก 4 ประเด็น ได้แก่ 1. เศรษฐกิจ, 2. สังคม, 3. ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, และ 4. ความมั่นคง ที่ถือว่าเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาไปสู่การเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนในอนาคต

สถาบันพระปกเกล้า

ทำให้ อติเรก พันเขียว (2557) ได้ไปศึกษาและรับฟังความคิดเห็นของผู้คนในพื้นที่แม่สอดต่อนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนของภาครัฐ สรุปได้ว่า ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเห็นว่า เขตเศรษฐกิจพิเศษแม่สอดจะเป็นประโยชน์และควรส่งเสริมให้เกิดขึ้นโดยเร็ว แม้จะมีบางส่วนที่คัดค้านว่า ควรมีการให้ข้อมูลและเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้นเสียก่อน อย่างไรก็ตาม อติเรก พันเขียว (2559) ได้ทำการศึกษาศึกษาข้อเสนอเพื่อการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนในพื้นที่จังหวัดตาก ผ่านความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ทั้งในระดับนโยบาย ระดับปฏิบัติ และผู้นำท้องถิ่นเพิ่มเติมออกมาอีก หลังจากที่ได้มีการประกาศเป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษตากขึ้นอย่างเป็นทางการแล้ว โดยเสนอว่า ควรปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยการทำงานของคนต่างด้าว, ขยายเวลาเปิดปิดด่านพรมแดนและการข้ามพรมแดน, ควรมีหน่วยงานบริหารเขตเศรษฐกิจโดยเฉพาะ, ควรเป็นอุตสาหกรรมสะอาด, หรืออุตสาหกรรมที่ต่อเนื่องจากภาคเกษตรและใช้แรงงานเข้มข้น, และให้สิทธิประโยชน์ ทั้งทางภาษีอากรและไม่ใช่ภาษีอากร และในส่วนของปัญหาอุปสรรคที่ขัดต่อการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน ได้แก่ ขอบเขตพื้นที่ยังไม่ชัดเจน, ข้อกฎหมายไม่สอดคล้องกับแนวทางพัฒนา, ขาดการให้ข้อมูลและการสร้างความเข้าใจที่เพียงพอ, และการบริหารจัดการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษยังไม่ชัดเจน

ชัยณรงค์ ศรีรักษ์ (2560) จึงมองว่า ประชาชนในพื้นที่โดยรอบโครงการยังมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับนโยบายไม่มาก จนอาจกลายเป็นอุปสรรคในการพัฒนานโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนแม่สอดของรัฐบาลได้ ซึ่งปัญหาดังกล่าวนี้นี้เกิดจากการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับนโยบายของภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องยังไม่เต็มที่ ทำให้ประชาชนในพื้นที่ยังได้รับข้อมูลไม่เพียงพอ จนส่งผลให้ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ตอนนโยบาย ทั้งยังสะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนพื้นที่ชายแดนนี้ยังมีความพร้อมที่น้อยมากต่อการพัฒนาตามนโยบายจัดตั้งเขตเศรษฐกิจชายแดน นอกจากนี้ การอพยพเข้าสู่พื้นที่ของแรงงานต่างด้าวมากขึ้น และยังส่งผลกระทบทางสังคมต่อในระดับปัจเจกบุคคลและครอบครัวอีกด้วย และยังมีผลกระทบทางอ้อม เช่น ปัญหาระหว่างผู้คนในชุมชนดั้งเดิมกับผู้มาใหม่, ปัญหาระหว่างคนในพื้นที่กับภาครัฐ และอื่น ๆ อีกมาก

อย่างไรก็ดี ญัฐพิมล ปาคามา และคณะ (2560) ได้เสนอต่างออกไปเล็กน้อยว่า ทั้งภาครัฐ ภาคประชาชนในตำบลแม่ปะ อำเภอแม่สอด ได้มีการเตรียมตัวเข้าสู่การเป็นส่วนหนึ่งของเขตเศรษฐกิจพิเศษอยู่เช่นกัน ผ่านการศึกษาและค้นหาอัตลักษณ์ของชุมชน แต่ไม่ได้ผลที่ดีเท่าใดนัก โดยยังขาดพื้นที่สร้างกระบวนการเรียนรู้ หรือการมีส่วนร่วม หรือบรรยากาศที่เอื้อต่อการสนทนาแลกเปลี่ยน จนยับยั้งพื้นที่ระดับจังหวัดต่อไปได้ โดยที่ในระดับส่วนราชการที่สูงขึ้นมีความคึกคักกว่า แต่ยังขาดความต่อเนื่องและการขยายผลไปสู่การปฏิบัติจริงในระดับพื้นที่ โดยเฉพาะในส่วนของการให้ข้อมูลแก่ประชาชน ขณะที่ภาคประชาชน

ก็อยู่ในลักษณะที่ต้องพึ่งพาตนเอง เพื่อเตรียมพร้อมรับมือในการเป็นส่วนหนึ่งของเขตเศรษฐกิจพิเศษ นับเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงภาพของการขาดการมีส่วนร่วมอย่างครอบคลุมครบถ้วนของประชาชน ในพื้นที่ต่อการกำหนดนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดตาก (แม่สอด) อยู่พอสมควร ถึงกระนั้น องอาจ รุกขวัฒนกุล (2558) ก็ยังได้เสนอว่า การพัฒนาเป็นเขตเศรษฐกิจนั้น จะช่วยลดความยากจนของคนในพื้นที่ลงได้ หลังจากที่ได้ไปศึกษาความเปลี่ยนแปลงของรายได้ในระดับครัวเรือนที่อยู่ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษหลายแห่ง ซึ่งจะเห็นถึงความสัมพันธ์กันอยู่กับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ

ประเด็นที่สืบเนื่องต่อกันมาจากการพัฒนาเขตเศรษฐกิจ และมีแนวโน้มจะนำไปสู่ความขัดแย้งในพื้นที่แม่สอดเป็นอย่างมากก็คือ **ด้านสิทธิแรงงาน** โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับแรงงานข้ามชาติ ดังที่ได้มีการชี้ให้เห็นไว้บ้างแล้วในข้างต้น โดยปัญหาการละเมิดสิทธิของแรงงานในพื้นที่แม่สอดแทบไม่มีความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เช่น ปัญหาเรื่องจ้างงานเหมาชิ้นงานไม่ได้ประกันตามค่าแรงขั้นต่ำ ทำให้เกิดการกดค่าแรงอย่างมากในกลุ่มแรงงานในโรงงานสิ่งทอ และคุณลักษณะพิเศษของพื้นที่แม่สอดคือ ปัญหาการจ้างงานชายแดน ที่นายจ้างได้ใช้ช่องว่างของกฎหมาย ไม่นำลูกจ้างเข้าสิทธิประกันสังคม และกองทุนเงินทดแทน หรือที่นักธุรกิจเรื่องแรงงานมักกล่าวว่า ‘ม.64 จ้างงานชั่วคราว แต่ทำงานชั่วคราว’ นอกจากนี้ โรงงานหลายแห่งในแม่สอดมีความเกี่ยวข้องกับห่วงโซ่กับบริษัทขนาดใหญ่ทั่วโลกที่ส่งเสริมการละเมิดสิทธิมนุษยชน จนทำให้แม่สอดถูกนิยามว่าเป็น ‘black hole and exploitation’ ที่มีการละเมิดสิทธิแรงงานอย่างรุนแรงอีกด้วย (แรงงานข้ามชาติ, 2566)

อีกประเด็นที่ยังคงเกี่ยวข้องกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ ก็คือ **การค้าชายแดน** โดย อรรถณัฐ วันทะนสมบัติ (2561) ได้พบว่า พลวัตของการค้าชายแดนไทยเมียนมาผ่านทางแม่สอดนี้ มักจะขึ้นอยู่กับความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของทั้งสองประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับบริบททางการเมืองในฝั่งของเมียนมาที่มีความผันผวนอยู่ตลอดเวลา ทว่าการเกิดขึ้นของเขตเศรษฐกิจพิเศษตาก (แม่สอด) ที่ได้มีผลกระทบต่อบรรยากาศการค้าชายแดนระหว่างกันนั้น กลับเป็นผลพวงที่มาจากความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศไทย กล่าวคือ การรัฐประหาร และมีแนวคิดเรื่องความมั่นคงเป็นหนึ่งในเหตุผล มิใช่มาจากฐานคิดเรื่องเศรษฐกิจเป็นหลัก สอดคล้องกับข้อมูลของราเชนทร์ เป็งมอย เจ้าของธุรกิจขนส่งสินค้าและรับซื้อพืชไร่ในจังหวัดตาก ที่ได้ชี้ให้เห็นว่า บริบททางการเมืองภายในของทั้งสองประเทศนั้น มีอิทธิพลต่อการค้าชายแดนแม่สอดและการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษอยู่เป็นอันมาก และยังสัมพันธ์อยู่กับสังคมและวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่ด้วย อีกทั้งเป็นการเปิดพื้นที่ให้อำนาจของทุน โดยเฉพาะทุนต่างชาติ หรือกล่าวอย่างถึงที่สุด คือ กลุ่ม ‘ทุนจีน’ ได้หลั่งไหลเข้ามาลงทุนในบริเวณชายแดนฝั่งเมียนมาและในพื้นที่อำเภอแม่สอด และเข้ามา มีอิทธิพลต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมของแม่สอดอยู่เป็นอันมากในปัจจุบัน (ธนศ แสงทองศรีกมล, 2566)

การเข้ามาลงทุนของกลุ่มทุนจีนในพื้นที่ชายแดนของฝั่งเมียนมา ไม่ว่าจะถูกกฎหมายหรือผิดกฎหมายก็ตาม ได้ส่งผลให้เกิดธุรกิจและการจ้างงานในบริเวณชายแดนอย่างมากมาย หากแต่ในทางกลับกันมันก็ได้ผลักดันให้อำนาจของกลุ่มทุนจีนมีมากขึ้นจนไหลบ่าข้ามชายแดนมาด้วยเช่นกัน วสันต์ ปวนปิ่นวงศ์ (2564) จึงได้เสนอว่า การลงทุนบ่อนกาสิโนในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ การลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐาน และการขนส่งระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นอยู่ในพื้นที่แม่สอด ผ่านการเอื้อประโยชน์จากเงื่อนไขพิเศษและจากการสัมปทานตามแนวนโยบายจากในระดับรัฐและองค์กรข้ามชาติที่เกิดขึ้นอยู่ในพื้นที่แม่สอดนั้น มาจากความต้องการที่จะกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาและเติบโตด้านเศรษฐกิจ การค้าเพื่อเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับกลุ่มทุนได้เข้ามามีส่วนร่วมบริหารจัดการพื้นที่ได้ และนำไปสู่การสะสมทุนและอำนาจของทุนด้วยเช่นกัน ส่งผลให้สำคัญของชายแดนและเขตแดนของรัฐถูกลดความสำคัญลงไป จากการเอื้อประโยชน์ให้แก่ธุรกิจกาสิโนในพื้นที่ชายแดน ฉะนั้นแล้ว เขตแดนและอำนาจของรัฐในบริเวณแม่สอดปัจจุบันจึงถูกเจือไปด้วยอำนาจทางเศรษฐกิจ และถูกลดทอนให้พร่าเลือนไปตามอำนาจของทุนที่แทรกซึมอยู่เหนือพื้นที่ชายแดน ซึ่งการมีอำนาจของกลุ่มทุนที่มากขึ้นเหนือพื้นที่ชายแดนนี้เองได้นำไปสู่การก่ออาชญากรรม ความรุนแรง และความขัดแย้งให้เกิดขึ้นข้ามพรมแดนระหว่างกัน รวมไปถึงที่เกิดขึ้นในพื้นที่แม่สอดเองก็อีกมากมายหลายครั้งด้วยกัน เช่น การล่อลวงออนไลน์ การลักพาตัว การค้ามนุษย์ การทารุณกรรม ฯลฯ (จิราภรณ์ ศรีแจ่ม, 2567)

2.3 กรณีศึกษาตัวอย่าง: การใช้แผนที่ความขัดแย้งในการจัดการปัญหาความขัดแย้ง

การศึกษาวิจัยและจัดทำแผนที่ความขัดแย้งนั้น ได้มีการศึกษากันเอาไว้อย่างมากมายและแพร่หลายกันอยู่ในหลายประเทศหรือพื้นที่ทั่วโลก ทำให้จึงมีกรณีศึกษาตัวอย่างที่น่าสนใจอยู่มากมายหลายหลากกรณีด้วยกัน เช่น 1.) กรณีศึกษาของ IPIS (The International Peace Information Service) ที่ชื่อว่า **“Petra Diamonds’ attempts to come clean with its tarnished past in Tanzania: Challenges in securing access to remedy and restoring community relations after serious human rights abuse at the Williamson diamond mine”** โดยต้องการติดตามและประเมินความพยายามของบริษัท Petra Diamonds ในการฟื้นฟูความสัมพันธ์กับชุมชนและแก้ไขเรื่องการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรงที่เหมืองเพชร Williamson ในแทนซาเนีย ซึ่งแผนที่ความขัดแย้งได้เข้ามามีส่วนช่วยในการยืนยันถึงการสูญเสียชีวิต การบาดเจ็บ และการปฏิบัติต่อผู้บุกรุกที่เกิดจากเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยส่วนตัวของเหมืองและตำรวจที่ปฏิบัติการในพื้นที่สัมปทานของ Williamson Diamonds ได้ เพื่อติดตามผลการฟ้องร้องดำเนินคดี และการเยียวยา (The International Peace Information Service, 2023)

2.) “Program for the Development of Eastern Congo (P-DEC) (2021-2025)”

เป็นอีกหนึ่งกรณีศึกษาของแผนที่ความขัดแย้งที่มีความน่าสนใจ เกิดขึ้นที่ด็อาร์ คองโก โดย IPIS ที่ต้องการมีส่วนช่วยพัฒนาภูมิภาคตะวันออกของด็อาร์ คองโก ซึ่งเผชิญกับวิกฤตการณ์ที่ซับซ้อนและมีรากฐานมาจากความขัดแย้งด้านอำนาจ ธรรมชาติ อุตสาหกรรม และการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ มาอย่างยาวนาน การทำแผนที่ความขัดแย้งดังกล่าวนี้ จึงมุ่งลดความขัดแย้งและเชื่อมโยงความแตกแยกทางสังคม พร้อมทั้งสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคเอกชนในการสร้างกระบวนการสนทนาที่ครอบคลุมระบบเตือนภัยล่วงหน้าสำหรับความขัดแย้ง กระบวนการบรรเทาความขัดแย้ง และทางเลือกอื่นนอกเหนือจากความรุนแรง นอกจากนี้ ยังเน้นการเสริมสร้างสถาบันในพื้นที่ที่มีความรับผิดชอบ เชื่อถือได้ และตอบสนองต่อประชาชน ตลอดจนส่งเสริมทางเลือกทางเศรษฐกิจ ความร่วมมือระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ และการทำงานร่วมกันทางสังคม แทนการสร้างเสถียรภาพผ่านความรุนแรงด้วยอาวุธ นอกจากนี้ ยังจะช่วยให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นต่อการทำเหมืองแร่ในพื้นที่ศึกษาที่เป็นจุดขัดแย้งสำคัญ โดยพิจารณาจากมุมมองทาง สังคม-เศรษฐกิจ ความมั่นคง และสิ่งแวดล้อม ข้อมูลที่รวบรวมและการวิเคราะห์ที่นำเสนอสามารถเป็นประโยชน์แก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระดับนานาชาติ ระดับชาติ ระดับจังหวัด และระดับท้องถิ่นที่ต้องการสนับสนุน การพัฒนาเศรษฐกิจ ความมั่นคง และการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงการพัฒนากิจกรรมที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของภูมิภาค (The International Peace Information Service, n.d.)

และอีกหนึ่งกรณีศึกษาที่มีความน่าสนใจ คือ 3.) โครงการ “Sri Lanka Conflict Mapping and Archive Project” ของ Public Interest Advocacy Center (PIAC) โดยแผนที่ความขัดแย้งนี้จัดทำขึ้นเพื่อรวบรวม อนุรักษ์ และวิเคราะห์เอกสารที่เผยแพร่ต่อสาธารณะเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ (IHL) ในช่วงสงครามกลางเมืองศรีลังกา ในลักษณะของการนำเสนอข้อมูลที่มีอยู่แล้วในลักษณะที่ชัดเจน มองเห็นได้ และเข้าถึงได้ และเพื่อให้เป็นพื้นฐานสำหรับการสืบสวนและวิจัยเพิ่มเติมแก่นักวิจัยและผู้สืบสวนที่ต้องการศึกษาเพิ่มเติม ให้สามารถระบุรูปแบบของความรุนแรงและประเภทของการละเมิดได้อย่างง่ายดายขึ้น มากไปกว่านั้น ยังจะทำหน้าที่เป็นตัวอย่างของการสนับสนุนที่เป็นรูปธรรมและมีความหมายจากกลุ่มสังคมพลเมืองที่จะสามารถมอบให้กับกระบวนการค้นหาความจริงและการรับผิดชอบได้ โดยจะมีการแสดงแผนที่เกี่ยวกับอาชญากรรมสงครามและการละเมิดสิทธิมนุษยชนในช่วงสงครามกลางเมืองในศรีลังการะหว่างปี 1983-2009 พร้อมกับบูรณาการฐานข้อมูลและการพัฒนาเครื่องมือสร้างภาพข้อมูลออกมาในรูปแบบเว็บแมป เพื่อเชื่อมโยงไปยังแหล่งที่มาของเหตุการณ์ที่บันทึกไว้แต่ละรายการบนเว็บแมปได้ โดยแผนที่จะแสดงให้เห็นรูปแบบของการละเมิดสถานที่และเวลา ตลอดจน

สถาบันพระปกเกล้า

ช่องว่างและแนวโน้มในการรายงาน เพื่อพัฒนาความพยายามในการแสวงหาความจริง ความรับผิดชอบ และความยุติธรรม และจะช่วยให้ผู้ใช้สามารถค้นหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่รายงานเอาไว้ได้หลายพันรายการจากฟังก์ชันการค้นหาขั้นสูง รวมไปถึงแสดงให้เห็นถึงภูมิภาค ช่วงเวลา ประเภทการละเมิด และคำสำคัญด้วย (Public Interest Advocacy Center, 2022)

จากกรณีศึกษาตัวอย่างในข้างต้น ได้แสดงให้เห็นถึงการเป็นเครื่องมือสำคัญของแผนที่ความขัดแย้งที่จะนำไปสู่การช่วยให้เกิดความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับความขัดแย้ง และยังสามารถนำไปสู่การพัฒนามาตรการที่เหมาะสมในการสร้างสันติภาพและเสริมสร้างเสถียรภาพในระยะยาวในพื้นที่ศึกษานั้นๆ ได้อีกด้วย

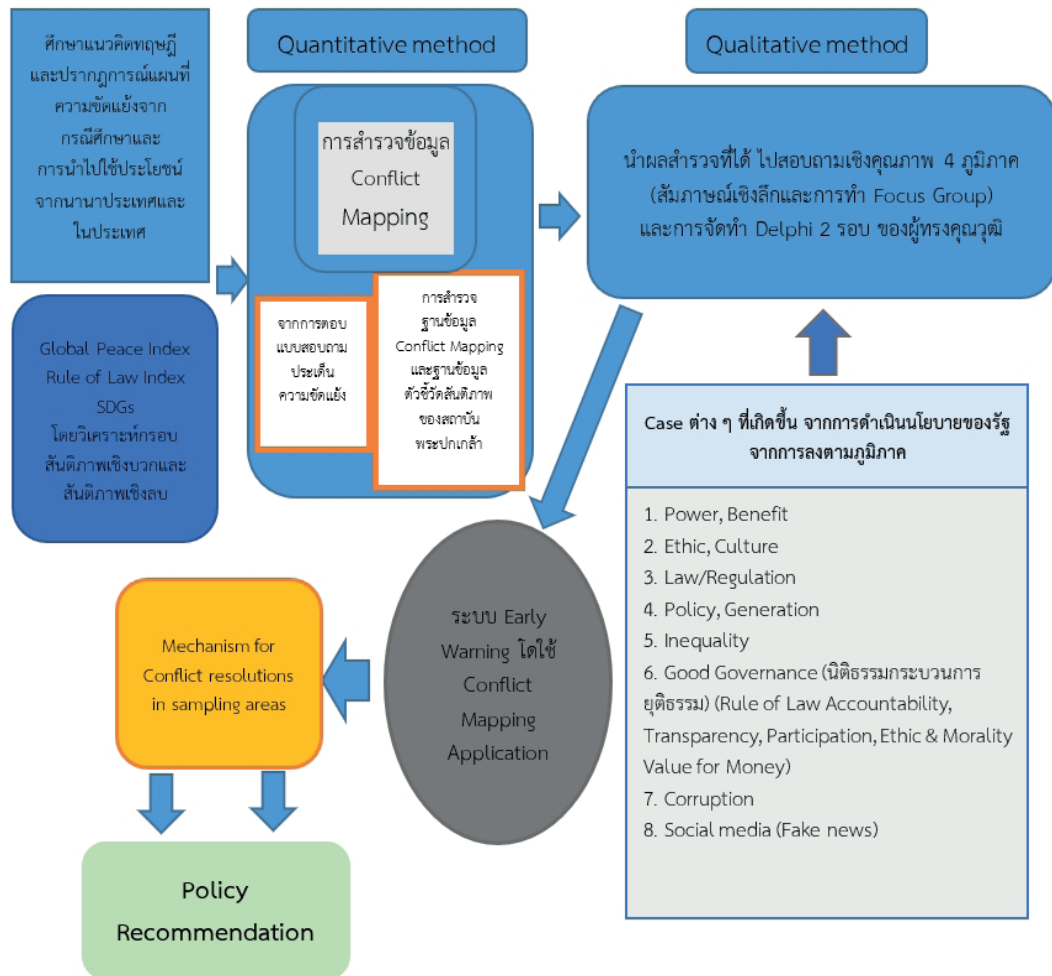
3. กรอบการศึกษาวิจัย

การวิจัยนี้สนใจการบริหารจัดการตามแนวทางสันติวิธี โดยวิเคราะห์ความซับซ้อนของการสำรวจข้อมูลประเด็นความขัดแย้งจากการดำเนินโครงการตามแนวนโยบายของรัฐเข้าใจได้ชัดเจนมากขึ้นตลอดจนค้นหาวิธีการแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยมีฐานตัวชี้วัดจาก 3 ตัวชี้วัดมาตรฐานที่สำคัญของโลก ด้านสันติภาพและการอยู่ดีมีสุข คือ Global Peace Index (GPI)/Rule of Law Index (ของ The World Justice Project - WJP) และ SDG ดังรายละเอียดต่อไปนี้

แนวทางการออกแบบตัวชี้วัดและเกณฑ์มาตรฐานแผนที่ความขัดแย้งให้เทียบเคียงกับตัวชี้วัดกับดัชนีสันติภาพโลก (GPI) เป็นรายงานที่จัดทำโดย the Institution for Economic & Peace (IEP) สำหรับวัดความสัมพันธ์ของประเทศต่างๆ ในระดับนานาชาติและในระดับภูมิภาค โดยใช้สีเพื่อเป็นตัวบอกว่าพื้นที่ใดในโลกมีสันติภาพอยู่ในระดับใด ถ้าพื้นที่ที่มีความขัดแย้งในระดับรุนแรงมากจะใช้สีแดง ส่วนพื้นที่ใดมีสันติภาพมากจะใช้สีเขียว โดยความเข้มข้นของสันติภาพจะไล่ตามเฉดของสีจาก**สีแดงเข้ม เหลือง ส้ม ส้มเขียว จนถึงสีเขียวเข้ม** โดยจะเก็บข้อมูลจากความรุนแรงเชิงกายภาพ (Physical Violence) เช่น การใส่รหัสจำนวนนับ, จำนวนและระยะเวลาความขัดแย้งภายในเป็นจำนวนครั้ง, จำนวนผู้เสียชีวิต เป็นต้น

นอกจากนี้ งานวิจัยผนวกตัวชี้วัดเรื่อง ดัชนีชี้วัดหลักนิติธรรม/นิติรัฐ (Rule of Law Index) ซึ่งจะเป็นตัวสะท้อนการดำเนินงานของโครงการรัฐ ซึ่งจัดทำขึ้นเป็นประจำทุกปีเพื่อเป็นเครื่องมือในการชี้วัดความก้าวหน้าและประเมินประสิทธิภาพในเชิงปฏิบัติของหลักนิติธรรมใน 128 ประเทศโดยแบ่งเป็น 8 ด้านที่สำคัญ (1) การจำกัดอำนาจของรัฐบาล (Constraints on Government Powers), (2) การปลอดจากคอร์รัปชัน (Absence of Corruption), (3) การมีรัฐบาลที่เปิดกว้าง (Open Government), (4) การรับรองสิทธิขั้นพื้นฐาน (Fundamental Rights), (5) การมีความสงบเรียบร้อยและปลอดภัย (Order and Security), (6) การบังคับใช้กฎหมายและระเบียบข้อบังคับ (Regulatory Enforcement), (7) กระบวนการ

ยุติธรรมทางแพ่ง (Civil Justice), และ (8) กระบวนการยุติธรรมทางอาญา (Criminal Justice) (World Justice Project, 2021) และตัวชี้วัดสุดท้ายภายใต้เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) โดยเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน 17 เป้าหมาย โดยจะมีกรอบการวิจัยดังนี้

วิธีการศึกษา

โครงการวิจัยนี้เป็นโครงการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method) เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อหาเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพโดยเฉพาะเครื่องมือแผนที่ความขัดแย้ง (Conflict Mapping) ในการแสวงหาการเตือนภัยและการลดความขัดแย้งรุนแรงลงในสังคมไทยได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้นเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ สถาบันพระปกเกล้าจึงออกแบบการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการทำวิจัยเชิงปริมาณโดยการทำแบบสอบถามเชิงปริมาณ เพื่อสำรวจตัวชี้วัดในประเด็นของเครื่องมือแผนที่

สถาบันพระปกเกล้า

ความขัดแย้งที่เที่ยงตรง โดยแบบสอบถามจะต้องมีการตรวจสอบคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านสันติภาพ และการจัดการความขัดแย้งอย่างน้อย 5 ท่าน หรือการหาค่า Item Objective Congruence (IOC) ของผู้เชี่ยวชาญจากการให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแบบสอบถามการวิจัย เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงโดย นักวิชาการด้านสันติวิธีและการจัดการความขัดแย้ง และได้ผ่านเกณฑ์การพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน (Institutional Review Board - IRB) โดยคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคนของสถาบันพระปกเกล้า เมื่อวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ.2567

เกณฑ์คัดเข้า

เชิงปริมาณ

การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณในการออกแบบสอบถามกระจายในทั่วประเทศ ด้วยการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive หรือ Judgmental Sampling) โดยผู้วิจัยกำหนดเลือกคุณสมบัติของหน่วยประชากรเองว่า หน่วยใดสามารถเป็นหน่วยประชากรได้และมีความเหมาะสมที่จะให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัย และเลือกศึกษาเพียงประชากรนั้น โดยการกำหนดกลุ่มตัวอย่าง คือ ประชากรหลัก 100 กลุ่มตัวอย่างใช้ 15-30%; ประชากรหลัก 1,000 กลุ่มตัวอย่างใช้ 10-15%; และประชากรหลัก 10,000 ขึ้นไป กลุ่มตัวอย่างใช้ 5-10%

โดยมีพื้นที่กำหนดหลัก ที่เป็นตัวแทน 4 ภูมิภาค ได้แก่ จังหวัดปัตตานี (มิติความขัดแย้งด้านชาติพันธุ์/วัฒนธรรม) จังหวัดตาก (มิติความขัดแย้งด้านเศรษฐกิจ/สังคม) จังหวัดอุบลราชธานี (มิติความขัดแย้งด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม) และกรุงเทพมหานคร (มิติความขัดแย้งด้านการเมือง) โดยกลุ่มตัวอย่างจำเป็นต้องผ่านการคัดเลือกจากทีมผู้วิจัย ต้องมีคุณสมบัติในการตอบแบบสอบถามเรื่อง Conflict Mapping Thailand โดยผ่านการคัดกรองจากความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ในการแก้ไขความขัดแย้งในพื้นที่ทั้ง 4 มิติความขัดแย้งที่เสนอในงานวิจัย เพื่อกำหนดประชากรในการตอบแบบสอบถามทั่วประเทศ (แบบสอบถามผ่าน 2 รูปแบบ คือ onsite และ online)

เชิงคุณภาพ

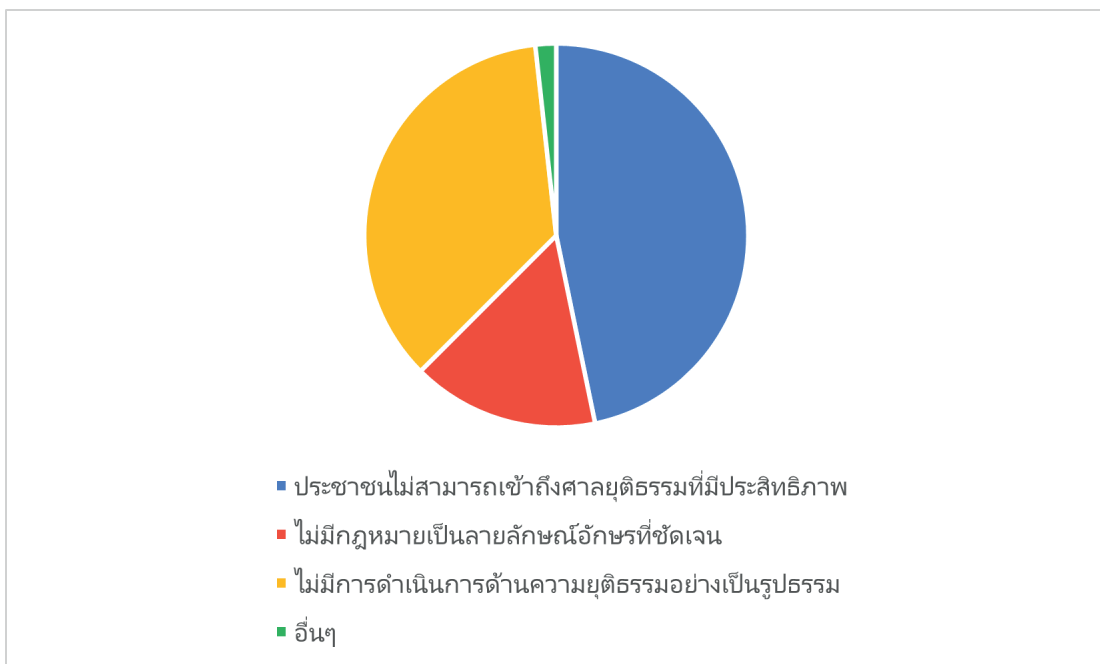
ประชากรและกลุ่มเป้าหมายการวิจัย การศึกษาวิจัยนี้ ศึกษาและมีการเก็บกลุ่มจากตัวอย่างเพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่ม (Focus Group) เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จากพื้นที่ทั้ง 4 ภูมิภาค ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจและ/หรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง 5 มิติ จากการดำเนินการตามนโยบายของรัฐ

4. ผลการวิจัยเปรียบเทียบข้อแตกต่างการบริหารจัดการความขัดแย้งในจังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดตาก

4.1 ผลการวิจัยจังหวัดอุบลราชธานี

4.1.1 ผลวิจัยเชิงปริมาณจังหวัดอุบลราชธานี

จากการวิเคราะห์เชิงปริมาณ 1 ในตัวชี้วัดด้าน Rule of Law index พบว่า ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 400 คน ตอบประเด็นคำถามถึงกรณีเกิดการกีดกันไม่ได้รับความยุติธรรม หรือไม่องค์กรช่วยเหลือ ตลอดจนไม่มีทรัพยากร/ทุน หรือบุคคลใดให้ความช่วยเหลือที่ได้รับว่ามีประเด็นใดบ้าง ผลจากการแบบสอบถามพบว่า กรณีที่ประชาชนไม่สามารถเข้าถึงศาลยุติธรรมที่มีประสิทธิภาพ มีจำนวน 187 คน กรณีที่เชื่อว่าไม่มีกฎหมายเป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน จำนวน คน กรณีที่เชื่อว่า 63 คนไม่มีการดำเนินการด้านความยุติธรรมอย่างเป็นรูปธรรม จำนวน 7 คน และกรณีอื่นๆ จำนวน 143 คน

แผนภาพ: แสดงข้อมูลกรณีเกิดการกีดกันไม่ได้รับความยุติธรรม หรือไม่องค์กรช่วยเหลือ ตลอดจน
ไม่มีทรัพยากร/ทุน หรือบุคคลใดให้ความช่วยเหลือ จ.อุบลราชธานี

4.1.2 ผลวิจัยเชิงคุณภาพจังหวัดอุบลราชธานี

หลังจากที่ได้มีการลงพื้นที่ศึกษาและเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่มจากในทั้ง 2 พื้นที่ศึกษา ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดตาก แล้วนั้น ได้พบว่าการจัดการปัญหาความขัดแย้ง

สถาบันพระปกเกล้า

ที่เกิดขึ้นอยู่ในแต่ละพื้นที่นั้น มีทั้งความคล้ายคลึงและความแตกต่างกันอย่างน่าสนใจอยู่ในหลายๆ ประเด็นด้วยกัน ในกรณีแรกจังหวัดอุบลราชธานี ปัญหาความขัดแย้งที่ใหญ่ที่สุดของพื้นที่ศึกษานี้ คือ ประเด็นด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม โดยปัญหาสำคัญยังคงเป็นเรื่องของน้ำและการจัดการน้ำ โดยตลอดที่ผ่านมา “อุบลถือว่าว่าเป็นจังหวัดแม่น้ำ วิถีชีวิตของผู้คนในอุบลอยู่กับแม่น้ำ” แต่ไม่เคยสามารถบริหารจัดการน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพได้ “อุบลราชธานี จึงกลายเป็นจังหวัดที่ถ้าไม่ท่วมก็แล้งเลย” (คนในอุบลราชธานี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 สิงหาคม 2567)

ปัญหาที่ใหญ่ที่สุดของชาวอุบลราชธานีดูจะเป็นเรื่องของการจัดการน้ำและน้ำท่วม โดยหนึ่งในผู้ให้สัมภาษณ์เก็บข้อมูลเชิงลึกได้ให้ข้อมูลที่สำคัญว่า “โครงสร้างของนโยบายและการพัฒนาเชิงมหภาค (MACRO) ที่มักจะเป็นการจัดการโดยขาดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการตัดสินใจ... โดยทุกเงื่อนไขที่ได้สร้างมานั้น ล้วนเป็นปัญหามาก ... ภาครัฐไม่ใช่ปัจจัย แต่เป็นเงื่อนไขสำคัญ เพราะจัดการ (ปัญหาน้ำท่วม) กันอย่างไม่มีประสิทธิภาพ” นอกจากนั้น “ภาครัฐของจังหวัดอุบลราชธานี ไม่เคยแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างโดยมีวาทกรรมต่อประชาชนที่ไม่ดี โดยมองว่า ประชาชนอยากได้แต่ยังไม่ยอมเสียมากกว่า ไม่ได้ต้องการการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืนเท่าใดนัก ทั้งที่ประชาชนอยากได้โครงสร้างพื้นฐานขนาดเล็ก เช่น เรือใหญ่ในชุมชน หรือสามารถอยู่บนน้ำ หรือมีสถานหลบภัยถาวร (Permanent Shelter) มากกว่า แต่ภาครัฐเลือกที่จะดำเนินโครงการทำทางน้ำผ่าน (Floodway) ซึ่งจะกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชน โดยอาจจะต้องมีการเวนคืนที่และอพยพโยกย้ายประชาชนออกจากถิ่นฐานเดิมของตนเอง **ซึ่งภาคประชาชนได้มีการเสนอคัดค้านอยู่หลายครั้งแต่ก็ไม่ได้มีการตอบสนองกลับมา**” (คนในอุบลราชธานี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 สิงหาคม 2567) สอดคล้องกับข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึกอีกหนึ่งท่านที่ก็มองว่าปัญหาน้ำท่วมอุบลราชธานี “ไม่มีหน่วยงานที่หาวิธีการจัดการได้ แต่ก่อนเคยมีแก้มลิง พอมีเรื่องผลประโยชน์เข้ามา ธุรกิจเข้ามา แก้มลิงก็หายไป...ข้อมูลเรื่องน้ำอยู่กับภาครัฐ แต่ก็ไม่เคยแก้...ต้องมีการตั้งหน่วยงานเรื่องจัดการน้ำจริงๆ ที่ผ่านมามีหน่วยงานรับเรื่องไปจัดการต่ออย่างจริงจัง โดยปัจจุบันภาคเอกชนจัดการแทนอยู่ เอกชนรายหนึ่งเคยนำรถมาช่วยประชาชน เมื่อ 20 ปีที่แล้ว ปีนี้ก็ยิ่งเหมือนเดิม” (คนในอุบลราชธานี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 สิงหาคม 2567)

อย่างไรก็ดี ท่ามกลางวิกฤตปัญหาที่ไม่ได้รับการตอบสนองจากภาครัฐเท่าที่ควร ก็ได้เป็นโอกาสที่ทำให้ภาคประชาสังคมในจังหวัดอุบลราชธานีก้าวขึ้นมาเป็นบทบาทอย่างแข็งขันและเป็นที่พึ่งยามทุกข์ยากให้กับประชาชน หนึ่งในผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึกกล่าวว่า “อย่างในรอบปีนี้ (2567) เปิดปากเขียนได้เร็วขึ้นเลยยังไม่ท่วม เพราะภาคประชาชน/ประชาสังคมสามารถกระตุ้นภาครัฐได้...ภาคประชาสังคมเข้มแข็งมาก

อย่างเช่น อุบล คอนเน็ค (Ubon connect), สื่อสร้างสุข ที่เป็นหัวเรียวหัวแรงขับเคลื่อนในปัจจุบัน” (คนในอุบลราชธานี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 สิงหาคม 2567) อีกหนึ่งผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึกก็เห็นไปในทางเดียวกันว่า “นักการเมืองในอุบลไม่มีบทบาทเลย นับเป็นจุดอ่อนอย่างมากต่อการแก้ไขปัญหา มีแต่ภาคเอกชน-ประชาสังคมที่มีบทบาท อย่างนักเรียนนักศึกษาก็ต้องออกไปช่วยชาวบ้านเรื่องน้ำท่วมประจำ” (คนในอุบลราชธานี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 สิงหาคม 2567)

จากที่กล่าวไปในข้างต้น จะเห็นได้ว่าภาครัฐนั้นไม่มีบทบาทต่อการแก้ไขปัญหาของอุบลราชธานี อยู่ในระดับที่ต่ำมากในมุมมองของผู้ให้สัมภาษณ์ โดยหนึ่งในผู้ที่ให้สัมภาษณ์เชิงลึกยังได้ลำดับอีกว่า **“อุบลฯ เป็นเมืองถูกสาป นักการเมืองเยอะ แต่แก้ปัญหอะไรไม่ได้ มีคณะกรรมการจัดการน้ำท่วมของรัฐ (ระดับจังหวัด) แต่ประชาชนกลับไม่มีส่วนร่วม...ไม่มีกลไก อะไรมาช่วยประชาชน รัฐไม่เคยจริงจัง ไม่เปิดพื้นที่ กลไกจังหวัดเป็นไปตามแบบมหาดไทย คือเข้ามาไม่นาน แล้วก็ไป แล้วประชาชนเสนออะไรไป ก็กล่าวหาว่าตั้งแง่ (ต่อรัฐ)”** (คนในอุบลราชธานี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 สิงหาคม 2567) **ในคำถามลักษณะเดียวกันกับผู้ให้สัมภาษณ์อีกท่านหนึ่งก็ชี้ไปอีกเช่นกันว่า** “นักการเมืองในอุบลไม่มีบทบาทเลย นับเป็นจุดอ่อนอย่างมากต่อการแก้ไขปัญหา มีแต่ภาคเอกชน-ประชาสังคมที่มีบทบาท อย่างนักเรียนนักศึกษาก็ต้องออกไปช่วยชาวบ้านเรื่องน้ำท่วมประจำ... การเมืองท้องถิ่น (อุบลฯ ไม่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีพลัง) ไม่เข้าไป Take Action ในส่วนกลาง” **การแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างในเรื่องของน้ำท่วมจึงไม่ได้รับการแก้ไข** (คนในอุบลราชธานี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 สิงหาคม 2567)

อย่างไรก็ตาม ในการจัดการปัญหาดังกล่าวนี้น ผู้ให้สัมภาษณ์ก็ได้มีข้อเสนอแนะที่น่าสนใจและมีความคล้ายคลึงกันอยู่หลายประการ เช่น “มีพื้นที่ที่ 3 เพิ่มขึ้นมา 1. ชาวบ้าน 2. รัฐ และ 3. พื้นที่พุดคุยบนฐานข้อมูล (เช่น งานวิจัย ได้นำไปสู่การเปิดประตูเขื่อนเพื่อระบายน้ำออกได้) กลไกการชดเชยเพื่อแก้ปัญหา”; “การสื่อสารที่ไม่เข้าใจกัน ระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชน ที่มองกันไปคนละมุม มีทัศนคติกันคนละทาง รัฐมองว่าปัญหาย่างน้ำท่วมมัน เป็นเรื่องธรรมชาติ ที่เกิดขึ้นได้ แก้ปัญหาตามหน่วยงานกันไป ขณะที่ประชาชนอยากให้เทคโนโลยีมากขึ้นมากกว่านี้ เพราะประชาชนก็รู้ว่าการแก้ปัญหาที่จริงจังของภาครัฐ มีแผนงานไปถึงไหนแล้ว เนื่องจากไม่มีพื้นที่ที่ใช้ในการสื่อสารร่วมกัน”; **“อยากให้เกิดการกระจายอำนาจ (ให้หน่วยงานท้องถิ่น) หน่วยงานท้องถิ่นไม่มีอำนาจ ถูกครอบด้วยส่วนกลาง ... การกระจายงบประมาณไม่ทั่วถึง ... ระเบียบกฎหมายราชการ ไม่เอื้อให้ราชการท้องถิ่นมีอำนาจร่วมกับชาวบ้าน”** (คนในอุบลราชธานี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 สิงหาคม 2567)

โดยสรุปแล้ว การจัดการปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดอุบลราชธานี พอจะทำให้อนุมานได้ว่าประชาชนในพื้นที่รู้สึกถึงการที่จะต้องเผชิญปัญหาเพียงลำพัง โดยมีแต่ภาคประชาสังคมที่เข้าช่วย

สถาบันพระปกเกล้า

จนทำให้ภาคประชาสังคมและประชาชนในอุบลราชธานีมีความเข้มแข็งมาก ขณะที่ภาครัฐถูกมองว่าไม่จริงจังและจริงใจต่อการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืน ทำให้ประชาชนส่วนหนึ่งรู้สึกต่อปัญหาน้ำท่วมและน้ำแล้งของจังหวัดอุบลราชธานี ว่าภาครัฐมักจะปล่อยปละละเลยให้เลยตามเลย จนในที่สุดแล้วอาจจะนำไปสู่การกลายเป็นความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับประชาชนที่รุนแรงมากขึ้น

4.2 ผลการวิจัยจังหวัดตาก (แม่สอด)

4.2.1 ผลวิจัยเชิงปริมาณจังหวัดตาก (แม่สอด)

จากการวิเคราะห์เชิงปริมาณ 1 ในตัวชี้วัดด้าน Rule of Law index พบว่า

จากข้อมูลจากแบบสอบถามทั้งหมด 400 ชุด ต่อประเด็นความขัดแย้งจากนโยบายของรัฐในมิติต่างๆ ที่คิดว่าไม่สามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้ พบว่า ในมิติด้านการเมืองมีจำนวน 54 คน มิติด้านเศรษฐกิจ/สังคมมีจำนวน 314 คน ในมิติด้านวัฒนธรรมมีจำนวน 32 คน

D3 กรณีเกิดการกีดกันไม่ให้ได้รับความยุติธรรม หรือไม่ร้องคร่ำครวญเหลือ ตลอดจน
ไม่มีทรัพยากร/ทุน หรือบุคคลใดให้ความช่วยเหลือที่ท่านเคยได้รับ
มีประเด็นใดบ้าง

- ประชาชนไม่สามารถเข้าถึงศาลยุติธรรมที่มีประสิทธิภาพ
- ไม่มีกฎหมายเป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน
- ไม่มีการดำเนินการด้านความยุติธรรมอย่างเป็นรูปธรรม

แผนภาพ: แสดงข้อมูลกรณีเกิดการกีดกันไม่ให้ได้รับความยุติธรรม หรือไม่ร้องคร่ำครวญเหลือ
ตลอดจนไม่มีทรัพยากร/ทุน หรือบุคคลใดให้ความช่วยเหลือ จ.ตาก

4.2.2 ผลวิจัยเชิงคุณภาพจังหวัดตาก (แม่สอด)

จากการลงพื้นที่จังหวัดตาก (แม่สอด) จะพบว่า แม่สอด เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษและเป็นเมืองชายแดนที่สำคัญทางการค้าขายและการส่งของข้ามแดนและการข้ามมาของแรงงานข้ามชาติเพื่อมาขับเคลื่อนเศรษฐกิจของไทย ซึ่งในยุคหลังการอพยพไม่เหมือนว่าเป็นแรงงานหรือผู้อพยพอย่างเดียว แต่เป็นฝ่ายต่อต้านรัฐบาลทหารพม่าที่เข้ามาอยู่แม่สอดกันมากขึ้น และการบริหารจัดการของภาครัฐเป็นลักษณะ “การอยู่ได้เท่าที่ไม่สร้างความเดือดร้อนให้กันและกัน ” ยกตัวอย่าง การเข้ามาทำธุรกิจแบบสงบๆ ไม่สร้างความเดือดร้อนสามารถทำได้ อย่างที่ทราบดี แม่สอดมีปัญหา แต่สามารถอยู่ร่วมกันได้ผ่านการแสวงประโยชน์กันอยู่อย่างซับซ้อนระหว่างกัน (คนในแม่สอด, การสื่อสารส่วนบุคคล, 1 กันยายน 2567)

ในเมื่อรัฐอิสระอย่างแม่สอดมีการขับเคลื่อนด้วยแรงงานต่างด้าวและอาจจะเป็นแหล่งต้นทางป้อนระบบการทำงานโดยชาวต่างด้าวให้ประเทศไทยทั้งประเทศ ในแม่สอดมีค่ายผู้ลี้ภัยถึง 3 ค่าย โดยผู้ลี้ภัยส่วนใหญ่มีเป้าประสงค์ 3 ประการคือ ประการแรกคือการกลับเมียนมา ประการที่ 2 คือ การผนวกกลับกับสังคมไทย และประการที่ 3 คือการไปประเทศที่สาม จากเป้าประสงค์นี้การวิเคราะห์บริหารจัดการคนในพื้นที่ทั้งผู้ลี้ภัย/แรงงานต่างด้าวทั้งที่ถูกและไม่ถูกกฎหมาย รวมทั้งการบริหารจัดการคนในที่เป็นคนพื้นที่ไทยเป็นการบริหารจัดการที่ค่อนข้างยาก และปัจจุบันในแม่สอดไม่ได้มีแค่กลุ่มคนที่ทะลักมาจากเมียนมาแบบลี้ภัยหรือสภาวะยากจน แต่การเข้ามาของคนมีฐานะในเมียนมาด้วยสถานการณ์ทางการเมืองย่อมมีมากขึ้น ซึ่งคนกลุ่มนี้มีมากขึ้น และคนกลุ่มคนมีฐานะมีการช่วยเหลือกันมากขึ้น ทำให้ฝ่ายความมั่นคงกลัวการช่วยเหลือกันในลักษณะแบบนี้จะทำให้แม่สอดต้องรับคนที่หลั่งเข้ามาจากประเทศเพื่อนบ้านจำนวนมากและถ้าไม่มีการบริหารอย่างเป็นระบบจะเป็นปัญหาต่อไปในอนาคต (คนในแม่สอด, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2 กันยายน 2567)

พบว่าวิธีการจัดการความขัดแย้งหรือสถานะของความขัดแย้งที่ดำรงอยู่ของทั้ง 2 พื้นที่กรณีศึกษานั้น เมื่อเปรียบเทียบดูมีความคล้ายคลึงใกล้เคียงกัน หรือไม่เห็นถึงความแตกต่างกันอย่างชัดเจนมากนัก อันมีลักษณะที่คลุมเครือ ไม่มีความชัดเจนในเชิงนโยบายเพื่อจัดการปัญหาในพื้นที่ศึกษาทั้ง 2 แห่งมากนัก โดยเฉพาะจากภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็นส่วนกลางหรือส่วนท้องถิ่น แต่เมื่อได้มีการลงพื้นที่ไปศึกษาแล้วนั้น ก็จะพบรายละเอียดที่มีนัยสำคัญที่ทำให้เห็นว่า มีความแตกต่างกัน โดยที่มิใช่แค่เพียงตัวประเด็นความขัดแย้งของพื้นที่นั้นๆ เท่านั้นที่แตกต่างกัน แต่การจัดการหรือการดำรงสถานะอยู่ของความขัดแย้งในพื้นที่นั้นๆ ก็ยังต่างกันด้วย โดยสำหรับจังหวัดอุบลราชธานีนั้น การจัดการของภาครัฐต่อปัญหาของพื้นที่ที่มีแนวโน้มจะนำไปสู่ความขัดแย้งในมุมมองของคนในพื้นที่อุบลราชธานีนั้น ได้มองว่า “ปล่อยเลยตามเลย”

ทำให้ปัญหายังคงดำรงอยู่ และวนเวียนกลับมาเกิดซ้ำ จนกลายเป็นความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับประชาชน ขณะที่จังหวัดตากนั้น โดยเฉพาะพื้นที่พิเศษ “หาวิธอยู่ร่วมกันได้” โดยที่ปัญหายังคงดำรงอยู่ต่อไป トラบเท่าที่ไมรู้สีกว่าเป็นปัญหา ดังเช่นการซ่อนปัญหาเอาไว้ใต้สายหมอกของเมืองแห่งขุนเขา

5. บทสรุป/ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะรัฐกับการจัดการความขัดแย้งในพื้นที่ดังต่อไปนี้

5.1 ข้อเสนอแนะต่อรัฐในการบริหารจัดการความขัดแย้งจังหวัดตาก (แม่สอด)

5.1.1 รัฐ เช่น กระทรวงมหาดไทย ต้องมีนโยบายกลางลงสู่พื้นที่อย่างจริงจัง เพื่อให้เกิดกรอบทางกฎหมาย เพื่อการบริหารจัดการดูแลเรื่องผู้ลี้ภัย หรือหน่วยงานกลางดูแลการอพยพโยกย้าย โดยเฉพาะการบริหารจัดการดูแลต่างด้าวโดยตรง

5.1.2 ถ้าหากรัฐบาลไทยเกรงใจจะกระทบกับปัญหาต่างประเทศ ทำให้ไม่สามารถตั้งหน่วยงาน กรม หรือกระทรวงดูแลปัญหาที่ซ่อนลึกโดยตรงไม่ได้ เช่น ปัญหาธุรกิจสีเทาที่นำคนเข้าประเทศ อาจจะเป็นปัญหาระดับมหภาคได้ในอนาคต ซึ่งขณะนี้ปัญหาที่รอวันปะทุได้โผล่ขึ้นมาในระดับปัจเจกแล้ว ภาครัฐจำเป็นต้องใส่ใจและวางระบบในพื้นที่เปราะบางทางความมั่นคง

5.2 ข้อเสนอแนะต่อรัฐในการบริหารจัดการความขัดแย้งจังหวัดอุบลราชธานี

5.2.1. ภาครัฐ นำโดยกระทรวงมหาดไทย และองค์การบริหารส่วนจังหวัด จำเป็นต้องเปิดพื้นที่กลางในการสื่อสารร่วมกับประชาชน ทั้งในด้านประชาสัมพันธ์และรับฟังความเห็นที่แตกต่างในการพัฒนาอุบลราชธานีอย่างมีแนวทางที่ชัดเจนทั้งในพื้นที่ของจังหวัดและในระดับท้องถิ่นและระดับภูมิภาค ลุ่มน้ำโขง

5.2.2. ภาครัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กระทรวงมหาดไทย และองค์การบริหารส่วนจังหวัด ควรตระหนัก และรับฟังความเห็นอย่างรอบด้านจากคนในพื้นที่ (insider) ก่อนที่จะริเริ่มและดำเนินนโยบายหรือโครงการต่างๆ ที่จะมึผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนและเป็นชุมพลเมืองอุบลฯ ที่ไม่ใช่แค่อยู่ในระดับภาคประชาชนแต่ประเด็นขับเคลื่อนไปด้วยโดยการตอบสนองของกลไกจากภาครัฐด้วย

5.2.3. รัฐบาลควรจะสนับสนุนการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นให้มีอำนาจในการจัดการบริหารตนเอง เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อคนและชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ในจังหวัดอุบลราชธานี

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- 20 ปีเชื่อนปากมูล การต่อสู้มาราธอนของ “กบฏคนจน” ยังไร้แววชนะ. (2554, 4 สิงหาคม).
ไทยพีบีเอส. <https://www.thaipbs.or.th/news/content/26544>
- จิราภรณ์ ศรีแจ่ม. (2567, 7 พฤษภาคม). พบเมืองสแกนเมอร์ทุนจีน-กะเหรี่ยงเทาแห่งใหม่ ดิดชายแดน
อ.พบพระ จ.ตาก. บีบีซีไทย. <https://www.bbc.com/thai/articles/cp0gpzvmr83o>
- ชัยณรงค์ ศรีรักษ์. (2560). การล้นไหลของวาทกรรมการพัฒนาพื้นที่ชายแดน: กรณีศึกษาพื้นที่เศรษฐกิจ
พิเศษชายแดนแม่สอด. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์].
Thai Digital Collection (TDC). https://tdc.thailis.or.th/tdc/browse.php?option=show&browse_type=title&titleid=632124&query=%AA%D1%C2%B3%C3%A7%A4%EC%20%C8%C3%D5%C3%D1%A1%C9%EC&s_mode=any&d_field=&d_start=000000-00-&d_end=256814-03-&limit_lang=&limited_lang_code=&order=&order_by=&order_type=&result_id=4&maxid=4
- จิตติพันธ์ พัฒนมงคล. (2564). ไชยปริศนาการเปิดและปิดประตูระบายน้ำเขื่อนปากมูล. สารคดี. <https://www.sarakadee.com/02/08/2021/%E0%B8%09%E0%B8%82%8E%0B%8B%7E%0B9%88%E0%B8AD%E0%B9%99%8E%0B9%8B%E0%B8%2E%0B%81%8E%0B%8A%1E%0B%8B%9E%0B%8A5/>
- ณัฐพิมล ปาคำมา, เพลินใจ เลิศสักขณวงศ์, ปริฉัตร ธรรมลักษณ์, บัวผัน แก้วทันคำ, ชนาพรณ กุลสินธุ์,
บุญเรือง ยะเขียว, นวลศรี โสประดิษฐ์, ศรีเกี้ยว แสนบุญเรือง, สุวรรณ กรณ์สินธุ์, จารุณี มีเงิน,
ชนิษฐา เปี้ยสา, กุลธิดา อภิชาติวิสุทธิ, ทยากร รุจนวรางกูร, วิมา สุทธิประภา, ศิริลักษณ์ เครือยา,
และ นุจรินทร์ ปัญญาใหญ่. (2560). การศึกษาและสืบค้นอัตลักษณ์ชุมชนตำบลแม่ปะและรูปแบบ
การใช้จัดการตนเองเพื่อเข้าสู่การเป็นพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษชายแดน โดยองค์การภาคประชาสังคม
แม่ปะ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก: รายงานฉบับสมบูรณ์. TU Digital Collections. https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:137445
- ธเนศ แสงทองศรีมงคล. (2566, 8 มีนาคม). หนีท้าวแม่สอด-เมียวดี ที่ไปไกลได้แค่ Friend Zone. Decode
ไทยพีบีเอส. <https://decode.plus/20230305-china-power-and-thai-myanmar-friendzone/>
- บุญเกียรติ การะเวกพันธุ์. (2544). การจัดการความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับราษฎร กรณีศึกษาเขื่อน
ปากมูล. [ภาคนิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์]. TU Digital Collections. https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:114437

- ปานัฑ ทองพ่วง. (2561). *แม่สอด เมืองชายแดนตะวันตก*. SlideShare: Shae & Discover Presentations. <https://www.slideshare.net/slideshow/ss-106555424106555424/>
- พระครูสังฆรักษ์ศุภณัฐ ภูริวัชรพัฒน์ และคณะ. (2561). วัด: บทบาทการเสริมสร้างสันติสุข ในชุมชนท่ามกลางสังคมไทย. *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง*, 7(1), 290-298.
- ภัสสิมนต์ เตชะทวีพัฒน์, นพดล บุรณนัฏ, และ ญัฐณภรณ์ เอกนราจินดาวัฒน์. (2562). สภาพปัญหาเขตเศรษฐกิจพิเศษ กลยุทธ์การบริหารงาน กลไกสนับสนุน และการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดตาก. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์*, 6(10), 5953-5966. <https://so03.tcithaijo.org/index.php/JMND/article/download/227501/162325/805521/>
- แรงงานข้ามชาติที่(ไม่)ถูกมองเห็นในเขตเศรษฐกิจพิเศษแม่สอด. (2566, 25 ตุลาคม). มูลนิธิเพื่อสิทธิมนุษยชนและการพัฒนา. <https://hrdfoundation.org/?p=3271&lang=en>
- รจนา คำดีเกิด (2554). *การศึกษาความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนในการบริหารจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนลุ่มน้ำโขง จังหวัดอุบลราชธานี จากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม [วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์]. คลังปัญญา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. <http://repository.nida.ac.th/handle/6627237371095/>*
- วสันต์ ปวนปิ่นวงศ์. (2564). รัฐชาติสมัยใหม่ อำนาจทุนนิยม การพนันชายแดน ในพื้นที่แม่สอด-เมียวดี. *วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, 12(1), 115–138. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/polscicmujournal/article/view/247561/169700/>
- ศรีสุตา มีชำนาญ และ สมชาย ลักษณะนารักษ์. (2553). คุณภาพชีวิตของประชาชนในอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม. *วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย*, 1(2), 269-281.
- สุจินดา เจียมศรีพงษ์, มนตรี กรรพุมมาลย์, ศรินภา กรรพุมมาลย์, เกษวดี พุทธิภูมิพิทักษ์, ธนวัฒน์ ขวัญบุญ, วราวุธ ฤกษ์วรารักษ์, นิพัทธ์ เจียมศรีพงษ์, กนกพร เมฆเมฆา, อุดมลักษณ์ ศรีซั้วชม, ศุภสิทธิ์ สุวรรณเกษร และ อภิรักษ์ ฉายแก้ว. (2551). *รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการวิจัยเพื่อจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่เมืองชายแดน: กรณีศึกษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก. คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. NU Intellectual Responsitory. <https://nuir.lib.nu.ac.th/dspace/handle/123456789/91/>*

- องอาจ รุกขวัฒนกุล. (2558). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงรายได้ของประชาชนในพื้นที่
การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ หนองคาย มุกดาหาร แม่สอด [สารนิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์]. TU Digital Collections. [https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/
Info/item/dc:91484](https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:91484)
- อดิเรก พันเขียว. (2557). การยอมรับ ความคาดหวังและปัจจัยความสำเร็จในการพัฒนาเขตเศรษฐกิจ
พิเศษชายแดนในจังหวัดตาก. วารสารวิชาการเครือข่ายบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ,
4(6), 1-14. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JGNRU/article/view/2932625213/>
- อดิเรก พันเขียว. (2559). ข้อเสนอเพื่อการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนในพื้นที่จังหวัดตาก. วารสาร
ด้านการบริหารรัฐกิจและการเมือง, 1(5), 89-125. [https://ojs.lib.buu.ac.th/index.php/
journalgspace/article/view/4341/1576](https://ojs.lib.buu.ac.th/index.php/journalgspace/article/view/4341/1576)
- อภิชาติ พงษ์สวัสดิ์. (2557). สิทธิในที่ดินของประชาชนบริเวณพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว: กรณีศึกษา
บ้านหินสูง หมู่ที่ 5 ตำบลช่องเม็ก อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี [สารนิพนธ์มหาบัณฑิต,
มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์]. TU Digital Collections. [https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/
frontend/Info/item/dc:304345](https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:304345)
- อภิญา ดิสมะมาน. (2555). สองทศวรรษปัญหากรณีเขื่อนปากมูล จ.อุบลราชธานี: ถอดบทเรียน
การต่อสู้ภาคประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ. วารสารศรีปทุมปริทัศน์ ฉบับ
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 12(2), 187-195. [https://so05.tci-thaijo.org/index.php/
spurhs/article/view/117266](https://so05.tci-thaijo.org/index.php/spurhs/article/view/117266)
- อรรถณัฐ วันทนะสมบัติ. (2561). พลวัตทางการเมืองกับการค้าชายแดนไทย-เมียนมาที่แม่สอดจาก
ยุคตลาดมืดถึงเขตเศรษฐกิจพิเศษ. วารสารสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
30(2), 15-51. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jss/article/view/163392/118122>

ภาษาอังกฤษ

- Alexander, J. C. (2019). *What Makes a Social Crisis?: The Societalization of Social Problems*. Polity Press.
- Galtung, Johan. (1969). Violence, Peace, and Peace Research. *Journal of Peace Research*, 6(3), 167-191. <https://www.jstor.org/stable/422690?seq=1>
- Miall, Hugh, Ramsbotham, Oliver, & Woodhouse, Tom. (1999). *Contemporary Conflict Resolution : The Prevention, Management and Transformation of Deadly Conflicts*. Blackwell Publishers Inc.
- Public Interest Advocacy Centre. (2022). *Methodology*. Sri Lanka Conflict Mapping and Archive Project. <https://ipisresearch.be/mapping/webmapping/piac/srilankamapping/#7.858645183356373/81.1127582510619/6.697175623863695/2/1/>
- Suntana, I., & Tresnawaty, B. (2021). Multidimensional Social Crisis and Religion Harassment in Southeast Asia: Regional Strategic Agenda, Weak Civilian Government, Triune Crime, Wealth Gaps, and Coopted Journalism. *Journal of Culture and Values in Education*, 4(2), 1-13. <https://doi.org/10.46303/jcve.2021.2>
- The International Peace Information Service. (2023). *Petra Diamonds' Attempts to Sever Its Tarnished Past in Tanzania: Challenges in Securing Access to Remedy and Restoring Community Relations after Serious Human Rights abuse at the Williamson Diamond Mine*. IPIS.
- The International Peace Information Service. (n.d.). *Program for the Development of Eastern Congo (P-DEC)*. <https://ipisresearch.be/project/program-for-the-development-of-eastern-congo-p-dec/>
- Thrimurthulu, V. (2016). Social Crisis and Its Management. *Journal of Educational Research & Extension*, 53(3), 35-38.

การสร้างสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา: ศึกษากรณีโรงเรียนเอกชนนำร่องในจังหวัดยะลา

Building a Culture of Peace in Educational Institutions: Multiple Case Studies of Pilot Private Schools in Yala Province

ชลัท ประเทืองรัตนนา*
สุรัชชัย ไวยวรรณจิตร**
Chalat Pratheuangrattana***
Surachai Vaivanjit****

บทความนี้
Received
13 สิงหาคม 2568
Revised
24 กันยายน 2568
Accepted
21 ตุลาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) นำรูปแบบการสร้างสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา ไปประยุกต์ใช้จริงในโรงเรียน 2) จัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายจากผลการดำเนินงานเกี่ยวกับสันติวัฒนธรรม เสนอต่อผู้กำหนดนโยบาย งานวิจัยนี้ใช้วิธีการศึกษาเอกสาร โดยศึกษาทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับสันติวัฒนธรรม เพื่อนำมาพัฒนาตัวแบบ TUNA ACT Model และนำไปขับเคลื่อนในโรงเรียนเอกชนระดับมัธยมศึกษาในจังหวัดยะลา ที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการ จำนวน 9 โรงเรียน มีการจัดอบรมให้ความรู้ พร้อมใช้แบบทดสอบและแบบสำรวจทัศนคติ โดยทำแบบสอบถามก่อนและหลังการอบรมกับคณาจารย์และนักเรียน รวมทั้งสิ้น 54 คน โรงเรียนละ 6 คน ประกอบด้วยครูพี่เลี้ยง 1 คน และนักเรียน 5 คน โครงการมีการสัมภาษณ์เชิงลึกอย่างเจาะจงกับผู้บริหาร ครู/อาจารย์ 10 คน จาก 3 โรงเรียน คือ โรงเรียนเอกชน

* ผู้ประพันธ์อันดับแรก, นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญ สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า (ดร.)

** ผู้ประพันธ์บรรณกิจ, ผู้บริหารโรงเรียนเร้าห์มานียะห์ อ.จะนะ จ.สงขลา (ดร.)

*** First author, Senior Researcher , Office of Peace and Governance, King Prajadhipok's Institute. (Ph.D.)

**** Corresponding Author and School Administrator, Rahmaniyah School, Chana District, Songkhla Province. (Ph.D.)

สอนศาสนาอิสลามควบคู่สามัญ 1 โรงเรียน โรงเรียนเอกชนสามัญที่มีการเรียนร่วมระหว่างไทยพุทธกับศาสนาอื่น 1 โรงเรียน และโรงเรียนเอกชนสามัญที่มีการเรียนภาษาจีนและวัฒนธรรมจีน 1 โรงเรียน นอกจากนี้ ยังได้จัดการสนทนากลุ่มย่อยกับนักเรียนจาก 3 โรงเรียนดังกล่าว โดยมีผู้เข้าร่วมประมาณ 20 คน ผลการวิจัยพบว่า ผู้เข้ารับการอบรมส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับสันติวัฒนธรรมเพิ่มขึ้น และมีทัศนคติเชิงบวกต่อการอยู่ร่วมกันในสถานศึกษา ภายหลังการอบรม ผู้แทนนักเรียนได้ดำเนินกิจกรรมต่อเนื่อง อาทิ การจัดทำคลิปหนังสือ สื่อประชาสัมพันธ์ภายในโรงเรียน รวมถึงการถ่ายทอดองค์ความรู้และกิจกรรมให้แก่นักเรียนคนอื่นในโรงเรียนของตน รูปแบบของการขับเคลื่อนสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา ปรากฏผ่านกลไกที่จัดตั้งขึ้นภายในโรงเรียน และกิจกรรมที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม พบว่าโรงเรียนทั้งสามมีอัตลักษณ์และบริบทที่แตกต่างกัน บางแห่งเคยเผชิญกับความขัดแย้งภายใน แต่สามารถบริหารจัดการได้ด้วยตนเอง สิ่งทั้งสามโรงเรียนมีร่วมกันคือ ความหลากหลายภายในโรงเรียน และความเข้าใจมิติวัฒนธรรมที่ไม่จำกัดอยู่เพียงภายในโรงเรียน แต่เชื่อมโยงไปสู่ชุมชนรอบข้าง ข้อเสนอเชิงนโยบายด้านสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษาคือ เน้นการสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตร ปลอดภัย และเอื้อต่อการเรียนรู้ที่สร้างสรรค์ การพัฒนาหลักสูตรที่ส่งเสริมสันติวัฒนธรรมและการฝึกอบรม การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย มีการสนับสนุนทางนโยบายและการประเมิน และติดตามผลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

คำสำคัญ : สันติวัฒนธรรม การสร้างสันติภาพ พหุนิยมทางวัฒนธรรม สังคมพหุวัฒนธรรม การกลั่นแกล้งในโรงเรียน

Abstract

This research aims (1) to apply a model for fostering a culture of peace in educational institutions, and (2) to develop policy recommendations based on the outcomes of peace culture implementation, for presentation to policymakers. The study employed documentary research to review theories and concepts related to a culture of peace, which were used to develop the TUNA ACT Model. This model was piloted in nine private secondary schools in Yala Province that voluntarily participated in the project. Training sessions were conducted alongside pre- and post-training tests and attitude surveys, involving 54 participants—six from each school—comprising one mentor teacher and five students. In-depth interviews were conducted with ten administrators and teachers from three schools: an Islamic private school integrating general education, a private school with both Buddhist and non-Buddhist students, and a private school offering Chinese language and culture programs. Additionally, focus group discussions were held with approximately 20 students from these schools.

The findings show that most participants gained increased knowledge of peace culture and developed more positive attitudes toward peaceful coexistence within the school setting. After the training, student representatives continued related activities such as producing short films, creating awareness media within their schools, and conducting peer training. Tangible indicators of peace culture implementation were observed through the establishment of internal mechanisms and ongoing activities. Interviews and discussions revealed that although the schools varied in identity and context, each was able to manage internal conflicts effectively. Common characteristics included a high level of diversity and an understanding of cultural dynamics extending beyond the school into the surrounding communities. The policy recommendations emphasize the importance of creating friendly, safe, and creative learning environments; developing curricula and training programs that promote a culture of peace; encouraging inclusive participation; and ensuring policy support, as well as systematic monitoring and evaluation, by relevant agencies.

Keywords: culture of peace, peace-building, multicultural society, bullying in schools

สถาบันการศึกษาเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้ วัฒนธรรมและทักษะอันจำเป็น ในการดำรงชีพของสมาชิกในสังคม อีกทั้งทำให้สามารถปรับตัวในการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่นและ ปฏิบัติตนให้มีคุณค่าแก่สังคม จากหน้าที่ที่กล่าวมา สามารถกล่าวได้ว่ามีความสอดคล้องกับสันติวัฒนธรรม ดังที่สหประชาชาติได้นิยามความหมายของสันติวัฒนธรรมไว้ว่า เกี่ยวข้องกับคุณค่า ทักษะ พฤติกรรม วิธีชีวิตที่ปฏิเสธการใช้ความรุนแรง และป้องกันความขัดแย้งไม่ให้ขยายตัวกลายเป็นความรุนแรง โดยจัดการที่รากเหง้าของปัญหาด้วยการพูดคุย นอกจากนี้ ยังรวมถึงแนวทางการประพฤติดุปฏิบัติในการอยู่ ร่วมกันของสมาชิกในสังคม บนหลักการพื้นฐานของความเมตตากรุณา และความเข้าใจ (United Nations, 1999)

หลายประเทศในเอเชียได้นำแนวทางนี้ไปปรับใช้ เช่น ฟิลิปปินส์ที่ขับเคลื่อนงานสันติวัฒนธรรมใน 6 มิติ ครอบคลุมตั้งแต่ครอบครัว สิทธิมนุษยชน ประชาธิปไตย ความเท่าเทียมทางเศรษฐกิจ การยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยมุ่งเปลี่ยนผ่านจากการใช้ความรุนแรงด้วยอาวุธไปสู่การจัดสรรทรัพยากรอย่างเป็นธรรมเพื่อการเกษตร (Arm to Farm) บนฐานคุณค่ายุติธรรม ความกรุณา การสานเสวนา การไม่ใช้ความรุนแรง และความเป็นพี่น้องร่วมโลก (Navarro-Castro & Nario-Galace, 2010) โรงเรียนในอาร์มีเนียหลังจากความขัดแย้งในพื้นที่นากอร์โน-การาบาค์ โรงเรียนได้ริเริ่มโครงการสันติศึกษาโดยมุ่งเน้นการฝึกอบรมครู การบูรณาการการเรียนการสอนสันติภาพเข้ากับวิชาปกติ เช่น ประวัติศาสตร์ คณิตศาสตร์ และภาษาต่างประเทศ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจความขัดแย้งผ่านการเจรจา และการยอมรับฟังความคิดเห็นผู้อื่น ควบคู่กับการปลูกฝังการเคารพสิทธิมนุษยชนและความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม โดยมีกิจกรรมอภิปรายและการจำลองสถานการณ์ความขัดแย้งเพื่อให้ผู้เรียนเห็นมุมมองของทุกฝ่าย ผลการวิจัยพบว่า หลักสูตรนี้ช่วยลดทัศนคติเชิงลบระหว่างชาวอาร์มีเนียและอาเซอร์ไบจาน เด็กรุ่นใหม่ไม่แสดงความเกลียดชังต่อกัน และมีความกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในกระบวนการสันติภาพ (Kasama, 2015)

การทะเลาะวิวาท การใช้ความรุนแรงในสถานศึกษาระดับต่างๆ มีหลายรูปแบบ มีทั้งการใช้ความรุนแรงโดยตรง การกลั่นแกล้งรังแก การใช้วาจาต่อกันโดยตรง การสื่อสารผ่านทางออนไลน์ ความรุนแรงที่เกิดขึ้นส่งผลต่อกาย จิตใจ ทำให้เกิดบรรยากาศที่ไม่สร้างสรรค์ นักเรียนไม่อยากไปโรงเรียน และที่ร้ายแรงมากคือ ถึงขั้นเสียชีวิต นอกจากนี้ เหตุการณ์การใช้คำพูดที่ไม่เหมาะสมของเยาวชนผ่านทางสื่อออนไลน์มีเป็นจำนวนมาก อันส่งผลให้เกิดการใช้ความรุนแรงในระดับต่างๆ เกิดขึ้น กลุ่มเยาวชนมากกว่าร้อยละ 50 มีพฤติกรรมกลั่นแกล้งผ่านโลกโซเชียลและคุกคามผู้อื่นผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ มีทั้งไม่ใช้คำพูด เช่น ภาพนิ่งและใช้คำพูดที่เป็นข้อความแสดงความคิดเห็น (Sudarot, 2021)

การศึกษาความรุนแรงในสถานศึกษามีการศึกษาในหลายด้าน งานวิจัยของสมบัติ ตาปัญญา เกี่ยวกับการป้องกันความรุนแรงและสันติศึกษาในเด็กและเยาวชน มีการสำรวจข้อมูลสถิติการรังแกจากเด็กประถมศึกษาปีที่ 4 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3 ใน 8 จังหวัดกระจายทุกภูมิภาค ในช่วงปี 2549 พบว่านักเรียนกว่าร้อยละ 40 เคยถูกรังแกปีละ 2-3 ครั้ง โดยมีการรังแกกันในหมู่เพื่อนเกิดมากที่สุด ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และลดลงตามระดับชั้นที่สูงขึ้น พฤติกรรมที่คล้ายกันทุกภาคคือทำร้ายจิตใจด้วยวาจา ล้อเลียนเหยียดหยามเชื้อชาติ ผิวพรรณและพบการคุกคามทางเพศ นอกจากนั้นในภาคตะวันออกเฉียงใต้มีการแย่งเงินและของใช้ สำหรับสถานที่เกิดความรุนแรง 4 อันดับ ประกอบด้วย ในห้องเรียนเวลาครูไม่อยู่ ทางเดินหน้าห้อง บ้านโดสนามโรงอาหาร และในห้องเรียนต่อหน้าครู (Sombat, 2006)

การเรียนการสอนด้านสันติศึกษาเพื่อผลักดันให้เกิดสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษาที่ผ่านมา ยังไม่เพียงพอ จำเป็นต้องผลักดันให้มากกว่าที่เป็นอยู่ พิจารณาได้จากสถิติความรุนแรงทางกาย วาจา การกลั่นแกล้งที่ยังดำรงอยู่ และจำนวนหน่วยงานด้านสันติศึกษาที่ไม่มากนักในทั้งประเทศ จากสถานการณ์ที่กล่าวมา การสร้างสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษาร่วมกับภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งในมิติเชิงป้องกัน และแก้ไขจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อไม่ให้ปัญหาขยายตัวเป็นความรุนแรง และหากเกิดเหตุการณ์ขึ้นแล้วมีความจำเป็นต้องจัดการได้อย่างดีเพียงพอเพื่อสร้างสันติวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืน

ในปีที่ผ่านมา สถาบันพระปกเกล้า โดยสำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล ได้ขับเคลื่อน ผลักดันให้เกิดสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษาในจังหวัดยะลา โดยเริ่มทำงานกับเครือข่ายโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาควบคู่สามัญ กล่าวถึงภาพรวมของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดยะลา ในปัจจุบันอำเภอเมืองจังหวัดยะลา มีโรงเรียนเอกชนในระบบ รวมทั้งสิ้น 102 โรงเรียน มีนักเรียนมากกว่า 40,000 คนและบุคลากรมากกว่า 2,000 คน กระจายในพื้นที่ต่างๆ มีทั้งชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธ อิสลาม คริสต์ และศาสนาอื่นๆ สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล ได้นำร่องการทำงาน ร่วมกับ สำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดยะลา โดยมีผู้แทนสำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดยะลาอำเภอต่าง ๆ เข้าร่วม และสมาคมการศึกษาเอกชน จังหวัดยะลา

สถาบันพระปกเกล้า

จัดประชุมหารือการขับเคลื่อนการสร้างสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา วันอังคารที่ 31 มกราคม 2566 เวลา 13.30 - 16.00 น. ณ สำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดยะลา ที่ประชุมได้ข้อสรุปร่วมกันคือ การผลักดันสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษาทำได้หลายรูปแบบ รวมถึงการจัดอบรมให้ความรู้เรื่องดังกล่าว และได้จัดอบรมนักร้องเพื่อสร้างสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษาในจังหวัดยะลา ในวันที่ 8 - 9 พฤษภาคม 2566 ณ สำนักงานศึกษาธิการภาค 7 จังหวัดยะลา โดยมีกลุ่มเป้าหมายเป็นนักเรียนระดับมัธยมปลายหรือมัธยมต้น จำนวน 13 โรงเรียน โรงเรียนละ 4 คน จาก 4 อำเภอ คืออำเภอเมืองอำเภอยะหา อำเภอรามัน อำเภอบันนังสตา ภายหลังการอบรมเสร็จสิ้น แต่ละสถานศึกษาได้คิดและจัดทำโครงการเพื่อขับเคลื่อนสันติวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นในสถานศึกษาหลายโครงการ เช่น ในเรื่องการสร้างจิตสาธารณะ การให้บริการชุมชน การยอมรับความแตกต่างหลากหลาย การสานสัมพันธ์ที่กับ้องในโรงเรียน การให้คำปรึกษาด้านสุขภาพจิต การรณรงค์ต่อต้านการใช้ความรุนแรง การต้านการกลั่นแกล้งรังแก สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า ร่วมกับเครือข่าย จัดกิจกรรม เวทีสาธารณะสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา ณ จังหวัดยะลา วันที่ 29 สิงหาคม 2566 เพื่อรับฟังการนำเสนอโครงการของนักเรียนโรงเรียนต่างๆ และผลักดันเป็นนโยบายสาธารณะต่อผู้บริหารของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) ในปีนี้การขับเคลื่อน สันติวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นในสถานศึกษาโรงเรียนเอกชนยังคงดำเนินการต่อเนื่องแต่มีการขยายพื้นที่อำเภอจากเดิม 4 อำเภอ เป็น 7 อำเภอในจังหวัดยะลา ประกอบด้วย 1. อำเภอเมือง 2. อำเภอยะหา 3. อำเภอกรงปินัง 4. อำเภอรามัน 5. อำเภอบันนังสตา 6. อำเภอธารโต และ 7.อำเภอเบตง และมุ่งเน้นทำความเข้าใจ เรียนรู้อัตลักษณ์ที่แตกต่างกันของโรงเรียนเอกชนทั้งในช่วงการอบรมและช่วงการนำเสนอโครงการ ประกอบด้วย 1. โรงเรียนเอกชนสามัญ (โรงเรียนเอกชนสามัญที่มีการเรียนภาษาจีนและวัฒนธรรมจีน และโรงเรียนเอกชนสามัญที่มีการเรียนร่วมกันระหว่างไทยพุทธ กับศาสนาอื่น) และ 2. โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามควบคู่สามัญ

การขับเคลื่อนสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษาสู่โรงเรียนเอกชนจังหวัดยะลา มีความสำคัญในฐานะที่เป็นพื้นที่ซึ่งมีความหลากหลายทางศาสนาและวัฒนธรรม ทั้งไทยพุทธ มุสลิม คริสต์ และศาสนาอื่นๆ อีกทั้งโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาควบคู่สามัญยังเป็นสถาบันหลักในการปลูกฝังคุณค่าและทัศนคติของเยาวชนในท้องถิ่น การเลือกโรงเรียนเอกชนจึงเป็นกลยุทธ์สำคัญเพื่อสร้างรากฐานของสันติวัฒนธรรม เพราะเข้าถึงเยาวชนกลุ่มใหญ่ที่อาจเป็นกลุ่มเสี่ยงต่อความเข้าใจผิด การตีตรา หรือการใช้ความรุนแรงในอนาคต กล่าวถึงคุณลักษณะของกลุ่มเป้าหมายเป็นนักเรียนมัธยมต้น-มัธยมปลาย (12-18 ปี) ซึ่งเป็นวัยที่กำลังสร้างอัตลักษณ์และมีความอ่อนไหวต่ออิทธิพลภายนอก ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม แต่ก็มี

นักเรียนไทยพุทธและศาสนาอื่นๆ ในบางโรงเรียน ทำให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยมีพื้นฐานครอบครัว ที่หลายครอบครัวอาจมีรายได้จำกัดและอยู่ในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากความไม่สงบ ส่งผลต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและจิตใจของนักเรียน

วัตถุประสงค์

- 1) นำรูปแบบการสร้างสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา ไปประยุกต์ใช้จริงในโรงเรียน
- 2) จัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายจากผลการดำเนินงานเกี่ยวกับสันติวัฒนธรรม เสนอต่อผู้กำหนดนโยบาย

กรอบแนวคิดในการสร้างสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา

เกี่ยวข้องกับการเข้าใจธรรมชาติของความขัดแย้งและความรุนแรง 1. ความขัดแย้งเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่อยู่คู่กับมนุษย์ไม่ว่าจะในระดับบุคคล หรือในระดับสังคม ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเสมอและไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เมื่อมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน การจัดการความขัดแย้งที่ดีต้องเริ่มจากการวิเคราะห์ความขัดแย้งอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ 2. ความรุนแรง เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นไม่จำเป็นต้องนำไปสู่ความรุนแรง ความรุนแรงมีใช่ผลของความขัดแย้ง แต่เป็นวิธีที่มนุษย์เลือกใช้ กล่าวคือจะเลือกใช้วิธีการเจรจา พุดคุยหรือวิธีที่ใช้ความรุนแรง ความรุนแรงแบ่งได้เป็นความรุนแรงทางกายภาพ ความรุนแรงเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรม 3. การสร้างความสมานฉันท์ ภายหลังจากเกิดเหตุการณ์ความรุนแรงขึ้น จำเป็นต้องมีกระบวนการในการสร้างความสมานฉันท์เพื่อเยียวยาความรู้สึก อารมณ์ ความเจ็บปวดที่เกิดขึ้น ด้วยวิธีการที่เน้นโครงสร้าง การตั้งกลไกขึ้นมาดำเนินการ รวมถึงการเน้นการสร้างความสัมพันธ์เพื่อนำไปสู่การให้อภัยซึ่งกันและกัน สำหรับการเยียวยาผู้สูญเสียสามารถกระทำได้ในหลายวิธี เช่น การขอโทษ การจ่ายค่าชดเชย การยอมรับความผิด การแสดงความรับผิดชอบและให้คำมั่นว่าจะไม่กระทำผิดซ้ำอีก เป็นต้น 4. การสานเสวนา สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งในด้านการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นแล้ว รวมถึงป้องกันความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นด้วยการมาร่วมกันกำหนดทิศทางในอนาคตร่วมกัน การสานเสวนาเป็นกระบวนการรับฟังซึ่งกันและกัน และการพยายามทำความเข้าใจคนอื่นมากกว่าที่จะมาพยายามหักล้างหรือมุ่งเอาชนะ เน้นแสวงหาความร่วมมือจากหลายๆ ฝ่าย 5. การไกล่เกลี่ย โดยคนกลาง **ความสำเร็จในการไกล่เกลี่ยโดยคนกลางในสถานศึกษา**พิจารณาได้จากหลายแง่มุม เช่น กรณีความขัดแย้งน้อยลง มีกระบวนการได้พูดคุยกันมากขึ้นผลลัพธ์ความพึงพอใจ การพัฒนาภาวะผู้นำของผู้ไกล่เกลี่ย และความยั่งยืนในการทำงาน ปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จในการไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง

ในสถานศึกษามีหลายปัจจัย ประกอบด้วย **คนกลาง**มีองค์ความรู้ ทักษะและคุณสมบัติที่สำคัญ ในการทำให้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทประสบความสำเร็จ **คู่กรณีและผู้เกี่ยวข้อง** ควรมีลักษณะที่พึงประสงค์ มีการสร้างความสัมพันธ์และความไว้วางใจ บริบทสภาพแวดล้อม รวมทั้งเรื่องกฎหมาย กฎระเบียบ และมิติของวัฒนธรรม มีทรัพยากรที่เพียงพอทั้งบุคคลและระบบ มีการเผยแพร่ความรู้และการเรียนรู้

6. สันติวัฒนธรรม (Culture of Peace) สถาบันการศึกษาเป็นหน่วยงาน ที่มีหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้ วัฒนธรรมและทักษะอันจำเป็นในการดำรงชีพของสมาชิกในสังคม อีกทั้ง ทำให้สามารถปรับตัว ในการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่นและปฏิบัติตนให้มีคุณค่าแก่สังคม สหประชาชาติได้นิยามความหมาย ของสันติวัฒนธรรมไว้ว่า เกี่ยวข้องกับคุณค่า ทศนคติ พฤติกรรม วิถีชีวิตที่ปฏิเสธการใช้ความรุนแรง และ ป้องกันความขัดแย้งไม่ให้ขยายตัวกลายเป็นความรุนแรง โดยจัดการที่รากเหง้าของปัญหาด้วยการพูดคุย นอกจากนี้ ยังรวมถึงแนวทางการประพฤติปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในสังคม บนหลักการพื้นฐาน ของความเมตตากรุณา และความเข้าใจ แนวทางในการสร้างสันติวัฒนธรรมทำได้หลายแนวทางทั้ง เชิงโครงสร้าง สภาพแวดล้อม ทศนคติผ่านโครงการและกิจกรรมที่เป็นรูปธรรม โดยหลายประเทศในเอเชีย ได้นำแนวทางนี้ไปปรับใช้ เช่น ฟิลิปปินส์ที่ขับเคลื่อนงานสันติวัฒนธรรมในหลายมิติ โรงเรียนในอาร์มีเนีย หลังจากความขัดแย้งในพื้นที่นากอร์โน-การาบาค์ โรงเรียนได้ริเริ่มโครงการสันติศึกษาโดยมุ่งเน้น การฝึกอบรมครู การบูรณาการการเรียนการสอนสันติภาพเข้ากับวิชาปกติควบคู่กับการปลูกฝังการเคารพ สิทธิมนุษยชนและความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม

7. การศึกษาพหุวัฒนธรรม (Multicultural Education) หลักการสำคัญคือ นักเรียนทุกคน—ไม่ว่าจะมีเพศ ลักษณะทางสังคม เชื้อชาติ หรือวัฒนธรรม ใด—ควรมีโอกาสเท่าเทียมในการเรียนรู้ในโรงเรียน และการยอมรับและเคารพความแตกต่าง เป็นต้น ปัญหาและความไม่เท่าเทียมในโรงเรียน เช่น โรงเรียนบางแห่งมีโครงสร้างหรือวิธีการที่กีดกันนักเรียนบางกลุ่ม เช่น เด็กผู้หญิงในระดับชั้นต้นอาจได้คะแนนวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์น้อยกว่าเด็กผู้ชาย เด็กผู้ชาย มักถูกลองโทษมากกว่าเด็กผู้หญิง แม้ว่าพฤติกรรมไม่ต่างกัน และพบว่าปัจจัยทางสังคมและชั้นวรรณะ มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอย่างมาก (Banks & Banks, 2019)

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการสร้างสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา

Figure 1: Conceptual Framework for Building a Culture of Peace in Educational Institutions

ที่มา : ผู้วิจัย Source: The Researcher

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อขับเคลื่อนผลักดันให้เกิดสันติวัฒนธรรม
ในสถานศึกษา มีขั้นตอนดังนี้

1. การศึกษาด้านเนื้อหาเอกสารแนวคิดทฤษฎี ผู้วิจัยศึกษา แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสันติ
วัฒนธรรม รวมถึงประมวลสรุปมาจากงานวิจัยและวรรณกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา
นำมาสร้างรูปแบบการสร้างสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา คือ TUNA ACT Model โมเดล ซึ่ง เป็นการสร้าง
“คำย่อ” จากตัวอักษรภาษาอังกฤษที่นำมารวมกันให้เรียงเป็นคำที่จดจำง่าย โดยแต่ละตัวอักษรแทน
แนวคิดสำคัญในการจัดการความขัดแย้งและการสร้างสันติวัฒนธรรม ดังนี้ ประกอบด้วย **Thinking**
Environment (การสื่อสารเพื่อความเข้าใจ) **Understanding** (การสร้าง ความเข้าใจ) **Non-violence**
(การไม่ใช้ความรุนแรง) **Accept Diversity** (การยอมรับความหลากหลาย) **Action** (การกระทำ)
Conflict Analysis/Context (การวิเคราะห์ความขัดแย้ง/บริบท) **Tools for Conflict Resolution**
(เครื่องมือในการจัดการความขัดแย้ง)

2. การศึกษาในภาคสนาม นำตัวแบบด้านสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษาคือ TUNA ACT Model ไปประยุกต์ใช้ในสถานศึกษาจังหวัดยะลา ที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการ จำนวน 9 โรงเรียน **ซึ่งประกอบด้วย** โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โรงเรียนพุทธ และโรงเรียนจีน ซึ่งมีการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษาในจังหวัดยะลา

ผู้วิจัยได้จัดอบรมให้กับโรงเรียนกลุ่มเป้าหมายดังกล่าว และมีการจัดทำแบบสอบถามก่อนและหลังสำหรับการอบรมเพื่อวัดความรู้ ความเข้าใจและทัศนคติที่ส่งเสริมในด้านสันติวัฒนธรรม โดยหลังจากอบรม โรงเรียนดังกล่าวได้กลับไปจัดทำโครงการในรูปแบบต่างๆ เพื่อส่งเสริมให้เกิดสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษาของตนเอง

นอกจากที่กล่าวมา ดำเนินการวิจัยในเชิงลึก กับโรงเรียนที่สมัครใจ ให้นักวิจัยลงไปเก็บข้อมูลในพื้นที่ ประกอบด้วย 1. โรงเรียนเอกชนสามัญ (โรงเรียนเอกชนสามัญที่มีการเรียนภาษาจีนและวัฒนธรรมจีน 1 โรงเรียน และโรงเรียนเอกชนสามัญที่มีการเรียนร่วมกันระหว่างไทยพุทธกับศาสนาอื่น 1 โรงเรียน) 2. โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามควบคู่สามัญจำนวน 1 โรงเรียน เพื่อศึกษาบริบทโรงเรียนที่แตกต่างกัน และแนวความคิดเกี่ยวกับสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา

3. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะดำเนินการนำเสนอในลักษณะของการเล่าเรื่องพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Narrative Analysis Description) และหลักการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis) และการตรวจสอบความถูกต้องของผลการวิเคราะห์ (Conclusion Integrative and Verification)

4. สรุปผลการศึกษาวิจัยและการนำเสนอผลการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยดำเนินการสรุปผลการศึกษาวิจัยและการนำเสนอผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัยทั้งสองข้อ เพื่อเป็นแนวทางในการขับเคลื่อนสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษาต่อไป

เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการศึกษา

1) การรวบรวมจากเอกสารหลักฐาน ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสันติวัฒนธรรม รวมถึงประมวลสรุปมาจากงานวิจัยดังที่ได้กล่าวมา

2) แบบสอบถามสำหรับการอบรม ประกอบด้วย แบบทดสอบและแบบสำรวจทัศนคติ เพื่อใช้ในการอบรมทั้งก่อนและหลังการอบรม ซึ่งเป็นแบบทดสอบที่เคยใช้มาแล้วในปีที่ผ่านมาในสถานศึกษาหลายแห่ง ซึ่งได้นำแบบสอบถามเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องเที่ยงตรงของคำถาม และความเหมาะสมของเนื้อหาแล้ว ปรับปรุงแก้แบบสอบถามตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

แบ่งเป็น 2 ชุด คือ ชุดที่ 1 แบบทดสอบวัดความรู้ ความเข้าใจด้านสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา ชุดที่ 2 แบบสำรวจทัศนคติ วัดทัศนคติด้านสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา เป็นการใช้แบบทดสอบเพื่อวัดความรู้ ความเข้าใจ สำหรับแบบวัดทัศนคติเพื่อวัดความคิดเห็นที่ส่งเสริมสันติวัฒนธรรม โดยทำแบบสอบถาม ก่อนและหลังการอบรมของ คณาจารย์ นักเรียน ที่เข้าร่วมโครงการโดยวัดในวันที่มีการอบรม

3) การสัมภาษณ์เชิงลึก ในการศึกษาครั้งนี้จะใช้แนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึกเข้าร่วมด้วย โดยมี แนวคำถามเป็นเครื่องมือในการสัมภาษณ์และเก็บรวบรวมข้อมูล สำหรับแนวทางคำถามในการศึกษา เป็นการเปิดประเด็นและถามคำถามด้วยคำถามปลายเปิด เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกด้วยแบบสอบถามแบบ กึ่งโครงสร้าง โดยมีประเด็นที่กำหนดไว้ ผสมผสานกับการถามแบบยืดหยุ่นให้ผู้ตอบคำถามได้เล่าเรื่องได้ อย่างอิสระ โดยผู้ถูกสัมภาษณ์จะเล่าถึงเหตุการณ์แต่ละเหตุการณ์ได้ตามพอใจ การสัมภาษณ์เป็นไปตามกรอบการตั้งคำถามที่อยู่ภายใต้วัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้แล้วข้างต้น การสัมภาษณ์เชิงลึกจะตั้งคำถาม ไปยังผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการสร้างสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา โดยสัมภาษณ์ผู้บริหาร ครู/อาจารย์ ประมาณ 10 คน จาก 3 โรงเรียน คือ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามควบคู่สามัญ 1 โรงเรียน โรงเรียนเอกชนสามัญที่มีการเรียนร่วมระหว่างไทยพุทธกับศาสนาอื่น 1 โรงเรียน และโรงเรียนเอกชนสามัญที่มีการเรียนภาษาจีนและวัฒนธรรมจีน 1 โรงเรียน โดยมีแนวคำถามเกี่ยวกับ นิยาม สถานการณ์ ด้านสันติวัฒนธรรม และแนวทางสร้างสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา

4) การสนทนากลุ่มย่อย การสนทนากลุ่มย่อยนั้นเป็นการสนทนากับกลุ่มเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้แล้ว โดยในการจัดสนทนากลุ่มจะมีผู้เข้าร่วม 20 คน จากสถานศึกษาเอกชนตามโรงเรียนที่สัมภาษณ์ เชิงลึกโดยมีประเด็นคำถาม เกี่ยวกับบริบท การจัดการความขัดแย้ง ข้อเสนอแนะเพื่อการอยู่ร่วมกัน อย่างสันติสุข

งานวิจัยนี้เกี่ยวข้องกับผู้ที่เข้าร่วมที่เป็นมนุษย์ จึงได้ดำเนินการขออนุมัติด้านจริยธรรมจาก คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ (Institutional Review Board-IRB) ของสถาบันพระปกเกล้า ก่อนเริ่มการเก็บข้อมูล ผู้เข้าร่วมการวิจัยทุกคน ทั้งครูและนักเรียน ได้รับข้อมูลเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ วิธีการดำเนินงาน ขอบเขตความเสี่ยง และผลประโยชน์ที่อาจเกิดขึ้นจากการเข้าร่วมการวิจัยอย่างครบถ้วน ผู้เข้าร่วมมีสิทธิ์เลือกเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมการวิจัยโดยสมัครใจ และได้รับ แบบยินยอม (Informed Consent) เป็นลายลักษณ์อักษร สำหรับนักเรียนผู้เยาว์ ได้รับความยินยอมจากผู้ปกครองหรือผู้ดูแล ตามกฎหมายด้วย

ผลการวิจัย

1. การขับเคลื่อนสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา

จากกรอบแนวคิดในการสร้างสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา มาสู่ตัวแบบสำหรับการอบรมเพื่อขับเคลื่อนสันติวัฒนธรรม คือ TUNA ACT Model ซึ่งได้ผ่านการรับฟังความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ และผู้บริหารคณาจารย์จากสถานศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย อาชีววะ มัธยมศึกษาและประถมศึกษา และได้นำไปใช้ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามควบคู่สามัญในจังหวัดสงขลา นครศรีธรรมราชและจังหวัดยะลา (ระยะแรก) ต่อมางานวิจัยนี้ได้นำไปขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษาในจังหวัดยะลา (ระยะที่สอง)

ทางโครงการได้เชิญโรงเรียนเอกชนจากจังหวัดยะลา เข้าร่วมประชุมจำนวนทั้งสิ้น 17 โรงเรียน มีโรงเรียนที่เข้าร่วมประชุมตามความสมัครใจเพื่อขับเคลื่อนงานด้านสันติวัฒนธรรม จำนวน 9 โรงเรียน ประกอบด้วย

1. โรงเรียนปัญญาวิทยา อำเภอกรงปินัง
2. โรงเรียนธรรมอิสลามศึกษา อำเภอยะหา
3. โรงเรียนบิสตาวิวิทยา อำเภอธารโต
4. โรงเรียนสุทธิตาสันวิทยา อำเภอธารโต
5. โรงเรียนมุสลิมศึกษา อำเภอเมืองยะลา
6. โรงเรียนแสงจริยธรรมวิทยา อำเภอรามัน
7. โรงเรียนรัศมีศาสนอนุสรณ์ อำเภอบันนังสตา
8. โรงเรียนจงฬามูลนิธิ อำเภอเบตง
9. โรงเรียนธีรวิทยา อำเภอเบตง

กิจกรรมต่อเนื่องที่ดำเนินการคือ การอบรมและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ด้านสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษากับโรงเรียนเอกชนจาก 7 อำเภอในจังหวัดยะลา ที่เข้าร่วมกิจกรรม ในวันที่ 7-8 กุมภาพันธ์ 2567 และการอบรมในครั้งนี้มีนายศุภณัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์ ผู้อำนวยการสำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาลสถาบันพระปกเกล้า ดร.ชลัท ประเทืองรัตนา, ดร.สุรัชย์ ไวยวรรณจิตร เป็นวิทยากรในการดำเนินการอบรมดังกล่าว ในการจัดงานครั้งนี้ ได้รับเกียรติจาก นายอาหมีน กะตะแซ ผู้อำนวยการสำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดยะลา ให้เกียรติเป็นประธานในพิธีเปิด และรับฟังคำกล่าวรายงานจาก ดร.ไพศาล อาแซ นายกสมาคมการศึกษาเอกชนจังหวัดยะลา ซึ่งเนื้อหาในการอบรมประกอบไปด้วยวิธีการและแนวทางในการจัดการความขัดแย้งในรูปแบบต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันและความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต

โครงการ “การขับเคลื่อนการสร้างสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา” จัดขึ้นเป็นระยะเวลา 2 วัน เป็นหลักสูตรอบรมเชิงปฏิบัติการที่มุ่งพัฒนาความเข้าใจและทักษะด้านสันติวัฒนธรรมให้กับผู้เข้าร่วมอบรม ซึ่งประกอบด้วยครูและนักเรียนจากโรงเรียนการศึกษาเอกชนในจังหวัดยะลา จำนวนทั้งสิ้น 54 คน โดยแต่ละโรงเรียนส่งผู้เข้าร่วมอบรมจำนวน 6 คน ได้แก่ ครูพี่เลี้ยง 1 คน และนักเรียน 5 คน ผู้เข้าร่วมอบรมมีความหลากหลายทางศาสนา ได้แก่ ศาสนาอิสลาม 42 คน และศาสนาพุทธ 12 คน แบ่งเป็นครูจำนวน 9 คน และนักเรียนจำนวน 45 คน สำหรับนักเรียน แบ่งเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นจำนวนครึ่งหนึ่ง และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายจำนวนครึ่งหนึ่ง นอกจากนี้ สัตว์ส่วนเพศหญิงและชายของผู้เข้าร่วมอบรมใกล้เคียงกัน

เนื้อหาของการจัดอบรม ประกอบด้วย 1. สันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา : ความหมายและหลักการสำคัญ โดยทีมวิทยากร 2. ธรรมชาติ พลวัต ประเภท การจัดการความขัดแย้ง โดยทีมวิทยากร 3. การเข้าใจตนเองและผู้อื่น 4. การอยู่ร่วมกันอย่างสันติวิธีภายใต้ความหลากหลาย 5. การวิเคราะห์ความขัดแย้งและบริบท/สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา 6. การสื่อสารเพื่อความเข้าใจ (Thinking Environment) 7. เข้าใจและร่วมมือด้าน Hate Speech ในสถานศึกษา 8. แนวทางการสร้างสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา 9. เครื่องมือพูดคุย : ฝึกเจรจา การไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง และการสานเสวนาเพื่อความเข้าใจ 10. การขับเคลื่อนสันติวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นในสถานศึกษา: จัดทำแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ผลทดสอบแบบประเมินทัศนคติในด้านสันติวัฒนธรรม

ตารางที่ 1. แสดงร้อยละของทัศนคติในด้านสันติวัฒนธรรม

หน่วย: ร้อยละ

Table 1: Percentage Distribution of Attitudes toward a Culture of Peace

Unit: Percent

คำถาม	ไม่เห็นด้วยเลย	ค่อนข้างไม่เห็นด้วย	ค่อนข้างเห็นด้วย	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
1. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับประโยคที่ว่าลูกผู้ชายหยามได้ฆ่าไม่ได้	0.0	8.0	12.0	80.0
2. ในชีวิตประจำวันของเราการฟังดีกว่าการพูดเพื่อจะได้เข้าใจอารมณ์ความต้องการความรู้สึกของคนอื่น	0.0	4.0	11.0	85.0

สถาบันพระปกเกล้า

คำถาม	ไม่เห็นด้วยเลย	ค่อนข้าง ไม่เห็นด้วย	ค่อนข้าง เห็นด้วย	เห็นด้วย อย่างยิ่ง
3. การที่เรามาเจรจาหรือไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง กับ คู่กรณีไม่ได้เป็นเครื่องหมายของคนอ่อนแอ	0.0	2.0	14.0	84.0
4. การล้อเลียนปมด้อยของเพื่อน เป็นสิ่งไม่ปกติ	0.0	0.0	5.0	95.0
5. การวิเคราะห์ความขัดแย้งล่วงหน้า ไม่ใช่เพื่อสร้างความได้เปรียบในการเอาชนะอีกฝ่ายหนึ่ง	4.0	12.0	26.0	58.0
6. การทำกิจกรรมร่วมกันกับ คู่กรณี ก่อให้เกิดประโยชน์ลดการทะเลาะกัน	0.0	14.0	24.0	62.0

หมายเหตุ: จำนวนผู้ตอบ 35 คน

จากตารางที่ 1. การสำรวจทัศนคติในสันติวัฒนธรรมของ ครูและนักเรียนที่เข้ารับการอบรมพบว่า แนวโน้มภาพรวมทัศนคติในด้านสันติธรรมภายหลังการอบรมมีอัตราส่วนที่ค่อนข้างสูง ส่งผลด้านบวกต่อการปฏิเสธความรุนแรง โดยเฉพาะทัศนคติที่กล่าวได้ว่าอาจเป็นเหตุปัจจัยส่งผลต่อความรุนแรงหรือไม่ อย่างเช่น การไม่เห็นด้วยเลยกับการล้อเลียนปมด้อยของเพื่อนว่าเป็นสิ่งปกติ ใครๆ ก็ทำกัน และทัศนคติในชีวิตประจำวันของเราการฟังดีกว่าการพูด เพื่อจะได้เข้าใจอารมณ์ความต้องการความรู้สึกของคนอื่น สูงถึงร้อยละ 95 และ 85 ตามลำดับ ในตารางที่ 1 แสดงร้อยละของทัศนคติในด้านสันติวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม การวัดทัศนคติจะเป็นการตีหาคำดำเนินการในลักษณะ การติดตามผลระยะยาว เพื่อประเมินการเปลี่ยนแปลงที่มั่นคงและยั่งยืนมากกว่า งานวิจัยนี้จึงไม่ได้เก็บข้อมูลเปรียบเทียบก่อนหลังการอบรม (ซึ่งเป็นการอบรมระยะสั้นเพียง 1 หรือ 2 วัน) แต่อาจพิจารณาจากความต่อเนื่องด้านสันติวัฒนธรรมของแต่ละโรงเรียนต่อไปในอนาคต

ผลการสำรวจความรู้ ความเข้าใจด้านสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษาก่อนและหลังการอบรม

ผลการสำรวจก่อนและหลังอบรม

ตารางที่ 2 แสดงร้อยละของความรู้ ความเข้าใจด้านสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษาก่อนและหลังการอบรม

Table 2: Percentage Distribution of Knowledge and Understanding of a Culture of Peace in Educational Institutions Before and After the Training

คำถาม	คำตอบที่ถูกต้อง	ก่อนการอบรม (ร้อยละของ ผู้ที่ตอบถูก)	หลังการอบรม (ร้อยละของ ผู้ที่ตอบถูก)	Sig.
เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นแล้ว เราไม่ควรทำอะไร	ข. ทำร้ายร่างกายอีกฝ่าย	82.4	90.6	.332
หากใช้การเจรจาแบบมีหลักการ (Principle Negotiation) การแบ่งฟักทองของเด็กสองคน จะเป็นอย่างไร	ค. ถามหาความต้องการ/ จำเป็นในการใช้ฟักทอง	47.1	91.5	.002*
เทคนิคใดเป็นเทคนิคการสาน เสวนาเพื่อสันติที่ถูกต้อง	ค. การพูดเพื่อเปลี่ยนแปลง ความสัมพันธ์ของ คู่ขัดแย้งไปในทางที่ดี	52.9	80.4	.004*
ข้อใดถูกต้องเกี่ยวกับหลักการ ไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง	ค. เป็นการพูดคุยโดยมี คนกลาง โดยคู่กรณีเป็น คนตัดสินใจร่วมกัน	64.7	92.6	.011*
สันติวัฒนธรรมเป็นการเรียนรู้ เกี่ยวกับเรื่องอะไร	ก. วัฒนธรรมที่เคารพ ความหลากหลาย	97.1	98.2	.320
ข้อใดไม่เป็นบุคลิกหรือ สถานการณ์ในการเผชิญ ความขัดแย้ง	ง. ยอมตาย	55.9	87.5	.014*
จำนวนผู้ตอบ		35	30	

จากตารางที่ 2. แสดงถึงการเข้าใจและมีความรู้ในด้านสันติวัฒนธรรมมากขึ้นหลังจากได้รับการอบรม ผลจากการตอบแบบสอบถามสามารถตอบได้มากกว่าก่อนการอบรม แสดงให้เห็นถึงการเข้าใจที่ถูกต้อง เกือบเท่าตัวในทุกคำถาม โดยเฉพาะคำถาม สันติวัฒนธรรมเป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมที่เคารพ ความหลากหลาย ผู้เข้ารับการอบรมตอบได้ถูกต้องเกือบร้อยละหนึ่ง

อาจกล่าวได้ว่า น่าจะเป็นการเข้าใจวงจรและกระบวนการสันติวัฒนธรรม กลุ่มเป้าหมายผู้เข้ารับการอบรมเข้าใจกระบวนการของสันติวัฒนธรรม เมื่อเกิดเหตุการณ์ความขัดแย้ง ไม่ควรขยายหรือก่อให้เกิดความขัดแย้งรุนแรงขึ้นด้วยการกระทำในทางลบ เช่น การทำร้ายร่างกายกัน หากมีการเจรจาต้องมีความรู้ และเข้าใจในหลักการเจรจาอย่างมีหลักการ แสวงหาความต้องการ/ความจำเป็นของคู่กรณี ดังตัวอย่าง

ของการถามหาความต้องการ/จำเป็นในการใช้พักทอง และหากกรณีความขัดแย้งมีการเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย คนกลางไกล่เกลี่ยไม่ใช่ผู้ตัดสินใจแทน ต้องให้คู่กรณีเป็นคนตัดสินใจร่วมกัน และคนกลางต้องฟังอย่างเข้าใจ เปลี่ยนความขัดแย้งคู่กรณีเป็นไปในทางที่ดี

2. สันติวัฒนธรรมและพหุวัฒนธรรมของ 3 โรงเรียน

ในส่วนนี้เป็นการนำเสนอข้อมูลของโรงเรียน 3 แห่ง คือ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามควบคู่สามัญ 1 โรงเรียน โรงเรียนเอกชนสามัญที่มีการเรียนร่วมระหว่างไทยพุทธกับศาสนาอื่น 1 โรงเรียน และโรงเรียนเอกชนสามัญที่มีการเรียนภาษาจีนและวัฒนธรรมจีน 1 โรงเรียน ทั้ง 3 โรงเรียนมีความเหมือนและความต่างกัน **ความเหมือนกัน** พบปัญหาการบูลลี่ (Bully) ทั้ง 3 โรงเรียนพบการล้อเลียน/พูดจาดูถูก เช่น เรื่องรูปร่าง ภาษา สัตว์ หรือชื่อ ครอบครัว มีความขัดแย้งระหว่างนักเรียน มีการทะเลาะวิวาท หรือกระทบกระทั่งเล็กน้อยในหมู่นักเรียน แม้ไม่รุนแรงถึงขั้นร้ายแรงแต่ก็สร้างบรรยากาศไม่ดี การแก้ปัญหาโดยใช้การพูดคุย ทั้งหมดเน้นใช้การพูดคุย ไกล่เกลี่ย ให้ความสนใจมากกว่าการใช้โทษทางกายภาพ บทบาทของครูและผู้บริหาร ครูและผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการเข้ามาช่วยแก้ไขปัญห เป็นตัวกลางและเสริมสร้างคุณธรรม **ความแตกต่าง** เช่น การทะเลาะเรื่องทำความสะอาด หรือการล้อเลียนภาษา มีปัญหาด้านสุขภาพจิต เช่น ภาวะซึมเศร้า ความขัดแย้งในที่ การพูดจาบั่นทอน/บูลลี่ระหว่างนักเรียนต่างศาสนาและรุ่นพี่-รุ่นน้อง มีการแก้ปัญหาด้วยการสร้างความเข้าใจข้ามศาสนาและการทำกิจกรรมรวม เช่น เข้าค่าย กีฬาสี เครือข่ายกับหน่วยงานภายนอก ปัญหาที่มีทั้ง บูลลี่ ขโมยของ การกรีดกระเป๋าลูก และคบเพื่อนต่างเพศ การแก้ไขใช้วิธีจิตวิทยาอย่างละเอียด เช่น การให้ผู้บริหารคุยตัวต่อตัว การทำบันทึกข้อตกลง และการสอนเรื่องกฎหมาย (พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์)

2.1. โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามควบคู่สามัญ โรงเรียนสุทธิศาสน์วิทยา อำเภอธำมธารโต

1. ข้อมูลพื้นฐาน

เดิมเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม (ปอเนาะ) สอนวิชาศาสนาเพียงอย่างเดียว ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โดยเปิดสอนทั้งวิชาการศาสนาและสามัญควบคู่โรงเรียน มีนักเรียน จำนวนประมาณ 1,300 คน มีการเรียนการสอนระดับอนุบาล 1-3 จนถึงระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 มีครูจำนวน 127 คน มีหอพัก และนักเรียนที่อาศัยที่หอพักประจำ 400 กว่าคน การเรียนการสอน สอนศาสนาตอนเช้า ตอนบ่ายสอนสามัญ มีนักเรียนชั้น ม. 6 เป็นแกนนำนักเรียน มีการตั้งชุมนุมต่างๆ สำหรับนักเรียนหอพักเรียน ตอนกลางคืนมีเรียนอัลกุรอานเพิ่ม นักเรียนมาจากหลายพื้นที่ เช่น จากอำเภอบันนังสตา อำเภอเบตง จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส และจากจังหวัดปัตตานี

มาอยู่ที่หอพักร่วมกัน ในวันพุธจะมีกิจกรรมนันทนาการ ให้กับเด็กหอได้ขับร้องละครเวที มีมุม friend corner ให้ได้ระบาย มีการติกลองเล็ก มีการวาดรูปในประเด็นความขัดแย้งทางความคิด

2. ความเป็นมาข้อมูลพื้นฐาน สถานการณ์ด้านสันติวัฒนธรรมในสถาบันของท่าน เป็นอย่างไร? (ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น กับการจัดการความขัดแย้งในสถานศึกษา)

ความขัดแย้งมีบ้างและมีความต่างกันระหว่างเด็กหอพักกับเด็กนักเรียนที่ไปกลับ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น เช่นเด็กนักเรียนกับเด็กนักเรียน จะมีฝ่ายกิจการนักเรียนคอยดูแล เช่นเด็กม. 1 ชกต้อย กัน พอขึ้นม. 2 ก็ปรับตัวได้ นอกจากนี้ มีพฤติกรรมกล้อเลียนอยู่บ้าง เช่น การล้อรูปร่างว่าอ้วน การล้อการพูดไทยไม่ชัด ล้อการใช้ภาษาของตนเองเช่น การใช้ภาษามลายู การล้อว่าไม่น่าจะสามารถเข้าเรียนในห้องเรียนนี้ได้ ความขัดแย้งเรื่องการทำความสะอาดของเพื่อนที่บางคนทำความสะอาดบางคนไม่ทำ ปัญหาการเป็นโรคซึมเศร้าในนักเรียนบางคน

3. การจัดการกับความขัดแย้งที่ผ่านมา

ความขัดแย้งเรื่องการทำความสะอาด จะเรียกเด็กทั้ง 2 คนมาคุยกัน โดยสถานักเรียน หรือหากถูกล้อเลียนก็พูดต่อว่ากลับไป อายุก็มีความสำคัญคือ น้องมัธยมศึกษาตอนต้นอาจขาดความยับยั้งชั่งใจ พอเรียน มัธยมศึกษาตอนปลายเริ่มเป็นผู้ใหญ่ขึ้น ใจเย็นมากขึ้น หรือหากน้องมีความเครียดสถานักเรียนจะเข้าไปช่วยปลอบให้กำลังใจ รวมถึงการทำโครงการฮีลใจ นอกจากนี้ มีการปรึกษา ระบายกับครูถึงปัญหาที่เกิดขึ้น

4. ปัจจัยใด หรืออะไรที่จะทำให้เกิดสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา

โครงสร้างพื้นฐานของสถานศึกษา ชั่วโมงการเรียนการสอน การให้โอกาสนักเรียนได้ร่วมกิจกรรม การบริหารจัดการของสถานักเรียน การบริหารอารมณ์และการสื่อสารของครู ผู้ปกครองที่คาดหวังกับลูกสูงเกินไป การไม่ใช้อำนาจเหนือกว่าของความเป็นรุ่นพี่

5. แนวทางในการสร้างสันติวัฒนธรรมควรเป็นอย่างไร ควรมีแนวทางใดบ้าง /ข้อเสนอแนะเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสถานศึกษา และอื่นๆ

โครงการฮีลใจ เป็นโครงการที่เสนอกับสถาบันพระปกเกล้า ผู้จัดอยากให้ความรู้เรื่องปัญหาสุขภาพจิตเด็ก อยากให้สุขภาพจิตเด็กดีขึ้นมากกว่านี้ ไม่อยากให้เด็กเครียด จากปัญหาซึมเศร้าที่เด็กเผชิญได้เปิดวิดีโอให้เด็กนักเรียนได้ดูวิดีโอ หาหนังสือท่อนสังคม และให้เด็กดู และให้เขาวิเคราะห์ ว่าหนังสือนี้สะท้อนอะไร เช่น การโดนบูลลี่ (Bully) ในชีวิตประจำวัน

ห้องเรียนที่โครงสร้างเหมาะกับการเรียน การบริหารจัดการเรื่องเวลาเรียน การจำแนกปัญหาให้ชัดเจนระหว่างเด็กหอพักกับเด็กที่ไปกลับ การรับฟังข้อเสนอแนะจากนักเรียนและนำไปปฏิบัติ การบริหารจัดการเรื่องการสอนของครู เช่น ดิดบอร์ดให้นักเรียนเขียนในกระดานไปแปะไว้เพื่อบอกความต้องการของนักเรียน

2.2. โรงเรียนเอกชนของไทยพุทธ โรงเรียนธีรวิทยา อำเภอเบตง

1. ข้อมูลพื้นฐาน

โรงเรียนธีรวิทยา พื้นที่โรงเรียน 5 ไร่ มีการเรียนการสอนระดับชั้นอนุบาลปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวนนักเรียน 770 คน จำนวนครู 43 คน มีเด็กนักเรียนศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม นักเรียนพุทธมากที่สุด 75% อิสลาม 20 กว่าเปอร์เซ็นต์ เน้นการอยู่ร่วมกันมีการสร้างเครือข่ายกับโรงเรียนภายนอก เช่น กองร้อยตระเวนชายแดน มีการส่งเสริมอัตลักษณ์ เช่น การสวดมนต์ การให้มีห้องละหมาด มีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมพหุวัฒนธรรม

2. ความเป็นมาข้อมูลพื้นฐาน สถานการณ์ด้านสันติวัฒนธรรมในสถาบันของท่านเป็นอย่างไร? (ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น กับการจัดการความขัดแย้งในสถานศึกษา)

นิยามถึงสันติวัฒนธรรม คือ สิ่งที่ดีเจริญงอกงาม อยู่ร่วมกันได้ เคารพสิทธิผู้อื่น ใช้เหตุผล มีความสามัคคี ไม่รุนแรง มีอารยะ ความเจริญรุ่งเรือง การ ส่งเสริมศาสนาต่างๆ ประเพณีทั้งปีใหม่อิสลาม ตรุษจีน จะมีการให้หยุดทำกิจกรรมส่งเสริมกิจกรรมของแต่ละศาสนาและโรงเรียนก็ยินดีให้ไปร่วมกิจกรรมของศาสนาอื่น

เมื่อเกิดความขัดแย้งก็จะพูดคุยกันให้เข้าใจ การทำความเข้าใจศาสนาอื่น การกิน การแต่งกาย ประเด็นการพูดจาบนทอนเรื่องรูปร่างหน้าตาล้อเลียน เรื่องความสูง เรื่องสีผิว ล้อเลียนชื่อพ่อแม่ บางครั้งน้องพูดจาบูลลี่รุ่นพี่ รุ่นพี่ก็ไม่อยากไปมีเรื่องด้วย

ภาษาพูดขอให้พูดภาษากลางเพื่อความเข้าใจกันในการสื่อสาร

3. การจัดการกับความขัดแย้งที่ผ่านมา

หากเกิดการพูดจาบูลลี่ (Bully) หรือพูดไม่ดี แกนน่านักเรียนจะแจ้งผู้บริหาร ครู ผู้บริหารครูจะเรียกมาสอนมาพูดคุยว่าไม่ควรทำแบบนั้น

วิธีการแก้ปัญหาด้วยการเยี่ยมบ้าน การให้กลับไปทบทวนตัวเอง การเน้นพูดคุยกันไม่ใช่ความรุนแรง ให้เด็กมาคุยกันโดยมีคุณครูประจำชั้นให้ข้อโทษซึ่งกันและกันให้กอดกัน ความสัมพันธ์ก็เกิดขึ้นระหว่างเด็กนักเรียนด้วยกัน และนักเรียนกับครู บางครั้งเด็กจบไปแล้วก็ยังกลับมาหาคุณครูเพราะคิดถึงคุณครู คุณครูพยายามใช้เหตุผลจากการปรับความเข้าใจไม่ใช่อารมณ์ให้เด็กได้ระบาย

การทำกิจกรรมสานสัมพันธ์พี่น้อง มีการเข้าค่าย มีฐานให้เล่น ส่วนใหญ่เป็นแนวสร้าง
ความสามัคคี

4. ปัจจัยใด หรืออะไรที่จะทำให้เกิดสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา

การสร้าง ทำความเข้าใจศาสนาอื่น และการยอมรับซึ่งกันและกัน การฟังซึ่งกันและกัน เช่น
น้องๆ ควรฟังพี่ควรใช้เหตุผล

การใช้เหตุผล ใช้ความใจเย็น ไม่เอาอารมณ์ร้อนๆ มาสู้กัน ให้ลดอารมณ์ลงและใช้เหตุผล
มากขึ้น

การไม่สร้างกติกาคู่แข่งที่เคร่งครัดเกินไป เช่น การแต่งกาย การไว้ทรงผม โดยอาจมีการตักเตือนก่อน

**5.แนวทางในการสร้างสันติวัฒนธรรมควรเป็นอย่างไร ควรมีแนวทางใดบ้าง /ข้อเสนอ
แนะเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสถานศึกษา และอื่นๆ**

แนวทางในการส่งเสริมสันติวัฒนธรรม จัดกีฬาชุมชนสานสัมพันธ์พานักเรียนเข้าร่วม มีการพบปะ
ผู้นำศาสนา มีการร่วมกิจกรรมกวนอาซูหลอ มีกีฬาสี มีการทำความเข้าใจความแตกต่างของศาสนา

โครงสร้าง เช่น สนามบาสที่มีโดม เพื่อป้องกันอากาศร้อน มีสนามที่เพียงพอ

2.3.โรงเรียนเอกชนจีน โรงเรียนจงฝามูลนิธิ อำเภอเบตง

1. ข้อมูลพื้นฐาน

โรงเรียนนี้จัดตั้งขึ้นโดยพ่อค้าประชาชนชาวอำเภอเบตง เดิมมีฐานะเป็นโรงเรียนราษฎร์ของ
เอกชน มีนาย ไฉ่เลียง ฟัดเป็นเจ้าของ และนายอึ้งฟ่งจี่ แซ่อึ้ง เป็นผู้จัดการ นายวิจิต ยุ่นยะสิทธิ์ เป็นครูใหญ่
คนแรก ประมาณปี พ.ศ.2466 ได้เปิดทำการสอนครั้งแรก ที่สมาคมศิษย์เก่าโรงเรียนจงฝามูลนิธิ

ปัจจุบันโรงเรียนจงฝามูลนิธิมีการจัดการเรียนการสอน 3 ระดับ คือ อนุบาล, ประถม และ
มัธยมศึกษาศึกษาปีที่ 6 การบริหารของโรงเรียนจงฝามี ประธานบริหาร มีประธานกรรมการ ผู้อำนวยการ
โรงเรียน มีคุณครู 102 คน จำนวนเด็ก 788 คน (เตรียมอนุบาลจนถึง ม.6) เน้นหลักการบริหาร นำดู
นำอยู่ นำเรียน นักเรียนมาจากหลายพื้นที่ภาคเหนือก็มี โรงเรียนไม่ได้มีหอพัก คนจากต่างจังหวัดมาอยู่
ที่นี้เยอะ

**2. ความเป็นมาข้อมูลพื้นฐาน สถานการณ์ด้านสันติวัฒนธรรมในสถาบันของท่าน
เป็นอย่างไร? (ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น กับการจัดการความขัดแย้งในสถานศึกษา)**

สันติวัฒนธรรม คือ อยู่เย็นเป็นสุข ปลอดภัย อยู่อย่างสบายใจ ใช้คุณธรรมในการจัดการ
แตกต่างได้ไม่แตกแยก การอยู่กันอย่างมีกฎเกณฑ์

สถาบันพระปกเกล้า

มีเด็กอิสลามมาเรียนร่วมกับเด็กไทยพุทธด้วย แต่เคารพในความต่างทางศาสนา ไม่ใช่คำว่า ไหว้ครู แต่ใช้คำว่ามอบตัวเป็นศิษย์ การจัดอาหารภาชนะแยกไม่ใช้ของร่วมกัน กิจกรรมสวดมนต์เด็กอิสลาม จะแยกไปเรียนเรื่องคุณธรรม คริสต์ 10% อิสลาม 20 กว่าเปอร์เซ็นต์ ที่เหลือเป็นไทยพุทธ กิจกรรมเชตสิ่งโต เด็กอิสลามก็เข้าร่วมได้

ความขัดแย้งระหว่างนักเรียน เช่น การบูลลี่ (Bully) กัน การทำร้ายร่างกายกันเล็กน้อย ขโมยของ การกรีดกระเป๋ การคบเพื่อนต่างเพศความขัดแย้งระหว่างครูแทบไม่มี

3. การจัดการกับความขัดแย้งที่ผ่านมา

มีระบบพี่ดูแลน้อง น้องเคารพพี่ มีนักศึกษาวิชาทหารช่วยเหลือน้อง แบบเคารพธรรม ให้คำปรึกษาร่วมคิด ร่วมแก้ ครูจะเชิญผู้ปกครองมาคุยหากมีปัญหาที่โรงเรียน ให้โอกาสเด็กได้ปรับตัว ให้เพื่อนช่วยเพื่อนก่อน จิตอาสา ช่วยเพื่อนๆ ตักเตือนใกล้เกลี่ย ใกล้เคียงกว่าเรา หากคุยไม่ได้ก็ไปครูแนะแนว หรือผู้บริหาร

ผู้อำนวยการโรงเรียนจัดการแก้ไขปัญหความขัดแย้ง โดยเชิญนักเรียนมาห้องของผู้บริหาร ผอ. สบตา ส่งยิ้ม สัมผัส ก็จะถามคุณครูให้คุณครูได้พูดจนสบายใจ และมีการขอโทษกัน แต่หากทำร้ายร่างกาย จะถามว่าจะให้ทำอะไร เช่น ให้กางแขนหรือให้ตีด้วยไม้เบาๆ บางกรณีจะแยกคุยทีละฝ่าย และต้องใช้จิตวิทยา การขอโทษอีกฝ่ายโดยคนกลางขอโทษแทนคุณครูก่อนเลย เช่น โทรหาดำรงเพื่อให้เด็กยอม พูดความจริง หากเป็นเรื่องการคบเพื่อนต่างเพศก็จะเชิญพ่อแม่ของนักเรียนมาด้วย แยกคุยทีละฝ่าย และหาข้อตกลงร่วมกัน เมื่อตกลงกันได้ก็จะมีการทำบันทึกข้อตกลงไว้ บางกรณี เด็กกรีดกระเป๋าก็จะคุย โดยผู้อำนวยการใช้จิตวิทยาเพื่อให้คนทำยอมรับความจริง ยอมรับผิดว่าไปกรีดกระเป๋่า ต่อมานักเรียน มีการสารภาพกับครูประจำชั้น และขอโทษเพื่อน

หากเป็นในสื่อโซเชียลครูจะให้ความรู้เรื่องพรบ.คอมพิวเตอร์เพื่อไม่ทำผิด ผอ. จะย้ำว่า อย่าลงเฟซบุ๊ก หรือออกสื่อ ให้มาพูดคุยกัน

4. ปัจจัยใด หรืออะไรที่จะทำให้เกิดสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา

สภาพแวดล้อมของโรงเรียน ผู้บริหาร ครู สภานักเรียน แกนนำนักเรียน การรับฟังผู้อื่น อย่างเข้าอกเข้าใจ การขอโทษหากเรากระทำผิด แก้ไข ไม่แก้ตัว การสอนคุณธรรมให้กับครู นักเรียน ได้มีคุณธรรม การทำความดีร่วมกัน

5. แนวทางในการสร้างสันติวัฒนธรรมควรเป็นอย่างไร ควรมีแนวทางใดบ้าง /ข้อเสนอแนะเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสถานศึกษา และอื่นๆ

การทำงานเป็นทีม เช่น สหวิชาชีพ มีการบูรณาการการทำงานร่วมกัน การเข้าใจวัฒนธรรมของคนต่างศาสนา

การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับเด็ก จัดกิจกรรมร่วมกัน วันเด็กให้นักเรียนคิดกิจกรรมมา
การพัฒนาโรงเรียนโดยให้เด็กคิด ครูเป็นโค้ชไม่จำเป็นต้องแสดงหรือเล่นเอง

การทำกิจกรรมโดยการสนับสนุนจากโรงเรียน เช่น อุปกรณ์กีฬา

3 การขับเคลื่อนสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา : ผลการนำเสนอ 7 โรงเรียน

โครงการวิจัยได้จัดกิจกรรมการนำเสนอโครงการ “สันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา จังหวัดยะลา”
วันที่ 10 กรกฎาคม 2567 สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล จัดกิจกรรมการนำเสนอโครงการ “สันติวัฒนธรรม
ในสถานศึกษา จังหวัดยะลา” ณ ห้องประชุมขุนศิลป์ (อาคารครูสัมพันธ์) สำนักงานศึกษาธิการภาค 7
จังหวัดยะลา โดยมีครูและนักเรียนจากโรงเรียนเอกชนในจังหวัดยะลา จาก 6 อำเภอ จำนวน 7 โรงเรียน
เข้าร่วมกิจกรรมนำเสนอโครงการ ประกอบด้วย 1. โรงเรียนมุสลิมศึกษา อำเภอเมืองยะลา, 2. โรงเรียน
ปัญญาวิทยา อำเภอกงหรา, 3. โรงเรียนแสงจริยธรรมวิทยา อำเภอรามัน, 4. โรงเรียนรัศมีศาสน์อนุสรณ์
อำเภอบันนังสตา, 5. โรงเรียนสุทธิตาสันวิทยา อำเภอธารโต, 6. โรงเรียนธีรวิทยา อำเภอเบตง, และ
7. โรงเรียนจงฬามูลนิธิ อำเภอเบตง ซึ่งเป็นการต่อยอดจากการเข้าอบรมโครงการสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา
จังหวัดยะลา เมื่อวันที่ 7 - 8 กุมภาพันธ์ 2567 โดยแต่ละโรงเรียนนำความรู้ที่ได้รับไปดำเนินโครงการ
ขับเคลื่อนสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษาของตน และกลับมานำเสนอต่อคณาจารย์ในวันที่ 10 ก.ค. 67
ทั้งนี้ กิจกรรมที่นักเรียนได้ดำเนินการ ได้แก่ คลิปหนังสั้น สื่อประชาสัมพันธ์ในโรงเรียน รวมทั้งการนำ
ความรู้และกิจกรรมที่ได้รับจากการอบรมไปอบรมต่อให้กับนักเรียนในโรงเรียนของตน

ตารางที่ 3 ชื่อโรงเรียนและกิจกรรมด้านสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา

Table 3: List of Schools and Peace Culture Activities in Educational Institutions

โรงเรียน	กิจกรรม
1. โรงเรียนปัญญาวิทยา อำเภอกงหรา	โครงการต่อต้านการบูลลี่ในสถานศึกษา อบรม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ การไม่บูลลี่ ในสถานศึกษา
2. โรงเรียนสุทธิตาสันวิทยา อำเภอธารโต	โครงการฮีโร่ กิจกรรมอบรมและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างพื้นที่ให้นักเรียนได้มา พูดคุยกัน มีการใช้เกมส์ต่างๆ

สถาบันพระปกเกล้า

3. โรงเรียนมุสลิมศึกษา อำเภอเมืองยะลา	โครงการชิงกันและกัน กิจกรรมจัดทำหนังสือ เปิดหนังสือเรื่องใจเขาใจเรา และแสดง ความคิดเห็นจากหนังสือ เกมส่ายสัมพันธ์(เชือก) และป้องกัน กระชับมิตร (คิบลูกป้องกัน)
4. โรงเรียนแสงจริยธรรมวิทยา อำเภอรามัน	โครงการเยาวชนต้นแบบเสริมสร้างพลังบวก ทำหนังสือ มีการเขียนระบายความเศร้า โดยไม่ระบายชื่อ
5. โรงเรียนรัศมีศาสนอนุสรณ์ อำเภอบันนังสตา	โครงการรณรงค์ต่อต้านการล้อเลียนในโรงเรียน กิจกรรมบอรรถพุดได้ รณรงค์ต่อการบูลลี่ในโรงเรียน ถอดบทเรียนการบูลลี่ในโรงเรียน
6. โรงเรียนจงฬามูลนิธิ อำเภอเบตง	โครงการออนไลน์ แต่... ไม่ออนไลน์ กิจกรรมจัดอบรมให้ความรู้ กิจกรรมเกมเชือก และเกมแป้ง ทำคลิปและชมคลิปวิดีโอ
7. โรงเรียนธีรวิทยา อำเภอเบตง	สืบสานวัฒนธรรมสู่สายสัมพันธ์ กิจกรรมเข้าค่ายสานสัมพันธ์ อบรมโดยใช้เกมส์ต่างๆ

สำหรับรูปธรรมของการขับเคลื่อนสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา พิจารณาได้จากกลไกในการขับเคลื่อนโครงการ กิจกรรมต่างๆ ที่ขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง เช่น 1. คำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการสันติวัฒนธรรมสถาบันต่างๆ มีกลไกและผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน คำสั่งดังกล่าวเป็นการลงนามโดยผู้บริหารแสดงถึงความมุ่งมั่น ตั้งใจในการผลักดันให้เกิดสันติวัฒนธรรม 2. โครงการและกิจกรรมในการตอบสนองต่อทางด้านสันติวัฒนธรรม ที่คิดและผลักดันร่วมกันโดยบุคลากรในสถาบัน โดยมีสถาบันพระปกเกล้าร่วมสนับสนุนงบประมาณ

อภิปรายผลการวิจัย

การนำรูปแบบการสร้างสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา ไปประยุกต์ด้วยการอบรมผู้บริหารคณาจารย์ในสถานศึกษา ผลจากแบบสอบถามพบว่า ผู้เข้ารับการอบรมได้รับความรู้เพิ่มมากขึ้นจากการวัดผลก่อนและหลังอย่างมีนัยสำคัญ และจากแบบสำรวจทัศนคติพบว่าผู้เข้ารับการอบรมมีทัศนคติที่เอื้อ และส่งเสริมสันติวัฒนธรรมอย่างมีนัยสำคัญเช่นกัน นอกจากผลเชิงบวกในห้องเรียนแล้ว สิ่งสำคัญคือ ภายหลังจากอบรมเสร็จสิ้น เกิดความยั่งยืนด้วยการมีกลไกที่เป็นรูปธรรม และเกิดการสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง

คนที่แตกต่างกัน กลไกที่มีความยั่งยืนนอกจาก โครงการที่จัดในช่วงอบรมแล้ว ผู้บริหารแต่ละสถานศึกษายังมีการผลักดันให้ผู้นำนักศึกษา เช่น สถานักเรียน ดำเนินโครงการด้านสันติวัฒนธรรมในปีต่อไปอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับงานของ Bercovitch ที่เห็นว่าความยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ ต้องเน้นการจัดการกับปัญหาความรุนแรงด้วย การเน้นแก้ปัญหาทั้งโครงสร้างและสถาบัน (Structures and Institution) และการสร้างความสัมพันธ์ (Relationships) (Bercovitch et al., 2009) กล่าวคือ ด้วยการสร้างหรือจัดตั้งสถาบันขึ้นมาเพื่อลดมุมมองด้านลบต่อกัน และวิธีเน้นการสร้างความสัมพันธ์ เพื่อเปลี่ยนแปลงความเชื่อทัศนคติ อารมณ์ร่วมกันระหว่างผู้คนในสังคม ซึ่งจะนำไปสู่ความยั่งยืน

จากการวิเคราะห์บริบท สภาพปัญหาแต่ละสถานศึกษา ทำให้ค้นพบว่าแต่ละสถาบันมีความขัดแย้ง แนวทางการแก้ไขและการขับเคลื่อนกิจกรรมที่แตกต่างกัน สอดคล้องกับที่ ศศิรัสมิ์ วีระไวทยะ (Sasirath, 2011) ได้กล่าวถึง การวิเคราะห์บริบท สภาพปัญหาแต่ละพื้นที่ และวิเคราะห์ศักยภาพเครือข่ายเป็นสิ่งสำคัญ จะทำให้เข้าใจว่าใคร หรือองค์ประกอบใดที่มีอิทธิพลหรือมีบทบาทต่อการแสดงพฤติกรรมของนักเรียน ทั้งเชิงบวกและเชิงลบ จะทำให้สถานศึกษาทราบว่าเครือข่ายใดจะเป็นแกนนำของเครือข่ายในการสร้างให้เกิดสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา โดยแต่ละเครือข่ายจะมี node หรือศูนย์กลางของเครือข่าย ที่อาจเกิดจากการแต่งตั้งและเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ บุคคลเหล่านี้จะเป็นตัวนำการเปลี่ยนแปลง

การอบรมที่ผ่านมายังสอดคล้องกับที่ UNESCO (2007) ได้เสนอสิ่งจำเป็นในการสร้างสันติวัฒนธรรมว่าประกอบด้วยหลายด้าน เศรษฐกิจ ประชาธิปไตย สังคม ด้านสิทธิมนุษยชน ความเท่าเทียมระหว่างเพศ รวมถึงด้านการศึกษาด้วยการปลูกฝังวัฒนธรรมสันติภาพ/สันติวัฒนธรรมผ่านระบบการศึกษา (Foster a Culture of Peace through Education) โดยการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาให้มีเนื้อหาในการกระตุ้นให้เกิดคุณค่า ทัศนคติ และพฤติกรรมเกี่ยวกับสันติภาพซึ่งประกอบด้วย ความสงบ การแก้ไขความขัดแย้ง การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การสร้างข้อตกลงร่วมกัน และการปฏิบัติที่ไร้ความรุนแรง

จากปัญหาการบูลลี่ (Bully) ทั้ง 3 โรงเรียนพบว่าการล้อเลียน/พุดจาตุถูก เช่น เรื่องรูปร่าง ภาษา สีสผิว หรือชื่อ ครอบครัว มีความขัดแย้งระหว่างนักเรียน มีการทะเลาะวิวาทหรือกระทบกระทั่งเล็กน้อยในหมู่นักเรียน แม้ไม่รุนแรงถึงขั้นร้ายแรงแต่ก็สร้างบรรยากาศไม่ดี การทะเลาะเรื่องทำความสะอาดหรือการล้อเลียนภาษา มีปัญหาด้านสุขภาพจิต เช่น ภาวะซึมเศร้า ขโมยของ การกรีดกระเป๋ และคบเพื่อนต่างเพศ โรงเรียนได้ใช้วิธีการจัดการแก้ปัญหาโดยใช้การพูดคุย โกล่เกลี่ย ทำความเข้าใจมากกว่าการใช้โทษทางกายภาพ ครูและผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการเข้ามาช่วยแก้ไขปัญห เป็นตัวกลาง และเสริมสร้างคุณธรรม การสร้างความเข้าใจข้ามศาสนาและการทำกิจกรรมรวม เช่น เข้าค่าย กีฬาสี เครือข่ายกับหน่วยงานภายนอก ใช้จิตวิทยา การทำบันทึกข้อตกลง รวมถึงการสอนเรื่องกฎหมาย การขับเคลื่อนสันติวัฒนธรรม

สถาบันพระปกเกล้า

ในสถานศึกษา สอดรับกับสิ่งที่แต่ละโรงเรียนได้จัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น โรงเรียนได้จัดทำโครงการ สันติวัฒนธรรมต่างๆ ต่อเนื่อง เพื่อสร้างความเข้าใจและต่อต้านการบูลลี่ในสถานศึกษา โดยมีการจัดกิจกรรม หลากหลายเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างนักเรียน ผ่านการอบรม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และทำกิจกรรม ที่ช่วยส่งเสริมพลังบวก เช่น การจัดทำหนังสือ, การทำกิจกรรมเกมส์ต่างๆ เช่น เกมเชือกและเกมแบ่ง, การทำคลิปและชมคลิปวิดีโอ รวมถึงการจัดบอร์ดพูดได้เพื่อต่อต้านการล้อเลียนในโรงเรียน ทั้งนี้ยังมีการใช้ กิจกรรมที่เชื่อมโยงวัฒนธรรมและการสร้างสายสัมพันธ์ในกลุ่มนักเรียนอย่างเป็นระบบ เช่น การเข้าค่าย และอบรมด้วยเกมส์ สร้างพื้นที่ให้นักเรียนได้พูดคุยและแสดงความคิดเห็น พร้อมทั้งให้โอกาสในการระบาย ความเศร้าและช่วยเสริมสร้างจิตใจให้แข็งแกร่งและเป็นบวก

แนวทางในการสร้างสันติวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นทำได้หลายแนวทาง รวมถึงการใช้ศิลปะทำให้นักเรียน เกิดการมีส่วนร่วมกล้าแสดงออกมากขึ้นจากกิจกรรมนิยามความหมายของสันติวัฒนธรรมผ่านการวาดรูปภาพ เป็นการวาดภาพส่วนบุคคลของผู้เข้าร่วมรับการอบรม โดยให้มีการวาดรูปและตั้งชื่อรูปภาพสังเกตว่า คนเข้าร่วมสามารถวาดรูปภาพออกมาได้อย่างหลากหลายและสอดคล้องกับนิยามความหมายของ สันติวัฒนธรรมและมีการตกแต่งรูปภาพได้อย่างสวยงามโดยรูปภาพจะสะท้อนทั้งความหมายของการต่อต้าน ความรุนแรง การอยู่ร่วมกัน การส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศ ความสามัคคี และมีคำพูดที่ติดตลก สอดแทรกเข้าไปในรูปภาพ ทำให้บรรยากาศไม่เคร่งเครียด ผู้เข้าร่วมหลายคนนั่งวาดนอนวาดกัน อย่างสนุกสนานและสามารถจำความหมายของสันติวัฒนธรรมได้ดียิ่งขึ้นเมื่อถามว่าสันติวัฒนธรรมคืออะไร ก็ให้ไปเชื่อมโยงกับภาพที่ตนเองว่า สอดคล้องกับงานของมณีนาน มามะ และคณะ (Mannanan et al., 2019) พบว่าการใช้ศิลปะมีบทบาทในการฟื้นฟูสังคมทั้ง ในระดับครอบครัว ระดับโรงเรียน ระดับชุมชน สถาบัน การศึกษา มีการนำหลักสันติวิธีมาบูรณาการกับหลักสูตรศิลปศึกษา โดยอธิบายปฏิสัมพันธ์ระหว่างศิลปะ ศึกษาและสันติศึกษา ข้อค้นพบคือการใช้ทัศนศิลป์ ศิลปะ การแสดงภาพยนตร์และดนตรีซึ่งเกี่ยวข้องกับจิตใจ จะช่วยให้เกิดพัฒนาทางด้านการเข้าใจผู้อื่น มีความรู้สึกร่วมกันเห็นอกเห็นใจ ศิลปะจึงเป็น ตัวกลางในการทำให้เกิดสันติสุขและความเข้าใจ

นอกจากนี้ บทบาทของครอบครัวและชุมชนมีความสำคัญในการหล่อหลอมเยาวชนให้ก้าวพ้น จากความรุนแรง เนื่องจากทั้งสองหน่วยนี้มีอิทธิพลโดยตรงต่อการเติบโตและการพัฒนาของเด็กและเยาวชน ครอบครัวคือ สถาบันแรกที่เด็กได้รับการอบรม สอนคุณค่าทางสังคม และเรียนรู้พฤติกรรมที่เหมาะสม หากครอบครัวให้การสนับสนุนในด้านอารมณ์และความมั่นคงทางจิตใจ จะช่วยเสริมสร้างความมั่นใจและความสามารถในการจัดการกับความเครียดหรือสถานการณ์ที่อาจนำไปสู่ความรุนแรง ส่วนชุมชนก็มี บทบาทสำคัญในการสร้างเครือข่ายสนับสนุนที่เด็กและเยาวชนสามารถพึ่งพาได้ ทั้งการให้โอกาส

ในการเรียนรู้ กิจกรรมที่เสริมสร้างทักษะชีวิต หรือการเป็นตัวอย่างที่ดีในด้านการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ชุมชนที่มีความเข้มแข็งสามารถช่วยระงับและป้องกันการเกิดความรุนแรงได้ผ่านความร่วมมือของทุกคนในการดูแลกันและกัน

ความสำเร็จในการดำเนินงานสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษาพิจารณาได้จาก

1. **การมีนโยบายและกลไกที่ชัดเจนและต่อเนื่อง** การที่สถานศึกษามีนโยบายและกลไกที่ชัดเจนในการส่งเสริมสันติวัฒนธรรม ผู้บริหารมีความเข้าใจและสนับสนุนในการดำเนินงาน เช่น การจัดทำแผนการดำเนินงาน มีงบประมาณ มีกลไกในการดำเนินงานที่ชัดเจน
2. **การสร้างความเข้าใจและการรับรู้** การที่นักเรียน ครู และบุคลากรในสถานศึกษามีความเข้าใจและรับรู้เกี่ยวกับแนวคิดและหลักการของสันติวัฒนธรรมอย่างชัดเจน โดยควรเป็นองค์ความรู้ที่สอดคล้องกับบริบทในพื้นที่
3. **มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดสันติวัฒนธรรม** มีการจัดกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ การไม่กลั่นแกล้งรังแกทางกาย วาจา ใจ เช่น การจัดกิจกรรมเกี่ยวกับดนตรี กีฬา ศิลปะ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
4. **การเรียนการสอน** มีการเรียนการสอนในหลักสูตร หรือการเรียนการสอนที่สอดแทรกเข้าไปในกิจกรรมต่างๆ ในสถานศึกษา
5. **ความขัดแย้งในสถานศึกษาลดลง** การที่มีความขัดแย้งลดลงหรือป้องกันปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงในสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ อาจพิจารณาได้จากจำนวนเหตุการณ์ความรุนแรง การทะเลาะวิวาทที่ลดน้อยลงในสถานศึกษา และการกลั่นแกล้งรังแกลดลงทั้งในทางกายภาพและในทางออนไลน์
6. **การสร้างบรรยากาศที่สนับสนุน** การที่มีบรรยากาศ สภาพแวดล้อมในสถานศึกษาที่ส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติที่มีความเป็นมิตรและเอื้ออาทรต่อกัน
7. **เครือข่ายและการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง** การที่ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ เอกชน รวมถึงผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการสนับสนุนและดำเนินการตามแนวทางของสันติวัฒนธรรม

ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการสร้างสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษามีหลายปัจจัย การขับเคลื่อนสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษาจะเกิดความยั่งยืนขึ้นได้ ไม่ได้มาจากการทำงานเพียงลำพัง หรือโดดเด่นแต่เพียงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง สอดคล้องกับที่ ศศิรัศม์ วีระไวทยะ (Sasirath, 2011) ได้กล่าวถึงความยั่งยืนมาจากการสร้างเครือข่ายร่วมกัน ปัจจัยภายในที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ได้แก่ แกนนำเครือข่าย ความรู้ความเข้าใจและบทบาทการมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่าย

สถาบันพระปกเกล้า

ความสัมพันธ์ภายในเครือข่าย ช่องทางการสื่อสารและผู้ประสานงานเครือข่าย ปัจจัยภายนอก ได้แก่ นโยบายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่ชัดเจนและการสนับสนุนจากชุมชน

การเรียนการสอนในสถานศึกษาสามารถเป็นเครื่องมือหลักในการส่งเสริมการพัฒนาทักษะและความรู้ของนักเรียนได้หลายด้าน รวมถึงการเสริมสร้างคุณธรรมและค่านิยมที่สำคัญ รวมไปถึงด้านสันติวัฒนธรรม สถานศึกษาจึงเป็นกลไกที่สำคัญอย่างยิ่งในการทำให้เกิดสังคมที่สันติสุข ปราศจากการกลั่นแกล้งรังแก และอยู่กันด้วยความรักความเข้าใจ ผู้บริหารมีความสำคัญมากในการขับเคลื่อนงานด้านดังกล่าว ร่วมมือกับองคพายพทั้งในสถานศึกษาและในสังคม ซึ่งหมายรวมถึงครอบครัว ชุมชน ศาสนาและผู้ที่เกี่ยวข้อง การมีส่วนร่วมและการระดมทรัพยากร การบูรณาการในการทำงานเปรียบเสมือนกุญแจสำคัญที่จะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันในสถานศึกษาอย่างมีความสุข

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอเชิงนโยบายด้านสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษาเป็นแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาสันติวัฒนธรรมภายในโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา โดยเน้นการสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตร ปลอดภัย และเอื้อต่อการเรียนรู้ที่สร้างสรรค์ มีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4 ประเด็นข้อเสนอแนะและผู้รับผิดชอบ

Table 4: Key Suggestions and Responsible Agencies/Persons

ประเด็นข้อเสนอแนะ	ผู้รับผิดชอบ/ผู้เกี่ยวข้อง
1. การสร้างสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยและเป็นมิตร ควรมีมาตรการในการป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรง การรังแกกัน หรือ การใช้กำลังในโรงเรียน รวมถึงการส่งเสริมบรรยากาศที่เป็นมิตรและเอื้อเฟื้อกันระหว่างนักเรียน ครู และบุคลากรในโรงเรียน	- สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (สป.) - สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) - สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) - สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (สอศ.) - กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.)

ประเด็นข้อเสนอแนะ	ผู้รับผิดชอบ/ผู้เกี่ยวข้อง
2. การพัฒนาหลักสูตรที่ส่งเสริมสันติวัฒนธรรมและการฝึกอบรม ควรมีการบูรณาการเนื้อหาที่เกี่ยวกับสันติวัฒนธรรมเข้าไปในหลักสูตรการเรียนการสอน เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ถึงความสำคัญของสันติภาพและการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข 2.1 การฝึกอบรมและพัฒนาบุคลากร: ครูและบุคลากรในโรงเรียนควรได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้ง การเสริมสร้างสันติภาพ และการสอนเรื่องสันติวัฒนธรรม โดยอาจเริ่มจากพัฒนาผู้บริหาร ผู้สอน และให้ผู้สอนผลักดันสู่ นักเรียน นักศึกษาในสถานศึกษาของตนเองต่อไป 2.2 จัดการเรียนการสอนด้านสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา ในทุกระดับทั้งระดับมหาวิทยาลัย มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา และประถมศึกษา การจัดให้มีการฝึกอบรม มีการเรียนการสอนที่สอดแทรกหลักสูตรด้านสันติวัฒนธรรม ก) สอดแทรกเข้าไปในกิจกรรมชุมนุม /ชมรม เป็นกิจกรรมนักเรียนที่สถานศึกษาสนับสนุนให้ผู้เรียนรวมกลุ่มกันจัดขึ้นตามความสนใจ ความถนัด ความสามารถของผู้เรียน เพื่อเติมเต็มศักยภาพของผู้เรียน ตามเจตนารมณ์ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ข) สอดแทรกเข้าไปในวิชาต่างๆ โดยสอดแทรกวิชาสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษาเข้าไป ค) เปิดวิชาเลือกหรือโครงการพิเศษที่เน้นการเรียนรู้เรื่องสันติภาพ เช่น การจัดกิจกรรมสันติภาพ การสร้างโครงการเพื่อชุมชน หรือการทำงานกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสันติภาพในโรงเรียน หรือกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้นอกห้องเรียน ด้วยสื่อการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ	- สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (สป.) - สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) - สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) - สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (สอศ.) - กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.)

ประเด็นข้อเสนอแนะ	ผู้รับผิดชอบ/ผู้เกี่ยวข้อง
3. การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย การมีส่วนร่วมของนักเรียน ครู ผู้ปกครอง และชุมชนในกระบวนการส่งเสริมสันติวัฒนธรรมจะช่วยสร้างความเป็นเอกภาพและความเข้าใจร่วมกัน พลังเครือข่ายที่จะสร้างสรรค์ให้เกิดสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษามีหลายภาคส่วนทั้งภาครัฐ เอกชนและประชาสังคม ในส่วนของภาครัฐมีหลายหน่วยงานที่สามารถสนับสนุน ผลักดันงานด้านนี้ได้ เช่น หน่วยงานในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) กระทรวงยุติธรรม ผ่านทางกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพและยุติธรรมจังหวัด รวมถึงสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ สำนักงานศาลยุติธรรม ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) สำหรับหน่วยงานภาคเอกชนและประชาสังคม รวมถึงผู้นำศาสนาจะเป็นพลังสำคัญและหนุนเสริมในการขับเคลื่อนให้สันติวัฒนธรรมเกิดขึ้นได้อย่างต่อเนื่อง	- สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (สป.) - สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) - สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) - สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (สอศ.) - กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) - กระทรวงยุติธรรม ผ่านทางกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพและยุติธรรมจังหวัด - คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ - สำนักงานศาลยุติธรรม - ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.)
4. การสนับสนุนทางนโยบาย หน่วยงานการศึกษาควรมีนโยบายที่ชัดเจนในการสนับสนุนและส่งเสริมสันติวัฒนธรรม รวมถึงการจัดหาทรัพยากรและการประเมินผลการดำเนินงาน พิจารณาผลักดันเรื่องสันติวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นในสถานศึกษาในระดับต่างๆ ทั้งระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลาย อาชีวศึกษา มหาวิทยาลัย โดยตั้งกลไกให้มีผู้รับผิดชอบงานดังกล่าว อาจเป็นในรูปแบบของ คณะกรรมการ คณะทำงานส่งเสริมสันติวัฒนธรรมโดยมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริม เผยแพร่สันติวัฒนธรรม ประสานงานกับเครือข่าย เฝ้าระวังความรุนแรงที่จะเกิดขึ้น และจัดการความขัดแย้งด้วยการพูดคุยตามแนวทางสันติวิธี และจัดให้มีการฝึกอบรม หรือมีการเรียนการสอนที่สอดแทรกหลักสูตรด้านสันติวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับบริบทแต่ละพื้นที่	- สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (สป.) - สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) - สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) - สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (สอศ.) - กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.)

ประเด็นข้อเสนอแนะ	ผู้รับผิดชอบ/ผู้เกี่ยวข้อง
5.การประเมินและติดตามผล ควรมีการประเมินผลและติดตามการดำเนินนโยบายสันติวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถปรับปรุงและพัฒนา นโยบายให้สอดคล้องกับสถานการณ์และความต้องการของโรงเรียน	- สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (สป.) - สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) - สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) - สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (สอศ.) - กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.)

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กษมา จิตภิรมย์ศรี. (2558). สันติภาพศึกษา: บทบาทและกระบวนการมีส่วนร่วมในการปรับเปลี่ยนความขัดแย้ง. *วารสารนวัตกรรมการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์*, 2(1), 53–76.
- มณีนาน มามะ, ปุณณรัตน์ พิชญ์ไพบุลย์ และ โสมฉาย บุญญานันต์. (2562). ศิลปศึกษากับการส่งเสริมสันติวัฒนธรรม. *วารสารอิเล็กทรอนิกส์ Veridian มหาวิทยาลัยศิลปากร (มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์และศิลปะ)*, 12(2), 296-313.
- ศศิรัศม์ วีระไวทยะ. (2554). การนำเสนอยุทธศาสตร์การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อเสริมสร้างสันติวัฒนธรรมโดยใช้สถานศึกษาเป็นฐาน [วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR). <https://digiverse.chula.ac.th/Info/item/dc:17753>
- สมบัติ ตาปัญญา. (2549). รายงานการสำรวจปัญหาการรังแกกันของนักเรียน. ภาควิชาจิตเวชศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุธารัตน์ รัตนพงษ์. (2564). การศึกษารูปแบบพฤติกรรมและการแก้ไขปัญหาการกลั่นแกล้งรังแกบนโลกไซเบอร์ (Cyber Bullying) ในกลุ่มเยาวชนในสถานศึกษา เขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก. มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.

ภาษาอังกฤษ

- Banks, J. A., & Banks, C. A. M. (2019). *Multicultural Education: Issues and Perspectives* (7th ed.). Wiley.
- Bercovitch, J., Kremenyuk, V., & Zartman, I. W. (2009). *Conflict Resolution*. SAGE Publications Ltd.
- Navarro-Castro, L., & Nario-Galace, J. (2010). *Peace Education: A Pathway to a Culture of Peace*. Miriam College. <https://www.mc.edu.ph/Portals/8/Resources/>
- UNESCO. (2007). *Education Transforms Lives*. <https://www.unesco.org/en/education>
- United Nations. (1999). *Declaration and Programme of Action on a Culture of Peace (Resolution Adopted by the General Assembly 53/243)*. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/774/43/PDF/N9977443.pdf?OpenElement>

ความเป็นพลเมืองดิจิทัลของผู้สูงอายุในประเทศไทย: เงื่อนไขปัจจัยและแนวทางในการพัฒนา

Digital Citizenship Among Older Adults in Thailand: Key Lessons and Prospects for Development

จารุวรรณ แก้วมะโน*
Jaruwan Kaewmano**

บทความนี้
Received
31 ตุลาคม 2568
Revised
2 ธันวาคม 2568
Accepted
13 ธันวาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่องความเป็นพลเมืองดิจิทัลในผู้สูงอายุ เพื่อสำรวจความรู้ ความเข้าใจ และปัจจัยที่ส่งผลต่อความเป็นพลเมืองดิจิทัลของผู้สูงอายุในประเทศไทยให้มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ โดยรู้เท่าทันและรับผิดชอบ โดยใช้วิธีวิจัยแบบผสมระหว่างการเก็บแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุจำนวน 845 ตัวอย่าง ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่เกี่ยวข้อง และการสนทนากลุ่มย่อย ผลการศึกษาพบว่าสถานะผู้สูงวัยมีข้ออุปสรรคหลักต่อการพัฒนาทักษะดิจิทัล หากแต่เป็นปัจจัยด้านความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาและเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบต่อความเหลื่อมล้ำทางด้านดิจิทัลและขีดความสามารถในการพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัลของผู้สูงวัย ดังผลการศึกษาที่พบว่า ผู้สูงวัยตอนกลางและตอนปลายยังคงมีความสามารถเรียนรู้การใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลได้ แม้พวกเขาจะเรียนรู้เรื่องดังกล่าวเมื่อเข้าสู่ช่วงสูงวัยแล้ว ซึ่งทำให้พวกเขาได้คะแนนพลเมืองดิจิทัลน้อยกว่ากลุ่มผู้สูงวัยตอนต้นที่มีประสบการณ์การใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลก่อนเข้าสู่ช่วงสูงวัยอย่างมีนัยสำคัญก็ตาม สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่าประสบการณ์การใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลและลักษณะการใช้งานคือปัจจัยที่มีความสำคัญมากกว่าอายุ

* นักวิชาการผู้ชำนาญการ สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า (ดร.)

** Senior Academics, The Office of Promoting Politics of the People, King Prajadhipok's Institute. (Ph.D)

ที่เพิ่มขึ้น ซึ่งปัจจัยดังกล่าวสัมพันธ์กับระดับการศึกษาและรายได้ ดังผลการสำรวจที่ชี้ให้เห็นว่าผู้สูงวัยที่มีระดับการศึกษาและรายได้สูงจะมีคะแนนความเป็นพลเมืองสูงตามไปด้วย ขณะเดียวกันกลุ่มตัวอย่างที่มีคะแนนพลเมืองดิจิทัลสูงมักจะต้องมีช่วงเวลาท่องอินเทอร์เน็ตไม่ต่ำกว่า 3 ชั่วโมงต่อวันและหากกลุ่มตัวอย่างใช้ช่วงเวลาดังกล่าวไปเพื่อศึกษาค้นคว้าติดตามข่าวสารก็มักจะมีคะแนนความเป็นพลเมืองดิจิทัลสูงกว่ากลุ่มที่ใช้เทคโนโลยีไปเพื่อการติดต่อสื่อสารหรือความบันเทิง สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่าความเหลื่อมล้ำด้านดิจิทัลเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อเนื่องถึงความเป็นพลเมืองดิจิทัลของผู้สูงวัย ดังนั้น การพัฒนาศักยภาพดิจิทัลแก่ผู้สูงวัยจึงไม่ใช่ภารกิจในช่วงบั้นปลายชีวิต แต่ควรเตรียมการตั้งแต่ก่อนเข้าสู่ช่วงสูงวัยที่สำคัญควรดำเนินควบคู่กับการปรับโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นระบบ

คำสำคัญ : พลเมืองดิจิทัล, พลเมืองไทย, ผู้สูงวัย, เทคโนโลยีกับผู้สูงอายุ, รู้เท่าทันสื่อดิจิทัล, การรู้จักใช้เทคโนโลยี

Abstract

This article forms part of the research project entitled ‘Digital Citizenship in Older Adults,’ which aims to examine the levels of knowledge and understanding, as well as the factors influencing the level of digital citizenship among older adults in Thailand to competently use digital technologies for various activities with awareness and responsibility. This research employs a mixed-methods approach, combining survey data from 845 older people, in-depth interviews, and focus group discussions. The findings indicate that aging itself is not the primary barrier to the development of digital skills. Rather, disparities in education and economic status are the key factors driving digital inequality and limiting older adults’ capacity to develop digital citizenship. The findings show that middle- and late-stage older adults remain capable of learning to use digital technologies even when learning begins only after entering old age; however, their digital citizenship scores are significantly lower than those of early-stage older adults with prior digital experience. This suggests that digital experience and usage patterns are more important than chronological age. These factors are closely linked to education and income, as evidenced by the finding that older adults with higher levels of education and income tend to exhibit higher levels of digital citizenship. Furthermore, respondents with higher digital citizenship scores typically spent at least three hours per day online, and those who allocated their online time to learning and news consumption demonstrated higher levels of digital citizenship than those who primarily used digital technologies for communication or entertainment. The findings, therefore, highlight that digital inequality is a critical factor shaping older adults’ digital citizenship. Accordingly, efforts to enhance digital competencies should not be postponed until later life but should begin well before individuals reach old age. Importantly, such efforts should extend beyond skill-based training and be accompanied by systematic reforms of economic and social infrastructure.

Keyword: digital citizenship, older adults, technology and aging, digital literacy, technological literacy

บทนำ

ภายใต้บริบทที่เทคโนโลยีสารสนเทศพัฒนาแบบก้าวกระโดด หลายประเทศก้าวเข้าสู่สังคมดิจิทัลอย่างสมบูรณ์ โดยมีวิกฤตการณ์โควิด-19 เป็นปัจจัยเร่งสำคัญ ส่งผลให้เทคโนโลยีสารสนเทศกลายเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนกิจกรรมทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง กระทั่งวิถีชีวิตประจำวันของประชาชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (Gapsalamov et al., 2020) ในแง่หนึ่งการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศได้นำมาซึ่งคุณูปการมากมาย อาทิ ช่วยลดข้อจำกัดด้านเวลา สถานที่ ในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและบริการต่างๆ อย่างมีนัยสำคัญ ลดต้นทุนการดำเนินงานขององค์กรทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจ และสนับสนุนการเข้าถึงบริการสาธารณะที่สะดวกรวดเร็วมากขึ้น (Castells, 2010; United Nations Development Programme, 2022) นอกจากนี้ ยังช่วยขยายโอกาสทางการศึกษา และการทำงานใหม่ๆ (Vagadia, 2020) ในทางการเมืองการพัฒนาของเทคโนโลยีดิจิทัลมีส่วนส่งเสริมให้เกิดการเปิดพื้นที่แก่ภาคประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็น เข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และตรวจสอบการทำงานของภาครัฐได้มากยิ่งขึ้น (Pedersen & Wilkinson, 2018)

ปรากฏการณ์ดังกล่าวส่งผลให้แนวคิดเรื่อง “ความเป็นพลเมืองดิจิทัล” (digital citizenship) ได้รับการกล่าวถึงมากขึ้น ในแง่ที่ผู้ใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลไม่ควรมุ่งเพียงการเข้าถึงและใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลได้เท่านั้น แต่ควรครอบคลุมไปถึงการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลได้อย่างปลอดภัย รับผิดชอบ ไม่ละเมิด สามารถถ่วงถ่วงข้อมูล คัดวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับอย่างมีวิจารณญาณ และมีส่วนร่วมในการสร้างสังคมดิจิทัลที่ปลอดภัย เป็นธรรมไปพร้อมกัน เพราะพลเมืองดิจิทัลที่มีคุณภาพนั้นไม่ใช่ผู้ที่สามารถใช้เทคโนโลยีได้เท่านั้น แต่ต้องเป็นผู้ที่ตระหนักรู้ถึงผลกระทบจากการกระทำของตนบนโลกออนไลน์ที่จะส่งผลต่อตนเองสังคมและประเทศชาติด้วย (Ribble, 2015)

ภายใต้การพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างก้าวกระโดด ผู้สูงอายุคือประชากรกลุ่มเปราะบางที่มักตกเป็นเหยื่อของกลุ่มอาชญากรรมไซเบอร์ (cyber crime) ข้อมูลจากศูนย์ปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยีสารสนเทศ (ศปอส.ตร.) สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ระบุว่าผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป มีแนวโน้มตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมทางไซเบอร์ประเภท “หลอกลวงทุนออนไลน์” และ “หลอกให้โอนเงิน” สูงที่สุด ทั้งยังมีอัตราการเติบโตของจำนวนผู้เสียหายเพิ่มขึ้นมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มเป้าหมายวัยอื่นในช่วงเวลาเดียวกัน โดยลักษณะการกระทำผิดที่พบได้บ่อยในประชากรกลุ่มนี้ ได้แก่ การหลอกให้รักแล้วหลอกให้โอนเงิน (Romance Scam) และ SMS หลอกลวง (Smishing) ขณะที่ กลุ่มก่อนสูงอายุ (46-59 ปี) มักตกเป็นเป้าหมายของการหลอกลวงในลักษณะ “ขอรับบริจาคเพื่อการกุศล” หรือการแอบอ้างเป็นเจ้าของที่รัฐเพื่อให้ผู้เสียหายโอนเงินสูงที่สุด ข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ปัจจัยที่ทำให้ผู้สูงอายุ

ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมออนไลน์มักเป็นเรื่องการขาดความรู้เท่าทันกลโกงและขาดทักษะด้านดิจิทัล ประกอบกับความเปราะบางของสภาวะทางจิตใจและอารมณ์ที่มีความอ่อนไหวง่าย จึงทำให้อาชญากรรมมักใช้จุดอ่อนเหล่านี้เป็นปัจจัยแสวงหาผลประโยชน์จากประชากรผู้สูงวัย (คนไทยถูกมิจฉาชีพหลอก, 2568; โคแฟคเสริมความรู้ผู้สูงวัย, 2567)

ปฏิเสธไม่ได้ว่าสภาวะสูงวัยส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ เช่น การมองเห็นหรือการได้ยินที่ลดลง ความคล่องตัวในการเคลื่อนไหว ความสามารถในการเรียนรู้และการปรับตัวที่ลดลง และมีการประมวลผลข้อมูลที่ช้าลงเล็กน้อย (Tokushige et al., 2014; Aiyar et al., 2016) นอกจากนี้ อีกปัญหาหนึ่งที่กำลังเกิดขึ้นกับสังคมผู้สูงวัยท่ามกลางการเติบโตของครอบครัวเดี่ยวก็คือการใช้ชีวิตตามลำพังของผู้สูงวัยที่กำลังเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งเป็นหนึ่งในปัจจัยที่ทำให้ผู้สูงวัยเสี่ยงต่อการตกอยู่ในสภาวะเหงาโดดเดี่ยว เกิดความบกพร่องในสภาวะทางอารมณ์ สังคมและการพัฒนาทักษะใหม่ๆ เนื่องจากขาดแรงจูงใจในการติดต่อกับผู้อื่น ทั้งยังขาดบุตรหลานคอยให้ความช่วยเหลือ (Panella & Quinn, 2019) ซึ่งสภาวะโดดเดี่ยวไม่เพียงแต่จะส่งผลกระทบทางด้านจิตใจเท่านั้น แต่สภาวะทางจิตใจที่ท้อแท้และขาดพลังนั้น จะส่งผลกระทบต่อสุขภาพตลอดจนแรงจูงใจในการทำกิจกรรมต่างๆ รวมถึงการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ด้วย ในทางกลับกันการขาดกิจกรรมที่กระตุ้นสมองและการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอย่างเหมาะสมและสม่ำเสมอ นั้น ก็เสี่ยงที่จะทำให้ผู้สูงวัยเกิดสภาวะถดถอยทางปัญญา (Yuan, et al., 2023)

แม้ปฏิเสธไม่ได้ว่าสภาวะสูงวัยนั้น ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและสมองอย่างไรก็ตาม นักวิชาการบางกลุ่มกลับมองว่าบางครั้งความรู้สึกหรืออายุจิตของผู้คนอาจไม่สอดคล้องกับกายภาพที่เห็นภายนอกก็ได้ อายุทางจิตไม่จำเป็นต้องลดลงตามอายุของร่างกาย ดังปรากฏให้เห็นว่าผู้สูงวัยหลายคนยังคงมีความสามารถในการคิด วิเคราะห์ เรียนรู้และแก้ไขปัญหาได้ดี อายุจิตสามารถ “สูงกว่า” หรือ “ต่ำกว่า” อายุจริง ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและสุขภาพจิตของผู้สูงวัยว่ามีความกระตือรือร้นและใฝ่ศึกษาเรียนรู้เพียงใด หากผู้สูงวัยมีอายุทางจิตที่ “เยาว์วัย” คือพร้อมเปิดรับสิ่งใหม่ มองโลกในแง่ดี ผู้สูงวัยกลุ่มนี้จะมีแนวโน้มตอบรับการเข้าร่วมกิจกรรมและการพัฒนาศักยภาพในด้านต่างๆ แม้เมื่ออยู่ในวัยชราได้ดีกว่ากลุ่มที่มีความรู้สึกว่าตนเองชราภาพแล้ว (Audrin & Audrin, 2024)

องค์การอนามัยโลก (WHO) ระบุว่าปัจจัยสำคัญที่มีส่วนช่วยสนับสนุนผู้สูงวัยให้มีพลัง (Active Ageing) ประกอบด้วย (1) การเข้าถึงบริการด้านสุขภาพ (2) การดูแลสุขภาพขั้นพื้นฐาน เช่น การออกกำลังกายที่เหมาะสม การรับประทานอาหารเพื่อสุขภาพ (3) การจัดสภาพแวดล้อมที่ดีและเป็นมิตรกับผู้สูงวัย (4) การเตรียมพร้อมสำหรับการเกษียณอายุ (5) การสนับสนุนทางสังคม เช่น การส่งเสริมโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิต และ (6) การประกันรายได้ให้แก่ผู้สูงวัย (World Health Organization, 2002)

สอดคล้องกับแนวคิดของ Solhi, M., Pirouzeh, R., Zanjari, N., & Janani, L. (2022) ที่ชี้ให้เห็นว่า มีปัจจัยอย่างน้อย 6 ประการที่ควรได้รับการส่งเสริมตั้งแต่ก่อนเข้าสู่สังคมสูงวัย คือ (1) การเตรียมพร้อมด้านสุขภาพ (2) การเตรียมพร้อมด้านจิตใจ (3) การเตรียมพร้อมด้านการเงิน (4) การจัดที่อยู่อาศัย (5) การเตรียมพร้อมด้านสังคม เครือข่ายสังคม และ (6) การเตรียมพร้อมด้านกิจกรรมและเวลาว่างหลังเกษียณ เช่นเดียวกันกับ Frechman, E. et al. (2023) ที่ชี้ให้เห็นว่าการเตรียมความพร้อมให้แก่สังคมสูงวัยต้องดำเนินตั้งแต่ก่อนเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างน้อย 5 มิติ คือ ด้านการติดต่อสื่อสาร ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการเงิน ด้านสุขภาพ และการดูแลร่างกาย และด้านความรู้ความเข้าใจต่อทักษะการเรียนรู้ที่จำเป็น ซึ่งเรื่องดังกล่าวเกี่ยวพันกับการปรับโครงสร้างและระบบต่างๆ ในองค์กรรวมเพื่อให้สามารถรองรับต่อการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมสูงวัยได้อย่างยั่งยืน

ปัจจุบันสังคมไทยเข้าสู่สังคมสูงอายุโดยสมบูรณ์แล้ว (วิชัย โชควิวัฒน์, 2568; มหาวิทยาลัยมหิดล, 2564) ส่งผลให้ประเด็นเรื่องผู้สูงวัยที่มีพลัง (Active Ageing) หรือ พหุพลัง ได้รับความสนใจกล่าวถึง และมีปรากฏอยู่ในแผนผู้สูงวัยแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545–2565) รวมไปถึงแผนต่อเนื่อง โดยมุ่งให้ผู้สูงวัยสามารถนำ “พหุพลัง” มาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้ผู้สูงวัยมิใช่เพียงผู้รอรับความช่วยเหลืออีกต่อไป นอกจากนี้ แนวคิดเรื่อง Active Ageing ยังสอดคล้องกับปรากฏการณ์ สังคมอายุยืน (Longevity Risk) ที่ผู้คนในสังคมมีช่วงอายุที่ยืนยาวมากขึ้น ซึ่งในสังคมเช่นนี้ความกระตือรือร้นและศักยภาพของผู้สูงวัยมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากมีความเสี่ยงที่เงินออมเพื่อการเกษียณจะหมดก่อนที่ชีวิตจะสิ้นสุดลง (De Waegenare et al., 2010) ส่งผลให้ผู้สูงวัยไม่อาจหวังพึ่งเพียงเงินบำนาญเพื่อการดำรงชีพในอนาคต ผู้สูงวัยบางรายจำเป็นต้องประกอบอาชีพแม้ในวัยเกษียณ เนื่องจากไม่มีบุตรหลานคอยดูแล หรือเพื่อให้เป็นภาระต่อบุตรหลาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งท่ามกลางสังคมที่อัตราเกิดต่ำทำให้หลายสังคมต้องพิจารณาเรื่องการขยายอายุการทำงาน ปัจจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพด้านดิจิทัลของผู้สูงวัย เพื่อให้ผู้สูงวัยยังคงสามารถพึ่งพาตนเองได้ เพิ่มโอกาสในการทำงาน การรับบริการภาครัฐ และกิจกรรมทางสังคมต่างๆ ที่ย้ายเข้าสู่แพลตฟอร์มออนไลน์มากขึ้น เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตพร้อมๆ กับส่งเสริมสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในกลุ่มผู้สูงวัย

ด้วยเหตุนี้ สถาบันพระปกเกล้า โดยสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง จึงได้จัดทำโครงการวิจัยเพื่อศึกษาความเป็นพลเมืองดิจิทัลในผู้สูงวัยขึ้น เพื่อสำรวจความเป็นพลเมืองดิจิทัลของผู้สูงวัยในประเทศไทย บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยดังกล่าว มีวัตถุประสงค์เพื่อถ่ายทอดผลการสำรวจความเป็นพลเมืองดิจิทัลของผู้สูงวัยในประเทศไทยในมิติต่างๆ รวมไปถึงเงื่อนไขปัจจัยที่ส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อการเป็นพลเมืองดิจิทัลของผู้สูงวัยในประเทศไทย เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการแสวงหาแนวทาง

ส่งเสริมการเข้าถึงและใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นในกลุ่มผู้สูงวัย อันจะช่วยลดความเสี่ยงจากการถูกกีดกัน (exclusion) ออกจากระบบสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ทั้งยังเป็นการดึงศักยภาพของคนกลุ่มวัยเกษียณออกมา ในฐานะที่พวกเขาเป็นพลเมืองของประเทศและกำลังจะกลายเป็นพลเมืองส่วนใหญ่ของสังคมประชาธิปไตยในยุคดิจิทัล

ระเบียบวิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม (mixed method) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) กลุ่มเป้าหมายหลักของงานวิจัยชิ้นนี้คือผู้สูงวัยที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปที่มีการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัล โดยแบ่งกลุ่มเป้าหมายออกเป็น 3 กลุ่มตามการแบ่งขององค์การสหประชาชาติ ดังนี้ 1) ผู้สูงวัยตอนต้น (Young old) คือ บุคคลที่มีอายุ 60-69 ปี 2) ผู้สูงวัยตอนกลาง (Middle old) คือ บุคคลที่มีอายุ 70-80 ปี และ 3) ผู้สูงวัยตอนปลาย (Very old) คือ บุคคลที่มีอายุ 80 ปีขึ้นไป

งานวิจัยใช้วิธีเก็บข้อมูลหลากหลาย ประกอบด้วย การสำรวจ (survey) ความเป็นพลเมืองดิจิทัลกับกลุ่มตัวอย่างผู้สูงวัยจำนวน 845 ตัวอย่าง ซึ่งได้จากการสุ่มเลือกแบบหลายขั้นตอน (multi-stage sampling) ร่วมกับการกำหนดโควตา (quota sampling) และการสุ่มอย่างง่าย (simple random sampling) เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างผู้สูงวัยครอบคลุมเพศชายหญิงและช่วงความสูงวัยตอนต้น ตอนกลาง และตอนปลาย จำนวนเท่าๆ กัน ครอบคลุม 4 ภูมิภาค 8 จังหวัด ประกอบด้วย จังหวัดพะเยา จังหวัดอุดรธานี จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดสกลนคร จังหวัดลพบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดสุราษฎร์ธานี และจังหวัดนครศรีธรรมราช ส่วนการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ดำเนินการกับนักวิจัย นักวิชาการ และผู้แทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพด้านดิจิทัลแก่ผู้สูงวัยจำนวน 16 คน อาทิ กรมกิจการผู้สูงวัยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงวัยไทย เป็นต้น ด้านการสนทนากลุ่มย่อยดำเนินการกับผู้สูงวัยที่มีอายุ 60 ปี ขึ้นไป จำนวน 30 คนที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการวิจัย ซึ่งได้จากการสุ่มเลือกแบบเฉพาะเจาะจงจากโรงเรียนผู้สูงวัยต้นแบบในกรุงเทพมหานครที่มีความสมัครใจเข้าร่วมโครงการเพื่อให้กลุ่มตัวอย่างสามารถเข้าร่วมกิจกรรมด้วยตนเองได้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์มากที่สุด สุดท้ายคือการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยพระราชบัญญัติผู้สูงวัย พ.ศ.2546 แผนปฏิบัติการด้านผู้สูงวัยพระราชบัญญัติกองทุนการออมแห่งชาติ และหลักสูตรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผู้สูงวัยซึ่งจัดทำโดยภาคส่วนต่างๆ อาทิ หลักสูตรวัยเพชร รู้ทันสื่อ หลักสูตรสูงวัยรู้ทันสื่อ หลักสูตรสูงวัยดิจิทัล หลักสูตรเกษียณคลาส เป็นต้น

งานวิจัยนี้ใช้แบบสอบถาม กรอบการสัมภาษณ์ และกรอบการสนทนากลุ่มย่อยที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแบบสอบถามได้ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Index of Item-Objective Congruence: IOC) จากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน ผลการประเมินมีค่า IOC เท่ากับ 0.75 ซึ่งอยู่ในระดับที่ยอมรับได้ สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย งานวิจัยดำเนินการตามแนว จริยธรรมการวิจัยในคน โดยเคารพการตัดสินใจของผู้ให้ข้อมูล ปกป้องข้อมูลส่วนบุคคลและขอความยินยอม โดยสมัครใจของผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยก่อนเก็บข้อมูลทุกครั้ง

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปฏิบัติ ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ SPSS โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) ได้แก่ การแจกแจงความถี่ (frequency) และการหาค่าเฉลี่ย (mean) เพื่อสรุป ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง จากนั้นจึงวิเคราะห์สถิติเชิงอนุมาน (inferential statistics) ด้วยการวิเคราะห์ ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA) เพื่อทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระหว่างตัวแปร กับผลคะแนน เช่น กลุ่มอายุ ช่วงวัย ระดับการศึกษา รายได้ วัตถุประสงค์และระยะเวลาการใช้เทคโนโลยี ดิจิทัล เป็นต้น

ในส่วนของคุณภาพเชิงคุณภาพ ได้มาจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มย่อยกับผู้ให้ข้อมูล หลัก ซึ่งเป็นผู้เกี่ยวข้องในเชิงนโยบายและการขับเคลื่อนด้านการพัฒนาศักยภาพผู้สูงวัย รวมไปถึงผู้สูงวัย ในพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อแยกหมวดหมู่ประเด็น วิเคราะห์ ความเชื่อมโยง และตีความภายใต้บริบททางสังคม วัฒนธรรม และนโยบาย ซึ่งผลการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ นี้จะถูกนำมาใช้ประกอบและอธิบายผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณ และอธิบายผลการศึกษาทั้งหมด ด้วยแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

บทความวิจัยนี้เป็นผลจากวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการวิจัยเพื่อตอบคำถามว่าผู้สูงวัยใน ประเทศไทยมีความเป็นพลเมืองดิจิทัลเพียงใด โดยคุณลักษณะของพลเมืองดิจิทัลในที่นี้ประกอบด้วย 3 ด้าน (ด้านความรู้ จริยธรรม และการมีส่วนร่วม) 10 มิติ ดังนี้ มิติที่ 1 ความรู้ ความสามารถในการใช้งาน มิติที่ 2 การตัดสินใจที่ดี เพื่อสร้างผลลัพธ์ที่ดีต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคมโดยรวม มิติที่ 3 การคิดวิเคราะห์ มิติที่ 4 การยับยั้งชั่งใจ เลือกใช้คำพูดและแสดงพฤติกรรมที่สุภาพ ให้เกียรติผู้อื่นเมื่อต้องแสดงความเห็น ออนไลน์ มิติที่ 5 ความฉลาดทางอารมณ์ และมิติที่ 6 การรักษาความเป็นส่วนตัว มิติที่ 7 ความสามารถในการแก้ไขปัญหาการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลเบื้องต้น มิติที่ 8 ความรู้เท่าทัน สามารถตรวจสอบ ความน่าเชื่อถือของข้อมูล ระวังการโพสต์ข้อมูลอันเป็นส่วนตัวบนโลกออนไลน์ มิติที่ 9 ความเห็นอก เห็นใจ ต่อผู้ที่กำลังเผชิญกับปัญหาหรือตกเป็นเหยื่อของการบูลลี่ออนไลน์ และระมัดระวังการแสดงออก ไม่ให้เป็นการซ้ำเติม และ มิติที่ 10 การมีส่วนร่วมผ่านระบบดิจิทัล เช่น โพสต์ หรือแชร์ประเด็นทางการเมือง แสดงความคิดเห็น เข้าร่วมกลุ่ม และร่วมโหวตประเด็นทางสังคมการเมือง เป็นต้น

ผลการประเมินความเป็นพลเมืองดิจิทัล ได้จากแบบสอบถาม โดยแบ่งความเป็นพลเมืองดิจิทัลออกเป็น 5 ระดับคือ 1) ระดับน้อยมาก คือ กลุ่มที่ได้คะแนนตั้งแต่ 50 คะแนนลงไป 2) ระดับน้อย คือ กลุ่มที่ได้คะแนนตั้งแต่ 51-60 คะแนน 3) ระดับปานกลาง คือ กลุ่มที่ได้คะแนนตั้งแต่ 61-70 คะแนน 4) ระดับมาก คือ กลุ่มที่ได้คะแนนตั้งแต่ 71-80 คะแนน และ 5) ระดับมากที่สุด คือ กลุ่มที่ได้คะแนนตั้งแต่ 90 คะแนนขึ้นไป

น้อยที่สุด

มากที่สุด

ด้านความรู้และทักษะ

มิติที่ 1 ความรู้ (Digital literacy)
มิติที่ 2 การตัดสินใจที่ดี (Good judgment)
มิติที่ 3 คิดเชิงวิเคราะห์ (Critical thinking)
มิติที่ 4 ความรู้เท่าทัน (Digital awareness)
มิติที่ 5 การแก้ไขปัญหา (Problems solving)
มิติที่ 6 การรักษาความเป็นส่วนตัว (Privacy management)

ด้านคุณธรรมจริยธรรม

มิติที่ 7 การยับยั้งชั่งใจ (Inhibition)
มิติที่ 8 ความฉลาดทางอารมณ์ (Emotional quotient)
มิติที่ 9 ความเห็นอกเห็นใจ (Digital Empathy)

ด้านการมีส่วนร่วม

มิติที่ 10 การมีส่วนร่วมทางการเมือง (Digital Participation)

เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ วัตถุประสงค์การใช้งาน ระยะเวลาการใช้งาน

ความเป็นพลเมืองดิจิทัลของผู้สูงวัยในประเทศไทย

ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงวัยในประเทศไทยส่วนใหญ่มีระดับความเป็นพลเมืองดิจิทัลอยู่ในเกณฑ์ต่ำ โดยร้อยละ 47 ได้คะแนนพลเมืองดิจิทัลในระดับน้อยที่สุด (< 50 คะแนน) ร้อยละ 27.7 อยู่ในระดับน้อย (51-60 คะแนน) ขณะที่ ร้อยละ 14 ได้คะแนนในระดับปานกลาง (61-70 คะแนน) ส่วนผู้ที่ได้คะแนนระดับมาก (71-80 คะแนน) มีเพียงร้อยละ 10.8 และมีเพียงร้อยละ 0.6 เท่านั้นที่ได้คะแนนในระดับมากที่สุด (> 90 คะแนน) อย่างไรก็ตาม เมื่อจำแนกคะแนนพลเมืองดิจิทัล เป็นรายมิติ พบว่า 3 มิติที่ผู้สูงวัยได้คะแนนสูงที่สุด คือ ด้านความเห็นอกเห็นใจร้อยละ 39.8 รองลงมาเป็นด้านความยับยั้งชั่งใจ ร้อยละ 29 และด้านความฉลาดทางอารมณ์ ร้อยละ 27.6 ส่วนคะแนนพลเมืองดิจิทัล 3 ด้านที่ได้คะแนนน้อยที่สุด คือ การรักษาความเป็นส่วนตัว ร้อยละ 63.7 รองลงมาเป็นเรื่องการตัดสินใจที่ดี ร้อยละ 58.7 และการแก้ไขปัญหา ร้อยละ 57.6

สถาบันพระปกเกล้า

ผลลัพธ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นความซับซ้อนของปรากฏการณ์ความเป็นพลเมืองดิจิทัลของผู้สูงวัยกล่าวคือ แม้จะเน้นประเมินความเป็นพลเมืองดิจิทัลโดยรวมจะอยู่ในระดับต่ำอันสะท้อนถึงช่องว่างทางดิจิทัลที่ยังคงมีนัยสำคัญอยู่ ทว่าเมื่อพิจารณาคะแนนรายมิติกลับพบว่า ผู้สูงวัยมีพฤติกรรมบางด้านที่ส่งเสริมต่อความเป็นพลเมืองดิจิทัล โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านคุณธรรม จริยธรรม และการควบคุมตนเอง ขณะใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัล ซึ่งส่วนหนึ่งอาจเป็นผลมาจากประสบการณ์ชีวิตของผู้คนในอดีตที่ให้ความสำคัญกับความเอื้ออาทร ความเห็นอกเห็นใจ และการรักษาสัมพันธภาพทางสังคมอย่างมาก อันกลายเป็นรากฐานในการแสดงออกของผู้สูงวัยต่อผู้อื่นด้วยความเห็นอกเห็นใจแม้แต่ในโลกออนไลน์

อย่างไรก็ตาม การเป็นพลเมืองดิจิทัลของผู้สูงวัยยังคงเผชิญกับความไม่เพียงพอของความรู้และทักษะด้านดิจิทัล ดังผลการประเมินพบว่า 3 มิติสำคัญที่ผู้สูงวัยได้คะแนนต่ำที่สุด คือ (1) การจัดการความเป็นส่วนตัว (2) การตัดสินใจอย่างมีวิจารณญาณ และ (3) การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าทางออนไลน์ คะแนนที่ต่ำอย่างมีนัยสำคัญนี้สะท้อนให้เห็นถึงความไม่คุ้นเคยกับเทคโนโลยีดิจิทัลและการขาดโอกาสในการเรียนรู้ทักษะเหล่านี้เป็นระบบ ส่งผลให้ผู้สูงวัยยังไม่สามารถรับมือกับการทำงานของเทคโนโลยีที่มีความซับซ้อนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นความเสี่ยงที่อาจนำไปให้ผู้สูงวัยต้องตกเป็นเหยื่อจากการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลท่องโลกออนไลน์ ทั้งยังเสี่ยงต่อการถูกเอารัดเอาเปรียบและการเผชิญภัยคุกคามไซเบอร์

เงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อความเป็นพลเมืองดิจิทัลของผู้สูงวัยในประเทศไทย

ผลการสำรวจความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนความเป็นพลเมืองดิจิทัลกับชุดตัวแปรที่ครอบคลุมมิติต่างๆ อันประกอบด้วย เพศสภาพ กลุ่มอายุ ระดับการศึกษา รายได้ในช่วงวัยเกษียณ ระยะเวลา และรูปแบบการใช้งานอินเทอร์เน็ต ผลการศึกษาพบว่า ความแตกต่างทางเพศไม่ส่งผลต่อความเป็นพลเมืองดิจิทัลอย่างมีนัยสำคัญ ในส่วนของกลุ่มอายุพบว่ากลุ่มผู้สูงวัยตอนต้น มีคะแนนความเป็นพลเมืองดิจิทัลสูงกว่ากลุ่มผู้สูงวัยตอนกลางและตอนปลายอย่างมีนัยสำคัญ ทว่าผลการศึกษาไม่ได้บ่งชี้ว่าความชราภาพเป็นอุปสรรคเชิงปิดกั้นต่อการพัฒนาทักษะดิจิทัล ดังจะเห็นได้ว่าผู้สูงวัยตอนกลางและตอนปลายยังคงมีศักยภาพในการเรียนรู้และพัฒนาทักษะด้านดิจิทัล แม้พวกเขาจะถูกเรียกว่าเป็นผู้ที่อพยพเข้าสู่ยุคดิจิทัล (digital migrant) และเพิ่งเรียนรู้เรื่องเทคโนโลยีดิจิทัลเมื่อสูงวัยแล้วก็ตาม สิ่งนี้ตอกย้ำความสามารถในการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ดำรงอยู่ในกลุ่มประชากรสูงวัย ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในสังคมดิจิทัลอย่างต่อเนื่อง ในแง่การทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงระดับความเป็นพลเมืองดิจิทัลในกลุ่มผู้สูงวัยจึงมีอาจพิจารณาได้เพียงมิติเดียว จำเป็นต้องขยายขอบเขตการวิเคราะห์ไปยังปัจจัยอื่นๆ เพื่ออธิบายความผันแปรของคะแนนความเป็นพลเมืองดิจิทัลได้อย่างเป็นระบบมากขึ้น โดยผลการศึกษา

พบว่าความเป็นพลเมืองดิจิทัลของผู้สูงวัยมีความเกี่ยวข้อง กับปัจจัยต่างๆ ดังต่อไปนี้

ปัจจัยด้านการศึกษา

ผลการวิเคราะห์ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระหว่างปัจจัยด้านระดับการศึกษากับความเป็นพลเมืองดิจิทัล ในผู้สูงวัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป มีคะแนนเฉลี่ยความเป็นพลเมืองดิจิทัล สูงกว่ากลุ่มที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอาชีวศึกษาอย่างมีนัยสำคัญ ($p < .001$) สิ่งนี้สะท้อนว่าการศึกษามีได้เป็นเพียงตัวชี้วัดความสำเร็จทางวิชาการเท่านั้นหากแต่ยังเป็นปัจจัยที่มี อิทธิพลต่อความรู้ ความเข้าใจ และพฤติกรรมด้านความเป็นพลเมืองดิจิทัลในกลุ่มผู้สูงวัยอย่างมีนัยสำคัญ เพราะการศึกษาช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสสัมผัสและใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลในหลากหลายบริบท ทั้งยังช่วย บ่มเพาะกระบวนการคิดวิเคราะห์และแสวงหาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลายอย่างเป็นระบบ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ล้วนมีส่วนสนับสนุนต่อการเรียนรู้ทักษะที่จำเป็นในการเข้าถึงและใช้งานเทคโนโลยีได้ อย่างรวดเร็วแม้จะเข้าสู่วัยชรา สิ่งนี้ตอกย้ำบทบาทของการศึกษาในการพัฒนาทุนมนุษย์ให้เอื้อต่อการลด ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล (Digital Divide) ในการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมผู้สูงวัย

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ

ผลการวิเคราะห์ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระหว่างปัจจัยด้านรายได้ในวัยชรา กับคะแนนความเป็น พลเมืองดิจิทัล พบว่าผู้สูงวัยที่มีรายได้ต่ำกว่า 1,000 บาทต่อเดือน มีคะแนนความเป็นพลเมืองดิจิทัลต่ำกว่า กลุ่มรายได้ระหว่าง 1,000–5,000 บาท ขณะที่ กลุ่มผู้สูงวัยที่มีรายได้ระหว่าง 10,000–20,000 บาท มีคะแนน สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$) กล่าวคือ ยิ่งผู้สูงวัยมีรายได้มาก ระดับความเป็นพลเมืองดิจิทัล ก็ยิ่งสูงขึ้นตามไปด้วย สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นว่าสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ (Social economic status: SES) ถือเป็นหนึ่งในเงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อระดับความเป็นพลเมืองดิจิทัลของผู้สูงวัยอย่างมี นัยสำคัญ เนื่องจากรายได้นั้นเกี่ยวข้องกับความสามารถในการเข้าถึงและมีส่วนร่วมในโลกดิจิทัลของ กลุ่มผู้สูงวัยส่งผลให้ผู้ที่มีรายได้ต่ำมักพบข้อจำกัดในการจัดหาอุปกรณ์ดิจิทัลรวมถึงการเข้าถึงสัญญาณ อินเทอร์เน็ตที่มีคุณภาพและเสถียร ทั้งนี้เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นค่าใช้จ่ายต่อเนื่อง (fix cost) ทำให้ผู้สูงวัย ที่มีรายได้น้อยถูกจำกัดโอกาสในการเข้าถึงและใช้งานระบบดิจิทัล กระทบต่อความสามารถในการพัฒนา ทักษะด้านดิจิทัลอย่างเป็นระบบ สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัย เชิงโครงสร้างที่มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญต่อความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลในกลุ่มผู้สูงวัย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในประเด็นพื้นฐานที่สุดอย่างการเข้าถึงทรัพยากรเทคโนโลยีและโอกาสในการพัฒนาทักษะด้านดิจิทัล

สถาบันพระปกเกล้า

นอกจากนั้น การเรียนรู้ด้านดิจิทัลนั้นที่มีประสิทธิภาพ จะต้องมียุทธศาสตร์การเรียนรู้และใช้งานอย่างต่อเนื่องในระดับหนึ่ง ดังผลการสำรวจที่ชี้ให้เห็นว่าผู้ใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลต่ำกว่า 3 ชั่วโมงต่อวันนั้น มีคะแนนความเป็นพลเมืองดิจิทัลต่ำในทุกมิติ ขณะที่ผู้สูงวัยที่ใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลระหว่าง 3-6 ชั่วโมง/วัน พบว่ามีคะแนนความเป็นพลเมืองดิจิทัลที่สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ในทางกลับกันผู้สูงวัยที่ใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลมากกว่า 6 ชั่วโมงต่อวันกลับมีคะแนนความเป็นพลเมืองดิจิทัลที่ลดลง สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่า ความเป็นพลเมืองดิจิทัลของผู้ใช้งานส่วนหนึ่งจึงเกี่ยวข้องกับระยะเวลาการใช้งานอย่างเหมาะสม ไม่มากหรือน้อยเกินไป ซึ่งเรื่องดังกล่าวสัมพันธ์กับปัจจัยด้านเศรษฐกิจอย่างใกล้ชิด เนื่องจาก ระดับเศรษฐกิจนั้นมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัล ทั้งเรื่องของอุปกรณ์ที่รองรับเทคโนโลยีดิจิทัล อันทันสมัย การเข้าถึงระบบอินเทอร์เน็ตที่มีความเข้มข้นและมีความเสถียรในการใช้งาน เป็นต้น

จากข้างต้นจะเห็นได้ว่าแม้ระยะเวลาการเข้าถึงและใช้งานอินเทอร์เน็ตจะมีส่วนส่งเสริมต่อระดับ ความเป็นพลเมืองดิจิทัลในผู้สูงวัย ทว่าการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลมากกว่า 6 ชั่วโมงขึ้นไปต่อวัน กลับไม่ได้ช่วยให้ผู้ใช้งานมีคะแนนความเป็นพลเมืองดิจิทัลเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะนอกเหนือจาก ระยะเวลาการเข้าถึงและใช้งานอินเทอร์เน็ตที่เหมาะสมแล้ว ลักษณะการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลก็มีผล ต่อคะแนนความเป็นพลเมืองดิจิทัลเช่นเดียวกัน โดยผลการศึกษาพบว่าผู้สูงวัยที่ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลไป เพื่อติดตามข่าวสารและค้นคว้าข้อมูลต่างๆ นั้นจะมีคะแนนความเป็นพลเมืองดิจิทัลสูงกว่าผู้สูงวัยที่ใช้ เทคโนโลยีดิจิทัลไปเพื่อติดต่อสื่อสารหรือเพื่อการบันเทิงเท่านั้น

ปัจจัยด้านโครงสร้างพื้นฐาน

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยด้านโครงสร้างพื้นฐานเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนา ศักยภาพด้านดิจิทัลของผู้สูงวัย แม้ประเทศไทยจะมีพัฒนาการด้านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะจากนโยบาย “เน็ตประชารัฐ” ที่มุ่งลดช่องว่างทางดิจิทัลผ่านการติดตั้งจุดให้บริการ Wi-Fi สาธารณะในหมู่บ้านชนบท ทว่าผลการศึกษาพบว่าโครงสร้างพื้นฐานด้านอินเทอร์เน็ตยังคงไม่ครอบคลุม ทั่วถึง โดยข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2565) ระบุว่าประชาชนในเขตเทศบาลมีอัตราการใช้ อินเทอร์เน็ตร้อยละ 62.5 ขณะที่นอกเขตเทศบาลมีเพียงร้อยละ 44.9 สอดคล้องกับข้อมูลของสำนักงาน สถิติแห่งชาติ (2567) ที่ระบุว่าผู้สูงวัยในชนบทมีอัตราการใช้อินเทอร์เน็ตเฉลี่ยเพียง 56-62% ขณะที่ ในเขตเมืองสูงกว่า 80% สะท้อนให้เห็นว่าการเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐานทางดิจิทัลยังคงเป็นปัจจัยที่มี ข้อจำกัดและส่งผลกระทบต่อการพัฒนาศักยภาพด้านดิจิทัลของผู้สูงวัยในประเทศไทยอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทซึ่งยังคงประสบปัญหาการเข้าถึงสัญญาณอินเทอร์เน็ตที่ไม่ครอบคลุมและ

มีความเสถียรต่ำ ส่งผลให้ประชาชนจำเป็นต้องออกมาใช้บริการอินเทอร์เน็ตนอกเคสสถาน ณ จุดกระจายสัญญาณของชุมชน กลายเป็นข้อจำกัดต่อการเข้าถึงและการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลในชีวิตประจำวันของประชาชนโดยเฉพาะในผู้สูงวัย ทั้งด้านความสะดวกปลอดภัย และความต่อเนื่องในการเรียนรู้ดิจิทัล (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2567)

ดังนั้น แม้ในภาพรวมประเทศไทยจะมีพัฒนาการในด้านโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่ความเหลื่อมล้ำเรื่องโครงสร้างพื้นฐานด้านดิจิทัลซึ่งสัมพันธ์กับการพัฒนาเชิงพื้นที่ก็ยังคงเป็นอุปสรรคที่ขัดขวางการพัฒนาทักษะและความเป็นพลเมืองดิจิทัลในกลุ่มประชากรอย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้สูงวัยซึ่งส่วนใหญ่ไม่มีรายได้ประจำ หรือมีรายได้จำกัด ทำให้ไม่สามารถจัดซื้อแพ็คเกจอินเทอร์เน็ตเพื่อใช้งานภายในครัวเรือนได้ แม้ภาครัฐจะขยายโครงข่ายอินเทอร์เน็ตระดับชุมชนให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ในเชิงนโยบาย ทว่าในทางปฏิบัติผู้สูงวัยจำนวนมากยังไม่สามารถเข้าถึงบริการดังกล่าวได้อย่างแท้จริง ทั้งในด้านปริมาณของจุดให้บริการที่ไม่เพียงพอ และคุณภาพสัญญาณที่ยังไม่เสถียร ปัจจัยเชิงโครงสร้างเหล่านี้จึงกลายเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพในการเรียนรู้และใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลของผู้สูงวัยในประเทศไทยทั้งยังมีความสัมพันธ์กับปัจจัยด้านเศรษฐกิจอย่างใกล้ชิด

ปัจจัยด้านความจำเป็น

ผลการศึกษาพบว่า ทักษะด้านดิจิทัลของผู้สูงวัยมีแนวโน้มพัฒนาเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญในช่วงการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 สะท้อนให้เห็นว่า “ความจำเป็นทางสังคม” และ “สถานการณ์บีบบังคับ” สามารถเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญต่อการเรียนรู้เทคโนโลยีของผู้สูงวัยแม้จะมีข้อจำกัดด้านวัย ประสบการณ์ หรือความมั่นใจในตนเองก็ตาม มาตรการเว้นระยะห่างทางสังคม (social distancing) และการล็อกดาวน์ส่งผลให้รูปแบบการสื่อสารเปลี่ยนจากการพบปะโดยตรง ไปสู่การติดต่อผ่านช่องทางดิจิทัล เช่น การใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ (Line) การวิดีโอคอล และการรับข้อมูลข่าวสารจากภาครัฐผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ส่งผลให้ผู้สูงวัยจำนวนมากต้องปรับตัวและเรียนรู้ที่จะใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการดำรงชีวิต ในบริบทของการติดต่อกับครอบครัว การสื่อสารกับเพื่อน และการเข้าถึงบริการด้านสุขภาพและสวัสดิการของรัฐ ไม่เช่นนั้นจะเสี่ยงต่อการ “ตกขบวน” และถูกตัดออกจากระบบบริการพื้นฐานของรัฐ

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าอีกว่าผู้สูงวัยที่มีความจำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีในการติดต่อสื่อสารหรือในการประกอบอาชีพในการทำธุรกรรมต่างๆ มักจะมีความรู้และทักษะของพลเมืองดิจิทัลสูงกว่ากลุ่มผู้สูงวัยที่ไม่มีความจำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีในการติดต่อสื่อสารหรือในการทำธุรกรรมใดๆ ดังปรากฏว่ากลุ่มผู้สูงวัยที่ยังคงทำงาน มีบทบาทหน้าที่ในการดูแลครอบครัว ต้องใช้เทคโนโลยีในการติดต่อสื่อสารกับ

สถาบันพระปกเกล้า

คนในครอบครัวและกลุ่มเพื่อน ความจำเป็นเหล่านี้ทำให้ผู้สูงวัยมีโอกาสในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการสื่อสาร ซึ่งการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างสม่ำเสมอช่วยให้ผู้สูงวัยมีโอกาสพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลมากกว่าผู้สูงวัยที่มีความจำเป็นในการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลน้อย

อย่างไรก็ตาม แม้ความจำเป็นในการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลจะมีส่วนส่งเสริมต่อความเป็นพลเมืองดิจิทัลของผู้สูงวัย เนื่องจากความจำเป็นดังกล่าวส่งผลให้ลูกหลานเห็นความสำคัญของการจัดหาอุปกรณ์เพื่อเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัลและสอนการเข้าใช้งานเบื้องต้นเพื่อให้สามารถเข้าถึงและรับสิทธิประโยชน์ต่างๆ รวมไปถึงติดต่อสื่อสารผ่านระบบออนไลน์กับครอบครัวและคนรอบข้างได้ อย่างไรก็ตาม ความเป็นพลเมืองดิจิทัลไม่ได้ขึ้นอยู่กับความสามารถในการเข้าถึงอุปกรณ์และสัญญาณอินเทอร์เน็ตเท่านั้น แต่ยังสัมพันธ์กับลักษณะการใช้งานอย่างมาก ดังผลการสำรวจที่ชี้ให้เห็นว่ากิจกรรมที่ผู้สูงวัยทำในแพลตฟอร์มออนไลน์ที่แตกต่างกัน ส่งผลต่อคะแนนความเป็นพลเมืองดิจิทัลที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ โดยกลุ่มที่ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลไปเพื่อศึกษาค้นคว้าหาข้อมูล หรือติดตามข่าวสารบ้านเมือง คือกลุ่มที่มีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มที่ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลไปเพื่อสนทนากับกลุ่มเพื่อน หรือเพื่อฆ่าเวลาและคลายเหงาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .001$)

ปัจจัยด้านยุทธศาสตร์และนโยบายภาครัฐ

จากผลการศึกษาพบว่าแท้จริงแล้ว ประเทศไทยเตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมผู้สูงวัยมาตั้งแต่ พ.ศ.2525 โดยหลังกลับจากเข้าร่วมประชุมสมัชชาผู้สูงอายุโลก ที่จัดขึ้น ณ กรุงเวียนนา สาธารณรัฐออสเตรีย ประเทศไทยได้ดำเนินการทบทวนความจำเป็นในการจัดทำแผนพัฒนาผู้สูงอายุ เพื่อให้สอดคล้องกับกระแสโลกที่ให้ความสำคัญต่อประเด็นประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมของประชาชน และการพัฒนาด้านสาธารณสุขมูลฐาน นำไปสู่การยกร่างแผนพัฒนาผู้สูงอายุระยะยาว 20 ปีขึ้น และนำไปสู่การจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุขึ้นทั่วประเทศในเวลาต่อมา อันเป็นฐานให้แก่โรงเรียนผู้สูงอายุหลายแห่งทั่วประเทศ ปัจจุบันประเทศไทยมีสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการร่วมผลักดันพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 การตั้งคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ กองทุนผู้สูงอายุ และพระราชบัญญัติกองทุนการออมแห่งชาติ พ.ศ.2554 รวมไปถึงผลักดันให้รัฐบาลมอบความช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ยากไร้เป็นรายเดือน ซึ่งนำมาสู่โครงการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุแบบถ้วนหน้าในเวลาต่อมา (วิชัย โชควิวัฒน์, 2568; พระราชบัญญัติกองทุนการออมแห่งชาติ พ.ศ. 2554, 2554)

ปัจจุบันหน้าที่ในการจัดสวัสดิการและการดูแลผู้สูงอายุนั้นอยู่ในการดูแลของกรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ อย่างไรก็ตาม นโยบายของภาครัฐในช่วงที่ผ่านมา แม้จะให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงวัยในหลากหลายด้าน ทว่ากลับยังขาดแนวทางการพัฒนาศักยภาพดิจิทัลให้แก่ผู้สูงวัยอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้แม้ปัจจุบันจะพบว่ามีหลักสูตร หรือชุดความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการรู้เท่าทันสื่อที่จัดทำโดยหลายหน่วยงาน ทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาสังคม อาทิ หลักสูตร “วัยเพชรรู้เท่าทันสื่อ” และ “สูงวัยรู้เท่าทันสื่อ” เป็นต้น

ทว่าในทางปฏิบัติ หลักสูตรและองค์ความรู้เหล่านั้นกลับมีเนื้อหาที่ทับซ้อนกันและมุ่งสร้างพลเมืองดิจิทัลเชิงรับในการรู้เท่าทันดิจิทัลเป็นหลัก ยังไม่ครอบคลุมการพัฒนาทักษะการใช้งานดิจิทัลอย่างปลอดภัย และรู้เท่าทัน ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการขาดแผนยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาศักยภาพดิจิทัลแก่ผู้สูงวัย ทั้งยังขาดหน่วยงานภาครัฐที่ทำหน้าที่เป็นเจ้าภาพดูแลเรื่องดังกล่าว ทั้งนี้เพราะแม้ปัจจุบันจะมีสำนักงานส่งเสริมวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมดิจิทัล (DEPA) แสดงบทบาทในการพัฒนาศักยภาพด้านดิจิทัล ทว่าการพัฒนาศักยภาพดิจิทัลจะดำเนินการกับแรงงานในภาพรวม ไม่ได้มุ่งพัฒนาศักยภาพแก่ผู้สูงวัยเป็นหลัก ขณะที่กรมกิจการผู้สูงอายุก็มีบทบาทในการดูแลจัดสวัสดิการแก่ผู้สูงวัยเป็นหลัก มิได้มีบทบาทในการพัฒนาศักยภาพด้านดิจิทัลแก่ผู้สูงวัย แม้พบว่าโรงเรียนผู้สูงอายุบางแห่งเลือกนำหลักสูตร “วัยเพชรรู้เท่าทันสื่อ” และ “สูงวัยรู้เท่าทันสื่อ” ไปดำเนินการ ทว่าก็ยังไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่ ขณะที่ กรมกิจการผู้สูงอายุก็ไม่สามารถผลักดันให้โรงเรียนผู้สูงอายุรับเอาหลักสูตรพัฒนาศักยภาพด้านดิจิทัลไปดำเนินการได้ ทั้งนี้เพราะโรงเรียนผู้สูงอายุดำเนินการอย่างเป็นอิสระ กระจาย มีบทบาทเพียงกำกับดูแลโรงเรียนผู้สูงอายุอยู่ต่างๆ เท่านั้น การรับเอาหลักสูตรใดๆ ไปดำเนินการนับเป็นสิทธิขาดของชุมชน จึงขึ้นอยู่กับความพร้อมและความสมัครใจเป็นหลัก

นอกจากขาดแผนยุทธศาสตร์และนโยบายกลาง ในการพัฒนาศักยภาพด้านดิจิทัลแก่ผู้สูงวัย รวมไปถึงหน่วยงานเจ้าภาพหลักที่รับผิดชอบดูแลเรื่องดังกล่าวแล้ว อีกปัญหาที่ส่งผลต่อการขยายผลการพัฒนาศักยภาพด้านดิจิทัลแก่ผู้สูงวัยก็คือ ปัญหาการขาดแคลนวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถเพียงพอในการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่กลุ่มเป้าหมายในระดับพื้นที่ เพราะการถ่ายทอดความรู้ใหม่ๆ แก่ผู้สูงวัยนั้น อาศัยทักษะ ความอดทน และความเข้าใจสูง ส่งผลให้จำนวนวิทยากรที่สามารถถ่ายทอดความรู้และดำเนินการฝึกอบรมแก่ผู้สูงวัยในระดับท้องถิ่นยังมีจำนวนไม่มากพอ ดังนั้น แม้ว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) จะมีนโยบายให้พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด (พมจ.) ทุกแห่งขับเคลื่อนหลักสูตรในศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.) ชุมรมผู้สูงอายุ และโรงเรียนผู้สูงอายุ แต่การขับเคลื่อนนโยบายดังกล่าวก็ยังไม่อาจเป็นจริงในทางปฏิบัติ

อภิปรายผลการศึกษา

จากผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า แม้ความชราภาพ (Aging) จะส่งผลต่อข้อจำกัดทางร่างกายและความคิดให้ทำงานช้าลง แต่ไม่ใช่อุปสรรคหลักที่ขัดขวางต่อการพัฒนาศักยภาพด้านดิจิทัลแก่ผู้สูงอายุ ดังจะเห็นได้ว่า แม่ผู้สูงอายุ ซึ่งส่วนใหญ่เกิดในยุคเบบี้บูมเมอร์ (Baby Boomer) จะเริ่มเข้าสู่การเรียนรู้ดิจิทัลก็เมื่อเข้าสู่วัยชราแล้วก็ตาม แต่ผู้สูงอายุก็ยังสามารถเรียนรู้และพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลได้ แม้จะขึ้นชื่อว่าเป็นกลุ่มผู้อพยพเข้าสู่ดิจิทัลก็ตาม (digital migrant) โดยผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่ามีปัจจัยอย่างน้อย 3 ประการที่ส่งผลต่อความเป็นพลเมืองดิจิทัลในผู้สูงอายุ ประกอบด้วย (1) ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจสังคม (2) กรอบการพัฒนาศักยภาพดิจิทัลเชิงรับ (passive digital literacy framework) และ (3) นโยบายแบบสั่งการและแยกส่วน (top-down & fragmented policy) โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ความเหลื่อมล้ำทางสังคมสู่ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล (Digital divide)

ผลจากการศึกษาตอกย้ำให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม (Socioeconomic Status: SES) ของกลุ่มผู้สูงอายุกับระดับความเป็นพลเมืองดิจิทัล (Digital Citizenship) ของผู้สูงอายุไทย ดังจะเห็นได้ว่ายากลุ่มตัวอย่างมีระดับการศึกษาและมีรายได้ต่อเดือนสูง คะแนนความเป็นพลเมืองดิจิทัลก็มีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้เพราะปัจจัยทั้งสองประการนี้ส่งผลต่อโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรด้านดิจิทัลซึ่งส่วนใหญ่มีราคาสูงและต้องการความรู้พื้นฐานในการใช้งานพอสมควร ประกอบกับการเรียนรู้ดิจิทัลนั้นจำเป็นต้องมีความสม่ำเสมอพอสมควร ส่งผลให้ผู้สูงอายุที่มีรายได้และมีระดับการศึกษาสูงมีโอกาสในการเข้าถึงและใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลได้มากกว่า ในกรณีที่ผู้สูงอายุไม่มีรายได้และต้องยังชีพด้วยเบี้ยผู้สูงอายุ 600 บาทต่อเดือน โอกาสในการเข้าถึงอุปกรณ์และเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเคลื่อนที่ย่อมเกิดขึ้นได้ยาก การรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลจึงไม่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพเนื่องจากมีโอกาสเข้าถึงและใช้งานน้อยเกินไป

ความเหลื่อมล้ำทางด้านดิจิทัลในที่นี้จึงสัมพันธ์กับความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในอดีต โดยการเข้าถึงโอกาสทางการศึกษามีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับสถานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว กล่าวคือ ครอบครัวที่มีฐานะดีย่อมสามารถจัดสรรทรัพยากรเพื่อการศึกษาได้มากกว่า ตรงกันข้ามครอบครัวที่ยากจนกลับไม่สามารถสร้างโอกาสทางการศึกษาให้กับบุตรหลานของตนได้ ซึ่งระดับการศึกษานั้นสัมพันธ์กับโอกาสในการจ้างงานและเข้าถึงแหล่งรายได้ในอนาคต (Mincer, 1974; Li, & Han, 2023) ดังจะเห็นได้ว่า ผู้ที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอกจะได้รับรายได้ตั้งต้นในการบรรจุเข้ารับราชการสูงกว่าผู้ที่สำเร็จการศึกษาในระดับที่ต่ำกว่า (สำนักงาน กพ., 2567) ในแง่นี้ความเหลื่อมล้ำทางสังคมและ

เศรษฐกิจจึงเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำด้านดิจิทัลในเวลาต่อมา

กรอบการพัฒนาศักยภาพด้านดิจิทัลเชิงรับ (Passive digital literacy framework)

จากผลการศึกษาที่ชี้ให้เห็นว่าผู้สูงอายุไทยนั้นส่วนใหญ่จะมีความเป็นพลเมืองดิจิทัลในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมสูงกว่าความเป็นพลเมืองดิจิทัลในเรื่องทักษะการใช้งานและการแก้ไขปัญหาอย่างรู้เท่าทัน ซึ่งเรื่องดังกล่าวสัมพันธ์กับลักษณะการพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลแก่ผู้สูงวัยอย่างยิ่ง เนื่องจากที่ผ่านมาการส่งเสริมความรู้ด้านดิจิทัล (digital literacy) ในกลุ่มผู้สูงวัย มักเน้นไปที่การรู้เท่าทันสื่อเป็นหลัก ทั้งนี้เพราะหลักสูตรเพื่อเสริมศักยภาพด้านดิจิทัลแก่ผู้สูงวัยที่พัฒนาขึ้นมาจำนวนไม่น้อยไม่ว่าจะเป็น หลักสูตรวัยเพชรรู้ทันสื่อ สูงวัยรู้ทันสื่อ สูงวัยดิจิทัล และหลักสูตรเกษียณคลาส โดยมากเน้นไปที่ “การรู้ดิจิทัลเบื้องต้น” (functional digital literacy) เช่น การใช้แอปพลิเคชันพื้นฐาน การติดต่อสื่อสารผ่านไลน์ การประชุมออนไลน์ และการรู้เท่าทันสื่อออนไลน์ โดยมุ่งให้ผู้สูงอายุใช้งานได้และป้องกันไม่ให้เกิดเป็นเหยื่อเป็นหลัก ซึ่งยังไม่เพียงพอที่จะส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีความเป็นพลเมืองดิจิทัลผู้ที่ไม่ใช่แค่ใช้งานดิจิทัลเป็น แต่รู้เท่าทัน แก้ไขปัญหาและรับมือกับสถานการณ์ต่างๆ ในโลกออนไลน์ได้ รวมไปถึงสามารถใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นกลไกเข้าไปมีส่วนร่วมแสดงออกซึ่งความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยเพื่อก้าวข้ามข้อจำกัดทางกายภาพที่ร่วงโรยไป

การจะยกระดับความเป็นพลเมืองดิจิทัลให้ครอบคลุมในทุกมิติ ไม่อาจมุ่งเน้นไปที่การรู้เท่าทันสื่อ (media literacy) และการเป็นผู้รับสารเชิงป้องกันเท่านั้นได้ แต่จำเป็นต้องขยายขอบเขตการเรียนรู้ไปสู่การพัฒนาสมรรถนะเชิงรุก (proactive competency) ที่มุ่งให้ผู้ใช้งานมีปฏิสัมพันธ์กับเทคโนโลยีดิจิทัลให้มากขึ้น มากกว่าแค่ติดต่อสื่อสาร รับส่งข้อมูล หรือเข้าประชุมออนไลน์ แต่ครอบคลุมไปถึงวิเคราะห์ข้อมูล การผลิตเนื้อหาดิจิทัล การเผยแพร่แบ่งปันประสบการณ์ ความรู้ หรือความคิดเห็นของตนเองบนโลกออนไลน์ การโต้ตอบ การร้องเรียนระบบ รวมไปถึงการตั้งระบบเบื้องต้นเพื่อจัดการความเป็นส่วนตัว การตั้งค่าการเข้าถึงข้อมูลของตนเองบนแพลตฟอร์มออนไลน์ และการจัดการพื้นที่จัดเก็บข้อมูลเบื้องต้น ในแง่การพัฒนาสมรรถนะเชิงรุกในกลุ่มผู้สูงวัยนับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้พวกเขาสามารถก้าวข้ามบทบาทของผู้บริโภคข้อมูล (passive user) ไปสู่การเป็นพลเมืองดิจิทัล ที่สามารถใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่ออำนวยความสะดวกในการแสดงออกและมีส่วนร่วมได้อย่างกระตือรือร้น

ที่สำคัญการพัฒนาศักยภาพด้านดิจิทัลเชิงรุกมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้สูงวัยในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลผ่านการลงมือปฏิบัติจริง (learning by doing) เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจ

“ฟังก์ชันหลัก” และตระกระบวนการทำงานของเทคโนโลยี ซึ่งไม่เพียงช่วยลดความวิตกกังวลต่อการใช้เทคโนโลยีเท่านั้น แต่ยังส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ดิจิทัลอย่างต่อเนื่อง แม้ในบริบทของแอปพลิเคชันที่มีความหลากหลายหรือเทคโนโลยีที่มีการปรับปรุงและอัปเดตอยู่ตลอดเวลา

นโยบายแบบสั่งการและแยกส่วน (Top-down & fragmented policy)

จากผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าประเทศไทยให้ความสำคัญกับสังคมสูงวัยและปัจจุบันพบว่ามิถุนายนปีที่เกี่ยวข้องกับการรับมือกับสังคมสูงวัยจำนวนหนึ่ง ประกอบด้วย พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 (และที่แก้ไขเพิ่มเติม) (กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2553) แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ แผนปฏิบัติการด้านผู้สูงอายุระยะที่ 3 (พ.ศ. 2566 – 2580) แผนบูรณาการเตรียมความพร้อมผู้สูงอายุ และกองทุนผู้สูงอายุ เป็นต้น ซึ่งแม้โดยลายลักษณ์อักษรจะถูกตรารับขึ้นให้ครอบคลุมสิทธิในการได้รับการดูแล และส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุในหลากหลายมิติ ทั้งด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม และการมีส่วนร่วม อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาการนำกฎหมายและแผนเหล่านี้ไปสู่การปฏิบัติจริง จะพบได้ว่ายังมีข้อจำกัดสำคัญทั้งในเชิงโครงสร้างและเชิงกระบวนการ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะในแผนปฏิบัติการมิได้มีการลงลึกถึงรายละเอียดแนวทางปฏิบัติเป็นเพียงการกำหนดกรอบการปฏิบัติไว้กว้างๆ เท่านั้น ในทางปฏิบัติจึงขึ้นอยู่กับหน่วยงานจะรับเอาแนวทางไปประยุกต์ใช้ ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นการประยุกต์ใช้ไปตามพันธกิจของหน่วยงานไม่ได้มีการบูรณาการในเรื่องของหลักการหรือกิจกรรม ส่งผลให้แม้จะมีแผนบูรณาการเตรียมความพร้อมผู้สูงอายุ แต่ในทางปฏิบัติก็เป็นเพียงการนำโครงการที่หน่วยงานต่างๆ พัฒนาขึ้นเพื่อพัฒนาผู้สูงวัยมารวมกันโดยมีกรมกิจการผู้สูงอายุเป็นเจ้าภาพในการรวมโครงการเท่านั้นมิได้มีการบูรณาการเป้าหมายหรือทรัพยากรร่วมกันแต่อย่างใด ส่งผลให้การขับเคลื่อนนโยบายมีลักษณะต่างฝ่ายต่างทำ เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ขององค์กรเป็นหลัก และโดยมากโครงการที่จัดทำก็มักมุ่งไปที่การจัดสวัสดิการและการดูแลสุขภาพผู้สูงวัยเป็นหลัก นโยบายในการพัฒนาศักยภาพด้านดิจิทัลแก่ผู้สูงวัยยังไม่ปรากฏเด่นชัด ขณะที่มาตรการพัฒนาผู้สูงวัยที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบันก็ทับซ้อนส่งผลกระทบต่อการสิทธิภาพในการพัฒนา ในแง่การทบทวนนโยบายเพื่อพัฒนาศักยภาพแก่ผู้สูงวัยที่ดำเนินการอยู่ในเวลานี้เพื่อจัดกลุ่มนโยบายที่มีการขับเคลื่อนตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา แล้วจัดกลุ่มนโยบายร่วมกับวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อนโอกาส และข้อท้าทายเกี่ยวกับสังคมผู้สูงวัยอย่างรอบด้าน เพื่อให้ได้มาซึ่งการจัดทำแนวนโยบายเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงวัยในทุกมิติที่สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป จึงมีความสำคัญและควรเป็นจุดตั้งต้นในการแสวงหาความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ ที่มีศักยภาพในการพัฒนาศักยภาพผู้สูงวัยในทุกมิติอย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

จากผลการศึกษาข้างต้นงานวิจัยชิ้นนี้จึงมีข้อเสนอแนะทางนโยบายและข้อเสนอแนะทางวิชาการ เพื่อส่งเสริมแนวทางการพัฒนาศักยภาพด้านดิจิทัลให้แก่ผู้สูงวัยดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะทางนโยบาย

จากผลการศึกษาที่ชี้ให้เห็นว่าความเป็นพลเมืองดิจิทัลของผู้สูงวัย มีความเกี่ยวพันกับความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลอย่างยิ่ง โดยที่เรื่องดังกล่าวเกี่ยวพันกับความเหลื่อมล้ำทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ส่งผลให้ผู้สูงอายุที่ไม่มีรายได้อย่างต่อเนื่องหรือขาดแหล่งรายได้เมื่อเข้าสู่ช่วงสูงวัยมักมีแนวโน้มที่จะมีคะแนนความเป็นพลเมืองดิจิทัลต่ำ ทั้งนี้เพราะระดับการศึกษานั้นสัมพันธ์กับระดับรายได้ ขณะที่ ระดับรายได้นั้นสัมพันธ์กับโอกาสในการเข้าถึงและใช้งานเทคโนโลยีอย่างต่อเนื่องซึ่งเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ส่งผลต่อระดับคะแนนความเป็นพลเมืองดิจิทัล

กรณีที่ รัฐไม่อาจดำเนินนโยบายเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาและเศรษฐกิจได้อย่างเป็นรูปธรรมในระยะเวลาอันสั้น การพิจารณาผลักดันนโยบายขยายโครงสร้างพื้นฐานด้านดิจิทัลให้ครอบคลุมทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ จึงเป็นสิ่งจำเป็นเร่งด่วนในการเตรียมความพร้อมผู้สูงอายุนโยบาย โดยสำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.) ควรจัดให้มีบริการ Wi-Fi สาธารณะที่มีความปลอดภัย กระจายตัว และสามารถเข้าถึงได้ง่ายในจุดสำคัญที่ผู้สูงวัยรวมตัวหรือใช้บริการเป็นประจำ อาทิ โรงเรียนผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุ กรมส่งเสริมการเรียนรู้ (สกร.) เป็นต้น โดยดำเนินการควบคู่ไปกับการจัดทำแพ็คเกจอินเทอร์เน็ตพิเศษราคาประหยัดสำหรับผู้สูงวัยที่มีรายได้น้อย เพื่อลดการผูกขาดสัญญาณ ทำให้บริการมีราคาที่เหมาะสมและเข้าถึงได้สำหรับผู้สูงอายุดังกล่าว พร้อมกันนี้ กรมกิจการผู้สูงอายุ ควรจัดสรรงบประมาณส่วนหนึ่งจัดหาอุปกรณ์สำหรับเข้าถึงและใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อให้ผู้สูงอายุมียุทธศาสตร์ดังกล่าวโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้สูงวัยที่มีรายได้น้อยหรือไม่สามารถเข้าถึงอุปกรณ์ได้ เพื่อขจัดอุปสรรคด้านแรกในการเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัล

พร้อมกันนี้ รัฐบาลควรจัดทำยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยความเป็นพลเมืองดิจิทัลและสิทธิทางดิจิทัล เพื่อรับมือกับความท้าทายของสังคมดิจิทัลให้แก่ประชากรทุกกลุ่มรวมไปถึงผู้สูงวัยอย่างเป็นระบบ โดยอาจขอความร่วมมือจากมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.) ซึ่งมีบทบาทในการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้แก่ผู้สูงวัย ในการร่วมกันทบทวนการพัฒนาศักยภาพด้านดิจิทัลแก่ผู้สูงวัยที่ผ่านมา เพื่อให้เห็นภาพรวมแนวโน้มการพัฒนาศักยภาพในอนาคต สำหรับเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณากำหนด

ทิศทางการพัฒนาศักยภาพด้านดิจิทัลให้ครอบคลุมประชากรทุกช่วงวัย เพื่อมอบกรอบการดำเนินงานให้แก่หน่วยงานภาครัฐและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องได้มีทิศทางการขับเคลื่อนโครงการหรือกิจกรรมเพื่อพัฒนาศักยภาพด้านดิจิทัลแก่ประชากรผู้สูงวัยที่ชัดเจน ลดความทับซ้อนแต่เป็นไปเพื่อเติมเต็มช่องว่างของการพัฒนาเพื่อบรรลุสู่เป้าหมายสูงสุดตามแผนยุทธศาสตร์

ข้อเสนอแนะทางวิชาการ

จากผลการศึกษาที่ชี้ให้เห็นว่าที่ผ่านมาหลักสูตรดิจิทัลสำหรับผู้สูงวัยเป็นไปในเชิงตั้งรับและมุ่งส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อเป็นหลัก ซึ่งไม่เพียงพอที่จะพัฒนาศักยภาพให้แก่ผู้สูงวัยเป็นพลเมืองดิจิทัลได้ครบทุกมิติ บทความวิจัยนี้จึงเสนอว่าหลักสูตรดิจิทัลสำหรับผู้สูงวัย ควรมุ่งเน้นไปที่การพัฒนา “ทักษะดิจิทัลเชิงรุก” (Proactive Digital Skills) ให้มากขึ้น ครอบคลุมการวิเคราะห์แหล่งข้อมูล การรู้เท่าทันข่าวปลอม การใช้เทคโนโลยีเพื่อเข้าถึงสิทธิและบริการภาครัฐ การใช้สื่อดิจิทัลในการแสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ และการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมหรือชุมชนผ่านช่องทางออนไลน์ เป็นต้น เพื่อแสวงหาองค์ความรู้และแนวทางการถ่ายทอดองค์ความรู้สำคัญเกี่ยวกับฟังก์ชันการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลพื้นฐานให้แก่ผู้สูงวัย ที่เหมาะสมกับสถานการณ์แต่เข้าใจง่ายเป็นมิตรกับผู้สูงวัย (age-friendly)

ในแง่นี้ควรพิจารณาจัดทำโครงการวิจัยเพื่อทบทวนและพัฒนาช่องทางการใช้งานรวมถึงอุปกรณ์และอินเทอร์เฟซสำหรับใช้งานดิจิทัลที่เป็นมิตรกับผู้สูงวัย (age-friendly interface) ควบคู่กันไป เพื่อสนับสนุนต่อการเรียนรู้หลักสูตรดิจิทัลเชิงรุก ทั้งนี้เพราะแม้ความชราภาพ (aging) จะไม่ใช่ปัจจัยหลักที่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพด้านดิจิทัล กระนั้นก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าความชราภาพได้สร้างความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพให้แก่ผู้สูงวัยซึ่งลดทอนความสามารถในการเรียนรู้ให้ช้าลง การวิจัยเพื่อพัฒนาแนวทางอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ดิจิทัลแก่ผู้สูงวัย จึงนับเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะช่วยสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพด้านดิจิทัลแก่ผู้สูงวัยได้ เช่น งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอุปกรณ์เข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัลที่มีน้ำหนักเบา เพื่อให้สะดวกต่อการถือเป็นเวลานาน หรือการวิจัยเพื่อพัฒนาออกแบบอินเทอร์เฟซที่เป็นมิตรกับผู้สูงวัย (age-friendly interface) โดยใช้ตัวอักษรตัวใหญ่ชัดเจน เพื่อลดข้อจำกัดทางกายภาพ รวมไปถึงการพัฒนาแพลตฟอร์มที่รองรับการเรียนรู้แบบยืดหยุ่น ไม่ซับซ้อน เข้าถึงง่าย ใช้งานง่าย แต่มีความปลอดภัยสูง มีระบบสนับสนุนทางสังคมและการเงินสำหรับการเข้าถึงเทคโนโลยีอย่างเท่าเทียม เป็นต้น

พร้อมกันนี้การพัฒนางานวิจัยเพื่อพัฒนาวิทยากร หรือ พี่เลี้ยงที่มีความเข้าใจทั้งด้านเนื้อหาและวิธีการสอนที่เหมาะสมกับผู้สูงวัยก็มีความจำเป็น ทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ที่มีนโยบายขยายผลหลักสูตรผู้สูงวัยรู้ทันสื่อที่กรมกิจการผู้สูงอายুর่วมกับเครือข่ายพัฒนาขึ้นไปยังผู้สูงวัยผ่านช่องทางต่างๆ ของสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด ทว่าปัญหาหนึ่งที่พบคือการขาดวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถในการเป็นพี่เลี้ยงถ่ายทอดการเข้าถึงและใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลแก่ผู้สูงวัยได้อย่างเหมาะสมเข้าใจง่ายและสอดคล้องกับบริบทของผู้สูงวัย ดังนั้นการวิจัยเพื่อพัฒนาศักยภาพวิทยากรและเครื่องมือขยายผลการอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพด้านดิจิทัลแก่ผู้สูงวัยจึงเป็นอีกหนึ่งข้อเสนอแนะสำหรับผู้สนใจนำไปต่อยอดการวิจัยเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนา ศักยภาพด้านดิจิทัลในผู้สูงวัยอย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

กล่าวโดยสรุป ความเป็นพลเมืองดิจิทัลในผู้สูงวัยไม่ได้ถูกจำกัดไว้ด้วยอายุหรือความชราภาพของบุคคล ทว่ากลับเป็นความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้างทางด้านการศึกษาที่สัมพันธ์กับความเหลื่อมล้ำทางด้านเศรษฐกิจที่นำไปสู่ความเหลื่อมล้ำทางด้านดิจิทัล ดังนั้น ปัญหาศักยภาพด้านดิจิทัลในผู้สูงวัยจึงไม่ใช่ปัญหาในระดับปัจเจกบุคคล หากแต่เป็นผลผลิตของความเหลื่อมล้ำทางสังคมและเศรษฐกิจที่ตกทอดผ่านระบบโครงสร้างมาอย่างยาวนาน ในแง่นี้การเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่สังคมสูงวัยท่ามกลางสังคมดิจิทัลจึงไม่อาจพึ่งพาเพียงมาตรการส่งเสริมหรือการจัดสวัสดิการเฉพาะกลุ่มผู้สูงวัยเท่านั้น หากแต่ต้องดำเนินการควบคู่กันไปกับการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจอย่างจริงจัง เพื่อให้การเข้าสู่สังคมสูงวัยของไทยในยุคดิจิทัลเป็นไปอย่างมีคุณภาพที่แท้จริง

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ. (2553).

พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 (ฉบับแก้ไข พ.ศ. 2553). เทพเพ็ญวานิชย์. https://www.dop.go.th/download/laws/regulation_th_20152509163042_1.pdf

คนไทยถูกมิชชันนารีหลอก เกิดแต่กับผู้สูงอายุมากที่สุด แฉกลโกงหลายรูปแบบ. (2568, 2 กันยายน) เดลินิวส์.

<https://www.dailynews.co.th/news/5077359/>

โคแฟคเสริมความรู้ผู้สูงวัยรู้เท่าทันข่าวลวง-มิชชันนารีออนไลน์. Cofact.org. (2567, 15 พฤศจิกายน).

<https://blog.cofact.org/th/forum6711-07/>

พระราชบัญญัติกองทุนการออมแห่งชาติ พ.ศ. 2554. (2554, 11 พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 128 ตอนที่ 34 ก. หน้า 47-63.

มหาวิทยาลัยมหิดล, สถาบันวิจัยประชากรและสังคม. (2564). รายงานการวิจัยเรื่องบทบาทของโรงเรียน

ผู้สูงอายุในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการสูงวัยอย่างมีคุณภาพ. มหาวิทยาลัยมหิดล.

วิชัย โชควิวัฒน์. (2568). การสร้างความเข้มแข็งชมรมผู้สูงอายุในประเทศไทย. สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิง.

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2567, 30 เมษายน). อัตราเงินเดือนข้าราชการแรกบรรจุ

และบัญชีเงินเดือนขั้นต่ำขั้นสูงของข้าราชการพลเรือนสามัญ. https://www.ocsc.go.th/?post_type=knowledge&p=79799

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2565). การสำรวจการมี การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

ในครัวเรือน พ.ศ. 2565 (ไตรมาส 3). https://www.nso.go.th/nsoweb/storage/survey_detail/2023/20230430131327_66165.pdf

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2567). การสำรวจการมี การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน

พ.ศ. 2567 (ไตรมาส 1). https://www.nso.go.th/nsoweb/storage/survey_detail/2024/20240531072624_68686.pdf

ภาษาอังกฤษ

- Aiyar, S., Ebeke, C., & Shao, X. (2016). *The Impact of Workforce Aging on European Productivity* (IMF Working Paper No. WP/16/238). International Monetary Fund. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2016/wp16238.pdf>
- Audrin, C., & Audrin, B. (2024). Emotional Intelligence in Digital Interactions – A Call for Renewed Assessments. *Personality and Individual Differences*, 223, 112613. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2024.112613>
- Castells, M. (2010). *The Rise of the Network Society*. (2nd ed.). Wiley-Blackwell.
- De Waegenare, A., Melenberg, B., & Stevens, R. (2010). Longevity Risk. *De Economist* 158, 151–192. <https://doi.org/10.1007/s10645-010-9143-4>
- Frechman, E., Dietrich, M.S., Buck H.G., Rhoten B.A., Maxwell C.A. (2023). Readiness to Plan for Aging and Frailty: Examining Contextual Factors. *Journal of Gerontological Nursing*, 49(2), 27-35. <https://doi.org/10.3928/00989134-20230106-05>
- Gapsalamov, A. R., Bochkareva, T. N., Akhmetshin, E. M., Vasilev, V. L., & Anisimova, T. I. (2020). Digital Society: New Challenges for Education. *Periodico Tche Quimica*, 17(34), 803-816. http://www.deboni.he.com.br/arquivos_jornal/2020/34/827_P34.pdf
- Li, X., & Han, R. (2023). A Quantitative Analysis of the Relationship between Education Level and Income. *Journal of Education, Humanities and Social Sciences*, 12, 161-164. <https://doi.org/10.54097/ehss.v12i.7002>
- Mincer, J. A. (1974). *Schooling, Experience, and Earnings*. National Bureau of Economic Research. NBER. <https://www.nber.org/books-and-chapters/schooling-experience-and-earnings>
- Panella, A., & Quinn, M. (2019). *Developing Digital Citizens Using Social Emotional Competencies* [Doctoral dissertation, Lynn University]. LYNN University. <https://spiral.lynn.edu/etds/391>
- Pedersen, J. S., & Wilkinson, A. (2018). The Digital Society and Provision of Welfare Services. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 38(3/4), 194-209. <https://doi.org/10.1108/IJSSP-05-2017-0062>

- Ribble, M. (2015). *Digital Citizenship in Schools: Nine Elements all Students Should Know*. (3rd ed.). International Society for Technology in Education.
- Solhi, M., Pirouzeh, R., Zanjari, N., & Janani, L. (2022). Dimensions of Preparation for Aging: A Systematic Review. *Medical Journal of The Islamic Republic of Iran*, 36(1), 592-600. <https://doi.org/10.47176/mjiri.36.81>
- Tokushige, A., Araki, D., Suzuki, M., Iwasaki, Y., & Ozawa, M. (2014). The Direction of Research on Active Aging and Healthy Life Expectancy in Japan. *Open Journal of Nursing*, 4(7), 475–482. <https://doi.org/10.4236/ojn.2014.47050>
- United Nations Development Programme. (2022). *Digital Strategy 2022-2025*. <https://digitalstrategy.undp.org/>
- Vagadia, B. (2020). *Digital Disruption: Implications and Opportunities for Economies, Society, Policy Makers and Business Leaders*. Springer International Publishing.
- World Health Organization. (2002). *Active Ageing : A Policy Framework*. <https://iris.who.int/handle/10665/67215>
- Yuan, Y., Knight, K. R., Weeks, J., King, S., Olsen, P., & Kushel, M. (2023). Loneliness Among Older Adults Who have Experienced Homelessness: Qualitative Findings from the HOPE HOME Study (Reprint). *Research Square*. <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-3517416/v1>

ปัญหาการตีความ “การล้มล้างการปกครอง”
โดยศาลรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย*

The Problem of The Interpretation of
“Overthrow of The Democratic Regime”
by The Constitutional Court of The Kingdom of Thailand

ชวกร ลัญจนเสถียรชัย**

Chawakorn Lanchanasatianchai***

บทความนี้
Received
24 กันยายน 2568
Revised
5 พฤศจิกายน 2568
Accepted
25 พฤศจิกายน 2568

บทคัดย่อ

บทความวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาการตีความ “การล้มล้างการปกครอง” โดยศาลรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ในช่วง พ.ศ.2549-2567 ด้วยการวิจัยเอกสาร คือ การวิเคราะห์คำสั่งและคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ จำนวน 10 ฉบับ จัดเป็นกลุ่มคดี 4 ประเภท ได้แก่ 1) คดีที่เกี่ยวข้องกับการทุจริตของพรรคการเมืองและกระบวนการการเลือกตั้ง 2) คดีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมหรือการชุมนุม 3) คดีที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขกฎหมายหรือการกระทำทางนิติบัญญัติ และ 4) คดีที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ข้อค้นพบคือ ในกลุ่มคดีแต่ละประเภท ศาลรัฐธรรมนูญมีการตีความถ้อยคำดังกล่าวที่แตกต่างกันออกไป คำวินิจฉัยในกลุ่มคดีแต่ละประเภทยังไม่มีบรรทัดฐานที่ชัดเจนแน่นอน และขาดความสอดคล้องกับหลักการทางสากล ทำให้เกิดช่องโหว่ในการใช้ศาลรัฐธรรมนูญเพื่อเป็นกลไกทางการเมือง มากกว่าการเป็นองค์กรผู้ทำหน้าที่พิทักษ์คุณค่าพื้นฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

คำสำคัญ: ศาลรัฐธรรมนูญ ไทย, กฎหมาย-การตีความ, การบริหารงานยุติธรรมไทย, การล้มล้างการปกครอง

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ศาลรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยกับการตัดสินเรื่องการล้มล้างการปกครอง (๒๕๔๙-๒๕๖๗)”

** นิสิตหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

*** M.A. Candidate, Department of Government, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University

Abstract

This article aims to examine the problem of the interpretation of “Overthrow of the Democratic Regime” by the Constitutional Court of the Kingdom of Thailand from 2006 to 2024. The research is conducted through an analysis of ten decisions of the Constitutional Court, which are classified into four types of cases: (1) cases related to corruption involving political parties and the electoral process; (2) cases related to social movements or assemblies; (3) cases related to amendments to laws or legislative acts; and (4) cases related to the monarchy. The findings indicate that, across these categories, the Constitutional Court interprets the term differently, and that no clear or definite interpretative standard exists. Moreover, these interpretations are inconsistent with the universally recognized definition of threats to democracy. This inconsistency creates loopholes that enable the Constitutional Court to be used as a political mechanism rather than as an institution that protects the fundamental values of the democratic regime with the King as Head of State.

Keywords: Constitutional Court of the Kingdom of Thailand, interpretation of laws, justice administration, overthrow of the democratic regime

บทนำ

หลักการสำคัญประการหนึ่งประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย คือ การส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพของประชาชน โดยมีรัฐธรรมนูญทำหน้าที่เป็นหลักประกันในการรับรอง ค้ำครอง และส่งเสริมสิทธิเสรีภาพและเจตนารมณ์เหล่านั้น เพื่อนำไปสู่การสร้างความเป็นเอกภาพและอุดช่องว่างระหว่างชนชั้นในสังคม การใช้สิทธิเสรีภาพของประชาชนนั้นสามารถกระทำได้อย่างเต็มที่ ตราบเท่าที่ไม่เป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐ และไม่เป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น ในทางกลับกันหากมีกรณีของการใช้สิทธิเสรีภาพอันเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐ หรือเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่นเกิดขึ้นแล้ว การใช้สิทธิเสรีภาพในกรณีเช่นว่านั้นอาจถูกจำกัดลงได้ด้วยอำนาจรัฐหรือมาตรการทางกฎหมาย หนึ่งในนั้นคือกรณีของการใช้สิทธิเสรีภาพเพื่อล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หรือเป็นที่รับรู้กันในชื่อ “คดีล้มล้างการปกครอง” ด้วยเหตุว่าการกระทำความดังกล่าวถือเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐโดยตรง

นับแต่เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองใน พ.ศ.2549 เป็นต้นมา ศาลรัฐธรรมนูญได้ตีความถ้อยคำดังกล่าวนี้อย่างกว้างขวางและคลุมเครือจนเกิดปัญหาในการพิจารณาวินิจฉัยคดี บทความนี้จึงสนใจศึกษาบรรทัดฐาน หรือแนวทางการตีความคำว่า “การล้มล้างการปกครอง” ของศาลรัฐธรรมนูญ ด้วยเหตุว่านับแต่ช่วงวิกฤตการณ์ทางการเมืองไทยตั้งแต่ พ.ศ.2549 เป็นต้นมา ศาลรัฐธรรมนูญถูกใช้เป็นกลไกหรือเครื่องมือหนึ่งเพื่อการกำจัดกลุ่มที่เห็นว่าเป็นปฏิปักษ์ทางการเมือง โดยข้อกล่าวหาหนึ่งที่ใช้คือ การล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หรือกระทำการโดยทุจริตเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยไม่เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ หากแต่การตีความของศาลรัฐธรรมนูญกลับยังไม่มี ความชัดเจนแน่นอนว่า สุดท้ายแล้วการกระทำในลักษณะใดหรือต้องมียุทธวิธีประกอบอย่างไรจึงจะถูกวินิจฉัยให้เป็น “การล้มล้างการปกครอง” ตามหลักการในทางสากล

อีกทั้งการศึกษาในครั้งนี้ จะช่วยสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นกลาง ความสอดคล้องกับหลักการสากล บรรทัดฐานการพิจารณาวินิจฉัยคดีของศาลรัฐธรรมนูญ รวมถึงผลกระทบต่อการเมืองไทยของคำวินิจฉัยในคดีการล้มล้างการปกครองแต่ละฉบับได้อย่างน่าสนใจ

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาแนวคิด การตีความ ของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญในการพิจารณาวินิจฉัยคดีความในความผิดฐานล้มล้างการปกครอง รวมไปถึงเพื่อศึกษาความเหมือน ความแตกต่างของคำวินิจฉัยในความผิดฐานล้มล้างการปกครอง เพื่อให้คำวินิจฉัยในอนาคตมีความเป็นกลาง มีบรรทัดฐานที่ชัดเจนแน่นอน สอดคล้องกับ

หลักการสากล และเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการใช้อำนาจฝ่ายตุลาการ โดยเฉพาะศาลรัฐธรรมนูญเพื่อเป็นกลไกหรือเครื่องมือในการกำจัดฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง

วรรณกรรมวิเคราะห์

การพิจารณาวิญญัตติล้มล้างการปกครองนั้น บางกรณีศาลให้เหตุผลในคำวินิจฉัยว่าการกระทำในคำร้องดังกล่าวถือเป็นภัยคุกคามต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข แต่ในบางกรณีศาลให้เหตุผลว่าการกระทำนั้นยังไม่ถือเป็นภัยคุกคาม จึงไม่เป็นการล้มล้างการปกครอง ดังนั้น แนวคิดแรกที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้ คือ **แนวคิดว่าด้วยภัยคุกคาม (Types of Threats)** ของ Samuel Issacharoff (2015) ที่อธิบายถึงลักษณะของภัยคุกคามอันจะนำไปสู่การบ่อนทำลายระบอบประชาธิปไตย โดยแนวคิดดังกล่าวได้จำแนกภัยคุกคามออกเป็น 3 กรณีหลัก ดังนี้

กรณีแรก คือ พรรคการเมืองที่มีความเกี่ยวข้อง หรือให้การสนับสนุนกลุ่มก่อการร้าย หรือกลุ่มก่อการจลาจลที่มีฐานอยู่ทั้งในและต่างประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งให้กระทบกระเทือนกับเอกราชหรืออธิปไตยของรัฐ เช่น ประเทศฟินแลนด์ ที่ต้องเผชิญกับความท้าทายในการต่อต้านระบอบประชาธิปไตยถึง 2 ครั้ง คือ การต่อต้านจากกลุ่มขบวนการคอมมิวนิสต์ภายใต้การสนับสนุนของสหภาพโซเวียต ในช่วงสงครามโลกครั้งที่หนึ่งต่อเนื่องถึงช่วงสงครามกลางเมือง และการต่อต้านจากกลุ่มหัวรุนแรงคอมมิวนิสต์ที่พัฒนาเป็นพรรคแรงงานสังคมนิยมฟินแลนด์ แต่ลงท้ายแล้วพรรคกลับใช้การควบคุมสมัชชาสันติภาพแรงงาน (Suomen Ammattijärjestö: SAJ) เพื่อการนัดหมายให้กลุ่มแรงงานหยุดงานและก่อความวุ่นวายในรัฐสภา ในครั้งนั้นศาลฟินแลนด์ต้องตัดสินให้ยุบพรรคลงในปี 1923 และพิพากษาให้ลงโทษสมาชิกพรรคในฐานความผิดของการก่อกบฏหรือการทรยศต่อชาติ ส่งผลให้มีการจับกุมนักเคลื่อนไหวฝ่ายคอมมิวนิสต์เป็นจำนวนมาก

กรณีที่สอง คือ พรรคการเมืองที่สนับสนุนการแบ่งแยกดินแดนเหยียดชาติพันธุ์ รวมทั้งแนวคิดสุดโต่งทางศาสนา หรือมีจุดยืนทางการเมืองที่ต่อต้านความเป็นเอกภาพ บูรณภาพของประเทศจนส่งผลให้รัฐบาลกลางสูญเสียการควบคุมดินแดนส่วนใดส่วนหนึ่ง หรือไม่สามารถปกครองกลุ่มชนกลุ่มน้อยได้ เนื่องจากมีพรรคการเมืองที่มีแนวคิดสนับสนุนการแบ่งแยกดินแดน นั่นก็เป็นการพิสูจน์ให้เห็นชัดเจนว่าเป็นภัยคุกคามต่อเสถียรภาพของประเทศโดยรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายในประเทศที่ระบอบประชาธิปไตยเพิ่งเกิดขึ้นใหม่ เช่น พรรคแรงงานเคอร์ดิสในประเทศตุรกี และ

กรณีสุดท้าย คือ พรรคการเมืองที่มีแนวคิดทำลายค่านิยมหรือหลักการพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตย เช่น การยุบพรรค Batasuna ในสเปน ที่ ฌอร์จ เดซ สรโซฆิต (2554) อธิบายเพิ่มเติมว่า

เป็นผลมาจากการที่พรรคให้การสนับสนุนกลุ่มแบ่งแยกดินแดนเพื่อมาตุภูมิและอิสรภาพแห่งชนชาติบาสก์ (Euskadi Ta Askatasuna; ETA) อยู่เบื้องหลัง เป็นต้น

จากแนวคิดของ Issacharoff ข้างต้น ยังสามารถนำมาปรับใช้กับกรณีของการกระทำที่เกิดขึ้นจากบุคคล หรือกลุ่มบุคคลซึ่งมิได้สังกัดพรรคการเมือง (Non-Party Actor) ได้เช่นกัน กล่าวคือ หากพิจารณาเฉพาะในประเด็น “ลักษณะของการกระทำ” ที่จะถูกวินิจฉัยว่าเป็นภัยคุกคามต่อระบอบประชาธิปไตย หรือเป็นการล้มล้างการปกครองนั้นพบว่า ต้องเป็นการกระทำ (Action) ที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย (Unlawful) และ/หรือมีการใช้ความรุนแรง (Violence) อันจะส่งผลกระทบต่อเอกราช อธิปไตย หรือความมั่นคงในการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐได้

ทั้งนี้ ในบริบทของประเทศไทยก็ได้มีแนวคิดที่จะพิทักษ์หลักการพื้นฐานของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยด้วยการบัญญัติ “สิทธิพิทักษ์รัฐธรรมนูญ” ไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ตั้งแต่ฉบับพุทธศักราช 2540 เรื่อยมาจนถึงฉบับปัจจุบัน ประกอบกับศาลรัฐธรรมนูญก็ได้พิจารณาวินิจฉัยความผิดดังกล่าวจากบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญเช่นกัน การศึกษาในครั้งนีจึงพิจารณาฐานการตีความจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยเป็นหลัก พบว่า มีบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวข้องดังนี้

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 63

บุคคลจะใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเพื่อล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญนี้ หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ มิได้

ในกรณีที่บุคคลหรือพรรคการเมืองใดกระทำการตามวรรคหนึ่ง ผู้รู้เห็นการกระทำดังกล่าวย่อมมีสิทธิเสนอเรื่องให้อัยการสูงสุดตรวจสอบข้อเท็จจริงและยื่นคำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยสั่งการให้เลิกการกระทำดังกล่าว แต่ทั้งนี้ ไม่กระทบกระเทือนการดำเนินคดีอาญาต่อผู้กระทำการดังกล่าว

ในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยสั่งการให้พรรคการเมืองใดเลิกกระทำการตามวรรคสอง ศาลรัฐธรรมนูญอาจสั่งยุบพรรคการเมืองดังกล่าวได้

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 68

บุคคลจะใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเพื่อล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญนี้ หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ มิได้

ในกรณีที่บุคคลหรือพรรคการเมืองใดกระทำการตามวรรคหนึ่ง ผู้ทราบการกระทำดังกล่าวย่อมมีสิทธิเสนอเรื่องให้อัยการสูงสุดตรวจสอบข้อเท็จจริง และยื่นคำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยสั่งการให้เลิกการกระทำดังกล่าว แต่ทั้งนี้ ไม่กระทบกระเทือนการดำเนินคดีอาญาต่อผู้กระทำการดังกล่าว

ในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยสั่งการให้พรรคการเมืองใดเลิกกระทำการตามวรรคสอง ศาลรัฐธรรมนูญอาจสั่งยุบพรรคการเมืองดังกล่าวได้

ในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคการเมืองตามวรรคสาม ให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของหัวหน้าพรรคการเมืองและกรรมการบริหารของพรรคการเมืองที่ถูกยุบในขณะที่กระทำความผิดตามวรรคหนึ่งเป็นระยะเวลาห้าปีนับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งดังกล่าว

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบัน มาตรา 49

บุคคลจะใช้สิทธิหรือเสรีภาพเพื่อล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขมิได้

ผู้ใดทราบว่ามีกระทำการตามวรรคหนึ่ง ย่อมมีสิทธิร้องต่ออัยการสูงสุดเพื่อร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยสั่งการให้เลิกการกระทำดังกล่าวได้

ในกรณีที่อัยการสูงสุดมีคำสั่งไม่รับดำเนินการตามที่ร้องขอ หรือไม่ดำเนินการภายในสิบห้าวัน นับแต่วันที่ได้รับคำร้องขอ ผู้ร้องขอจะยื่นคำร้องโดยตรงต่อศาลรัฐธรรมนูญก็ได้

การดำเนินการตามมาตรานี้ไม่กระทบต่อการดำเนินคดีอาญาต่อผู้กระทำการตามวรรคหนึ่ง

จากบทบัญญัติที่ยกมาข้างต้นจะพบว่า เจตนารมณ์ในการบัญญัติมาตราดังกล่าวขึ้นมาก็เพื่อป้องกันการล้มล้างการปกครองในรูปแบบของการรัฐประหาร ทว่าสิ่งที่ต่างออกไปคือ ในฉบับพุทธศักราช 2550 ได้เน้นความสำคัญไปที่ความผิดกรณีของการทุจริตการเลือกตั้ง และยังมีการให้อำนาจศาลรัฐธรรมนูญเพิ่มขึ้นโดยการสามารถเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งได้ หากมีการยุบพรรคการเมืองเกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตที่ควรแก่การศึกษาต่อว่า เพราะเหตุใด บทบัญญัติในมาตรา 49 ของรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน ไม่มีการให้อำนาจดังกล่าว และยังมีการตัดทอนถ้อยคำให้สั้นลงมากเมื่อเทียบกับบทบัญญัติเดียวกัน ในฉบับพุทธศักราช 2540 และ 2550 โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การตัดข้อความ “หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ” ซึ่งเป็นองค์ประกอบความผิดหนึ่งของการล้มล้างการปกครองออกไป ความแตกต่างในบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้จะส่งผลอย่างมากต่อการพิจารณาคดีที่พรรคการเมืองถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้กระทำการทุจริตด้วยการแสวงหาอำนาจโดยวิธีการที่ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ ดังจะได้อธิบายต่อไป

อย่างไรก็ดี พบว่าการกำหนดโทษของการยุบพรรคการเมืองนั้นไม่ได้สลายหายไป เพียงแต่มีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ เป็นการนำไปบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พุทธศักราช 2560 มาตรา 94 แทน และยิ่งไปกว่านั้น ระยะเวลาของการยุบพรรคและเพิกถอนสิทธิทางการเมืองของคณะกรรมการบริหารพรรคที่ถูกยุบ ยังสูงกว่าระยะเวลา

ที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับพุทธศักราช 2550 อีกด้วยกล่าวคือ มีการเพิ่มระยะเวลาเพิกถอนสิทธิจาก 5 ปี เป็น 10 ปี

นอกจากนี้ การพิจารณาวินิจฉัยคดีล้มล้างการปกครองของศาลรัฐธรรมนูญไทยยังถูกผูกโยงเข้ากับ **แนวคิดด้วยตุลาการภิวัตน์ (Judicialization of Politics, Judicial Activism)** ซึ่งกล่าวถึงบทบาทและเขตอำนาจที่เพิ่มขึ้นของศาลรัฐธรรมนูญไทยในการกำหนดแนวปฏิบัติและการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองผ่านการพิจารณาวินิจฉัยคดีความที่ส่งผลกระทบต่อบริบททางการเมืองและระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขด้วย

โดยตุลาการภิวัตน์ในบริบทของ Judicialization of Politics นั้น Luis Roberto Barroso (2019) ให้คำอธิบายว่า หมายถึงการที่รัฐธรรมนูญหรือโครงสร้างทางการเมืองของชาติใดๆ ออกแบบให้มีหน่วยงานอื่นนอกเหนือจากฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหารเข้ามาทำหน้าที่ในการตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ ระงับข้อพิพาททางการเมือง การปกป้องสิทธิเสรีภาพประชาชน ตลอดจนการชี้ขาดเรื่องหลักการพื้นฐานทางประชาธิปไตย ซึ่งจะพบว่าตุลาการภิวัตน์ในบริบทนี้ได้เกิดขึ้นเมื่อคราวปฏิรูประบบบริหารราชการแผ่นดิน และการจัดทำรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับพุทธศักราช 2540 จุดนี้เองที่ทำให้ฝ่ายตุลาการมีโอกาสเข้ามาแทรกแซงการทำงานของฝ่ายการเมืองได้

ส่วนตุลาการภิวัตน์ในบริบทของ Judicial Activism หมายถึงการที่ผู้พิพากษา หรือตุลาการศาลมีความเชื่อว่าองค์กรตุลาการต้องใช้หรือตีความกฎหมายอย่างกว้างขวาง กว้างขวางกว่าบรรทัดฐานหรือขอบเขตที่เป็นอยู่หรือที่เคยเป็น เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ทางการเมือง หรือสังคม ตัวอย่างเช่น การพิจารณาวินิจฉัยคดีของศาลเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิเสรีภาพของพลเมืองของสหรัฐอเมริกา เป็นต้น ในบริบทของประเทศไทย ตุลาการภิวัตน์ในบริบทที่สองนี้จะเริ่มปรากฏตั้งแต่ช่วง พ.ศ.2549 เป็นต้นมา กล่าวคือ ในการพิจารณาวินิจฉัยคดีการเมือง ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญเริ่มมีการตีความกฎหมายออกไปอย่างกว้างขวาง ไม่มีขอบเขต ไม่มีบรรทัดฐานที่ชัดเจนแน่นอน ส่งผลให้คำวินิจฉัยนั้นมีปัญหาทั้งในทางเนื้อหาและหลักการ (Barroso, 2019)

ระเบียบวิธีวิจัย

ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เน้นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลัก โดยศึกษาวิเคราะห์จากเอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ รัฐธรรมนูญ กฎหมาย คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ ตลอดจนเอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ รายงานการวิจัย บทความทางวิชาการ และ

สถาบันพระปกเกล้า

วิทยานิพนธ์ และนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการพรรณนา (Descriptive) โดยมีคำสั่ง และคำวินิจฉัยกลางของศาลรัฐธรรมนูญและคณะกรรมการรัฐธรรมนูญที่ใช้เป็นกรณีศึกษาจำนวน 10 ฉบับ ซึ่งเลือกจากคดีที่มีฐานความผิดตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 63 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 68 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 49 ดังนี้

1. คำวินิจฉัยคณะกรรมการรัฐธรรมนูญที่ 3-5/2550 เรื่อง อัยการสูงสุดขอให้มีคำสั่งยุบพรรคพัฒนาชาติไทย พรรคแผ่นดินไทย และพรรคไทยรักไทย
2. คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 20/2551 เรื่อง อัยการสูงสุดขอให้ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคพลังประชาชน
3. คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 15/2553 เรื่อง นายทะเบียนพรรคการเมืองขอให้ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคประชาธิปัตย์
4. คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 18-22/2555 เรื่อง คำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 68
5. คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 15-18/2556 เรื่อง คำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 68
6. คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ 20/2557 เรื่อง คำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 68
7. คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 3/2562 เรื่อง คณะกรรมการการเลือกตั้งขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยเพื่อมีคำสั่งยุบพรรคไทยรักษาชาติ
8. คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 1/2563 เรื่อง คำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 49
9. คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 19/2564 เรื่อง คำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 49
1. คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 3/2567 เรื่อง คำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 49

ผลการวิจัย

จากการศึกษาคำสั่งและคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญและคณะกรรมการรัฐธรรมนูญ ทั้ง 10 ฉบับข้างต้น หากพิจารณาตามเงื่อนไขของแนวคิดภัยคุกคามต่อระบอบประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นจากกลุ่ม

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมหรือจากพรรคการเมืองของ Samuel Issacharoff ที่มีองค์ประกอบสำคัญอยู่ 3 ประการ คือ 1) ต้องพิสูจน์จนทราบได้ว่าการกระทำนั้นมีความเกี่ยวข้อง หรือเป็นการให้ความร่วมมือกับกลุ่มก่อการร้าย หรือกลุ่มก่อการจลาจลที่มีฐานที่มั่นอยู่ทั้งในและต่างประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งโดยไม่สันติเพื่อให้กระทบกระเทือนกับเอกราช หรืออธิปไตยของรัฐ 2) ต้องพิสูจน์จนทราบได้ว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการกระทำโดยไม่ใช้สันติวิธี เพื่อจุดประสงค์ในการแบ่งแยกดินแดน ชาติพันธุ์ ศาสนา หรือมีจุดยืนทางการเมืองที่ต่อต้านความเป็นเอกภาพบูรณภาพของประเทศ หรือ 3) ต้องพิสูจน์จนทราบได้ว่าพรรคการเมืองหรือกลุ่มขบวนการเคลื่อนไหวนั้นมีแนวคิดทำหายค่านิยมหรือหลักการพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตย เช่น การให้การสนับสนุนกลุ่มก่อการร้ายในรูปแบบของการช่วยเหลือในทางทรัพย์สิน ฯลฯ เป็นต้น จะพบว่า คดีล้มล้างการปกครองที่เกิดขึ้นในประเทศไทยนั้นยังไม่มีผลเข้าข่าย หรือยังไม่มีลักษณะตามองค์ประกอบที่ Issacharoff ได้ระบุไว้แม้แต่ข้อเดียว

ในทางกลับกัน คำวินิจฉัยในคดีล้มล้างการปกครองโดยศาลรัฐธรรมนูญนั้น ส่วนใหญ่เป็นผลมาจากกระบวนการตุลาการภิวัตน์ในบริบทของ Judicial Activism โดยพิจารณาได้จากความไม่ชัดเจนแน่นอนของการอธิบายแนวคิดหรือหลักการทางรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ของคณะตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ซึ่งหลักการและแนวคิดที่ว่า ก็ล้วนแต่ปรากฏอยู่ในส่วนของการให้เหตุผลในคำวินิจฉัยแต่ละคดีของศาลรัฐธรรมนูญเอง กล่าวคือ ในบางคดีถึงแม้จะเป็นความผิดอันเกิดขึ้นจากการกระทำโดยผิดกฎหมายของบุคคล คณะบุคคล หรือกลุ่มพรรคการเมือง ศาลรัฐธรรมนูญก็ไม่ได้วินิจฉัยให้การกระทำนั้นเป็นการล้มล้างการปกครอง หากแต่ในบางคดี เป็นการแสดงออกด้วยการใช้สิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญของบุคคล ถึงแม้จะยังไม่มีผลก่อให้เกิดขึ้น แต่หากประเด็นที่บุคคลได้แสดงความคิดเห็นนั้นเป็นประเด็นละเอียดอ่อน ที่เห็นได้ชัดคือประเด็นเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ในทัศนะของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ก็จะถือว่าเข้าข่ายเป็นการกระทำที่เป็นการล้มล้างการปกครองแล้วโดยทันที

จากคำสั่งและคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ยกมาเป็นกรณีศึกษานั้น ผู้วิจัยสามารถจัดหมวดหมู่ของคดีได้ทั้งหมด 4 ประเภท ได้แก่ 1) คดีที่เกี่ยวข้องกับการทุจริตของพรรคการเมืองและกระบวนการเลือกตั้ง 2) คดีที่เกี่ยวข้องกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม หรือการชุมนุม 3) คดีที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขกฎหมายหรือการกระทำทางนิติบัญญัติ และ 4) คดีที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยผู้วิจัยจะขอแยกอธิบายสรุปเป็นรายหมวดหมู่ ดังนี้

กลุ่มคดีประเภทแรก คือ คดีที่เกี่ยวข้องกับการทุจริตของพรรคการเมืองและกระบวนการเลือกตั้ง ผู้วิจัยพบว่า ใน คำวินิจฉัยคณะตุลาการรัฐธรรมนูญที่ 3-5/2550 ซึ่งเป็นกรณีแรกที่เกิดขึ้น

หลังการรัฐประหาร พ.ศ.2549 คือ กรณีการยุบพรรคพรรคพัฒนาชาติไทย พรรคแผ่นดินไทย และพรรคไทยรักไทย เนื่องจากการพบว่าพรรคไทยรักไทยให้เงินสนับสนุนพรรคการเมืองอีก 2 พรรคดังกล่าวในการส่งผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เพื่อหลีกเลี่ยงกรณีผู้สมัครเพียงคนเดียวและผู้สมัครนั้นได้คะแนนน้อยกว่าร้อยละ 20 ของจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในเขตนั้นๆ รวมถึงมีการปลอมแปลงเอกสารสำคัญที่ใช้ประกอบการสมัครรับเลือกตั้งอื่นๆ ด้วย ทั้งนี้ มีปัญหาที่ควรพิจารณาคือ ศาลรัฐธรรมนูญให้เหตุผลในคำวินิจฉัยว่า การที่ผู้ถูกร้องที่ 1 (พรรคไทยรักไทย) เข้าแทรกแซงบิณฑ์กระบวนการเลือกตั้งโดยสร้างภาพให้เห็นว่ามีการแข่งขันกันตามระบอบประชาธิปไตย ทั้งที่โดยเนื้อแท้มิได้เป็นเช่นนั้น ส่งผลให้ระบอบประชาธิปไตยต้องสั่นคลอนไม่มั่นคง ทำให้ผู้รู้ข้อเท็จจริงเสื่อมศรัทธาต่อระบอบการเมือง การกระทำของพรรคไทยรักไทยจึงเป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐ ขัดต่อกฎหมาย ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน พฤติการณ์ของพรรคไทยรักไทยทำให้เห็นได้ว่า พรรคไม่อาจดำรงความเป็นพรรคการเมืองที่จะสร้างสรรค์และจรรโลงความชอบธรรมทางการเมืองแก่ระบอบการปกครองของประเทศโดยรวมได้อีกต่อไป จึงเป็นเหตุผลอันสมควรที่จะวินิจฉัยให้ยุบพรรคไทยรักไทย (คำวินิจฉัยคณะตุลาการรัฐธรรมนูญที่ 3-5/2550, 2550)

อนึ่ง เข้มทอง ต้นสกุลรุ่งเรือง (2565) ให้ทัศนะไว้ว่าภายหลังการรัฐประหาร คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขได้ยุบศาลรัฐธรรมนูญเดิม และตั้งคณะตุลาการรัฐธรรมนูญขึ้นมาคณะหนึ่ง โดยการจัดตั้งนี้เข้าใจเป็นอื่นไม่ได้นอกจากเพื่อวินิจฉัยคดีพรรคไทยรักไทยโดยเฉพาะ

นอกจากนั้น ยังมีข้อสังเกตว่าในประกาศคณะปฏิรูปการปกครองฯ ฉบับที่ 27 ข้อ 3 ที่ว่า “ในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญหรือองค์กรอื่นที่ทำหน้าที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งให้ยุบพรรคการเมืองใดเพราะเหตุกระทำการต้องห้ามตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541 ให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของกรรมการบริหารพรรคการเมืองนั้นนับกำหนดห้าปีนับแต่วันที่คำสั่งให้ยุบพรรคการเมือง” (ประกาศคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ฉบับที่ 27, 2549) แต่ก็ไม่ได้มีการระบุว่าให้ใช้การลงโทษนี้กับคดีที่เกิดการยื่นคำร้องไปก่อนหน้านี้แล้วหรือไม่ อย่างไร

หากแต่ถ้าพิจารณาตามหลักการทางกฎหมายที่ว่า “ไม่มีความผิด ไม่มีโทษ หากไม่มีกฎหมายบัญญัติ” (No crime, No punishment, Without law) แล้ว ก็ควรจะตีความว่าโทษตามประกาศคณะปฏิรูปการปกครองฉบับดังกล่าวนี้ ต้องใช้ลงกับความผิดหรือคดีที่เกิดขึ้นหลังจากประกาศฉบับดังกล่าวมีผลใช้บังคับ และหลักการดังกล่าวนี้ใช้กับกฎหมายที่มีผลในเชิงเป็นโทษทุกรูปแบบ ไม่เพียงเฉพาะแค่กฎหมายอาญา แต่เนื่องจากความไม่ชัดเจนในประกาศฉบับดังกล่าว จึงทำให้คณะตุลาการรัฐธรรมนูญอาศัยช่องโหว่

ในการตีความว่า หลักการห้ามใช้กฎหมายย้อนหลัง จำกัดอยู่เพียงขอบเขตของกฎหมายอาญานั้น และต่อมาคณะตุลาการได้ให้เหตุผลในคำวินิจฉัยว่า การให้การเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง “มิใช่โทษทางอาญา” เป็นเพียงมาตรการทางกฎหมายเพื่อดำเนินการกับพรรคการเมืองที่กระทำการต้องห้ามตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541 เพื่อไม่ให้มีโอกาที่จะกระทำการอันเป็นการก่อให้เกิดความเสียหายซ้ำอีกในช่วงระยะเวลาหนึ่ง....ดังนั้น “ประกาศคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ฉบับที่ 27 ข้อ 3 จึงมีผลใช้บังคับย้อนหลังแก่การกระทำอันเป็นเหตุยุบพรรคในคดีนี้ได้” (คำวินิจฉัยคณะตุลาการรัฐธรรมนูญที่ 3-5/2550, 2550) จนทำให้มีคณะกรรมการบริหารพรรคไทยรักไทยโดนลงโทษทั้งสิ้นถึง 111 คน (เพิ่มทอง ต้นสกุลรุ่งเรือง, 2565) จึงเป็นการพิจารณาวินิจฉัยลงโทษโดยขัดกับหลักการพื้นฐานทางกฎหมายเป็นอย่างมาก

อย่างไรก็ดี หากพิจารณาในอีกมุมหนึ่ง คณะตุลาการรัฐธรรมนูญอาจไม่ได้อาศัยคำสั่งคณะปฏิรูปการปกครองฯ ฉบับนี้ในการตีความคดีล้มล้างการปกครอง เว้นแต่จะใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงเพื่อประกอบเรื่องแรงจูงใจทางการเมืองสำหรับข้อสันนิษฐานเรื่องตุลาการภิวัตน์ ด้วยเหตุว่าหัวหน้าคณะปฏิรูปการปกครองฯ ได้ให้ข้อมูลว่าการลงโทษยุบพรรคไทยรักไทยและตัดสิทธิทางการเมืองของกรรมการบริหารพรรคทั้งหมดทั้งสิ้นเป็นเวลา 5 ปีนั้น เป็นไปเพื่อ “สลายเครือข่ายกลุ่มอำนาจเก่าให้สูญพันธุ์” ตามแผนบันได 4 ขั้น คือ ขั้นที่ 1 รัฐประหาร ผลักดันนายทักษิณให้ออกนอกประเทศ ต่อด้วยขั้นที่ 2 คือ ยึดทรัพย์เพื่อตัดกำลังเงิน และดำเนินคดีต่อต้านนายกรัฐมนตรีผู้นี้เพื่อไม่ให้กลับมาเล่นการเมือง ขั้นที่ 3 ยุบพรรคไทยรักไทย เพื่อตัดกำลังคนและสลายองค์กร รอรับนักการเมืองเปลี่ยนชั่วคราว และขั้นที่ 4 คือ ร่างรัฐธรรมนูญใหม่ เลือกตั้งใหม่เพื่อให้ได้รัฐบาลจากการเลือกตั้ง ที่เป็นฝ่ายคณะรัฐประหาร (มติชนสุดสัปดาห์, 2566) ก็ยิ่งเป็นการตอกย้ำให้คิดเห็นเป็นอย่างอื่นไม่ได้ว่า มาตรการในการยุบพรรคการเมืองนั้นถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อกำจัดศัตรูทางการเมืองมากกว่าที่จะเป็นการธำรงรักษาคุณค่าพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตย ข้ำร้ายการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือกำจัดศัตรูทางการเมืองนี้เอง เป็นหนึ่งในสาเหตุที่ทำให้ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะจากฝ่ายที่ได้รับผลอันเป็นโทษจากคำวินิจฉัย ทั้งยังทำให้สังคมเกิดความเคลือบแคลงสงสัยในความสุจริตและเที่ยงธรรมของศาลรัฐธรรมนูญ และบรรดาผู้ที่เกี่ยวข้องในการยื่นคำร้องยุบพรรคทั้งหลาย เป็นการบั่นทอนความเชื่อมั่นที่สังคมไทยมีต่อระบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมของประเทศได้อีกประการหนึ่งด้วย (ณรงค์เดช สุโรษิต, 2554)

ส่วนในคำวินิจฉัยที่ 20/2551 และ 15/2553 ล้วนแต่มีข้อกล่าวหาอย่างเดียวกันคือ พรรคการเมืองหรือตัวแทนของพรรคการเมืองได้มีการให้ หรือรับผลประโยชน์อื่นใดที่สามารถคำนวณเป็นเงินได้ โดยเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง แต่คำวินิจฉัยที่ปรากฏออกมานั้นกลับมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ

สถาบันพระปกเกล้า

ในคดีของพรรคพลังประชาชน ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยให้เป็นการล้มล้างการปกครองหรือเป็นการกระทำเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจการปกครองโดยวิธีการที่ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ และเป็นการกระทำที่ฝ่าฝืนกฎหมายพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งฯ เนื่องจากมีข้อเท็จจริงปรากฏว่า นายยงยุทธ ดิยะไพรัช ได้กระทำการซื้อเสียงเลือกตั้ง ทำให้กระบวนการเลือกตั้งมิได้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม อันเป็นการกระทำเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ อีกทั้งก่อนหน้าที่จะมีการพิจารณาวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้มีการพิพากษามาก่อนหน้านั้นแล้ว ว่าเป็นการกระทำ ความผิดต่อกระบวนการการเลือกตั้งจริง (กองผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกา, 2551) ฉะนั้นจึงทำให้ศาลรัฐธรรมนูญไม่สามารถพิจารณาวินิจฉัยให้ขัดหรือแย้งกับคำพิพากษาของศาลฎีกาได้

หากแต่ในคดีของพรรคประชาธิปัตย์ศาลกลับไม่ได้วินิจฉัยเช่นนั้น จากคำวินิจฉัยจะพบว่าศาลรัฐธรรมนูญไม่ได้ให้คำอธิบายว่าพรรคประชาธิปัตย์ได้กระทำความผิดหรือใช้เงินอุดหนุนไปอย่างไม่ถูกต้องจริงหรือไม่ แต่ศาลยกเอาประเด็นเรื่องกระบวนการยื่นคำร้องไม่ได้กระทำใน 15 วันมาเป็นเหตุผลหลัก ประกอบคำวินิจฉัย จึงทำให้การยื่นคำร้องไม่ชอบด้วยกฎหมาย ทั้งที่ในข้อกล่าวหาปรากฏว่าพรรคประชาธิปัตย์ได้รับเงินผลประโยชน์จากบริษัทเอกชน โดยอ้างว่าเป็นค่ากิจกรรมการโฆษณาประชาสัมพันธ์ และมีข้อกล่าวหาว่าพรรคใช้เงินอุดหนุนที่ได้รับจากสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งไปอย่างไม่ถูกต้อง แต่ศาลเลือกที่จะพิจารณาจากกระบวนการก่อนการยื่นคำร้องเป็นหลัก หากแต่ในทางตรงกันข้าม ก็ปรากฏกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยโดยละเอียด “กระบวนการอันบกพร่องที่ปรากฏชัด” แต่เลือกที่จะพิจารณาในส่วนของเนื้อหาแห่งคดีเพียงอย่างเดียว เช่น กรณีการยุบพรรคก้าวไกล ที่ปรากฏความบกพร่องในขั้นไต่สวนของคณะกรรมการการเลือกตั้ง แต่ศาลก็ให้เหตุผลว่า ความบกพร่องดังกล่าวไม่น่าหนักในการที่ทำให้ความเห็นของการยุบพรรคนั้นเสียไป เป็นต้น

ทั้งนี้ ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าทั้งสองพรรคที่ยกมาเป็นกรณีศึกษาอยู่บนข้อเท็จจริงเมืองคนละฝ่าย กล่าวคือ พรรคพลังประชาชนนั้นเป็นตัวแทนของ “ระบอบทักษิณ” ซึ่งในเวลานั้นกลุ่มการเมืองฝ่ายอนุรักษนิยมต้องการที่จะกำจัดให้พ้นไปจากระบอบการเมือง ส่วนพรรคประชาธิปัตย์นั้นเป็นตัวแทนของกลุ่มอำนาจเดิมหรือฝ่ายอนุรักษนิยม ผู้วิจัยจึงคิดเห็นว่า การพิจารณาวินิจฉัยคดีของศาลรัฐธรรมนูญอาจไม่ได้ตั้งอยู่บนแนวคิดทฤษฎีเรื่องภัยคุกคามต่อระบอบประชาธิปไตยของ Samuel Issacharoff หากแต่เป็นผลพวงของแนวคิดตุลาการภิวัตน์ที่ทำให้ศาลสามารถเลือกที่จะตีความกฎหมายอย่างไม่มีขอบเขต หรือศาลมีแนวโน้มที่จะเลือกพิจารณาวินิจฉัยเพื่อให้ผลของคดีออกมาตามที่ตนต้องการ ซึ่งก็คือการรักษาอำนาจของกลุ่มการเมืองฝ่ายอนุรักษนิยมและกำจัดกลุ่มการเมืองที่เป็นทายาทหรือเป็นเครือข่ายของระบอบทักษิณให้หมดไป

กลุ่มคดีประเภทที่สอง คือ คดีที่เกี่ยวข้องกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมหรือการชุมนุม

ผู้วิจัยพบว่า การชุมนุมของกลุ่ม กปปส. และการชุมนุมของกลุ่มคณะราษฎร 2563 อาจมีปัจจัยบางประการที่ทำให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าการกระทำของกลุ่มหนึ่งเป็นการล้มล้างการปกครอง แต่การกระทำของอีกกลุ่มหนึ่งไปถือเป็นการล้มล้างการปกครอง กล่าวคือ ในคำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ 20/2557 ที่เป็นการยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญในช่วงท้ายของการชุมนุม ก่อนการเกิดรัฐประหารเพียง 5 เดือน การชุมนุมของกลุ่ม กปปส. นั้นเป็นการชุมนุมเพื่อขับไล่รัฐบาลอดีตนายกรัฐมนตรียิ่งลักษณ์ ซึ่งเป็นน้องสาวและเป็นตัวแทนของอดีตนายกรัฐมนตรีทักษิณ ประกอบกับความไม่มั่นใจว่าหากรัฐบาลตราพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมได้สำเร็จ อำนาจทางการเมืองของระบอบทักษิณจะกลับมาหรือไม่ ในครั้งนั้นถึงแม้จะมีเหตุการณ์ความรุนแรงจนมีผู้บาดเจ็บและเสียชีวิตจำนวนมาก และยังมีการปิดสถานที่ราชการจนเจ้าหน้าที่รัฐไม่สามารถเข้าทำงานตามปกติได้ และระหว่างการยื่นคำร้องดังกล่าว ยังเป็นช่วงเวลาที่มีมวลชนจัดการชุมนุมใหญ่ โดยแกนนำประกาศการดำเนินยุทธศาสตร์ “ชัตดาวน์กรุงเทพ” โดยมีการการกระจายผู้ชุมนุมไปตั้งเวทีพร้อมปิดถนนย่านแยกราชประสงค์ 7 แยกคือ แยกปทุมวัน ราชประสงค์ อโศกมนตรี ศาลาแดง ห้าแยกลาดพร้าว อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ และแจ้งวัฒนะ (กองบรรณาธิการไทยรัฐ, 2566)

ประจักษ์ ก้องกีรติ (Kongkirati, 2016) อธิบายว่า นับแต่กลุ่ม กปปส. เริ่มชัตดาวน์กรุงเทพฯ สถานการณ์ก็ยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น เช่น เกิดเหตุระเบิดขึ้นหลายครั้ง จนรัฐบาลต้องประกาศใช้ พ.ร.ก. ฉุกเฉิน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล และก่อนหน้าวันเลือกตั้ง นายสุเทพได้ประกาศบนเวทีการชุมนุมว่า ผู้ชุมนุมควรไปประท้วงที่หน่วยเลือกตั้งทุกแห่ง เพื่อพยายาม “ปฏิรูป” ประเทศก่อนการเลือกตั้ง จากนั้นผู้ชุมนุมได้รวมตัวเพื่อปิดล้อมหน่วยเลือกตั้งสำคัญในกรุงเทพฯ ส่งผลให้เจ้าหน้าที่ไม่สามารถดำเนินการในเขตเลือกตั้งเกือบทั้งหมดได้ และตลอดทั้งสัปดาห์นั้นก็ยังเกิดความรุนแรงขึ้นในอีกหลายแห่ง ทั้งการขัดขวางการเลือกตั้ง และการใช้อาวุธทำร้ายฝ่ายผู้เห็นต่าง ส่งผลให้มีผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บหลายราย แต่ศาลรัฐธรรมนูญก็ให้เหตุผลว่าการชุมนุมในครั้งนั้นเป็นการใช้สิทธิเสรีภาพในการชุมนุมโดยชอบ ไม่ถือเป็นการล้มล้างการปกครอง ทั้งนี้ ในช่วงเวลาก่อนหน้าและภายหลังที่จะมีคำสั่งฉบับดังกล่าว ได้มีการยื่นคำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาการกระทำกรณีการชุมนุมของกลุ่ม กปปส. ว่าเป็นการล้มล้างการปกครองอีกหลายครั้ง แต่ศาลรัฐธรรมนูญก็ให้เหตุผลไว้เหมือนกันทุกฉบับว่า การกระทำดังกล่าวถือเป็นการใช้สิทธิเสรีภาพในการแสดงออกทางการเมืองโดยชอบ ไม่ใช่การล้มล้างการปกครองแต่อย่างใด ฉะนั้น จึงเห็นได้ว่าการกระทำของกลุ่ม กปปส. ไม่เคยถูกศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยให้เป็นการล้มล้างการปกครองเลย โปรดดู คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ 5/2557, คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ 7/2557, คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ 8/2557, คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ 9/2557, คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ 10/2557, คำสั่ง

ศาลรัฐธรรมนูญที่ 11/2557, คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ 12/2557, คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ 15/2557, คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ 16/2557, คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ 21/2557, คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ 23/2557, คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ 33/2557, คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ 45/2557 และ คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ 50/2557 ซึ่งหากเทียบข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น กับการให้เหตุผลของศาลรัฐธรรมนูญจะพบว่ามีความขัดแย้งกันอยู่มาก

มีข้อสังเกตเพิ่มเติมประการหนึ่งว่า หากพิจารณาถ้อยความในกลุ่มคำสั่งศาลรัฐธรรมนูญที่ไม่รับคำร้องกรณีการชุมนุมของกลุ่ม กปปส. ไว้พิจารณาวินิจฉัยนั้น จะพบว่าคำสั่งทุกฉบับมีลักษณะที่เหมือนคำวินิจฉัยไปในตัว เนื่องจากตุลาการศาลรัฐธรรมนูญได้พิจารณาไปที่ลักษณะการกระทำนั้นเรียบร้อยแล้ว ไม่ใช่การสั่งว่าจะรับหรือไม่รับคำร้องนั้นไว้พิจารณาวินิจฉัยเพียงอย่างเดียว นอกจากนั้นแล้ว ศาลรัฐธรรมนูญยังให้ความเห็นต่อไปในคำสั่งกลุ่มนี้ด้วยว่า หากเห็นว่าผิดกฎหมายอาญาก็ให้ไปดำเนินการในทางอาญาเอาเอง โดยที่ศาลก็ไม่ได้พิจารณาว่าการกระทำผิดอาญาอาจจะเป็นเรื่องเดียวกับการล้มล้างการปกครอง ซึ่งก็เป็นความผิดทางอาญาเช่นกัน แต่ในหลายกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญอ้างว่า «หลักเกณฑ์» ในการชั่งน้ำหนักคดีลักษณะนี้ (รวมถึงคดีการเมืองอื่น) จะต้องใช้หลักการที่อ่อนกว่ากฎหมายอาญา เพราะไม่ใช่การพิพากษาลงโทษ แต่เป็นการวินิจฉัยเพื่อห้ามมิให้กระทำการ หรือเพื่อป้องกันการใช้อำนาจหรืออยู่ในอำนาจที่ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญเท่านั้น

ในทางตรงกันข้าม การชุมนุมของคณะราษฎร 2563 ที่แม้จะไม่ได้เกิดเหตุการณ์ความรุนแรงเหมือนกรณีข้างต้น แต่การชุมนุมในครั้งนี้ได้สร้างปรากฏการณ์หรือขยายเขตแดนของการปราศรัยการชุมนุมออกไปเป็นการชุมนุมที่มีเนื้อหาหลักในการกล่าวถึงโครงสร้างของสถาบันพระมหากษัตริย์และพระราชอำนาจอื่นๆ ซึ่งเป็นสถาบันหลักสถาบันหนึ่งของประเทศ และไม่เคยปรากฏมาก่อนในเหตุการณ์การชุมนุมทางการเมืองไทย ศาลรัฐธรรมนูญจึงมองว่า การชุมนุมที่สร้างความกระหึ่มกระเทือนให้กับสถาบันทางจารีตประเพณีของประเทศดังนี้ ไม่สามารถยอมรับว่าเป็นการชุมนุมโดยสงบได้ และการก้าวล่วงไปถึงพระราชอำนาจไม่ว่าจะในทางใดก็ตาม ในทัศนะของศาลรัฐธรรมนูญมองว่าเป็นการดูหมิ่น ให้อำนาจ และมีเจตนาที่ไม่ดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ “ทั้งพฤติการณ์และเหตุการณ์ต่อเนื่องหลังการชุมนุม แสดงให้เห็นมูลเหตุจูงใจว่ามีเจตนาซ่อนเร้นเพื่อล้มล้างการปกครอง ไม่ใช่เป็นการปฏิรูป...หากยังให้มีการกระทำต่อไป ย่อมไม่ไกลเกินเหตุที่จะนำไปสู่การล้มล้างการปกครอง” จึงวินิจฉัยให้การชุมนุมของกลุ่มคณะราษฎร 2563 เป็นการกระทำที่**อาจนำไปสู่การล้มล้างการปกครอง** (คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 19/2564, 2564)

มีข้อสังเกตว่า ในคดีดังกล่าว ศาลรัฐธรรมนูญไม่ได้พิจารณาในประเด็นที่ว่า การชุมนุมในครั้งนี้ไม่ได้เป็นการใช้วิธีการผิดกฎหมาย ไม่มีการใช้อาวุธหรือความรุนแรง จะสามารถวินิจฉัยให้เป็นการล้มล้างการปกครองได้หรือไม่ อย่างไร และข้อสังเกตอีกประการหนึ่งคือ คำวินิจฉัยฉบับนี้จะสร้าง

ความสับสนต่อความรับรู้เกี่ยวกับโครงสร้างการปกครองหรือไม่ เพราะถ้าย้อนกลับไปพิจารณาการให้เหตุผลในคำวินิจฉัยที่ 18-22/2555 ศาลรัฐธรรมนูญให้คำอธิบายว่าอำนาจอธิปไตยหรืออำนาจสูงสุดในการปกครองเป็นของประชาชน ทว่าในคำวินิจฉัยฉบับนี้ศาลกลับให้คำอธิบายว่าอำนาจการปกครองนั้นเป็นของพระมหากษัตริย์ ซึ่งความขัดแย้งกันของการให้เหตุผลในคำวินิจฉัย ก็ยังทำให้สังคมนำคำตอบไม่ได้ว่าที่ที่สุดแล้วอำนาจอธิปไตยเป็นของใคร และศาลต้องการพิทักษ์คุณค่าในด้านใดไว้มากกว่ากัน ระหว่าง “ระบอบประชาธิปไตย” หรือ “การมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” จุดนี้เองที่เป็นปัญหาของศาลรัฐธรรมนูญที่ยังไม่มีความสม่ำเสมอในการพิจารณาวินิจฉัยคดี

อีกจุดหนึ่งที่ควรพิจารณา คือ การที่ศาลยกเอาหลักการเรื่องเสรีภาพ เสมอภาค และภราดรภาพ อันเป็นคำขวัญของสาธารณรัฐฝรั่งเศสมาประกอบเข้าการกระทำของทั้ง 3 บุคคล เห็นว่าการกระทำของผู้ถูกร้องทั้ง 3 คนเป็นการใช้สิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และล้าหลังเพียงการแสดงข้อคิดเห็นก็ไม่ขัดต่อหลักการดังกล่าว อีกทั้งศาลเองก็ให้คำตอบในคำวินิจฉัยไม่ได้ในประเด็นที่ว่า “ใช้สิทธิเสรีภาพโดยไม่รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ละเมิดผู้อื่นด้วยการด่าทอ รบกวณพื้นที่ส่วนตัว ยุยงปลุกปั่น ฯลฯ” คำถามคือการกระทำในจุดใดที่มีลักษณะดังกล่าว และขัดต่อหลักการที่ศาลยกมาอย่างไร จุดนี้เห็นว่ายังไม่มีคำตอบชัดเจน สมเหตุสมผล และยังรับฟังไม่ได้ ทั้งยังจะเป็นการทำให้ดุลยภาพระหว่าง “ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย” และ “การมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” ต้องเสียไปอีกด้วย

กลุ่มคดีประเภทที่สาม คือ คดีที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขกฎหมายหรือการกระทำทางนิติบัญญัติ ซึ่งกลุ่มคดีประเภทนี้หากพิจารณาแล้วจะพบว่าไม่สามารถเข้าข่ายของการล้มล้างการปกครองได้เลย ด้วยเหตุว่าเป็นการกระทำตามวิถีทางในการปกครองแบบประชาธิปไตย หากแต่ศาลรัฐธรรมนูญก็สามารถเข้ามามีบทบาทในการตรวจสอบการกระทำและสามารถวินิจฉัยให้เป็นหรือไม่เป็นการล้มล้างการปกครองได้ โดยหากการแก้ไขกฎหมายฉบับใดๆ เป็นการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายโดยทั่วไป ดังเช่นในกรณีของพรรคเพื่อไทยที่มุ่งจะแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญถึง 3 ครั้ง โดยครั้งแรกเป็นการยื่นแก้ไขตามมาตรา 291 มีผลให้เป็นการยกเลิกรัฐธรรมนูญทั้งฉบับ (คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 18-22/2555, 2555) ครั้งที่สองว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา โดยหากแก้ไขเพิ่มเติมแล้วจะทำให้วุฒิสภาต้องมีที่มาจากการเลือกตั้งโดยตรงเช่นเดียวกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร อีกทั้งบุคคลที่เป็นบุพการี คู่สมรส หรือบุตรของผู้ดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองสามารถสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภาได้ รวมถึงสมาชิกวุฒิสภาสามารถดำรงตำแหน่งติดต่อกันได้เกินหนึ่งวาระ (คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 15-18/2556, 2556) และการยื่นญัตติแก้ไขครั้งที่สาม เป็นการแก้ไขในประเด็นของการที่ฝ่ายบริหารสามารถทำหนังสือสัญญาที่มีบทเปลี่ยนแปลงอาณาเขต หรือเขตพื้นที่นอกอาณาเขต

สถาบันพระปกเกล้า

ซึ่งประเทศไทยมีสิทธิอธิปไตย หรือมีเขตอำนาจตามหนังสือสัญญาหรือตามกฎหมายระหว่างประเทศได้ โดยไม่ต้องขอความเห็นชอบจากรัฐสภา (คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 1/2557, 2557) กรณีของพรรคเพื่อไทย ทั้งสามครั้งข้างต้น ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยให้เพียงแต่ว่า เนื้อหาภายหลังการแก้ไขจะเป็นการขัดต่อเจตนารมณ์ดั้งเดิมของรัฐธรรมนูญ จึงเป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย แต่ยังไม่ร้ายแรงจนถึงขนาดที่จะวินิจฉัยให้เป็นการล้มล้างการปกครองแต่อย่างใด เพราะไม่มีข้อเท็จจริงเพียงพอ หากแต่มีข้อสังเกตเพิ่มเติมในด้านการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญคือ ศาลได้เข้ามาชี้แนะในประเด็นของการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญว่า เนื่องจากในคราวร่างรัฐธรรมนูญฉบับเดิมนั้นผ่านการทำประชามติซึ่งถือเป็นความยินยอมพร้อมใจของประชาชนมาก่อน ในการแก้ไขครั้งนี้ก็ควรที่จะทำประชามติเพื่อหยั่งเสียงประชาชนก่อนการแก้ไขเพิ่มเติมเช่นเดียวกัน ซึ่งการชี้แนะในประเด็นของการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญดังกล่าวถือเป็น การกระทำนอกอำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญ ทำให้ศาลรัฐธรรมนูญสามารถใช้ดุลพินิจในการเข้าไปพิจารณาคดีอื่นๆ ได้อีก

ต่างกับกับกรณีของพรรคก้าวไกลที่ยื่นญัตติขอแก้ไขประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 ซึ่งมีสถานะทางกฎหมายเทียบเท่าพระราชบัญญัติฉบับหนึ่ง ในทางหลักการก็ดูเหมือนจะเป็นการดำเนินการตามขั้นตอนอย่างถูกต้อง ไม่มีเจตนามุ่งหมายให้เป็นการล้มล้างการปกครองแต่อย่างใด แต่ปฏิเสธไม่ได้ว่าการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายดังกล่าวของพรรคก้าวไกลนั้น มีเนื้อหาและสาระสำคัญที่ย่อมส่งผลกระทบต่อสถาบันพระมหากษัตริย์โดยตรง ซึ่งเป็นประเด็นที่ละเอียดอ่อนและมีความขัดแย้งรุนแรงมาตั้งแต่กรณีของการชุมนุมของคณะราษฎร 2563 แล้ว ทำให้ศาลรัฐธรรมนูญได้วินิจฉัยไว้ในทางเดียวกันว่า การแก้ไขประมวลกฎหมายอาญาที่มีผลกระทบต่อพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์นั้นไม่สามารถกระทำได้ และการกระทำของพรรคก้าวไกลที่สอดคล้องกับกลุ่มการเมืองต่างๆ ที่มีการเรียกร้องให้แก้ไขประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 นั้นถือเป็นการลดทอนคุณค่า การคุ้มครอง และสถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์ ทำให้อาจนำไปสู่การล้มล้างการปกครองได้ นำไปสู่การยุบพรรคก้าวไกลเมื่อวันที่ 7 สิงหาคม 2567 ที่ผ่านมา

กลุ่มคดีประเภทสุดท้าย คือ คดีที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ กลุ่มคดีประเภทนี้เป็นกลุ่มคดีที่เพิ่งเกิดขึ้นใหม่หลังจากการขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่ยังดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่านับแต่การเถลิงราชย์ของพระมหากษัตริย์พระองค์นี้ ก็มีการวิพากษ์วิจารณ์ถึงบทบาทหน้าที่และพระราชอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์และระบบการเมืองไทยมากยิ่งขึ้นกว่ารัชกาลก่อน และรัฐบาลก็จะเข้ามาดำเนินการแทรกแซงการวิพากษ์วิจารณ์นั้นในรูปแบบของการบังคับใช้กฎหมายที่มีฐานความผิดและบทระวางโทษที่รุนแรง เช่น

ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112, มาตรา 116 พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ.2550 และที่แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2560 หรือการคุกคามด้วยวิธีการอื่นๆ อันถือเป็นการละเมิด เพื่อให้เกิดความหวาดกลัวแก่ประชาชนอยู่เสมอ

ในกรณีของศาลรัฐธรรมนูญ จากคำวินิจฉัยที่ 3/2562 คำวินิจฉัยที่ 19/2564 และคำวินิจฉัยที่ 3/2567 ซึ่งล้วนแต่เป็นคดีที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์นั้น จะถูกวินิจฉัยให้เป็นการล้มล้างการปกครองอยู่เสมอ ด้วยเหตุว่าเป็นการกระทำที่ทำให้กระทบกระเทือนอย่างใดอย่างหนึ่งต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งคำวินิจฉัยของทั้ง 3 คดีมีปัญหาที่ควรพิจารณา คือ ศาลรัฐธรรมนูญมีการตีความกฎหมายโดยการคำนึงถึงพระราชสถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์มากกว่าเจตนาในการกระทำความผิดทำให้เกิดบรรยากาศแห่งความหวาดกลัวขึ้นในสังคมไทยว่า หากผู้ใดจะต้องหรือกล่าวถึงสถาบันพระมหากษัตริย์จนกระทบต่อบาทบาททางจารีตประเพณีในความเป็นสิ่งอันควรเคารพสักการะหรือในทางอื่นๆ ผู้นั้นก็必将มีความผิดในข้อหาล้มล้างการปกครองโดยทันที ซึ่งบรรยากาศเช่นว่านี้ก็จะยิ่งส่งผลให้สถาบันพระมหากษัตริย์มีภาพลักษณ์ที่เป็นองค์กรที่ไม่สามารถถูกตรวจสอบและไม่สามารถปรับตัวเข้ากับโลกสมัยใหม่ได้ ทำให้เกิดความรู้สึกในแง่ลบต่อสถาบันพระมหากษัตริย์เข้าไปอีก และในทางกฎหมาย กลุ่มคดีประเภทนี้ได้ทำลายซึ่งหลักนิติธรรม เพราะเป็นการใช้กฎหมายที่ไม่เป็นธรรมเพื่อกำจัดบุคคล หรือกลุ่มที่เป็นปฏิปักษ์ทางการเมืองกับกลุ่มอนุรักษนิยมหรือกลุ่มนิยมกษัตริย์ อีกทั้งความหนักเบาในการลงโทษจะขึ้นอยู่กับบริบททางการเมือง ณ ขณะนั้น ไม่ได้พิจารณาจากเจตนาในการกระทำหรือแต่อย่างใด

ส่วนถัดไปเป็นการแสดงผลการวิจัยในรูปแบบตารางเปรียบเทียบคำวินิจฉัยในคดีล้มล้างการปกครอง และเพื่อให้การวิเคราะห์มีความชัดเจนและเป็นระบบ จึงได้จำแนกประเภทของการกระทำความผิดออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ความผิดอันเกิดจากการกระทำ (Action) และความผิดอันเกิดจากการแสดงออก (Expression) โดยการจำแนกดังนี้จะทำให้เห็นได้ว่า ในบางกรณีที่เป็นกรณีที่บุคคลใช้สิทธิเสรีภาพเพื่อแสดงออกทางการเมืองโดยชอบ ศาลรัฐธรรมนูญก็สามารถวินิจฉัยให้เป็นภัยต่อระบอบการปกครอง และเป็นความผิดฐานล้มล้างการปกครองได้ ซึ่งขัดกับแนวคิดของ Issacharoff ที่อธิบายว่าการล้มล้างการปกครองนั้นจะต้องเป็นการกระทำ (Action) ที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย (Unlawful) และ/หรือมีการใช้ความรุนแรง (Violence) เพื่อให้เกิดผลกระทบต่อเอกราชและอธิปไตยของรัฐ หรือเสถียรภาพในการบริหารราชการแผ่นดินเท่านั้น

ตารางเปรียบเทียบกรณีศึกษาคำวินิจฉัย/คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญ ในคดีล้มล้างการปกครอง

v

คำวินิจฉัย/ คำสั่งที่	ประเภท ของคดี	ประเภทของ การกระทำความผิด		มูลเหตุแห่งคดี	
		เกิดจาก การกระทำ (Action)	เกิดจาก การแสดงออก (Expression)		
3-5/2550	คดีเกี่ยวกับ พรรคการเมือง และการเลือกตั้ง	✓		พรรคไทยรักไทยดำเนินการว่าจ้างพรรคเล็ก 2 พรรค คือ พรรคพัฒนาชาติไทย และพรรคแผ่นดินไทยส่ง ผู้สมัครรับเลือกตั้งเพื่อหลีกเลี่ยงกรณีผู้สมัครเพียงคนเดียว และได้คะแนนน้อยกว่าร้อยละ 20 ของจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งนั้นๆ พรรคไทยรักไทยและพรรคพัฒนาชาติไทย ได้ร่วมมือกับเจ้าหน้าที่สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งปลอมแปลงข้อมูลในเอกสารที่เกี่ยวข้องกับผู้สมัครเพื่อให้ผู้สมัครที่ขาดคุณสมบัติสามารถนำไปยื่นสมัครรับเลือกตั้งได้ หัวหน้าพรรคแผ่นดินไทยทำรายงานการประชุมและออกหนังสือรับรองการเป็นสมาชิกพรรคอันเป็นเท็จเพื่อให้ผู้สมัครนำไปเป็นหลักฐานในการสมัครรับเลือกตั้ง	
20/2551	คดีเกี่ยวกับ พรรคการเมือง และการเลือกตั้ง	✓		นายยงยุทธ ดิยะไพรัช รองหัวหน้าพรรคพลังประชาชน กระทำการทุจริต ทำให้การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงราย มิได้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม โดยมีผู้พบเห็นกลุ่มกำนันในอำเภอแม่จันเดินทางมาพบนายยงยุทธ และนำเชื่อว่าจะต้องมีการสัญญาว่าจะให้ทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดแก่กลุ่มกำนันดังกล่าว เพื่อดึงใจให้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งให้แก่ผู้สมัครรับเลือกตั้งของพรรค และต่อมาผลการเลือกตั้งปรากฏว่า พรรคพวกของนายยงยุทธได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของจังหวัดเชียงรายจริง	

	ผิดกฎหมาย/ มีกฎหมายห้าม การกระทำไว้โดย ชัดแจ้งหรือไม่	ผู้กระทำ	ผลการพิจารณาวินิจฉัย
	พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มาตรา 66 (1), (2), และ (3)	พรรคไทยรักไทย พรรคพัฒนาชาติไทย และพรรคแผ่นดินไทย	คณะตุลาการรัฐธรรมนูญมีคำสั่งให้ยุบพรรค ไทยรักไทย พรรคพัฒนาชาติไทย และพรรคแผ่นดิน ไทย กับให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของกรรมการ บริหารพรรคไทยรักไทย 111 คน พรรคพัฒนาชาติ ไทย 19 คน และพรรคแผ่นดินไทย 3 คน มีกำหนด 5 ปี นับแต่วันที่มิคำสั่งให้ยุบพรรค
	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 68 และมาตรา 237 วรรคสอง พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน ราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ.2550 มาตรา 53	พรรคพลังประชาชน โดยนายยงยุทธ ดิยะ ไพรัช	เป็นการกระทำเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครอง ประเทศ โดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่ บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ จึงสั่งยุบพรรค และเพิกถอน สิทธิเลือกตั้งของหัวหน้าพรรคและกรรมการบริหาร พรรคเป็นเวลา 5 ปี

สถาบันพระปกเกล้า

15/2553	คดีเกี่ยวกับ พรรคการเมือง และการเลือกตั้ง	✓		พรรคประชาธิปัตย์ถูกกล่าวหาว่ามีส่วนเกี่ยวข้องใน การรับผลประโยชน์อื่นใดที่อาจคำนวณเป็นเงินได้ผ่าน การทำนิติกรรมอำพราง และพรรคถูกกล่าวหาอีกข้อหา หนึ่งว่าใช้จ่ายเงินสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการ การเลือกตั้ง และทำรายงานการใช้จ่ายเงินต่อคณะ กรรมการการเลือกตั้งไปโดยไม่ถูกต้องตามกฎหมาย	
18-22/2555	คดีเกี่ยวกับ กระบวนการ นิติบัญญัติ	✓		สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรยื่นญัตติขอแก้ไขเพิ่มเติม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ตาม มาตรา 291 ต่อรัฐสภา แต่ผู้ร้องเห็นว่าการเสนอญัตติ ขอแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญเพื่อจัดทำร่างรัฐธรรมนูญใหม่ ทั้งฉบับ มีผลให้เป็นการยกเลิกรัฐธรรมนูญ ถือเป็น การล้มล้างการปกครอง หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ ในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทาง ที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้	
15-18/2556	คดีเกี่ยวกับ กระบวนการ นิติบัญญัติ	✓		สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรยื่นญัตติขอแก้ไขเพิ่มเติม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มีผลให้ สมาชิกวุฒิสภาต้องมาจากการเลือกตั้งเช่นเดียวกับ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร บุคคลที่เป็นบุพการี คู่สมรส หรือบุตรของผู้ดำรง ตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือผู้ดำรงตำแหน่ง ทางการเมืองอื่น ๆ สามารถสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิก วุฒิสภา สมาชิกวุฒิสภาสามารถดำรงตำแหน่งติดต่อกัน เกินหนึ่งวาระ ประกอบกับการพบความไม่โปร่งใสระหว่าง กระบวนการระหว่างกรรณียุติ	
20/2557	คดีเกี่ยวกับ การชุมนุม	✓		การเรียกร้องให้รัฐบาลถอนร่างพระราชบัญญัติ นิรโทษกรรมออกไปจากรัฐสภา มิฉะนั้นจะจัดตั้งศาล ประชาชนเพื่อพิจารณาคดีกับนายกรัฐมนตรี การให้บริษัทเอกชน หน่วยงานราชการ และสถาบัน การศึกษาหยุดการดำเนินการ และให้พ่อค้าและนักธุรกิจ หยุดจ่ายภาษี การเข้ายึดและปิดล้อมสถานที่ราชการ เป็นเหตุให้ ข้าราชการไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ รวมทั้งมีการปะทะ กันโดยการใช้อาวุธสงคราม	

	พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มาตรา 62 และมาตรา 65 หรือพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550 มาตรา 82 และมาตรา 93	พรรคประชาธิปัตย์	ให้ยกคำร้อง เนื่องจากกระบวนการยื่นคำร้องขอให้ยุบพรรคไม่ชอบด้วยกฎหมาย
	ไม่มี	ประธานรัฐสภา, คณะรัฐมนตรี, พรรคเพื่อไทย, พรรคชาติไทยพัฒนา, นายสุนัย จุลพงศธร กับคณะ และนายภราดร ปริศนานันทกุล กับคณะ	ให้ยกคำร้อง เนื่องจากกระบวนการยังไม่มีข้อเท็จจริงเพียงพอที่จะรับฟังได้ว่าเป็นการล้มล้างการปกครอง และขั้นตอนการจัดตั้งสภาร่างรัฐธรรมนูญยังมีได้เป็นรูปธรรม
	ไม่มี	ประธานรัฐสภา รองประธานรัฐสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และสมาชิกวุฒิสภา	ด้านกระบวนการแก้ไขเพิ่มเติม ศาลวินิจฉัยให้ถือเป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญแต่ยังไม่รุนแรงถึงขนาดที่จะเป็นการล้มล้างการปกครองได้ ในส่วนที่ร้องขอให้ยุบพรรคจึงยกคำร้อง
	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 มาตรา 68, ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 113, มาตรา 116 และมาตรา 117	คณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงปฏิรูปประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กปปส.)	ไม่รับคำร้องไว้พิจารณาวินิจฉัย เนื่องจากเป็นการใช้สิทธิและเสรีภาพในการชุมนุม เพื่อแสดงออกซึ่งความคิดเห็นทางการเมือง และแสดงความไม่ไว้วางใจรัฐบาลในการบริหารราชการแผ่นดิน

สถาบันพระปกเกล้า

3/2562	คดีเกี่ยวกับ สถาบัน พระมหากษัตริย์	✓		พรรคไทยรักษาชาติ ยื่นหนังสือต่อคณะกรรมการการเลือกตั้ง เสนอพระนามของทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี เป็นบุคคลที่พรรคมีมติจะเสนอให้สภาผู้แทนราษฎรเพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรี	
1/2563	คดีเกี่ยวกับ พรรคการเมือง และการเลือกตั้ง		✓	ข้อบังคับพรรคอนาคตใหม่ปรากฏถ้อยคำว่า “หลักประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ” แต่ไม่มีถ้อยคำว่า “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” และสัญลักษณ์พรรคมีความเหมือนกับสมาคมอิสรุนาติ โดยเชื่อกันว่าอยู่เบื้องหลังการล้มล้างการปกครองระบอบกษัตริย์ของหลายประเทศในทวีปยุโรป	
19/2564	คดีเกี่ยวกับ การชุมนุม และ คดีเกี่ยวกับ สถาบัน พระมหากษัตริย์		✓	การชุมนุมปราศรัยเพื่อเสนอข้อเรียกร้องทางการเมือง 3 ประการ และข้อเสนองการปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์ 10 ข้อ	
3/2567	คดีเกี่ยวกับ กระบวนการ นิติบัญญัติ	✓		การเสนอร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา เพื่อยกเลิกประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 แก้ไขหมวดความผิด ให้เป็นความผิดต่อสัมพันธ์ไมตรีกับต่างประเทศ และแก้ไขอัตราโทษ กับเสนอให้เป็นความผิดอันยอมความได้ เช่นเดียวกับความผิดฐานหมิ่นประมาทบุคคลทั่วไป โดยให้สำนักพระราชวังเป็นผู้ร้องทุกข์และผู้เสียหาย	

	ไม่มี	พรรคไทยรักษาชาติ	เข้าลักษณะการกระทำที่อาจเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครอง จึงสั่งให้ยุบพรรคและเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของคณะกรรมการบริหารพรรคเป็นเวลา 10 ปี
	ไม่มี	พรรคอนาคตใหม่, นายธนธร จีรังเรืองกิจ, นายปิยบุตร แสงกนกกุล และคณะกรรมการบริหารพรรคอนาคตใหม่	ไม่เป็นการล้มล้างการปกครอง เนื่องจากนายทะเบียนพรรคการเมืองได้ตรวจสอบข้อมูลของพรรคก่อนรับจดทะเบียน และประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว จึงเห็นได้ว่าไม่มีนโยบายหรือข้อบังคับใดมีผลให้เป็นการล้มล้างการปกครอง
	ไม่มี	นายอานนท์ นำภา, นายภาณุพงศ์ จาดนอก, และนางสาวปณัสยา สิทธิจิรวัฒนกุล	เป็นการใช้สิทธิหรือเสรีภาพที่มีเจตนาชวนเร้าจนอาจนำไปสู่การล้มล้างการปกครอง จึงสั่งให้เลิกการกระทำดังกล่าว
	ไม่มี	นายพิธา ลิ้มเจริญรัตน์ และพรรคก้าวไกล	เป็นการล้มล้างการปกครอง และสั่งให้เลิกการกระทำใด ๆ ที่ส่งผลให้เป็นการยกเลิกประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 กับไม่ให้แก้ไขบทบัญญัติมาตราดังกล่าวด้วยวิธีการที่ไม่ใช่กระบวนการนิติบัญญัติโดยชอบ

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษา พบถึงการขัดกันระหว่างการให้เหตุผลในคำวินิจฉัยกับหลักการสากลที่เกี่ยวกับภัยคุกคามต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย และการตีความกฎหมายอย่างผิดพลาดผิดตัวของศาลรัฐธรรมนูญเพื่อให้เข้ากับระบอบประชาธิปไตย “แบบไทย” จึงไม่น่าแปลกใจว่าภายหลังการวินิจฉัยคดีของศาลรัฐธรรมนูญสิ้นสุดลง ผลแห่งคำวินิจฉัยนั้นจะนำไปสู่การตั้งคำถามต่อกระบวนการพิจารณาวินิจฉัยของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญอยู่เสมอว่า ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญใช้บรรทัดฐานใด หรือใช้หลักการใดในทางนิติศาสตร์หรือรัฐศาสตร์ในการพิจารณาวินิจฉัยว่าการกระทำหนึ่งๆ นั้นเป็นการกระทำที่เป็นไปเพื่อการล้มล้างการปกครอง หรือตุลาการศาลรัฐธรรมนูญใช้แต่เพียงดุลพินิจส่วนตัวขององค์ในการวางหลักในคำวินิจฉัย เพื่อให้คำวินิจฉัยนั้นมีผลทางการเมืองตามอย่างที่ต้องการ ไม่ได้เป็นการพิจารณาวินิจฉัยโดยคำนึงถึงหลักการสากล

อีกประการหนึ่ง เมื่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยบัญญัติให้ “การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” เป็นคุณค่าสูงสุดและเป็นหลักการพื้นฐานทางรัฐธรรมนูญ เมื่อเกิดการวินิจฉัยคดีที่เกี่ยวกับการล้มล้างการปกครอง โดยเฉพาะคดีที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ตั้งแต่ พ.ศ.2563 เป็นต้นมา ก็จะพบว่า แนวโน้มของคดีล้มล้างการปกครองที่หากมีการกระทำใดๆ ที่กระทบกระเทือนต่อสถาบันพระมหากษัตริย์แม้แต่น้อยนิด เช่น การกล่าวถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ในรูปแบบขององค์กรตามสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งยังไม่มีมีการกระทำปรากฏให้เห็น หรือการพยายามแก้ไขบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญก็จะวินิจฉัยให้การกระทำนั้นเป็นการล้มล้างการปกครองเสมอไป

ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งในการพิจารณาวินิจฉัยคดีที่เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ของศาลรัฐธรรมนูญ คือการพยายามสร้างภาพลักษณ์หรืออธิบายความสัมพันธ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์กับสังคมไทยด้วยบริบททางประวัติศาสตร์แบบราชาชาตินิยมที่ทำลายเจตนาที่ต้องการจะ “ปฏิรูป” ที่ในความหมายทั่วไป หมายถึงการปรับปรุงให้ดีขึ้น กลายเป็นว่าเจตนาที่กลับเป็นการมุ่งหมายที่จะ “ล้มล้าง” หรือทำลายสถาบันพระมหากษัตริย์ให้สูญสลายไปจากสังคมไทย ตัวอย่างเช่นในคำวินิจฉัยที่ 19/2564 ที่ศาลอธิบายว่า “เห็นได้ว่าประวัติศาสตร์การปกครองของไทยอำนาจการปกครองเป็นของพระมหากษัตริย์มาโดยตลอด นับแต่กรุงสุโขทัย อยุธยา ตลอดจนกรุงรัตนโกสินทร์” นั้น ภาสกร ภู่นาง (2564) ได้ให้ความเห็นไว้ว่า เมื่อศาลได้อ้างถึงประวัติศาสตร์ในตำราเรียนที่ออกแบบกันเองในกลุ่มชนชั้นปกครอง

และสะท้อนถึงอุดมการณ์ราชาชาตินิยมแบบสุดโต่งมาประกอบกับการให้เหตุผลในคำวินิจฉัยเช่นนี้ ฉะนั้นแล้ว การกระทำใดๆ ของปัจเจกบุคคลที่กลุ่มชนชั้นนำเห็นว่าเป็นการบั่นทอนสถานะอันศักดิ์สิทธิ์ของกษัตริย์ และขัดแย้งต่อเรื่องเล่าดังกล่าว ก็จะถูกถือให้เป็น “อาชญากรรมทางความคิด” รูปแบบหนึ่ง

จากปัญหาดังกล่าว จึงนำไปสู่การตั้งคำถามอีกคำถามหนึ่งว่า “การล้มล้างการปกครองระบอบ ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ในทัศนะของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญนั้น ตุลาการได้วางหลักให้คุณค่าของ “ระบอบประชาธิปไตย” และคุณค่าของ “การมีพระมหากษัตริย์ ทรงเป็นประมุข” อยู่ในระดับทัดเทียมกันหรือไม่ หรือในความเป็นจริงแล้วตุลาการศาลรัฐธรรมนูญยังไม่มี ความชัดเจนแน่นอนในการวางหลักการประกอบกรให้เหตุผลในคำวินิจฉัย โดยเฉพาะเมื่อต้องพิจารณา วินิจฉัยคดีที่มีการปะทะกันของหลักการพื้นฐานการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และหลักการ คุ่มครองสถานะของพระมหากษัตริย์ในฐานะคุณค่าสูงสุดทางรัฐธรรมนูญ ด้วยเหตุที่ว่า เมื่อเกิดกรณีเช่นนี้ ในทางนิตินัย การปะทะกันซึ่งสองหลักการย่อมส่งผลต่อการบังคับใช้ การตีความกฎหมายของศาล อีกทั้ง ในทางกระบวนการพิจารณา การวินิจฉัยคดีของศาลก็ย่อมส่งผลต่อขอบเขตของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ในการที่จะใช้อำนาจเพื่อวินิจฉัยชี้ขาดว่า การกระทำของบุคคลหรือพรรคการเมืองใดเป็นการกระทำที่ถือเป็น การล้มล้างการปกครอง หรือเป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญด้วย

อนึ่ง จากการศึกษาโดยพิจารณากลุ่มคดีทั้งสิ้น จะเห็นได้ว่ากลุ่มคดีที่ศาลตีความว่าเป็นการล้มล้าง การปกครองอย่างชัดเจน คือ การกระทำที่ฝ่าฝืนหรือผิดกฎหมายเลือกตั้ง แต่การตีความในกลุ่มคดีนี้ก็ไม่ สอดคล้องกับหลักการสากลแต่อย่างใด ด้วยเหตุว่าการกระทำผิดกฎหมายเลือกตั้งในทางสากลยังไม่ถือว่าเป็น การล้มล้างการปกครอง ทั้งนี้ มีข้อสังเกตว่าภายหลัง พ.ศ.2551 คำร้องในคดีล้มล้างการปกครอง อันเนื่องมาจากการกระทำทุจริตการเลือกตั้งของพรรคการเมืองนั้นเริ่มน้อยลงจนแทบจะไม่ปรากฏอีกเลย อาจกล่าวได้ว่า พรรคการเมืองอื่นๆ เริ่มมีการปรับตัวเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการถูกฟ้องร้องจนนำไปสู่ การยุบพรรคและตัดสิทธิทางการเมืองของคณะกรรมการบริหารพรรคได้อีก

ส่วนกลุ่มที่ศาลตีความถ้อยคำอย่างจำกัด คือ การกระทำทางนิติบัญญัติเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ ซึ่ง ศาลตีความพิทักษ์รัฐธรรมนูญไว้จำกัดมาก กลุ่มคดีที่ศาลตีความถ้อยคำแบบไม่อยู่กับร่องรอย คือ คดีเกี่ยวกับ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม และกลุ่มคดีที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ศาลรัฐธรรมนูญกลับตี ความถ้อยคำออกไปอย่างกว้างขวางเกินกว่าหลักการในทางสากล

จากความแตกต่างกันของการพิจารณาวินิจฉัยคดีภายใต้ความผิด “การล้มล้างการปกครอง” นั้น อาจทำให้สรุปได้ว่า การตีความเรื่องการล้มล้างการปกครองของศาลรัฐธรรมนูญตกอยู่ภายใต้กระแสของ

ตุลาการภิวัตน์ (Judicial Activism) คือ การที่ศาลรัฐธรรมนูญมีบทบาทในการพิจารณาวินิจฉัยคดีที่มีผลต่อตุลาอำนาจทางการเมือง ผ่านการตีความถ้อยคำทางกฎหมายโดยใช้ดุลพินิจร่วมกับบริบททางการเมือง ขณะนั้น หากใช้การตีความถ้อยคำโดยยึดหลักการทางสากลไม่ เพื่อให้ผลของการตีความเป็นการจำกัดกลุ่มการเมืองที่มีแนวคิดเป็นปฏิปักษ์ต่อกลุ่มอำนาจเดิมเป็นสำคัญ สิ่งเหล่านี้เองที่เป็นตัวแสดงให้เห็นถึงความไม่สม่ำเสมอทางตรรกะของศาลรัฐธรรมนูญ

ข้อเสนอแนะการวิจัย

หากนำแนวคิดด้วยภัยคุกคาม ของ Samuel Issacharoff มาเป็นตัวชี้วัด จะเห็นว่าในทางสากล “การล้มล้างการปกครอง” มักให้ความหมายว่า เป็น “การกระทำ” (Act) โดย “ไม่ชอบด้วยกฎหมาย” (Unlawful) และ/หรือมีการ “ใช้ความรุนแรง” (Violence) หากศาลรัฐธรรมนูญจะพิจารณาวินิจฉัยว่าเป็นการล้มล้างการปกครองหรือไม่ ก็ย่อมต้องพิจารณาจากการกระทำของบุคคล และผลกระทบที่เกิดขึ้น ขณะนั้นเป็นหลัก หากใช้การพิจารณาจากแนวคิด หรือการมองไปถึงผลลัพธ์สุดท้ายของการกระทำไม่ ตัวอย่างเช่นกรณีของพรรคก้าวไกล ที่ศาลให้เหตุผลว่า “พฤติการณ์ในการเสนอร่างกฎหมายแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112....เป็นการมุ่งหมายให้สถาบันพระมหากษัตริย์อยู่ในฐานะคู่ขัดแย้งกับประชาชน ผู้ถูกร้องมีเจตนาจะกระทำความผิดทำลายสถาบันพระมหากษัตริย์หรือทำให้อ่อนแอลง อันนำไปสู่การล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขในที่สุด” ซึ่งในความเป็นจริงหากแก้ไขกฎหมายได้สำเร็จ ผลลัพธ์หรือเหตุการณ์ที่ศาลรัฐธรรมนูญได้พิจารณาไว้นั้น อาจจะเกิดขึ้นหรือไม่ก็ได้

อีกทั้งมีข้อสังเกตว่า กระบวนการพิจารณาและการใช้บทลงโทษอันเป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพทางประชาธิปไตยย่อมควรจะเป็นมาตรฐานเดียวกันกับกระบวนการทางอาญา ซึ่งเป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคล กล่าวคือ ผู้ที่มีหน้าที่ใช้และตีความกฎหมาย ต้องตีความด้วยบทกฎหมายตามตัวอักษรอย่างแคบและเคร่งครัด กระบวนการพิจารณาก็ต้องมีการพิสูจน์จนสิ้นข้อสงสัย (proven beyond reasonable doubt) จึงจะสามารถลงโทษกับผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดได้ ไม่ใช่การพิจารณาเพียงแค่การ “สามารถเชื่อได้ว่า” หรือ “อาจนำไปสู่การล้มล้างการปกครอง” มิฉะนั้นแล้ว บทบัญญัติด้วยสิทธิพิทักษ์รัฐธรรมนูญนี้ ก็จะกลายเป็นบทบัญญัติที่ทำลายรัฐธรรมนูญ รวมถึงระบอบประชาธิปไตยไปเสียเอง

บทสรุป

การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่าการพิจารณาวินิจฉัยคดีเกี่ยวกับ “การล้มล้างการปกครอง” ของศาลรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนั้นผูกโยงอยู่กับปรากฏการณ์ตุลาการวิวัตน์ (Judicial Activism) สังเกตได้จากการตีความถ้อยคำของศาลยังขาดบรรทัดฐานที่มีความชัดเจนแน่นอน และศาลยังมีแนวโน้มที่จะขยายขอบเขตการตีความกฎหมายออกไปอย่างกว้างขวาง มากกว่าการพิจารณาหรือตีความตามตัวอักษรอย่างเคร่งครัด รวมถึงมีแนวโน้มที่จะพิจารณาคดีโดยให้ความสำคัญกับการพิทักษ์พระราชอำนาจและสถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์มากกว่าการรักษาสมดุลของประชาธิปไตย ซึ่งการกระทำดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขและหลักนิติรัฐได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการพิทักษ์เสรีภาพในการแสดงออกของประชาชนอันเป็นสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานที่พึงมีในประเทศที่ได้ชื่อว่าปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย

อีกประการหนึ่ง จากการศึกษาคำวินิจฉัยทั้ง 10 ฉบับนั้น อาจกล่าวได้ว่า ในอนาคตข้างหน้า แนวโน้มของการยุบพรรคการเมือง ศาลรัฐธรรมนูญจะไม่อ้างอิงเหตุผลเรื่องการซื้อสิทธิขายเสียง ซึ่งเป็นการกระทำอันเป็นรื้อปรธรรม ด้วยเหตุที่ว่าในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันไม่ได้มีการบัญญัติถึงองค์ประกอบความผิดในส่วนของ “การได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองโดยวิธีการที่ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ” ดังเช่นสองฉบับก่อนหน้านี้ ฉะนั้น การดำเนินการทางการเมืองในลักษณะของการทุจริต การเลือกตั้งหรือการซื้อสิทธิขายเสียง ก็ไม่ได้นับเป็นองค์ประกอบหลักที่ศาลรัฐธรรมนูญจะวินิจฉัยให้ยุบพรรคการเมืองได้อีกแล้ว หากแต่ทิศทางการวินิจฉัยในอนาคตจะเน้นไปที่การพิจารณาถึงแนวคิดหรืออุดมการณ์ของพรรคการเมือง เพื่อการคุ้มครองบทบาทและพระราชสถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์แทน ซึ่งอาจส่งผลให้พรรคการเมืองที่มีจุดยืนในการปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์เผชิญกับความเสี่ยงมากขึ้นต่อการถูกยุบพรรค ด้วยเหตุว่าในระยะหลัง ศาลรัฐธรรมนูญได้ผ่นคุณค่าของคำว่า “ระบอบประชาธิปไตย” กับ “อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” เข้าไว้ด้วยกัน ดังนั้นการกระทำใดที่กระทบต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ แน่นนอนว่าย่อมต้องถูกวินิจฉัยให้เป็นการกระทำที่ขัดต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตยไปโดยปริยาย

ดังนั้น เพื่อให้กระบวนการพิจารณาวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญมีความชอบธรรมและเป็นไปตามมาตรฐานสากล ควรมีการกำหนดเกณฑ์การพิจารณาวินิจฉัยคดีที่ชัดเจน เช่น จำกัดนิยามของ “การล้มล้างการปกครอง” ไว้เฉพาะกรณีของการกระทำ (Action) ที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย (Unlawful) และ/หรือ

สถาบันพระปกเกล้า

เป็นการใช้ความรุนแรง (Violence) เพื่อล้มเลิกระบอบการปกครอง ซึ่งสอดคล้องกับหลักการทางสากล และเพื่อไม่ให้การใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นถูกตีความว่าเป็นการล้มล้างการปกครองได้อีก

ในแง่ของกระบวนการพิจารณา ศาลรัฐธรรมนูญควรใช้มาตรฐานการพิสูจน์ที่สูงเทียบเท่าคดีอาญา คือ ต้องเป็นการพิสูจน์ความผิดจนสิ้นข้อสงสัย (Proven Beyond a reasonable doubt) และให้สิทธิผู้ถูกร้องในการสู้คดีอย่างเต็มที่ เนื่องจากเป็นคดีที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพทางการเมืองของบุคคล หรือพรรคการเมืองซึ่งเป็นผู้ถูกร้องอย่างรุนแรง อีกประการหนึ่ง การพิจารณาวินิจฉัยของศาลนั้นควรยึดถือตามตัวบทรัฐธรรมนูญและความเป็นกลางทางกฎหมาย มากกว่าการใช้เจตนารมณ์ทางประวัติศาสตร์ หรือการใช้คุณธรรมทางการเมืองที่เป็นนามธรรมมาเป็นมาตรฐานในการวินิจฉัยคดี

ทั้งนี้ แม้คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญจะมีความเด็ดขาดและมีผลผูกพันกับทุกองค์กร แต่ก็ควรมีกลไกให้รัฐสภาหรือศาลชุดอื่น สามารถแสดงความเห็นหรือมีกระบวนการตรวจสอบคำวินิจฉัยที่เห็นว่าอาจมีการบิดเบือนหลักการทางกฎหมายได้ เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญในอนาคตเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นกลางทางการเมืองมากยิ่งขึ้น อันจะส่งผลให้เป็นการดำรงไว้ซึ่งหลักการพื้นฐานของ “การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ได้อย่างเสถียรสถาพร

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กองบรรณาธิการไทยรัฐ. (2566, 13 มกราคม). 9 ปี Shutdown กรุงเทพฯ ปิดแยก ปิดเมือง เปิดทางรัฐประหาร. ไทยรัฐพลัส. <https://plus.thairath.co.th/topic/politics&society/102661>
- กองผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกา. (2551). คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2551/5019. ระบบสืบค้นคำพิพากษาคำสั่งคำร้องและคำวินิจฉัยศาลฎีกา. <https://deka.supremecourt.or.th/search/index/32>
- เข้มทอง ต้นสกุลรุ่งเรือง. (2565). ปัญหาการบังคับใช้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2560: ศึกษากรณีการยุบพรรคการเมืองอันเนื่องมาจากการกระทำความผิด. สถาบันพระปกเกล้า.
- คำวินิจฉัยคณะตุลาการรัฐธรรมนูญที่ 3-5/2550. (2550, 13 กรกฎาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 124 ตอนที่ 33 ก. หน้า 1-120.
- คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 1/2557. (2557, 17 เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 131 ตอนที่ 41 ก. หน้า 1-26.
- คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 15-18/2556. (2557, 8 มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 131 ตอนที่ 5 ก. หน้า 1-31.
- คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 18-22/2555. (2555, 13 ธันวาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 129 ตอนที่ 118 ก. หน้า 1-26.
- คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 19/2564. (2564, 29 พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 138 ตอนที่ 80 ก. หน้า 22-49.
- ณรงค์เดช สรุโฆษิต. (2554). แนวทางปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับการยุบพรรคการเมือง. สถาบันพระปกเกล้า.
- ประกาศคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ฉบับที่ 27. (2549, 3 ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 123 ตอนที่ 105 ก. หน้า 11.
- ภาสกร ฐีนาง. (2564, 3 ธันวาคม). คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ “การปฏิรูปฯ เท่ากับ การล้มล้างฯ”: เมื่อประชาชนต้องกลายเป็นผู้ก่ออาชญากรรมทางความคิด. ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน. <https://tlhr2014.com/archives/38554>
- มติชน. (2566, 6 สิงหาคม). ทางวิบากของนายกฯ ทักษิณ ในวงจรรูปาทวี กลับมาปรองดอง ปิดเกม หรือ เลี่ยงหลาน?. มติชนสุดสัปดาห์. https://www.matichon.co.th/weekly/featured/article_701550

ภาษาอังกฤษ

Barroso, Luis Roberto. (2019). Countermajoritarian, Representative, and Enlightened: The Roles of Constitutional Courts in Democracies. *The American Journal of Comparative Law*, 67(1), 109-143.

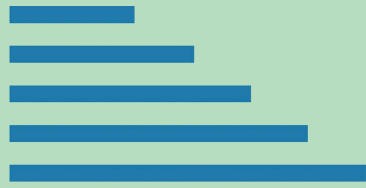
Issacharoff, S. (2015). *Fragile Democracies: Contested Power in the Era of Constitutional Courts*. Cambridge University Press.

Kongkirati, Prajak. (2016). Thailand's Failed 2014 Election: The Anti-Election Movement, Violence and Democratic Breakdown. *Journal of Contemporary Asia*, 46(3), 467-485.

บริษัท ล็อกซเลย์ จำกัด (มหาชน)

ร่วมสนับสนุนการจัดพิมพ์วารสารสถาบันพระปกเกล้า

NAMYONG TERMINAL

บริษัท นามยง เทอร์มินัล จำกัด (มหาชน)

ร่วมสนับสนุนการจัดพิมพ์วารสารสถาบันพระปกเกล้า

บริษัท เอสซีจี เจดับเบิ้ลยูดี โลจิสติกส์ จำกัด (มหาชน)

ร่วมสนับสนุนการจัดพิมพ์วารสารสถาบันพระปกเกล้า

Thai Smile Bu
COMPANY LIMITED

บริษัท ไทย สมายล์ บัส จำกัด

ร่วมสนับสนุนการจัดพิมพ์วารสารสถาบันพระปกเกล้า

บริษัท เอ็มวี ทีวี (ไทยแลนด์) จำกัด

ร่วมสนับสนุนการจัดพิมพ์วารสารสถาบันพระปกเกล้า

บริษัท เอ็มไอ-ซิกซ์ กรุ๊ป จำกัด

ร่วมสนับสนุนการจัดพิมพ์วารสารสถาบันพระปกเกล้า

จริยธรรมในการเผยแพร่บทความของวารสารสถาบันพระปกเกล้าปกเกล้า

วารสารสถาบันพระปกเกล้าให้ความสำคัญกับจริยธรรมในการเผยแพร่บทความ ดังนั้น บุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเผยแพร่บทความ จึงถือปฏิบัติตามหลักการและข้อกำหนดเกี่ยวกับจริยธรรมในการเผยแพร่บทความของวารสารสถาบันพระปกเกล้าอย่างเคร่งครัด

● จริยธรรมของบรรณาธิการ ●

1. ยอมรับหรือปฏิเสธบทความเพื่อการตีพิมพ์ตามหลักเกณฑ์ของวารสาร โดยปราศจากอคติที่มีต่อตัวเนื้อหาบทความหรือต่อตัวผู้แต่ง
2. ดำเนินการพิจารณาและตรวจสอบเนื้อหาของบทความ ว่ามีความเหมาะสมสอดคล้องกับกรอบเนื้อหาของบทความที่วารสารกำหนดไว้
3. ให้เสรีภาพแก่ผู้แต่งในการแสดงความคิดเห็นตามหลักวิชา และคงไว้ซึ่งความถูกต้องของผลงานทางวิชาการ
4. ปราศจากการมีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้แต่ง และผู้ทรงคุณวุฒิที่พิจารณาบทความ ซึ่งนำไปสู่การนำบทความไปใช้ประโยชน์ในเชิงธุรกิจหรือผลประโยชน์ส่วนตน
5. ไม่ควรเขียนบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารของตน หรือร่วมเป็นผู้ประเมินพิจารณาบทความที่จะลงในวารสารของตน
6. ไม่ดำเนินการแก้ไขเปลี่ยนแปลงเนื้อหาบทความและผลประโยชน์ของผู้ทรงคุณวุฒิที่พิจารณาบทความ
7. ปฏิบัติตามกระบวนการและขั้นตอนของวารสารอย่างเคร่งครัด ตรงไปตรงมา และปกป้องความเป็นอิสระของกองบรรณาธิการในการเสนอความเห็นต่างๆ
8. รักษามาตรฐานของวารสารและพัฒนาวารสารให้มีคุณภาพและทันสมัยเป็นที่ยอมรับอยู่เสมอ

● จริยธรรมของผู้แต่ง ●

1. ชื่อผู้แต่งที่ปรากฏในบทความจะต้องเป็นผู้ที่มีส่วนในงานเขียนขึ้นดังกล่าวจริง
2. บทความที่ผู้แต่งส่งเพื่อพิจารณาเผยแพร่นั้น ต้องเป็นงานเขียนที่ไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารเล่มใดมาก่อน และไม่อยู่ในระหว่างการเสนอ เพื่อขอรับพิจารณาตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารฉบับอื่น
3. บทความที่ผู้แต่งส่งเพื่อพิจารณาเผยแพร่นั้น ต้องถือปฏิบัติตามกรอบเนื้อหา และข้อกำหนดต่างๆ ที่วารสารได้กำหนดไว้โดยเคร่งครัด
4. ไม่นำงานเขียนของผู้อื่นมาเป็นของตน และไม่ลอกเลียนงานเขียนของผู้อื่น รวมถึงต้องให้เกียรติและอ้างถึงบุคคลหรือแหล่งที่มาของข้อมูลที่น่ามาใช้ในการเขียนของตน
5. เคารพความคิดเห็นทางวิชาการและพร้อมที่จะปรับปรุงแก้ไขบทความ ตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิที่พิจารณาบทความ
6. บทความที่ผู้แต่งส่งเพื่อพิจารณาเผยแพร่นั้น หากเป็นบทความที่ได้รับทุนจะต้องเปิดเผยแหล่งทุนที่สนับสนุนในงานเขียนดังกล่าว และถ้าบทความเป็นส่วนหนึ่งของผลการศึกษาวิจัย บทความจะต้องมีการระบุถึงการศึกษาวิชานั้นๆ ด้วย
7. ยินยอมโอนลิขสิทธิ์งานเขียนให้แก่วารสาร หลังได้รับการพิจารณาตอบรับการตีพิมพ์เพื่อเผยแพร่จากวารสารแล้ว

● จริยธรรมของผู้ทรงคุณวุฒิที่พิจารณาบทความ (Reviewers) ●

1. มีความรู้ หรือความชำนาญ หรือประสบการณ์ ตามกรอบเนื้อหาของงานเขียนที่ต้องพิจารณา ซึ่งนำไปสู่การยอมรับหรือให้แก้ไข หรือปฏิเสธบทความ ด้วยความเป็นธรรมและถูกต้องตามหลักวิชาการ
2. ยอมรับ หรือให้แก้ไข หรือปฏิเสธบทความ เพื่อการตีพิมพ์ตามหลักเกณฑ์ของวารสาร โดยปราศจากอคติที่มีต่อตัวเนื้อหาบทความ หรือ ต่อตัวผู้แต่ง
3. มีความตรงต่อเวลาในการพิจารณางานเขียน ตามกรอบเวลาที่วารสารกำหนด
4. ไม่ดำเนินการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน จากงานเขียนที่รับไว้เพื่อพิจารณา
5. ช่วยให้ความเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจของบรรณาธิการและกองบรรณาธิการในการพิจารณาบทความที่จะตีพิมพ์เผยแพร่ลงในวารสาร

● จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ●

บทความที่ผู้แต่งเขียนขึ้นหรือพัฒนามาจากโครงการวิจัยที่ได้ดำเนินการไปแล้ว โครงการวิจัยดังกล่าวควรผ่านการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์อย่างถูกต้อง ขอบด้วยเหตุผล อันจะส่งผลให้โครงการวิจัยมีความน่าเชื่อถือ มีความถูกต้องตามหลักวิชาการ ตลอดจนเพื่อเป็นการปกป้องศักดิ์ศรี ความปลอดภัย และความเป็นอยู่ที่ดี ของมนุษย์ที่เข้าร่วมเป็นอาสาสมัครในโครงการวิจัย

KPIJ

King Prajadhipok's Institute Journal

สถาบันพระปกเกล้า

ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา อาคารรัฐประศาสนภักดี ชั้น 5
เลขที่ 120 หมู่ 3 ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210
โทรศัพท์ 02-141-9570 โทรสาร 02-143-8181

วารสารสถาบันพระปกเกล้า
ISSN 3057-1065

BARCODE

ราคา 120 บาท

